

издателство
· Христо Г. Данов ·
Пловдив

ИГРА НА СЕНКИТЕ

Светослав
Минков
Чавдар
Мутафов
Владимир
Полянов
Георги
Райчев
Константин
Константинов

ИГРА НА СЕНКИТЕ БЪЛГАРСКА ДИАБОЛИЧНА ФАНТАСТИКА

chitanka.info

ОГНЯН САПАРЕВ

БЪЛГАРСКАТА ДИАБОЛИЧНА ФАНТАСТИКА

Всяка епоха се стреми да направи свой принос в демонологията и все пак кръгът на демоничните сили е доста стабилен: неговият център е СТРАХЪТ ОТ СМЪРТТА. Има и ограничен репертоар архетипни страхове — страх от духове и вампири, гробища и мъртъвци; от чудовища; от тъмнина и самота; от затворено пространство; от халюцинации и лудост... Известно е, че децата обичат да разгръщат много от своите игри около нещата, от които се страхуват — и по този начин овладяват-опитомяват тези страхове. До голяма степен това се отнася и до „изкуството на ужаса“ на всички времена и народи. Играта със страха е била винаги една от най-привлекателните, тръпчиво-възбуждащи атракции.

В наши дни на Запад — време на небивал разцвет и касов успех на „филмите на ужаса“, като че ли повечето хора, когато искат да се забавляват, предпочитат не да бъдат разсмивани, а да бъдат плашени... Според някои изследователи подобни филми излизат наяве най-вече в началото на сериозни социално-психологически смущения. Първите прояви на „литературата на ужаса“ у нас са в 1919–1923 г. и заглъхват в началото на 30-те години. Те изпреварват малко кървавите изстъпления на фашизма от 1923–1925 г. Нима се дължат само на чуждо влияние? И защо чуждото влияние пробива именно в този момент?

За тази литература са писани немалко нелепости. Тя се разглежда в укоризнена опозиция с битово-реалистичната проза: не за да се види какво „Менделеево квадратче“ попълва в социокултурните процеси на епохата, а за да се противопостави едностранчиво на „реалистичните успехи“, без да се прецени, че в тези успехи и тя има някакъв принос. Освен това се откъсва от световната традиция на жанра, който точно в този период се радва на най-голямо издателско внимание у нас (по

няколко преведени книги на Е. По, Г. Майринк, Х. Еверс). Забравя се, че този жанр е доста космополитен — свободно оперира с определен репертоар от образи и мотиви без пряка връзка с националните традиции или по-точно — като го адаптира към тях. Без повече или по-малко явното присъствие на демоничното (фолклорно или окултно, легендарно или литературно), без пришълци и знамения от Онзи свят, без зловещите и необясними изблици на ирационалното в нашата психика — тази литература просто не може да съществува: това е преди всичко въпрос на жанрови конвенции и чак след това — невинаги и не задължително — на „ирационален мироглед“, „окултни увлечения“, „ровене в дебрите на подсъзнателното“ и пр., и пр.

Тази атмосфера не е монопол само на прозата ни. В първия брой на в-к „Стрелец“ от 1927 г. заедно със слабия разказ на Св. Минков „Съновникът“ излиза силното стихотворение „Дяволско“ на Атанас Далчев, чийто зловещ хумор във финала отпраща към диаволизма:

*Не искам състрадание от хората!
Аз имам всичко: моя е смъртта —
и аз ще се изплезя на света,
обесен върху черния прозорец.*

През 1921 г. в известната си полемична статия „Основни черти на днешната ни литература“ Боян Пенев остро напада българската литература за нейния приземен реализъм. Нека си позволим един по-дълъг цитат:

Затворен в кръга на една външна действителност, българският писател в твърде редки случаи успява да откъсне погледа си от нея, от нейните разнообразни и пъстри форми. За него като че ли не съществува друг свят освен околния... Може би задълго още ще остане чуждо за литературата ни призрачното, фантастичното, страшното. Нашата балада и в най-сполучливите си постижения не е успяла да излезе извън рамките на народното творчество и да създаде фантастика, по-съдържателна и по-богата от

фантастиката на народната песен и легенда. Трезвеният български поет няма никакви връзки с царството на смъртта, с нейните живи сенки и видения... Напрасно бихме дирили в сюжетите на българската поезия нещо инфернално и демонично *като непосредно преживяно съдържание*. Фантастичният свят на Едгар По, неговите сомнамбулни видения са невъзможни в душата на българския художник. Опитали ли се да засегне сюжети от фантастичен характер, той не отива по-далеч от обикновените книжни заимствувания и подражания. Старае се да усвои известен начин на изображение, който не съответствува нито на неговия темперамент, нито на писателските му склонности, като се поддава в повечето случаи на модни литературни течения...

През следващите десетина години българската литература сякаш „взема мерки“, за да опровергае (и потвърди) тези мисли на Боян Пенев по отношение на „призрачното, фантастичното, страшното“.

В различни критико-исторически изследвания върху нашата литература от 20-те години нерядко се изказва задоволство, че у нас диаволизмът не успява да се развие, че призрачното и страшното не могат да изкусят черноземната природа на българския писател. Тази гордост, основателна според традиционния литературно-исторически „здрав разум“ обаче, не е чак толкова безспорна.

Това би означавало да се радваме, че в българската литература няма пред романтизм и романтизм, когато се създават тези традиции... или че българският народ няма демонологична фантазия и вкус към невероятното. По първия въпрос щепомним, че под натиска на определени педагогически съображения „страшният фолклор“ не е достатъчно събран и изучен — а както основателно подчертава Боян Ничев в „Увод в южнославянския реализъм“, у нас романтизмът до голяма степен се изживява в и с помощта на фолклора. По втория въпрос ще посъветваме любопитните да погледнат в „Жива старина“ на Д. Маринов за българската народна демонология и

свързаните с нея обреди, за да разберат колко наивни са подобни представи... Обществените потребности и литературни традиции са насочили погледа на талантливите български писатели в друга насока (докато в Русия например мнозина от големите, писатели са писали и такава литература). Тогава когато други народи се забавляват с измислени ужаси, българският народ преживява реални ужаси и се мъчи да оцелее. В нашата история ужасът е бил прекалено натурален, за да бъде привлекателен като опоетизирана илюзия. Документите от родопските потурчвания, Априлското въстание, терорът — 1923–1925 или участието на хиляди ятаци и партизани — 1941–1944 г. са много по-страшни от всяка измислица. Тъкмо затова българската литература не проявява интерес към „метафизичния ужас“, предизвикан от фантомите на Отвъдното, тя е намерила друг начин за художественото усвояване на „реалния ужас“: без да го обособява в специален жанр за „игра със страха“, тя го включва често като важен елемент в произведения с по-действени обществени цели — национално пробуждане, социално-политическа критика, хуманен вопъл, художествен орнамент. Нека напомним, че „Нещастна фамилия“ е почти „повест на ужаса“, че ужасното — от „Пролетен вятър“ и „Хоро“ до... „Време разделно“ — играе твърде важна роля в българската литература.

Върху основния битово-реалистичен и символистичен фон на българската литература от 20-те години рязко се обособяват петнадесетина книги на няколко писатели, които по различен начин и в различна степен използват фантастичното (демоничното, безсъзнателното) за целите на художественото изображение. В произведенията им се чувства влиянието на немския експресионизъм и тясно свързания с него, но притежаващ по-стара традиция диаболизъм. Затова ще използваме обобщителното понятие **БЪЛГАРСКА ДИАБОЛИЧНА ФАНТАСТИКА**, макар че с известно пресиляване можем да я наречем и **БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА НА УЖАСА**, доколкото е пронизана от интерес към страшното, демоничното, отчужденото (с важна художествено-организираща функция и естетически ефект):

Светослав Минков — сборниците „Синята хризантема“ (1922), „Часовник“ (1924), „Огнена птица“ (1927), „Игра на сенките“ (1928), „Къщата при последния фенер“ (1931), „Автомати“ (1932).

Владимир Полянов — сборниците „Смърт“ (1922), „Комедия на куклите“ (1923), „Рицари“ (1927) и др.

Георги Райчев — сборника „Разкази“ (1923) и др.

Чавдар Мутафов — книгите „Марионетки“ (1920), „Покерът на темпераментните“ (1926), „Дилетант. Декоративен роман“ (1926), както и отделни разкази.

Тази линия отзвучава като пародийно ехо във фейлетонно-гротескния роман „Сърцето в картонената кутия“ (1933) на Св. Минков и Константин Константинов.

Най-много експресионист и най-малко фантаст-диаболок от всички е Чавдар Мутафов. Затова неговото присъствие тук е и най-кратко — само разказът „Смъртен сън“ (сп. „Златорог“, 1923), който се приближава към диaboличната атмосфера със своя иронично-метафизичен дух и гротескно-абсурдистка стилистика... Ч. Мутафов може да привлече изследователите и със своя „модерен урбанистичен реализъм“, както убедително доказва Д. Аврамов в статията си „Незаслужено забравен принос“ (сп. „Проблеми на изкуството“, 4/1977 г.). Всяко изследване на модерното отчуждение в българската литература задължително ще мине през него: взаимоотношенията на човека и вещите, опредметяването на човека и одухотворяването на вещите са постоянни мотиви в творчеството му, чиято декоративно-гротескна стилизация нерядко стига до епатираща маниерност.

Ч. Мутафов опредметява човека и го изравнява с вещите — но той прави това с иронична цел. Неговите герои са Пози: Дилетант, Денди, Дамата, Господинът. Те нямат имена — нямат и физиономии под маските. Предметите придобиват самостоятелен живот, но той не е демонично-заплашителен, както в някои разкази на Св. Минков и Вл. Полянов. У Ч. Мутафов има призрачна атмосфера, но не и опити за плашене. Хора и вещи съществуваат на равни начала — затова и дилемите на Героя-Поза не предизвикват съчувствие. Ето как завършва втората част — „Рекордман на любовта“ — от „Покерът на темпераментите“:

... ние стоим сега спокойно и разговаряме съвсем
мъдро върху едничката, вечната възможност —
— че Вие сте съвършената Проститутка, а аз —
непоправим Скот.

Можем да обвиним Ч. Мутафов, че претенциозно осмива претенциозността, че иронията му е неясно адресирана, че ѝ липсва имплицитният конструктивен идеал на сатирата, но не можем да го обвиним, че възхвалява своите герои-манекени. Явна е гаврата със сантиментално-булевардно-масовата литература. Разбира се, у него също бихме могли да открием популярните през този период идеи — че животът е сън, илюзия, трагикомичен карнавал, ритуализирано безсмислие; че ние служим на вещите, а не обратно — но всичко това, предложено с ирония. Освен експресионистично-футуристично влияние, във всичко това бихме могли да открием и още нещо: ирония към парвенюшкия захлас пред лъскавите вещи, гавра с нашенските светски амбиции. Който прегледа наивно-бомбастичните реклами в тогавашните ни вестници, където понятието „европейско“ маркира висока престижност, ще разбере, че тези проблеми не са чак толкова измислени (друг е въпросът, че са маниерно-декоративно стилизирани).

Творчеството на Чавдар Мутафов има и други достойнства: първата в нашата литература възхвала (амбивалентна) на машината — есето „Моторът“ (1919); той пръв превръща машината в самостоятелен литературен герой в най-сполучливото си произведение „Историята на един автомобил“ (сп. „Златорог“, 1933). Тази повест е изключително интересна от социологическа гледна точка: в нашата битова литература, която толкова обича да рисува очовечени домашни животни, по аналогичен начин се появява одухотвореният образ на автомобила, който „живее“, „остарява“ и „умира“ пред очите ни... Една антология на разказа с работническа тематика у нас би трябвало задължително да включи неговия разказ „Радостта от живота“ (сп. „Демократичен преглед“, 4/1925 г.) — опит за искрено и съчувствено, макар и интелегентско приближаване към света на машинния работник... Разказът „Смъртен сън“ с неговата гротескно-метафизична атмосфера, урбанистични халюцинации, иронично размесващи

метафизични дълбокомислия с реклами, борса и мелодрама е може би най-подходящ за този сборник, макар да не е от най-характерните произведения на Ч. Мутафов.

Ранното творчество на Св. Минков и Вл. Полянов показва доста общи черти. Причината е в сходната нагласа и общите влияния. Нека припомним, че Св. Минков превежда два сборника с разкази на Едгар По, а Вл. Полянов — „Ужасът“ на Х. Еверс. Като че ли у Вл. Полянов можем да открием известно влияние на Еверс с неговия интерес към сензационни ефекти, психопатологични и сексуални мании. Въпросът обаче е по-сложен, тук трябва да се има пред вид и хронологията. Ето какво ми написа в лично писмо Вл. Полянов, пред когото изказах подобно мнение:

Колкото до влиянието на Еверс, работата стои така. Аз заминавам за Австрия есента на 1920 год. и съм там до юни 1921 — немски език едва сричам. В това време вече отдавна пиша малки работи за сп. „Сила“. Между другото подготвям разказите за моя малък сборник „Смърт“. Той излиза през 1922 — пролетта. В същото време и в същото издателство давам сборника „Ужасът“ на Еверс. Преди това не съм чел Еверс, нито Майринк. Кога е дошло влиянието и дали го има в този период — мъчно е да се каже. Ако трябва да търсим влияние, смятам — това е живописиста в Австрия, преобладаващо експресионистична, сецесионна, както и може би най-много готиката на немските градове, експресионистичните филми „Д-р Калигари“ и „Д-р Мабузе“ и не на последно място Вагнеровите опери и преживяването на нуждата, като всеки ден се чудя как ще преживея следващия ден. Стоя в София цялата 1921 г. и пролетта на 1922. А през есента на 1922, след отпечатване сборника „Смърт“, заминавам за Мюнхен и съм там до януари 1924. Едва сега, вече понапреднал с немския език, може да се говори за моето запознаване с немските автори, като Еверс, Майринк, Хофман и др.

Влиянието на Едгар По върху Св. Минков се подценява, докато това на Г. Майринк се надценява. Наистина Минков превежда три негови книги („Голем“, 1926; „Кардинал Напелус“, 1927; „Белият кардинал“, 1931), поддържа лична кореспонденция и се изказва с възхищение за „мага Густав Майринк“. Като оставим настрана факта, че романът „Голем“ е едно наистина значително гротескно произведение на диаволизма, не е трудно да видим, че натюрелът на двамата писатели е твърде различен. Иронията и вестникарските хватки на Е. По са по-близки до маниера на Св. Минков (например псевдодокументалната мистификация с имена и открития). Може наистина идеята за вехтарницата на Давид Сабатай в „Полунощна история“ да е дошла от вехтарницата на Аарон Васертрум от „Голем“, но това е само външен подтик: цялото карнавално-алегорично-хумористично съдържание на разказа няма нищо общо със зловещо-сънната атмосфера на „Голем“. То си е светославминковско. Възможно е и заглавието на „Къщата при последния фенер“ да е повлияно от „Голем“: „Съществува едно старо предание, че там горе, в уличката на алхимиците, има една къща, която се вижда само в мъгливи вечери, и то само от някои «щастливци». Наричат я «стената при последния фенер»“ („Голем“, стр. 214). Думата „щастливци“ неслучайно е в кавички — тези хора в същност падат в дълбоката пропаст, която зее там. Виждаме, че замисълът на Св. Минков е точно обратен — този разказ е радикално разчистване на сметките с ужаса от немски тип, който писателят в същност отдавна пародира. Понеже този разказ е достатъчно известен, тук включваме по-неизвестния, но също пародиен по дух разказ с показателното заглавие „Ужасът“.

Известно влияние на Е. По можем да открием и у Вл. Полянов — „Ерих Райтерер“, „Секретаря на луната“, „Смърт“. Но това може да е типологическо сходство, разработка на универсални за този жанр мотиви.

Ч. Мутафов, Св. Минков. Вл. Полянов — по-дълго или по-кратко — учат в Мюнхен, където се сблъскват с атмосферата на големия европейски град, с друга култура и традиции. По това време е особено силен немският киноекспресионизъм. Вл. Полянов вече обърна внимание на това — нека припомним хронологически няколко филма:

1913 — „Пражкият студент“ на П. Вегенер по сценарий на Х. Еверс (разработва мотива за двойника, който има богата традиция у

Хофман и По).

1915 — „Голем“ на П. Вегенер.

1916 — „Хомункулус“ на О. Риперт.

1919 — „Кабинетът на д-р Калигари“ на Р. Вине — визитната картичка на експресионистичното кино, негов синоним: „калигаризъм“.

1921 — „Уморената смърт“ на Ф. Ланг.

1922 — „Носферату“ на Ф. Мурнау; „Д-р Мабузе“ на Ф. Ланг — и др.

Интересът към литературата на ужаса у нашите писатели не е само дан на модата — понякога то е и лично преживяване (това потвърди в личен разговор писателят Вл. Полянов). То е и шок от сблъскването с нервния и застрашителен хаос на големия капиталистически град; то е стремеж към „европейско“ проникване в тайните на „модерната психика“ и не на последно място — търсене на атракционен художествен израз на духовната и социалната криза у нас.

Ранните разкази на Св. Минков и Вл. Полянов предлагат достатъчно доказателства за космополитността на тематиката и литературното вдъхновение — те съвсем не крият своята чуждоземна (или поне национално неуточнена) обстановка и герои (виж имената им). Тези предпочитания (към „чужди“ герои, обстоятелства и проблеми) Св. Минков запази за цял живот, макар и в друга трактовка.

Някои от тези разкази на двамата писатели показват интерес към УЖАСА ОТВЪН: класически мотиви, като демонични предмети (портрет, цигулка, часовник, икони) и демонични герои (смъртта, дявол, устрел, нечиста сила). Особено любопитен в това отношение е Св. Минков. Той е единственият, който се опита не само да ашладиса ужаса у нас, но и да го открие в българската фолклорна демонология (без никакъв успех).

Литературата на ужаса изисква подходяща обстановка, защото особено важна в нея е АТМОСФЕРАТА. Отначало Майринк е искал да помести действието на романа „Голем“ в Париж, но постигнал убедителност едва когато пренесъл събитията в Прага — древен град с алхимични и окултни традиции — в старото пражко гето с неговите тесни улички, плесенявали подземия, смразяващи легенди и тъмно еврейско суеверие... Старото селско гробище е значително по-малко респектиращо свърталище за призраци и вампири от средновековните

готически подземия; асоциациите от битово-селско естество действуват отстрашаващо-хумористично...

УЖАСЪТ ОТВЪН се създава по два начина: чрез „силово“ показване на демоничните фантоми или чрез тяхното двусмислено-загадъчно полуразкриване. По принцип в първия случай ефектът е по-слаб, а нерядко и комичен (това ще ни обясни от определена гледна точка бързото и лесно преминаване на Св. Минков към пародията на ужаса). Още през 1835 г., коментирайки повестта „Вий“ на Гогол, Белински подчертава, че „ужасното не може да бъде подробно: призракът е страшен тогава, когато в него има някаква неопределеност; ако в призрака вие съумееете да различите слизеста пирамида с някакви челюсти вместо крака и език отгоре, тук вече няма нищо страшно и ужасното преминава просто в уродливост...“

„Нечистата сила“ плаши главно като представител на Невъзможното и Отвъдното, като провокация към нашия здрав разум и вяра в рационалния порядък. Дистанцираното описание на селските демонологични представи и магьосническа технология („Устрел“, „Нечиста сила“) може да бъде най-много пикантно. Страшният фолклорен анекдот — както убедително доказват майсторите на жанра — може да бъде продуктивен при друг подход — откъм психиката на участника (който се страхува, защото искрено вярва в суеверията), а не външно-декоративно, както прави това Св. Минков. По-сполучливо се оказва балансирането на ръба между истина и халюцинация — разказът „Иконите са творби на дявола“.

Есеистичният ескиз „Заклучени“ доказва колко важна за този жанр е атмосферата, с която тук Св. Минков е сполучил. Зловещият скелет е принизен чрез рекламата за пудра, окачена за ребрата му, и е добил гротескно-абсурден вид — в съответствие с нелепо-зловещата ирония на смъртта: *„Цял живот ние бродим като сомнамбули по земята, разяждани от неизлечима болест. Всяка наша стъпка из тъмния кръг на земното битие е само кошмарно пътуване на болни, които търсят божията милост.“* (Тук „божията милост“ очевидно е далеч от религиозното утешение.) Подобни разсъждения са характерно „общо място“ в нашата (пък и във всяка) дяболична литература: можем да сравним и с „Мрежата на дъжда“ на Вл. Полянов — „... ние всички сме електрически лампи може би, ние всички зависим от един ключ и от два пръста, които го завъртат...“ А ето и самия Майринк:

„Тогава в мен проникна тъмно съмнение: какво ли е, ако ние, живите същества, приличаме наистина на тези книжни парцали? Може би някакъв невидим тайнствен «вятър» развява и нас насам-натам и направлява постъпките ни, а в същото време ние вярваме, че имаме собствена, свободна воля? («Голем», стр. 48)“

Вездесъщата смърт, която ни дебне и си играе с нас, има и други превъплъщения, които можем да обобщим с понятието УЖАС ОТВЪТРЕ — лудост, раздвоение на личността, маниакална идентификация, подчиняване на някакви жестоки, ирационални подсъзнателни сили, които ни принуждават да вършим необясними и зловещи постъпки. Последното е типичен пример за фройдисткия конфликт между „Аз“ и „То“, който „Аз-ът“ не овладява. Такива са повечето разкази на Вл. Полянов. Ето новелата „Един гост“, която по липса на място не е включена в този сборник: лекарят Войдан Свобода убива невярната годеница, отрязва главата ѝ, поставя я в стъкленница със спирт и я носи в чантата си, защото не може да се раздели с любимата:

Аз не знаех какво става с мене. Напрягах всичките си умствени сили да анализирам действията си и стана господар на себе си. Напразно, всичко беше напразно. Върших това, което не исках. Нямах своя воля. Друг действуваше в мене... Аз се лутах в странен лабиринт от повели и решения. Моята воля бе бледа светлина пред гигантските фарове, които блеснаха в тъмнината на лабиринта и ми посочиха други пътища...

У Вл. Полянов подсъзнателното е още тайнствено-зловещо и затова дяволично; у Г. Райчев е психопатологично и ужасно, но по-„реалистично“.

Най-интересното дяволично произведение на Вл. Полянов — и един от успехите на нашия дяволизъм — е включената в сборника новела „Мрежата на дъжда“ (тя още на времето е забелязана от Г. Цанев). Убедителен е и разказът „Черният дом“, където раздвоението на личността се осъществява като персонификация на нормално и патологично (на сексуална основа) — много любопитен е фетишизмът

(русите женски коси) — сравни с подобен мотив у Г. Райчев, разказа „Страх“.

Централно място в разказите на Вл. Полянов от този период заемат безумното раздвоение на личността („Ерих Райтерер“, „Мрежата на дъжда“, „Черният дом“); безумните мании („Секретаря на луната“); смъртта, появяваща се *in sua persona* — „Смърт“, както и „Произшествие“ и „по-силен от смъртта“ — вече в пародиен дух... Особено го привлича конфликтът между привидност и същност, маска и истина, намерение и резултат; парадоксите на индивидуалните и колективни психози. Това са наистина „модерни проблеми“, но понякога решени твърде ескизно като белетристика. Много характерен цитат може да ни предложи скромният разказ „Маски“ от по-късния сборник „Звезди в прозореца“ (1935):

Безполезен би бил разказът ми, ако... не ме наведе на ужаса да видя тоя маскарад, в който проиграваме живота си. Днес е на мода типа на безстрастния кавалер и всички са наложили възвръщаната му маска: влюбените вече не пишат любовни писма; съпругът, който сварва любовник при жена си, се покланя и моли двойката друг път да заключва вратата; когато пламне къща, домакинът изважда часовника и любопитствува за колко минути ще дойде пожарната... Какво става под маската?

Вл. Полянов дълго експериментира, привличат го ефектите, парадоксите на „разказа с теза“. Играта на подсъзнателните сили му е интересна повече със своята атракционна и зловеща необяснимост, отколкото с драматизма си. Диаболичният опит не е без значение за създаване на по-късните му социално-психологически романи. Все пак смятам, че значението на Вл. Полянов за нашия литературен процес се определя преди всичко от диаболичните му произведения... От поместените тук разкази „Кучето в полето“ далечно напомня „Лина“ на Г. Райчев — сблъскването на традиционен морал и модерни сексуални (потребителски) представи е „общо място“ за нашите автори от този период. Проблемите на „метафизиката на пола“ (Пшибишевски), на изконната мъжка агресивност и женска покорност (Арцибашев) ги

занимават твърде много. Би могло да се каже, че тъкмо през 20-те години българската литература открива мрачната проблематика на секса, фаталната му роля в подсъзнателното; тук диаболизмът също взема участие... „Кучето в полето“ е добро доказателство за вкореняването на диаболично-гротескната техника в реалната проблематика на българските нрави.

Специално внимание заслужава да обърнем на едно уж дребно обстоятелство. Не може да не ни направят впечатление имената на героите у Вл. Полянов: Казимир Храбър, Секул Брадва, Светослав Раб („Мрежата на дъжда“), Войдан Свобода, Раздел, Рад Ранина, сестра Меруда, д-р Влад („Един гост“). Това би могло да бъде екзотична приумица, стилистичен ефект на „остраняване“ (В. Шкловски). Но в тази епоха не са забравени „авторите“ от известната мистификация на П. П. Славейков „Острова на блажените“ (1910), който е създател не само на определена литературна митология, но и на концепция за личността. Сравнете с неговите имена: Велко Меруда, Нено Вечер, Спиро Година, Китан Дожд, Секул Скъта, Бойко Раздяла, Витан Габър, Доре Груда, Тихо Чубра и пр. Подобни имена са имали в общественото ни съзнание *утвърден поетичен емоционално-смислов ореол* (коннотация). Вл. Полянов — в по-малка степен и Св. Минков — назовава с тях „герои от нов тип“. Тук можем да търсим пародийна антитеза, съзнателно посегателство върху поетичния ореол на определена стилизация на личното име... а може би тъкмо обратното: съзнателна поетизация (амнистия-реабилитация) на новите герои и тематика чрез съотнасяне с проверения ефект на подобна стилизация... Така или иначе този факт не е без значение за литературния ни процес и е класически пример за антитетично-трансформационна връзка.

Георги Райчев е най-малко „диаболик“. И все пак част от неговите „Разкази“ (1923) дават основание да бъдат причислени тук; с по-голяма драматично-психологическа дълбочина от останалите диаболисти те разработват прояви на „ужаса отвътре“, на сблъскването между първични нагони и морално-културни норми и задръжки. Без този „период“, в каквито и кавички да го поставяме, Г. Райчев едва ли щеше да създаде най-добрите си произведения, в повечето от които не

е трудно да открием „разсейки“. Когато в края на разказа „Накрай града“ писателят рисува смъртта на стария овчар Цар Слави, той пише:

За него животът беше страшен, неразгадан и неумолим — като чудовището, което го ослепи в мрака и погуби.

Сравнете смъртта на овчаря, причинена от железницата-„чудовище“ — с гибелта на страшния бик Карачакал, който сам се втурва срещу чудовището.

Отначало Г. Райчев се влияе от Пшибишевски и Арцибашев, по-късно — от Достоевски. Винаги са го интересували глъбинните психически процеси (раздвоение на личността, фобии, халюцинации), особено ако са свързани с „вечната трагедия на двата пола“; привличат го дълбоките, подсъзнателни първични стихии, които са опасни, но и жизнени. У Г. Райчев безумието е състояние на личността, а не на света, и неговите корени съвсем не са тайнствено-зловещи. Зловещо е преживяването им... Още през 1926 г. критикът Г. Цанев точно отбелязва:

„Разумът тук е далечно слънце, чиито лъчи не всякога могат да осветят тъмния хаос в човешката душа. Най-силното, решаващо е природното, инстинктът. Предопределението иде не от някакъв бог, не от небето — то израства у самите нас... Инстинктът е слепият двигател, срещу който никой разум не ще устои... Съществено, важно е тук да се даде безумието, а не безумеца.“

„Незнайния“ и „Карнавал“ забележимо се „римуват“: в тях преобладава монологът, героят е описан в сходна обстановка и по сходен начин; случайният събеседник винаги напомня мъртвец (има „мъртвешки череп“, „мъртвешките си очи“, „зелени очи... студен, зловещ блясък“ и пр.). И в двата случая се появява трамвай като маркиране на урбанизъм. Непрекъснато се подчертава зловещо-непреодолимата власт на необяснимите подсъзнателни сили: например в „Незнайния“ ръцете на героя „изведнъж оживяха и с бясна стръв се впиха в тази грациозна шийка, мимо неговата воля и желание“. Аналогични моменти можем да открием и в другите разкази.

„Карнавал“ е слаб като белетристика, но най-откровен като тезис — в него най-лесно можем да разчетем „модерните влияния“ — разсъжденията за „неотразимата стихия на плътта, на освободената женска плът“, „бездънната пропаст, която винаги е лежала и все още лежи между нас и жената“ и пр.

Г. Райчев прави най-успешните в нашия диaboлизъм опити да присади „ужаса отвътре“ на българска почва — той го търси като драматично-трагично състояние на личността в обстановка на социален и нравствен хаос (ужаси на войната, социално неравенство), като болестна деградация и вродено душевно предразположение. Затова в същност е на границата на диaboлизма и излиза от него, макар и не без последици. Има едно негово изказване, което в известен смисъл изразява проблемите на целия ни диaboлизъм: „Аз съм раздвоен и моята душа се гърчи в противоречия: здравият селянин, който живее у мен, отчаяно се съпротивлява срещу болния градски човек, който наскоро се пресели в душата ми“... Може би неслучайно най-силните произведения на Г. Райчев са тези, в които това раздвоение-противоречие е най-силно и автентично изразено — „Грях“, „Карачакал“ и др.

Фейлетонният „роман-гротеска в седем невероятни приключения“ на двамата автори Св. Минков и К. Константинов „Сърцето в картонената кутия“ (1933) е един интересен експеримент. Романът явно е писан последователно ту от единия, ту от другия писател: не е трудно да уловим редуването на сатирично-ироничния стил на Св. Минков (III, V, VII глава) с по-лирично мекия стил на К. Константинов (II, IV, VI глава). Първата глава е разделена по равно между двамата — началото на Св. Минков, втората половина — на К. Константинов. Романът започва с характерните светославминковски разсъждения за фаталнопрограмиращата роля на личното име в живота на човека; по-късно хапливото осмиване на писателската дейност предлага аналогия с неговия разказ „Какво може да се случи нощем“ от сборника „Автомати“ (1932). В описанието на пътешествието из Франция и Италия ще открием европейския опит на К. Константинов... Романът е изграден върху принципа на *реализираната метафора* (буквализиране на изрази като „подарявам

ти сърцето си“, „открадна сърцето ми“ и пр.). Това дава свобода на авторите да осъществят не само пародия на булеварден криминален роман (типични клишета: парижки живот и американски детектив), но и памфлет на нашето писателско „общество“ (литературно кафене „Мадагаскар“). Съдбата на пламенния поет Валериан Пламенов (а иначе Зафир Събев) е съчувствена подигравка с клишираната символистична дилема бит-творчество (търговско-еснафско охолство или гладни поетично-възвишени блянове). В романа фарсово отзвучава ехото (техниката) на диаболизма, който отдавна вече е осъществил пародийна трансформация в гротескното творчество на Св. Минков (най-упорития му привърженик) или се е разтопил в драматично-психологическата литература (Г. Райчев), обогатявайки представите ѝ за психическия живот и реакции на личността.

Отразяването на действителността предполага-изисква и отразяване на скритите (безсъзнателни) страхове на общественото съзнание; тяхната мистифицирана форма е естествен резултат от факта, че са още неясни. Наистина литературните страхове на диаболизма у нас бяха до голяма степен неавтентични, плод на чуждо влияние. Но обективните условия бяха повече от „благоприятни“. Ужасите на фашистките зверства 1923–1925 г. изиграха двойствена роля в съдбата на българския диаболизъм. От една страна, те бяха *неговият „шанс“* (звучи ужасно) да бъде глас на Касандра, зловещо пророчество; този „шанс“ нашият диаболизъм не успя да използва както трябва, процесите го изпревариха. От друга страна, реалните ужаси направиха бледи, смешни и книжни измислените ужаси. От септемврийската литература плисна много по-силна и автентична тръпка на ужас. Някога не са виждали връзката между подобни явления; днес нашето по-сложно разбиране на литературния процес ни задължава да мислим диалектически. А това между другото означава, че не трябва да се отнасяме с некомпетентно пренебрежение-отрицание към този феномен на литературния ни живот през 20-те години.

Българският диаболизъм определено разшири литературната тематика, художествената проблематика и регистъра от изобразителни похвати на нашата литература. Той беше кратък, но интересен етап в

нейното „ускорено развитие“. Той изигра определена роля като опонент на битовизма и катализатор на психологизма („модерните проблеми“) в българската литература. Оказа влияние върху творчеството на неколцина значителни писатели. И преди всичко: С БЪЛГАРСКИЯ ДИАБОЛИЗЪМ СЕ РОДИ БЪЛГАРСКАТА ФАНТАСТИКА. С негова помощ се формира литературно съзнание, чувствително към опозицията „правдоподобно-фантастично“... следователно можеше да се появи и научната фантастика. Което и стана.

СВЕТОСЛАВ МИНКОВ

МАЛВИНА

Аз не се познавах с Малвина. Но един художник не можеше да смути този глупав предразсъдък. Отидох при нея, обясних ѝ с най-малки подробности желанието си и тя се съгласи. Започна да идва в ателието ми.

И картината, в която аз исках да възплътя образа на вечната красота, на вечната непорочност, напредваше с удивителен успех и мнозина, които я бяха виждали, разкриваха ми перспективите на едно блестящо бъдеще.

Но аз трябваше да вземам и странични поръчки, защото материалното ми състояние беше твърде разстроено. При все това, макар и с мъка, аз преодолявах пречките и дотолкова се бях увлякъл в работата си, че понякога даже и не спях. Неуморно работех.

И един ден, когато картината трябваше да бъде завършена, Малвина не дойде. И повече тя никога не дойде.

Това, разбира се, ме отчая, защото картината, над която аз работех от толкова години, оставаше пак незавършена. И аз затърсих Малвина. Но никъде я не срещах.

В това време получих писмо. Писмо, чийто подател не знаех. Съобщаваха ми за някаква поръчка. Да рисувам баба на смъртно легло. Но аз нямаше да отида, ако не бях в такова тежко положение на бедност и мизерия. Нямах пари даже и за хляб.

И аз взех статива и палитрата си и се запътих на указания адрес. Намерих се в предградието, пред една стара порутена къща. Натиснах звънеца. От всички краища на къщата отекнаха звуците на отдавнашна запустялост. Никой не ми отвори. Аз хванах дръжката и тогава вратата се откря с такова зловещо скърцане, че за момент аз се поколебах. Исках да се върна. Но аз възлагах големи надежди на тази поръчка. Баба на смъртно легло — един вечен спомен, за който ще се вземат доста пари. И аз влязох вътре.

Минах през някакъв тъмен коридор, стигнах пред една врата. Похлопах. Никой не се обади. Тръгнах нататък. Друга врата. Но пак никакъв отговор. Аз се ядосах. Съобщават ми да дойда тук, а никой не ме посреща, никой не може да ме упъти.

И аз вече сериозно бях решил да си отида, но в този момент сред мъртвата глухота, която цареше наоколо, звънна един подигравателен смях, който ме ужаси и вледени кръвта ми:

— Хе, хе, хе! Изгубихте се, а, изгубихте се! Тука, тука, в крайната стая! Хе, хе, хе!

Аз победих малодушието си и тръгнах към онази страна, откъдето се носеше гласът. И когато влязох там, в стаята, блясъкът на хиляди погребални свещи едва ли не ме ослепи. Аз видях на един креват някаква баба, с едно-единствено око — угаснало и мъртво, — с отвратителни беззъби уста, които непрекъснато ронеха жесток смях. Над кревата стоеше окачен един стар, с олющен циферблат часовник, чиито стрелки се въртяха толкова бързо, че отлитаха часовете на цели дни и седмици.

Близо до бабата стоеше един свещеник в бяло расо, който пълнеше с вино два човешки черепа и с някаква неразбираема наздравица поднасяше единия от тях до устата на болната.

И бабата, пияна, продължаваше да се киска все така безпричинно и жестоко, беззъбите й уста фъфлеха:

— Утре ще бъда мъртва и сега пречиствам душата си, пия от Светото причастие! Хе, хе, хе, пия от Светото причастие, пречиствам душата си!

И после тя започна да говори такива работи, че аз почувствах да се облива лицето ми в плам. Тя разказваше за съвкуплението на Христос и Мария, а белият свещеник клатеше главата си категорично и настойчиво и с едно безочливо нахалство потвърждаваше думите на бабата.

Аз не можах да понеса ужаса на това дръзко безсрамие и избягах. И зад гърба си отново чух смеха на болната баба:

— Хе, хе, хе! Пия от Светото причастие, пречиствам душата си!

Една есенна привечер, когато минавах през булеварда, зададе се насреща ми един затворен автомобил. И интересното беше това, че аз

не видях никакъв шофьор, никакъв пасажер в него. Видях само един грамаден зелен некролог, залепен върху резервоара за бензин. И там прочетох:

МОЛЕТЕ СЕ ЗА МАЛВИНА!

И по-добре, че Малвина умря. Защото след онази случка аз и без това не можех да продължа картината си — картината на вечната непорочност, на вечната красота. В ушите ми непрестанно звучеше смехът на пияната баба и онези светотатствени думи...

И аз заминах. Напуснах града и тръгнах да обикалям света. И дълги години бродех аз из далечни страни и всичко онова, което някога, в юношеството ми, беше мечта, се сбъдна. Аз видях фиордите, любувах се на борбата с бикове в Испания, разхождах се с лодка по водите на светещите езера в Япония, почивах под сенките на древни сфинксове и пирамиди.

Но аз не бях щастлив. Аз исках да нарисувам картината на вечната красота и непорочност, аз мечтаех да създам едно безсмъртно творение. И само мисълта за това крепеше живота ми. Но онази проклета баба се изпречи на моя път и всичко се разруши. Не, аз не бях щастлив.

И един ден аз трябваше да се завърна в родния град. И това беше през една пролет.

Над тясната пътека, която водеше към моя дом, вишните ронеха цвят и отблясъците на залязващото слънце играеха весело по запрашените стъкла на ателието ми.

Аз намерих ключа и отворих вратата. Там — в царството на моите сънища и мечти — беше пусто, глухо. Няколко плъха, изненадани от внезапното ми появяване, пробягаха над разхвърляните ескизи. Аз отидох при картината, изтрих я от прахта, исках да видя още веднъж следите на онова, което някога мислех възможно. Но можех ли да вярвам на очите си? Не беше ли това някакъв кошмар?

На платното, където бях рисувал Малвина, стоеше портретът на бабата. Онова угаснало око отново ме погледна, вторачено и смело,

беззъбите уста изфъфлиха:

— Разбра ли сега, разбра ли сега?

Аз изтичах до хазаите и ги попитах дали е идвал някой в ателието ми през време на моето отсъствие. Не, никой не бил идвал.

Аз тръгнах към предградието, където преди години бях поканен да рисувам бабата.

И както някога натиснах звънеца. И както някога отекнаха от всички краища на къщата отзвуките на отдавнашна запустялост. И пак никой не ми отвори. Дръпнах дръжката, но зеленясалата каменна врата се оказа заключена. Тогава аз започнах да удрям с юмруци във вратата, исках да узная кой беше причината на тази глупава гавра...

Но прозорецът на съседната къща се отвори и един старец ме попита кого търся.

— Тук не живееше ли някога една баба? — казах аз.

— Баба! — отвърна учудено старецът. — Не, тук никога не е живяла баба. В тази къща живееше Малвина Х., която умря преди девет години.

СВЕТОСЛАВ МИНКОВ

ПОЛУНОЩНА ИСТОРИЯ

Една шарманка свири в уличката с вехтарниците. Нейният зелен папагал чисти перата си, разтваря клюн, крещи по минувачите.

Никой не слуша папагала. Никой не слуша и шарманката, която се задъхва от старост. Тя е изгубила вече паметта си и затова повтаря все една и съща песен с разглобени тактове.

Слънцето залязва, потъва в друга земя, настъпва вечер.

Под ниските стрехи на вехтарниците плъзват сенки, старите евреи възкръсват с побелели бради и с жабешки очи в тесните врати на дюкянчетата си.

Пред малкото дюкянче на вехтаря Давид Сабатай висят като обесени хора стари дрехи. Когато вятърът ги разлюлее, те приличат на траурни знамена.

Ето един фрак. Той се клати някак необикновено тържествено сред обществото на парцаливите си събратя и празните му ръкави се огъват в елегантни движения. Човек би казал, че той се мъчи да надене ръкавици върху невидимите си ръце. Как е попаднала тук тая дреха? Някога тя е стояла заключена в скъп гардероб и нейният стопанин е събирал грижливо всяка прашинка от гърба ѝ. Сега? О, сега нещастният фрак се люлее от сутрин до вечер пред вратата на тая мръсна вехтарница и слънчевите лъчи го боядисват зелено. По яката му има вече няколко мазни петна, копчето му е откъснато и изгубено. Той се разтваря при всяко подухване на вятъра, така че копринената му подплата просто вбесява съседа отдясно.

А тоя съсед отдясно е грубо шаячно палто с протрити джобове и с големи кръпки по ръкавите. От три крачки мирише на ракия. Разправят, че някогашният притежател на тая дреха бил вегетарианец и философ, който се пропил съвсем неочаквано към края на живота си и умрял в *delirium tremens*. Днес шаячното палто е наследило много от качествата на господаря си, говори важно и смело по всички въпроси и само се смята за носител на някакви нови идеи. От дългогодишната си

служба върху гърба на философа то е станало твърде нервно, затова живее във вечна разпрания с колегите си, особено с фрака. Разбира се, изпадналият благородник е твърде разумен и сдържан, за да избягва скандалите.

Вехтарницата — какъв странен приют! Стари пенсионери, работници, учители, доктори — с една дума представители на всички слоеве на обществото. Тук всеки живее с надеждата, че днес-утре някой минувач ще го измъкне из тъмното схлупено дюкянче и ще го спаси от позорното му заточение. Ала дните минават и много малко са щастливците, които напускат вехтарницата. Повечето остават с години върху окачалките си, люлеят се тъжно от вятъра и молците ги разяждат без милост.

Виждате ли оня генералски мундир с потъмнели вече копчета и пагони? Той стои още от Балканската война и никой не се сеща да го вземе. Само един пристав се спря пред него преди няколко месеца, обърна го оттук-оттам и го отмина, без да каже нито дума. Да, приставът не знаеше, че негова милост е командувал дивизия и че е кавалер на много ордени за храброст.

* * *

Вехтарите събират дрехите и ги отнасят в дъното на дюкянчетата си. Там те ги нареждат по стените, дебнат из ъглите, сякаш искат да хванат нещо, очите им излъчват змийски блясък и мятат бързи погледи наоколо. Най-сетне белобрадите евреи разбират, че съкровищата им стоят непокътнати по местата си, усмихват се дяволски с дебели и влажни устни, нахлупват на главите си по една смачкана шапка и се запътват прегърбени към къщи. Ала преди да тръгнат, те заключват добре вехтарниците и запречват вратите им с широки дъски и железни лостове.

* * *

Тая вечер във вехтарницата на Давид Сабатай се разигра една необикновена сцена, която заслужава нашето благосклонно внимание.

Още вехтарят не беше заключил вратата, когато фракът скочи от закачалката си извика с въздишка:

— И днешният ден измина в напразно очакване! Господи, докога ще гнием в тая дупка?

— Търпение, консуле! — отвърна една работническа блуза, която последва примера на отчаяния благородник и слезе при него на земята. — Аз седя вече от две години тук и, право да си кажа, не се чувствавам тъй нещастна като вас. Може би причината за това е, че моят предишен живот беше наистина непоносим. Аз работех ден и нощ в тъмните галерии на една каменовъглена мина и сега имам всичкото право да живея с мисълта, че съм малко по-щастлива отпреди.

— О, да, случаят с вас е съвсем друг — рече тихо благородникът. — Ала я запитайте мен какъв е бил предишният ми живот. Знаете ли вие, драга, че аз съм ял и пил с председателя на френската република? Знаете ли, че аз заемах първо място в баловете и вечерите, които се уреждаха из европейските столици от цвета на обществото, и при това минавах за паркетен кавалер?

— Ял и пил с председателя на френската република! Тях, дявол да го вземе, каква важна личност! — подхвърли заядливо шаячното палто на философа, като размърда ръкавите си. — Кажете ми тогава, ваша светлост, какво правихте, като ядохте и пихте с председателя на френската република? Искам да кажа, каква полза извлече от всичко туй нашето отечество?

— Какво направих ли? — извика аристократът и отстъпи крачка назад. — Какво направих? О, значението на това невинно *soirée* беше твърде голямо от гледна точка на висшата дипломация! — Фракът въздъхна и продължи с глас, задавен от прилив на гордост: — Да, тогава с тънко дипломатическо изкуство аз спечелих сърцето на председателя на френската република и той ми се закле, че занапред ще бъде един от най-добрите приятели на нашия народ. Наистина не мина много време и благородният французин доказа, че клетвата му не е била празна приказка: по негово настояване името на България биде отпечатано с червена заглавна буква в международния търговски алманах, който едно френско издателство пръсна по онова време в милиони екземпляри из цял свят. Разбирате ли, френският министър-председател каза само една дума и името на България блесна с червена заглавна буква пред очите на англичани, холандци, германци,

американци, китайци, негри и тъй нататък, ако обичате, избройте вие останалите народности.

— С червена заглавна буква! С червена заглавна буква! — разнесе се шепот от всички страни на вехтарницата.

Философът беше съкрушен напълно. Той се сви със затаена злоба до малкото прозорче в ъгъла, като изричаше неспирно ругатни.

Ала нему никой не обръщаше внимание. Сега всички дрехи слязоха от закачалките си и обградиха благородника, който стоеше горд и непобедим посред дюкянчето.

Само една-едничка дреха остана да виси на мястото си, окачена върху голям ръждясал гвоздей. Изглеждаше, че тя няма никакво желание да се намесва в разговора на другите. Това беше едно твърде странно карнавално облекло: една широка черна дреха с монашеска качулка от теменужно кадифе. Тя стоеше от дълги години в дъното на вехтарницата, мълчалива и тъмна като сянка. Дебелите ѝ гънки бяха посивели от прах, в качулката ѝ живееха паяци. Самият вехтар беше забравил сякаш нейното съществуване. Той никога не я изваждаше пред вратата на дюкянчето си, никога не я докосваше дори с ръка. Мнозина от обитателите на вехтарницата се бяха опитвали да я заприказват и да узнаят нещо от живота ѝ, ала тя нито веднъж не проговори. Ден и нощ тая черна дреха стоеше, обесена върху ръждясалия гвоздей — понякога само вятърът лъхваше през счупеното стъкло на прозорчето и я поклащаше съвсем леко. И тогава всички млъкваха смразени по местата си, защото ги обхващаше неясен страх. Струваше им се, че карнавалната дреха ще слезе от стената и ще мине като жив човек край тях.

Докато философът стоеше до прозорчето, окъпан от сребърната мъгла на месеца, и замисляше нови нападки срещу непримиримия си противник, благородникът разправяше пред неколцина от колегите си историята на едно свое зимуване в Монте Карло. Между неговите слушатели имаше и един светлосив панталон „Чарлстон“, който беше дошъл преди няколко дена във вехтарницата и се чувствуваше още твърде жизнерадостен въпреки орфаните си крачоли и голямото мастилено петно на дясното коляно.

— Интересна история! — извика възбудено господин Чарлстон. — Значи вие успяхте да спечелите два милиона франка?

— Ах, не ми спомняйте за това! — отвърна скръбно джентълменът. — Спечелих ги, за да изгубя на следващия ден всичко. Впрочем за мен парите нямат никакво значение. Човек трябва да гледа малко по-философски на живота, разбирате ли?

Сега вегетарианецът не можа да остане равнодушен към тия случайно подхвърлени слова за философията на живота, пристъпи крачка напред и се обърна с присторено спокойствие към благородника:

— Най-малкото вие, уважаеми колега, имате право да говорите за философията на живота! Тая тема е твърде чужда за вашия светоглед. Ето, вие живеете вече няколко години във вехтарницата и все още не можете да разберете, че сте една съвсем излишна дреха, че в днешно време хората нямат никаква нужда от фракове. Оня, който гледа философски на живота, трябва да живее с мъдрото примирение за нищожността на своето съществуване. Тук е ключът на всяка философия, защото всяка философия се ражда от Нищото.

— Позволете ми да ви направя една малка забележка! — извика един панталон от черно сукно и с едва видими ръбове, който до това време слушаше съвсем мълчаливо разговарящите. — Аз ида от царството на мъртвите и смятам, че животът не е тъй безсмислен, както вие искате да го представите.

— Как, вие идете от царството на мъртвите? — извика господин Чарлстон и се разкрачи от ужас.

— Да, аз лежах дълги седмици в един гроб, докато неизвестни крадци ме изровиха из земята и ме продадоха в тая вехтарница. Ала това е съвсем незначителна подробност, която сега не трябва да ни интересува. И тъй, уважаеми колега — каза черният панталон, като се обърна към философа, — вие упрекувате господина в лекомислие, а сам гледате твърде нефилософски на живота. Човекът е нещо повече от видима плът. Неговото съществуване е подчинено на велики мирови закони и затова не може да бъде нищожно!

— Празни приказки! Въображение! — отвърна високомерно вегетарианецът.

— Въображение? — рече усмихнат панталонът. — Добре, кажете ми тогава, какво нещо е въображение?

— Под въображение трябва да разбираме оня мозъчен процес, който разпалва в съзнанието ни несъществуващи образи и абсурдни

представи! — извика гордо шаячното палто.

— Напълно погрешно! — отвърна черният панталон. — Въображението е око на душата. Чрез него ние виждаме отраженията на невидимия свят. То е огледало на виденията и уред на магичния живот — чрез него ние лекуваме болните. Да, Парацелзус... Теофрастут Бомбастус Парацелзус лекуваше главоболието през разстояние, като действуваше на отрязани коси. „Виждате ли оная звезда“, казваше Наполеон на кардинал Феш. „Не, сър.“ „Е, добре, аз я виждам.“ И навярно той я е виждал, защото въображението ведно с разума дава гения. А Наполеон безспорно беше гениален човек.

— Не ви разбирам! — каза изненадан философът. — За какво лекуване през разстояние ми говорите? И защо намесвате тук Наполеон? Дори да допуснем, че той наистина е видял някаква звезда — какво от туй? Какво представя в същност звездата. Каква връзка има тя с живота и с неговата философия?

— Как, каква връзка ли? Значи вие отричате астрологията, истинската астрология, която се корени в единственото универсално учение на Кабалата?

— Разбира се, че я отричам. Предпочитам астрономията — отвърна философът.

— И аз също! Ето Голямата мечка! — извика господин Чарлстон, като изтича до прозорчето и посочи през стъклото ясното звездно небе.

— Нищо в природата не е равнодушно — продължаваше замислен и сякаш на себе си панталонът. — Едно камъче на пътя може да пречупи или коренно да измени съдбата на най-великия човек, дори съдбата на цяла една империя. Още по-малко безразлично може да бъде мястото на тая или оная звезда за съдбата на детето, което се ражда и което със самото си раждане влиза в универсалната хармония на звездния свят. Звездите са свързани една с друга чрез привличане, което ги държи в равновесие и ги движи правилно из пространството. Разбира се, за да четеш писмото на звездите, трябва да познаваш преди всичко самите звезди — познание, което се добива от кабалистичния зодиак на небето и от разбирането на Гафареловата кабалистична планисфера. В тая планисфера съзвездията образуват еврейските букви и митологичните фигури могат да бъдат заместени от символите на Таро.

— Слушайте, драги! — извика нетърпеливо шаячното палто. — Всичко това, което разправяте, ми мирише на теософия, пък ако щете дори и на масонство. В такъв случай излишно е да спорим върху философията на живота, защото аз имам напълно оформено гледище по този въпрос и не желая да ми се натрапват каквито и да било учения за безсмъртието на душата.

— Вярно! — намеси се господин Чарлстон. — Я оставете тия разговори! Не ще ли бъде по-добре, ако убием времето си в нещо по-приятно? Внимание: аз предлагам да устроим помежду си една интимна танцова забава! Жалко само, че тук няма дами.

Разпален от внезапно хрумналата му мисъл, господин Чарлстон се спусна към стената и грабна оттам окачената стара китара с две ръждясали струни. Той се завъртя, пречупи нозете си в такта на своя любим танц и запя безгрижно и весело последния джазбандов шлагер, като съпровождаше песента си с ужасно дрънкане на разстроена китара.

Това внесе необикновено оживяване сред цялото общество във вехтарницата. Звуците на ръждясалите струни разкъсаха сънната тишина наоколо. Всички наскочаха от местата си и почнаха да се въртят като луди. В малкото дюкянче беше нахлула сякаш буйна вихрушка, която подмязаше и въртеше с все сила старите дрехи. Дори фракът и шаячното палто бяха забравили своята вечна вражда и се носеха, слепени един о друг. А неколцина дебели пенсионери със слаби сърца се люлееха като патици и дишаха тежко.

Сега, когато всички бяха предадени на веселие, карнавалната дреха се откачи от гвоздеа си и слезе за пръв път на земята. Тя застана като призрак в дъното на вехтарницата и прошепна съвсем тихо, така че никой не можа да я чуе:

— *Ние сме сенки и нашият живот е игра на сенките! Години ще се изнизят, докато ние преминем от карнавал към вечно битие.*

Само двама не участваха във веселието, ала и те не чува пророческите слова на дрехата с кадифената качулка.

Теософът хъркаше, а генералският мундир седеше в едно продънено кресло и пишеше мемоарите си от войната.

Белобрадите евреи дебнат като вкаменени чудовища зад тесните врати на дюкянчетата си и мижат, озъбени срещу светлината, която разяжда очите им.

Минутите се въртят във вечния кръг на четирите годишни времена.

Пролет. Лято. Есен. Зима.

Старите дрехи чакат.

СВЕТОСЛАВ МИНКОВ

ЗАКЛЮЧЕНИ

Махалато на часовника се люлее съвсем бавно, стрелките обикалят циферблата, слепват се, раздвояват се, разсичат времето на тежки и мъчителни часове.

През широките стъкла на аптеката се открива безутешна картина: пуста кална улица и четири голи дървета, лакирани от дъжда. Тия дървета са тъй черни, че изглеждат намазани с катран. Зад прозореца на отсрещната къща стои дете. То държи в ръцете си голяма кукла, удря я леко о стъклото и гледа на улицата.

Вали. Неспирен есенен дъжд, който копае земята, кипи в големи мътни локви, рони железни зърна от цинковите тръби на къщите, погребва света.

В аптеката е светло и топло. Мирише на лекарства. Старият аптекар стои зад дългия шкаф с касата и везните, гребе с малка кокалена лъжичка някакъв бял прах и го разтрива в широко порцеланово блюдо. Лицето му е загрижено и бледно, зад големите му очила се виждат две големи тъмни очи под дебели свъсени вежди. От време на време той се приближава до някоя от полиците в стената, взема оттам стъкло с гъста прозрачна течност и отцежда няколко капки от нея в порцелановото блюдо. Прахът в блюдото се превръща на каша.

Близо до вратата е изправен като пазач един човешки скелет. Ребрата му лъщят от чистота, челюстите му са затворени в спокойната усмивка на англичанин. От двете страни на processus condoloideus-a са прекарани тънки телчета, които скопчват здраво устата му: така скелетът не може да се прозява от досада. Десетки години са минали от онова време, когато той е бил облечен в плът, имал е сърце и мозък, ходил е по земята с чадър или с бастун и се е радвал на слънцето. Днес посетителите на аптеката го изглеждат с любопитство и четат пъстрата картонена реклама, прикрепена о ребрата му:

Само пудра
КОТИ

разхубавява лицето

Venepa A. Venepa B. Тук, под тия класически надписи, се намират тесни шкафчета с огледала. Вътре в тях са наредени малки тъмни стъкла, които крият хиляди опасни отрови. Твърде често старият аптекар разтваря някое от шкафчетата, изважда от дъното му силна като мълния отрова и слага прашинка от нея в най-чувствителните си везни. Сетне отровата се примесва с други лекарства и така приготвеният еликсир се поднася до устата на някой тежко болен.

И ето, става чудо: човекът, когото всеки миг са чакали да умре, се дига от леглото си и се връща в живота. Дълго време след това лицето му носи следите от прекараната болест, сам той е твърде внимателен към себе си: облича се в дебели дрехи, ходи съвсем бавно, страхува се дори да се усмихне.

Всички мислят, че оздравелият се е спасил едва ли не завинаги от смъртта, когато едно леко убождане с игла го поваля съвсем неочаквано в леглото и той умира след няколко часа сред страшни мъки.

Така смъртта си играе с него като паяк, който освобождава привидно жертвата си и я оставя да си отдъхне спокойно, преди да се хвърли за сетен път отгоре ѝ и да изсмуче кръвта ѝ с ненаситната жажда на вампир. Така цялата мъдрост на медицината става съвсем излишна, а невинната игла се превръща в смъртоносно жило, което добива загадъчен смисъл...

Махалото на часовника се люлее като насън, разтапя се в златна мъгла, стрелките обикалят циферблата и разсичат времето на тежки мъчителни часове.

Старият аптекар разтрива прахове в порцелановото блюдо, прелива тинктури и масла в големи и малки шишета, кашли, чисти очилата си, чете рецепти.

Цял живот ние бродим като сомнамбули по земята, разяждани от неизлечима болест. Всяка наша стъпка из тъмния кръг на земното битие е само кошмарно пътуване на болни, които търсят божията милост.

Понякога един невидим аптекар разтваря огледалния шкаф с отровите и влива в сърцето ни капчица радост или надежда — тогава ние се смеем и си въобразяваме, че сме излекувани. Ала не минава

много време и някоя случайна мисъл, някоя неволна постъпка ни погубват завинаги.

Наистина нашата плът продължава да живее, ръцете и нозете ни се движат, очите ни гледат, сърцето ни бие, ала *другият* — тоя, за когото четем молитви пред иконостаса — е заключен във вечната власт на дявола.

Ще възкръсне ли *той* някога из греха? Когато смъртта се изпречи пред нашето блуждаещо тяло и го превърне в прах?

Вековете са мълчаливи.

СВЕТОСЛАВ МИНКОВ

ИКОНИТЕ СА ТВОРБА НА ДЯВОЛА

ТАКА УЧЕХА НЯКОГА БОГОМИЛИТЕ

В малките градчета се срещат стари порутени къщици с почернели стени и тревясали покриви, които се крият в дъното на широки дворове, обрасли с буренак и храсти. На пръв поглед човек би казал, че тия къщи са запустели отдавна и че в тишината на техните празни стаи стои заключена само песента на щурците. Ала когато разкривената дървена порта скръцне и се отвори, а на улицата се покаже някой, тогава изведнъж става ясно, че тук, зад тия мъртви стени, животът все още продължава да плете своята невидима паяжина.

В такава къщица живееше преди години един сиромаш човек по име Прокап. Без близки, сам на света като кукувица. Беше иконописец, печелеше по някоя пара от занаята си, а никой не го виждаше да работи.

Още в ранна утрин дворната порта на неговия дом хлопваше: той излизаше на улицата, спираше се на ъгъла и гледаше миг-два мъглявия блясък на изгрева с неподвижни и уморени очи. Сетне тръгваше надолу край редицата малки дюкянчета, които се пробуждаха едно след друго от нощния сън и разтваряха капациите на прозорците си като огромни клепачи.

Иконописецът прекосяваше пустия пазарен площад и се скриваше в една кръчма. Там той седеше, навъсен и затворен в себе си, заръчваше, пиеше, не разговаряше с никого. Едва привечер, когато паднеше здрач, той ставаше и тръгваше със заплетени стъпки към къщи.

Казваха, че в прозорците му цяла нощ блещукала светлина. Може би той пишеше тогава икони.

Чуден беше наистина тоя човек. Когато го срещнеш на улицата, чувствуваш, че в паметта ти ще остане запечатана завинаги

маймунската му грозота.

Беше ли виждал някой неговите икони?

Разбира се. Те стояха окачени по църквите на близките села — с дълги до нозете бради, с увиснали мустаци, с ясни и широко разтворени очи. Благочестивите богомолци палеха свещи пред тях, кръстеха се, молеха ги да спасят душите им.

От тия села в градчето идваха понякога хора, намираха Прокап в кръчмата и му поръчваха икони. Те се черпеха с него и пиеха наздравица за добра сполука в работата. При тая среща иконописецът казваше само две-три думи и те се отнасяха повече до парите, които трябваше да получи, и до времето, когато поръчката щеше да бъде готова. На уговорения ден той отнасяше иконата в кръчмата: там хората отиваха да си я вземат. Никой никога не бе пристъпвал прага на неговата иконописница — тя беше светилище, което чуждият човешки крак можеше да оскверни, ако нагази тръните и бурените край него.

Веднъж Прокап влезе в кръчмата с голяма икона в ръце. Седна и почна да пие. Ала ракията скоро замая главата му и той заспа. Тогава неколцина любопитни се приближиха до него и почнаха да разглеждат светия образ. Те стояха дълго с вторачени очи, без да продумат, сетне един извика:

— Брей, какво жълто лице!

В това време Прокап се пробуди. Като видя насъбралите се, той скочи срещу тях със страшен вик, който отекна като рев на разярено животно, изтръгна иконата из ръцете им и дълго я три с мръсния си ръкав.

Та така както минаваха дните, една късна нощ някой похлопа на вратата на бръснаря Канозир. В същото време дрезгав женски глас извика отвън:

— Бай Канозире! Бай Канозире! Ставай, че ти се отвори работа!

— По дяволите! — изръмжа сърдито бръснарят, като се дигаше от леглото си. — Не ще да е на хубаво!

Той разтвори вратата и в светлината на лунната нощ видя пред прага една стара жена.

— Какво има? — попита грубо мъжът.

— Ела да обръснеш един мъртвец.

— Мъртвец ли? Кой мъртвец?

— Прокап иконописеца — каза жената. — Напил се тая вечер в кръчмата и паднал полумъртъв на пода. Видях като го носеха по улицата. Отидох у тях, опитах се да го свестя. Къде ще го свестиш, братко: из устата му тече пяна, лицето му посиняло... остави, не питай. Страшна смърт. Добре че се случих поне аз при него в това време, иначе сиромашът щеше да се вдърви, без да има кой да склопи очите му.

— Прокап? Пияницата? Та той и небръснат може да иде в пъкъла! — извика бръснарят.

— Недей говори така, бай Канозире! — рече с упрек старата жена. — Човекът може да е бил пияница, ала свят занаят е имал в ръцете си. Хайде, тръгвай!

Мъжът стоеше мълчалив и гледаше с още сънливите си очи високо някъде над върховете на буйно разлистените липи. Замисленото му лице бе застинало в лунния блясък.

Канозир беше добър и набожен човек. Ала той се сърдеше винаги когато го викаха по къщите да бръсне някой мъртвец. Така може би искаше да прикрие смъртния страх, който го обхващаше тогава и будеше в суеверната му душа най-нелепи помисли. Разбира се, в края на краищата той отстъпваше пред молбата на дошлия и отиваше да разхубави мъртвеца. Същото се случи и сега: като постоя известно време мълчалив и унесен в себе си, Канозир се обърна към старата жена и каза кротко:

— Да вървим.

След миг те се спуснаха надолу по тясната уличка и изчезнаха в сенките на спящите домове.

Из целия път никой от двамата не проговори.

Така — докато стигнаха пред къщата на иконописеца. Тогава жената рече:

— Ти влез вътре, а аз ще ида до дома да потърся някоя чиста риза. Не бива да изпратим умрелия с мръсни дрехи.

Бръснарят трепна при мисълта, че ще остане сам в тая запустяла къща, където лежеше мъртвец. Поиска да попита нещо жената, ала тя беше отминала вече напред. В далечината глъхнеха шумните стъпки на нозете ѝ, влачени от умора и старост.

Той дълго се колеба, преди да влезе вътре. Сетне надви страха си, разтвори портата и закрачи по пътеката на широкия тревясал двор.

Всичко наоколо тънеше в дълбока тишина и изглеждаше някак студено, тайнствено, забулено в призрачна сянка и удавено в сън. Отсреща зад храстите се виждаше къщичката: в един от прозорците гореше слаба светлина, сякаш върху стъклото бе метната тънка жълта завеса. А вратата зееше разтворена и се клатеше като крило в слабите ръце на едва уловимия нощен ветрец.

Канозир пристъпи прага със свито сърце. Премина полутъмния коридор и се изправи пред една врата, зад чиито процепи лъщеше едва видим блясък.

Натисна дръжката на вратата и влезе в малката стаичка.

Тук изведнъж изпъкваше пред погледа простата, ала все пак странна наредба. В средата на стаята стоеше дълга дървена маса, отрупана с четки и глинени съдове. От горе до долу стените бяха украсени с големи икони, чиито образи гледаха с омагьосващи очи.

Ето свети Георги, който забива дългото копие в раззиналата уста на ламята.

Ето света Богородица, която издига ръце за благослов, а пръстите ѝ са склучени като пречупени свещи.

Къде е майсторът на тия образи?

Той лежи на ниско дървено легло и над главата му догарят две тънки вощеници.

Бръснарят гледа мъртвия с широко разтворени очи и сега за пръв път през живота си изпитва истински и непобедим ужас от смъртта.

Той вади бръсначите от джоба си и размива късче сапун в една паничка. Сетне обгръща стаята с поглед, кръсти се, пристъпва до умрелия и връзва голяма кърпа около шията му.

Бръснарят скръцва и бръмчи като комар сред тишината.

Двете вощеници изпращяха, хвърлиха големи светли искри и угаснаха.

Канозир извика и отскочи назад. Прилепи се до стената и остана така, свит и неподвижен, с изцъклени очи.

Иконописецът се смееше. Тъмен, гаден смях, който разтвори устата му и потече по всички жили на обръснатото му лице.

Месецът беше паднал съвсем ниско над земята и се люлееше зад стъклото на прозореца като топка от жълта мъгла.

Чу се шум от размахване на крила. Сетне се разсече остро скърцане.

Иконите се изкривиха и заклатиха.

Техните образи почнаха да се разлепват, да оживяват, да слизат от стените.

Къде изчезнаха смирените и мъдри светци?

Стаята се изпълни със страшни призраци, които разтваряха уста и въртяха главите си с изскочили очи.

Едни протягаха ръце с дълги до стените нокти, други приличаха на огромни червеи: издуваха се и слабееха, а брадите им горяха като огнени метли.

Тия зли духове дойдоха сякаш из самата преизподня, за да отведат със себе си иконописеца, който ги беше сътворил.

Те обградиха леглото на мъртвия и мъртвият възкръсна, изправи се на нозете си, пристъпи напред.

Бръснарят стоеше до стената с разперени ръце и губеше памет от ужас.

Пред него бе изправена стара манастирска щампа:

Образът на един дявол, разголен в цялата си нечестива грозота.

На следния ден по улиците на малкото градче мина една погребална кола.

Хората сваляха шапки, спираха се и надничаха да видят мъртвеца.

Бръснарят Канозир стоеше пред дюкянчето си и се кръстеше.

Дълго време след това той не се решаваше да повери някому своята преживелица. Не искаше да възбужда в сърцето си ужаса на оная нощ. Докато веднъж при един разговор разказа всичко.

Тоя, който слушаше, го изгледа от главата до петите и рече:

— Вярно е, че иконите оживяват понякога, ала светците си остават винаги светци. Така ти се е сторило.

Друг ден Канозир разказа отново случката.

Изсмяха му се. Нареккоха го луд.

Така той сам започна да вярва, че преживяното в дома на умрелия иконописец не е било нищо друго освен съновидение.

И наистина по-късно бръснарят видя същите икони в едно близко село. Това бяха обикновени бездушни образи, прилични на хилядите свои подобия, които красят от векове олтарите и стените на нашите църкви.

СВЕТОСЛАВ МИНКОВ

УСТРЕЛ

Щом угаснеше слънцето, Бойко Краличин оставяше работата, качваше се на мулето и се запътваше към село. Стигнаше ли пустото тревяло гобище, чиито кръстове стърчеха като оживели в мрачината, момъкът обичаше да се прекръсти и да мушне добичето, та да отмине по-скоро това свърталище на всякакви нечисти сили. Тогава той дигаше глава и се заглеждаше в месечината, която ставаше все по-жълта сред мигащите бели пламъчета на звездите.

Ала тая вечер Бойко Краличин беше капнал от умора и очите му не виждаха нищо. Пред него се извиваше безкраен път, в тревата пееха щурци, приспиваха го.

Като дойде до гобището и прекоси тясната пътека, що се губеше из нивите, мулето се спря, изпъна се на нозете си и остана така, без да мръдне. Бойко се пробуди от просъницата, мушна го веднъж, два пъти в ребрата, сетне скочи и го зашиба разсърден с тоягата. Ала в същия миг той извика и се смръзна на мястото си — дългоухото добиче стоеше вкаменено пред него. Очите му зееха посивели като издълбани дупки, из раззиналата му уста стърчеше не език, а остър камък.

— Крррр-кррр! — разнесе се из въздуха и по пътеката се завъртя вихрушка.

Бойко Краличин гледа и не знае що да мисли: от вихрушката се дига някаква жена, прелита и се вие над повалените кръстове. Тя е яхнала голяма клонеста метла и я върти като опашка. У, проклетата, каква е грозна — с дълъг нос, с разплетена коса и цяла гола от главата до петите. Ето, тя се спуща и слиза между гробовете, а лицето ѝ се смее с изскочили зъби. И момъкът едва сега познава, че това е баба Йола вражелищата, която ходи нощем из селото да събира прилепи.

— Бабо Йоле, бабо Йоле! — извика Бойко със задавен глас, ала старата не чу вика му.

Тя се бе улисала в работа: седеше пред едно гърне и баеше. Говореше си неразбрани приказки, размахваше ръце, а под земята все пицеше нещо — да бе пиле, не бе, пиле, а пък глас като на сова. Не мина много, черен дим се дигна от гърнето, сбра се в облак, облакът се затъркаля на кълбо във въздуха, разплете се и се превърна в страшно, никога невиджано чудовище. Рогата му извити, а очите му зелени и горят като огньове.

— Добър вечер, бабо Йоле! — рече сенището, като прекрачи над гробовете. — Как си, що чиниш? Отдавна не си ме викала!

— А че все ще има два-три месеца, откак не сме се виждали, бащице! — отвърна вражелицата и падна ничком пред чудовището, като се затърчи в нозете му.

— Хайде, казвай де, що има? — извика рогатият и клекна, та улови баба Йола за косата, дигна я и я качи на рамото си.

— Ох, бащице, слушай да ти кажа: в нашето село се с навъдил здрав добитък, гледаш го — ни мре, ни болест го събаря. Обикалям нощем из кошарите, магия връзвам, сума клетви съм изрекла, ама помага ли? Да пукне, да червяса тая гад, не знаая веке що да правя. Намислила съм да изпратя устрел в селото да издуши кравите и биволите. Оня ден Витаница роди, ама не опази рожбата си, пустата му кучка. Ей тука, в гроба на свекъра ѝ лежи сега детето. Чуваш ли му писъка — некръстено го закопах, та се е превърнало на устрел. Него искам да проводя в село, ама, бащице, жив да си ми, ще ми свалиш месечината да го закърмим с нейното мляко. Зер иначе гадината ще се бои от светлината!

— Че аз да ти сваля и звездите, ако е такава работата! — рече сенището, като се дигна и възнесе в облаците заедно с вражелицата.

И както беше тъмно, току изведнъж развиделя и месечината се претърколи в гробището — отначало жълта и издута като тиква, сетне мигом се преобрази в голямо огнено теле със златен белег на челото. Тоя чуден звяр разрови с нозете си земята, кръстовете, камъните, а под копитата му святкаха и се посипаха звезди.

— Дръж я, бабо Йоле, дръж я за опашката, че ще избяга!

— У, бясна, невидяла се — извика баба Йола, приближи се и задърпа с все сила опашката на месечината. А месечината се укроти и се изпъна като мъртва в тревата — из устата ѝ кипеше пяна.

— Ха сега, дай устрела! — продума помагачът-чудотворец, като се простря в нозете на небесното добиче и улови вимето му, из което пръсна и потече тънък пламък.

Вражелицата подскочи, сви се и приклепна над мястото, където се търкаляха гърнето и метлата. Сетне се изправи и донесе една чудна птица.

— Пиу, пиу! — пицеше птицата, а баба Йола се кискаше и я люлееше в ръцете си:

— Бре, какъв е хубавец, ух бабиният устрелчо!

Тя остави устрела до вимето на месечината и злата сила се наду с разперени криле — загълта огъня на деветте далечни небеса.

Като се насука, устрелът подхвъркна, кацна на главата на телето и изписка с човешки глас:

— Бойко-о-о, тука ли си, Бойко-оо!

И Бойко Краличин усети, че го грабна някаква виелица, та го отнесе на мегдана на селото.

— Бре-е-е-е! — викна той и неговият глас отекна страшно в тишината. — Чувате ли брее-е! Ставайте, измря добитъкът ви, бързайте бе, хора-а-а!

Селото се пробуди: по прозорците на сламените хижи се изписа мрачна мъжделива светлина, завиха кучета, заблъскаха се порти.

— Кой е?

— Кой вика?

— Що е станало?

— У, ти ли си бе, Бойко? Какво си се развивал като луд посред нощ?

— Ба, аз може и да съм луд, ама видях с очите си такива работи, каквито вие и не сте сънували! — отвърна разтреперан момъкът, като се задъхваше на всяка дума. И той разправи преживелицата си от край до край.

— Добре си сторил, че не си му се обадил! — рече някой от събралите се. — Тая птица бяга и прехвърча по гласа!

— Ами сега не може ли да дойде?

— Я слушайте, вървете да уловим устрела, че зло ще патим, знаете ли. Не дай боже въпер в добитъка да се загнезди, ще измрем от глад!

— Да идем! — рече Бойко. — Вървете с мене, аз ще ви водя!

Хората се пръснаха по къщите, нарамиха гребла, лопати и мотики, па се събраха на дружина и потеглиха към гробището.

— Та какъв бил дяволът, разправяш? — питаше един.

— А бе какъв — с извити рога, с тънки копитести нозе, също козел. Само опашката му по-дълга и очите му не очи, а пламъци, зелени пламъци. Страшно нещо. Да го видиш, три дена не можеш заспа. И светен босилек под главата си да туряш, пак ще е пред тебе нечестивият.

— И от гърне изскочил, а?

— Ами! Гледаш го: гърне едва побира десетина лъжици чорба, а цял дявол се скрил в него!

— Че как може такова нещо?

— Каж ми ти, как може?

— А бе що се чудите, с магия всичко може. Есенес в Брегово...

— Я, гледайте, гледайте! — извика Цено Гърбача и разпери ръце, като че искаше да хване нещо във въздуха.

Селяните се спряха и дигнаха глави към отсрещния рид. Там между небето и земята омагьосваше погледи едно голямо колело, което гаснеше с ален блясък.

— Брей, каква червена месечина! Познава се, че са бозали от млякото й!

— Ами до капчица са й го избозали, та сега не може да се дигне!

— Вижте що! — продума тихо Бойко Краличин, като събра наоколо си цялата дружина. — Лягайте сега и ще вървите пълзешком след мене. При кръстовете се чернее нещо, може да уловим и самия дявол!

Всички легнаха в тревата и залазиха след момъка. Дъхът им беше спрял на гърлото. Ръцете стискаха греблата и копачките.

В това време някъде изкукуригаха петли. В далечината светна бяла черта, небето засиня сред облаци. Разсъмваше се.

— Язык! — извика Бойко, като наближиха гробището. — Избягаха ни из ръцете. Да не бяха пропели тези пусти петли. На, гледайте каква дупка зее в тоя гроб. Оттука е излязъл устрелът!

— Ами от какво е тая черна козина по кръста?

— От дявола ще да е!

— Брей, проклетият, съдрал си е кожата!

— Ха, ето и мулето! — рече Бойко, като се спусна и подкара добичето, което пасеше край едно корубесто дърво.

— Дали не му е станало нещо, а?

— Не бой се, нищо му няма. Това добиче и в пъкъла да иде, пак ще го намериш здраво!

— Кой знае, снощи се беше вкаменило, та...

— А бе ти остави снощната работа. Снощи то се е било изплашило, зер откъде ще знае дали по месечината няма конски мухи, та да прехвъркне някоя в опашката му.

— Е, момчета, казвайте, защо ме викате? — рече дядо Герман, като застана пред кръчмата, дето се беше събрало цялото село.

— Знаеш ли що, дядо Германе! — извика един момък с килнат калпак и цъфнал здравец на ухото. — Научихме, че си бил съботничев, та си можел да виждаш всякаква нечиста сила. Тая нощ баба Йола Вражелицата излюпила в гробището устрел и го изпратила да измори добитъка ни. Търсихме го из кошарите навсякъде, не го намерихме. Ще ни помогнеш ли да го уловим, а?

— А бе вярно е, родил съм се в събота, хем навръх Свети Йоан Златоуст, ама де ще мога да виждам такива неща! — отвърна тежко старецът и почна да развива мешинестата си кесия с тютюн. Сетне измъкна из пояса си малка глинена чибучка, натъпка я, запали я и пристъпи до Бойко Краличин, който стоеше малко настрана от другите и държеше дългоухото си добиче за повод.

— Тъй зер, де ще мога да виждам такива неща! — повтори дядо Герман и току изведнъж се спусна връз тавата на мулето.

И както се бяха събрали, селяните видяха, че праведният старец държи в ръцете си голяма черна птица — хей такава като кукумявка, само че без клюн, с широки ципести криле, с криви нокти и с голи мигащи клепачи, под които гледаха човешки очи.

— Олеле-е-е, пусни ме, дядо Германе! — молеше се птицата, а в очите ѝ гореше страшен поглед.

— Кой има сребърна пара? — извика дядо Герман, като се обърна към навалицата.

Една жена се приближи, откъсна от косата си една пара и я подаде.

Тогава цялото село видя как устрелът загина: старецът разряза с парата дяволската птица, разпра я през гърдите като с остър нож и от нея не остана нищо.

Потече само гъста черна кръв и из невидено отекна писък на дете.

СВЕТОСЛАВ МИНКОВ

УЖАСЪТ

Живееха си хората в града съвсем спокойно, гледаха си работата, ядяха, спяха, празнуваха именните си дни — с една дума живееха тъй, както е наредено да се живее.

И ето, с бързината на мълния дойде това, което никой не очакваше.

Една сутрин отец Йероним намери пред вратата на къщата си една кошница с яйца. Да, нищо друго освен една проста кошница от върбови пръчки, пълна с обикновени кокоши яйца.

Отец Йероним дигна кошницата, разгледа внимателно яйцата и дълго мисли над загадката, която кацна като някаква кобна птица в мозъка му точно тогава, когато той се беше запътил да служи литургия в черквата.

— Вие ли сте оставили тия яйца отвън пред вратата? — попита беловласият старец, като се върна назад и застана сред многобройната си челяд с кошницата в ръка.

Всички зяпнаха учудено и свиха рамене. Само старата попадия — една дебела жена с вечно запретнати ръкави — не изгуби присъствие на духа, а се приближи смело до съпруга си и започна да се взира в яйцата.

— Гледай ти — говореше тя. — Та пред вратата, казваш, си ги намерил, а?

Ала отец Йероним не каза нито дума повече. Той сложи кошницата на земята и излезе от къщи, като остави близките си в пълно недоумение.

Щом прекрачи прага на черквата, отец Йероним се заприказва с клисаря за някаква кражба на восък от черковната ливница и веднага забрави необикновеното събитие. Така той влезе в олтара, наметна патрахила и започна да служи. Но не щеш ли — тъкмо по средата на службата, когато псалтът пееше като петел, с полуразтворени от удоволствие очи, отец Йероним си спомни съвсем неочаквано за

кошницата с яйцата и престана да мисли за бога. Как стана това и коя беше причината, за да си спомни той за яйцата в един миг, когато мисълта му странствуваше из Вехтия завет — това не можем да обясним. Ако при подобни случаи разговарят, да кажем, двама или трима чиновници от данъчното управление, ние бихме чули на всяка цена думата „асоциация“. Ала тук тая дума е напълно излишна, тъй като случката с яйцата беше твърде скорошна и следователно човек можеше да си спомни съвсем естествено за нея без каквато и да било намеса на подсъзнанието.

Както и да е, отец Йероним прекара няколко часа в истинска мъка. Вместо богомолци, сълзящите му старчески очи виждаха навсякъде из черквата големи плетени кошници с яйца.

— Чия ли ще е тая кошница? — мислеше си той в същото време, когато устата му пръскаше словото божие в глухите уши на няколко бабички, които стояха със смирено сведени глави пред олтара.

Най-сетне клисарят сякаш разбра мъката на нещастния отец и реши да му се притече на помощ. Той се изкачи на камбанарията и дръпна въжето на голямата камбана, чийто звън се разнесе като тежък дим. Черквата пусна.

Отец Йероним въздъхна дълбоко, сне патрахила, засука оредялата си коса в малко кокче, което натисна под извехтиялата си калимавка, и като грабна дебелия си чворест бастун, почти побягна към къщи.

— Е, как, какво стана? — рече той още от вратата.

— Че какво ще стане — стои си кошницата и туйто — отвърна попадията.

— Я вижте — извика замислен старецът. — Никой да не пипа яйцата. Отде да знаем каква е работата.

Туй предупреждение беше ако не излишно, то поне малко закъсняло, защото баба попадия бе успяла вече да счупи скришом в кухнята едно от яйцата с намерение да започне разнищване на загадката. Макар че яйцето се оказа съвсем прясно и жълтъкът му бе чист като кехлибар, тя все пак не се реши да го използва в готварството, а го забърка с царевично брашно и го даде на прасето. Тя го беше счупила само за да се увери, че то е истинско яйце.

На следната утрин на другия край на града точно по същото време друг един човек — общарят Стефчо Жицата, който бе тръгнал

да отваря дюкяна си и се бе замислил не за психоанализата на Фройд, не за Паневропа, а просто за новите подметки на общинския писар — тоя човек именно се спъна сред двора на къщата си о една кошница яйца — една кошница, досущ еднаква на оная, която отец Йероним намери предния ден пред вратата си.

Стефчо Жицата беше човек, който можеше да се смути и от мравката, и затова нам не трябва да се вижда чудно, че той изпадна в едно състояние, близко до умопомрачение, при вида на загадъчната кошница. Ако кажем, че смущението му се дължеше на някакъв страх — ще сгрешим. Чувството на страх беше непознато на Жицата, като изключим само оня случай в живота му, когато две улични хлапета го бяха издебнали и бяха пъхнали във врата му жива жаба. Преди всичко той се развълнува от обстоятелството, че вижда в къщата си цяла кошница с яйца — нещо, което му се случваше само от Великден на Великден. После, тайнственият начин, по който бе дошла кошницата, събуди у него особено усещане, че се е откъснал от земята на живите люде и се е пренесъл в някаква омагьосана действителност. А като прибавим към туй и осакатения му от самата природа мозък, на който липсваха центрове за възприемане на каквито и да било необикновени събития — ние ще си обясним много лесно защо тоя човек прекара повече от половин час в едно тъпо съзерцание на кошницата с яйца.

Но може би Жицата щеше да стои и по-дълго пред чудния дар на съдбата, може би той нямаше да се мръдне до настъпването на вечерта от мястото си, ако по едно време не чу зад гърба си един глас, който го опомни мигом.

— Какво правиш бе? Ти още ли си тука? — извика изневиделица една висока жена с искрящи зли очи, като се приближи до смаяния човек, и сама отстъпи назад, изумена от това, що се откри пред погледа ѝ.

— Какви са тия яйца? Отде си взел тия яйца? — попита жената, а Жицата се гушеше в яката на палтото си, сякаш очакваше да мине над главата му някакъв неизбежен удар.

— Че де да знам... Намерих ги тук в двора... — заекваше той и лицето му ставаше ту червено, ту жълто.

— Лъжеш! — съскаше жената. — Казвай отде си взел тия яйца! Ох, божичко, отрови ми живота тоя човек с неговите скришни работи!

— Ама... ама... — мъчеше се да проговори Жицата.

— Млък! — кресна високата жена и в същия миг се чу един глух плясък, подобен на оня, който се явява при изтупване на добре натъпкана бродирана възглавничка.

Освободен от кошмара на дългоочаквания удар, бедният обуцар изпъна шията си и се изкашля някак неестествено, като по този начин искаше да каже, че всичко е минало незабелязано, сиреч само между четири очи.

В същото време пък Зойка — тъй се казваше съпругата — грабна тежката кошница от земята и я понесе към къщи с оня тържествен израз на лицето, който озарява победителя още в първата минута след заграбването на достойно спечеления трофей. Когато стигна до чешмата, в нейната глава проблясваше вече мисълта да опита вкуса на яйцата. Ала за нещастие тъкмо в този миг се отвори пътната врата и вътре в двора влезе една от съседките с румено лице и с тежки чехли на краката.

— У-у-у, и у вас ли е дошла тая напаст! — извика съседката и пребледня, като видя жената на обуцаря с кошницата в ръка.

— Каква напаст? — попита Зойка.

— Каква напаст ли? Та вие да не сте глухи? Целият град само за това говори. Също такава кошница оставили и пред вратата на отец Йероним. Глътнали си езика хората — не знаят магия ли е, що е!

Като чу думата „магия“, Зойка изпадна в суеверен ужас и коленете ѝ се подкосиха. Тя остави кошницата с яйцата, приближи се до съседката си и рече тихо:

— Какво думаш, Нанчовице?

— Ох! — мълвеше съседката, която не можеше да дойде на себе си от внезапно връхлетялата я уплаха.

— Какво има? Говори де! — настояваше жената на обуцаря.

— Нали ти казах — говореше с мъка дошлата. — Тръгнал вчера отец Йероним за черква и гледа — пред вратата му една кошница с яйца. Гледа човекът и се чуди. Връща се в къщи и пита каква е тая работа — зер, де да знае, може и попадията да е оставила кошницата. Добре, ама излиза, че никой нищо не знае за тая кошница. Както и да е, прибрали я хората, няма да я оставят да им стои така пред вратата. Ха сега иди ги виж. Като че умряло има в къщата им.

При тия думи лицето на Зойка се изкриви и погрозня, от очите ѝ попадаха остри иглици. Тя издигна мършавата си ръка и замахна по посоката, където стоеше нейният съпруг.

— Проклетнико! — изкрещя в изстъпление тя и устата ѝ останаха отворени, без да може да каже нещо повече.

Жицата се бе изплъзнал навреме от лапите на жена си, понеже бе усетил, че ще трябва да отговаря и за кошницата на отец Йероним.

Той вече седеше в схлупеното си дюкянче и чукаше с юнашка сила някакви изсъхнали октоподи, които приличаха много на обувката на общинския писар.

Така, драги читателю, в две различни къщи на града, където живееха различни по нрав и положение хора, се случиха две съвсем еднакви събития. Макар и твърде необикновени, тия събития щяха да си отминат като всички житейски случки, ако не бяха взели съвсем неочаквано епидемичен характер.

Да, на третия, на четвъртия, на петия ден се появиха също такива кошници с яйца и в други къщи: у съдията, у аптекаря, у агронома. И после, през следващите дни, всяка сутрин изникваше по една нова кошница, а заедно с нея — и по една нова тревога.

Отначало тия свръхестествени явления предизвикваха, както видяхме, само недоразумение и едно неприятно чувство. Ала лека-полека изненадата се превърна в страх, който по-късно пък премина в истински ужас.

Хората се събуждаха сутрин със силни болки в слепите очи, клатеха се като пияни от стая в стая и когато зърнеха зловещата кошница пред вратата си, надаваха нечовешки писък и се изпокриваха като мишки. А яйчевата чума, ако можем така да се изразим, шествуваше от къща в къща, не правеше разлика между богати и бедни, всяваше тъмен смут в душите и смразяваше кръвта и сърцата на всички.

Тревогата летеше из градските улици, събираше тълпи обезумели люде, развихряше се като стихийен пожар. Появиха се конни стражари, които разгонваха с камшици тълпите и търсеха виновника под дърво и под камък.

Ала виновникът оставаше загадка. Яйцата снасяше сякаш самият дявол, когото човешките ръце не можеха да уловят.

Тогава стана нещо колкото забавно, толкова и невероятно: хората престанаха да ядат яйца. Не яйцата, които намираха пред вратите си и които бяха съвсем пресни (тях те не можеха дори да гледат), а яйцата, които купуваха преди това от бакалите. В търговията на този артикул настана невъобразима криза. Най-богатият яйчар от околията се разори напълно и свърши със самоубийство. Четири малки дюкянчета се затвориха. Кокошките пък, напук на всичко това, започнаха да снасят по две яйца дневно.

И ето, ужасът достигна до крайния предел, когато една сутрин околийският началник намери на стълбите на къщата си двайсетина яйца, наредени във формата на буквата С. Околийският началник, който и без това беше буен човек, се разяри до такава степен от тая дързост, че обяви веднага на своя глава военно положение и предприе внезапни обиски из целия град.

— Тая буква означава *смърт*! — шушукаха някои.

— *Сатана*! — говореха други.

А никому и през ума не минаваше да помисли, че с образуваната от яйцата буква започват и други думи — например думата *смях*.

Понеже обиските не дадоха никакъв резултат, из улиците на града разлепиха заповед, която гласеше, че всеки, който произнесе думата „яйце“, ще бъде съден по Закона за защита на държавата.

Колкото и чудно да изглеждаше, но тая мярка тури край на всички чудеса. При такова едно положение хората престанаха не само да изговарят думата „яйце“, но дори да мислят за болестта *албумин*, която, както е известно, има много допирни точки с белтъка на яйцето.

А щом престана да се говори за кошниците с яйцата, тия кошници, от своя страна, престанаха да се явяват пред вратите на къщите — изчезнаха, потънаха вдън земя, като че нищо не е било.

И така с течение на времето настъпи всеобщо успокоение и животът тръгна по старому.

Според приетия обичай тук следва край на тая странна история, но аз виждам по израза на лицето ти, драги читателю, че ти си недоволен. Ти искаш да знаеш на всяка цена кой е оставял кошниците с яйцата пред вратите на хорските къщи.

Нима това има някакво значение за теб? Добре тогава. Допусни, че туй е вършил някой смахнат човек или пък някой шегобиец.

За нас е важно другото: че обикновените яйца, обикновените и невинни кокоши яйца, които слагаме в супата, в баницата, в козунаците, от които правим омлети, които ядем сурови, варени и пържени — че тия яйца именно се явиха като някакъв загадъчен символ на злото и ужасиха до влудяване жителите на цял един град.

ВЛАДИМИР ПОЛЯНОВ

СМЪРТ

Плаха светлина играеше в кандилото под сребърното разпятие. Мълчаливи сенки трептяха по стените.

В стаята на болния студент беше тихо. Никой не смееше да наруши заповедта на лекаря: нито бащата, нито трите сестри на умирация. Те се притайваха по ъглите на стаята и чакаха да стане някакво чудо. Но никой не вярваше, че то ще дойде. Не вярваше и болният. С тих глас той направи някои разпореждания относно работите, които щеше да остави. Това разплака близките му. Мъчително е да се мисли за раздялата завинаги с любим човек. Но когато думите му затихнаха на устните и той се отпусна в леглото, сестрите му и бащата отново се притаиха в своите ъгли. Чудото може би нямаше да дойде, но всеки чувствуваше, че не трябва да губи надежда и че е длъжен да подготви неговия път. В стаята настана предишната мъчителна тишина.

Тогава на вратата се чуха два отсечени удара. Далечни и близки, властни и тайнствени! Забравени в своята скръб, бащата и сестрите не ги чуха. Само болният, уплашен, отправи поглед към вратата.

— Татко! — пошепна той.

Бащата скочи и приближи до леглото, но синът не можеше да продума нищо повече. Той гледаше втренчено към вратата. Страх и безнадеждност гърчеше лицето му.

— Какво има, сине? — питаше бащата, като давеше плача си, но неполучил отговор, той се оттегли и там, в голямото старо кресло, даде воля на скръбта си.

А на вратата се чуха повторни, по-властни и по-близки удари. Тя проскърца и по една от стените заигра нова сянка. В стаята бе влязъл някакъв непознат. Той дори не погледна наоколо. Пристъпи право към леглото.

— Аз дойдох! — каза той съвсем свободно на болния.

Умирацият го гледаше занемял.

Непознатият се засмя.

— Така изплашен ме гледате! А вие знаехте, че ще дойда! Пък сме и стари познати! Не си ли спомняте? Преди десетина години се видяхме. Помните ли? Вие бяхте още палав юноша. Искяхте да прескочите с кон голям ров в предградието. Конят мина, но вие паднахте в калния ров. Не бяхте се научили още да яздите. Вършехте доста лудории. Струва ми се, че тогава си счупихте крака. Аз дойдох при вас и ви попитах дали ви е удобно в рова. Не ме посрещнахте много любезно! А притичаха и хора и всичко излезе глупаво. След тая случка ние повторно се срещнахме. На плажа или по-точно във водата, дето бяхте навлезли, без да знаете как да плувате... Дявол, как изплашено ме гледате!

— Татко! — простена едва чуто умиращият, като махаше с ръце, сякаш да прогони някого.

Този път бащата не стана. Избухна само в нескрито ридание, а една от сестрите с мъчителен вопъл побягна в съседната стая.

— Татко! — помъчи се да извика повторно синът и гласът му се задави. Непознатият бе прострял ръка и затисна устата му.

— Не викайте! — проговори той. — Те не ме виждат и аз искам моето посещение да мине незабелязано поне засега. Пък и глупаво е да се вика! По-рано бяхте по-мъжествен! Спомняте ли си нашата трета среща? Бяхте вече току-що изслужил военната си служба — мъжага! Тогава вие ми се изсмяхте. Това стана, когато се бихте за вашата любима. Бяха ви нападнали някакви хулигани в градината. Ах, как ми се смяхте вие тази нощ! Така дързък аз ви харесах извънредно много. Искях на всяка цена да ви отведа със себе си. Но вие се справихте с нападателите и нищо не излезе, макар да бяха трима дангалаци! Спомнете си този най-хубав случай от вашия живот и не викайте! Нали знаете кой съм аз? Познавате ли ме?

— Махни се! Махни се! — завика болният и някакъв странен трепет обхвана тялото му.

— Да вървим! — изсъска сега в ушите му гостенинът, надвесен над него.

— Къде? Не искам... — гледаше със замътен поглед и се мъчеше да го отблъсне умиращият.

— Тази вечер при мене съм уредил празненство. Трябва непременно да присъствувате! Пригответе се по-скоро и ме

последвайте!... Ето тука са вашите дрехи... Добре беше да имате фрак и жълти ръкавици, както и лачени половинки. В Германия всички тези работи ги правят от мукава и хартия, спомняте ли си? Възмущавахте се някога. Но е практично и евтино, защото най-важно е да бъде спазена формата. Какво чакате? Обличайте се!...

— Не мога! Не искам! — възпротивяваше се болният.

Непознатият започна да става нетърпелив. Той извади часовник и каза:

— Обещах в единадесет да се съберем. Ще бъде весело. Обличайте се!

И той подаде дрехите, които бе извадил от гардероба. Умиращият внезапно си спомни нещо. То сякаш го прониза като нож, защото той прехапа устните си и изохка болезнено.

Бащата скочи. Погледна сина си и разпореда да повикат лекар.

— Нека веднага дойде! Нека тутакси да дойде! — викаше той като луд.

Сестрите забързаха изплашени. А бащата се хвърли към леглото. Викаше, плачеше, питаше, обгръщаше своето момче.

— Сашинка! Сашинка! Сашинка! Лекарят ще дойде. Сега ще дойде. Ти трябва да живееш. Трябва! Трябва! Господи!

С последните думи той бързо се хвърли към сребърното разпятие, коленичи там и започна горещо да моли.

Тогава странният гостенин отново се приближи до леглото.

— Стига комедии! — започна той. — Всичко това е глупаво! А там ни чакат вече. Помисли — на празненството ще бъде и любимата, за която ти се би през онзи хубав ден на твоя живот!

— Емилия! — възкликна умиращият.

— Да, Емилия! — отвърна господинът. — Тя те чака... Ето панталоните, половинките... Стани и се облечи! Не забравяй и парфюм! Непременно парфюм!

Студентът бавно се изправи и започна да се облича. Устните му непрестанно шепнеха името на неговата любима. В това време този, който искаше да го поведе, отиде до тоалетката и потърси парфюм, отваряше всяко шишенце, помирисваше и захвърляше стъклото, като ругаеше:

— Баналности! Глупости! Безвкусици! Това било мирис!

Най-сетне отиде при вече облечения болен и като извади от джоба си малко шишенце, започна да пръска дрехите му. В стаята се понесе уханието на неговия парфюм, който не беше много приятен, но сега господинът изглеждаше доволен. Той потри самодоволен ръце и каза:

— Сега е добре! Вече можем да тръгнем!

— Господи! — проплака студентът.

Господинът извади часовника си, погледна:

— Ще стигнем тъкмо навреме!

Огледа болния и изведнъж недоволен сви устни:

— Трябваше да облечете фрак и да сложите лачените половинки, както и ръкавици...

— Вие сте жесток! — пошепна умиращият.

— Та как иначе ще срещнете Емилия! — засмя се непознатият.
— Сякаш нищо не е останало от вашето следване в Германия.

— Да, там се кичат с такива работи, макар и книжни! — припомни си студентът, който някога бе учил в Германия...

— Да! Да! — смееше се господинът. Вървете сега...

— Не! — задъхан опита да откаже болният.

— Пак ли се развихахте! — упрекна го непознатият.

— Зная къде искате да ме заведете! Вече зная и не искам!

— Нима сте престанали да обичате своята Емилия?

— Емилия! — простена болният.

— Ще я оставите ли още да чака? Мълчите! Тръгвайте сега... по-тихо... по-тихо...

Двамата напуснаха безшумно стаята. Слязоха по стълбите и излязоха на улицата.

— Сега ще можем да вървим като доволни младежи, безгрижни и весели? — предложи господинът и загледа изпитателно спътника си.

Той кимна одобрително глава.

— Безвкусица! Пеша? — избухна непознатият. — Ах, вие съвършено сте загубен, мой мили!

И с жест махна ръка към кочияша на близкостоящата карета.

Двамата се качиха.

— Трябва да умееш да живееш! — каза господинът като се наместваше удобно. — Всяко нещо изисква своя тон и стил. Що за

простащина да отидеш на такова тържество като устроеното при мене, а да завлечеш всичката улична кал със себе си!

— Емилия! — шепнеше забравен болният.

— Да, Емилия! Ще я видиш! — отвърна господинът, взе съобщителния шнур до кочияша и му заповяда да потегли.

Колата тръгна бавно по широката улица на града, като привличаше погледите със своята необичайна натруфеност. Болният студент е в някакво състояние на просъница. Но той не може да не забележи, че тяхното пътуване прави впечатление на минаващите хора. Под светлината на уличните лампи той вижда как мнозина спират, свалят почтително шапка и стоят тъй, докато колата отmine. Някак му е стеснително. Никога не е обичал да се натрапва на вниманието на хората. А колата непрекъснато пресича и извива от улица в улица. Най-сетне тя спира пред някакво голямо здание. Слуги в черно дотичват от широката врата, застават до колака.

— Моля! — поканва непознатият и става.

Студентът поглежда разсеяно слугите, отрупания с цветя вход на зданието, слиза от колата. Спътникът му го повежда. Докато се качват по широкото стълбище, следвани от слугите в черно, болният чува тихо, сподавено пеене.

— Емилия! — шепне той и не знае сънува ли, или всичко наоколо е действително.

На площадката пред вратата слугите избързаха пред него. Те разтвориха вратата и той видя обширна зала, пълна с хора. В същия миг забеляза, че странният му пътник бе изчезнал някъде, а пеенето спря.

От тавана в залата се спущаха огромни полилеи, които блестяха в ослепителна светлина с всичките си свещи. На далечното дъно се издигаше, на няколко стъпала от пода, тежко, високо кресло. Над него, зад овална преграда на някаква галерия, стърчаха главите на хористите, които пееха, и гърбът на диригента, размаха ръце.

— Къде е това? — запита болният.

В същия миг гостите в залата се раздвижиха и мълком отвориха път, като се оттеглиха към стените, стиснали цветя в ръцете си, а към креслото пристъпи и се настани в него странният спътник, появил се незабелязано отново отнякъде.

— Господа! — обади се той, обхванал с поглед присъстващите.
— Ще ви представя нашия нов приятел. Всъщност може би той е познат на мнозина тука...

С тези думи той насочи поглед към една от по-младите жени. Като хипнотизиран болният погледна в същата посока.

— Емилия! — възкликна той.

Господинът от креслото продължаваше:

— Да, той е познат на мнозина, но тъй като ще влезе за първи път в нашето общество...

Гостите покрай стените се поклониха учтиво. Те всички бяха облечени като него в най-новите си тъмни костюми, някои дори във фрак, бяла жилетка, лачени половинки, панталони от фин черен плат. А жените — повечето в бели бални рокли.

— Пристъпи, скъпи приятелю, и заеми своето място сред нас.

Все по-голям страх сковаваше болния. Не можеше да помръдне. В същия миг диригентът горе на галерията отново дигна ръка и хорът запя предишната тиха и сподавена песен. Болният не можеше да се успокои.

— Къде съм? Какви са тези странни хора? — питаше той. Изведнъж тревожно завика: — Защо ме доведохте тука, защо ме доведохте тука...

Струваше му се, че и пеенето, и светлините, и странните хора с цветята в залата са някаква злокобна примка, в която го омотаваше властният му спътник. И тъкмо сега се загледа по-добре и видя. И хористите, и диригентът, и гостите в залата са кресливи и мълчаливи, бурни и кротки, красиви и грозни безплътни призраци, които изчезват и се появяват в светлината на полилеите. Разтревожен, той стоеше до входа. Вече съвсем ясно разбираше, че е попаднал в някаква опасност.

Двамина слуги пристъпиха към него. Поканиха го отново да влезе в залата. Той се помъчи да събере сили да побегне, да се измъкне от протегнатите ръце. Тогава всички призраци, недоволни, мърморещи тръгнаха към него. А господинът от креслото се дигна и сред голямата олелия прогърмя гласът му:

— Докога трябва да те чакаме!

Болният правеше последни усилия да се възпротиви. Но сега съвсем близо до него един женски глас пошепна:

— Подчини се, мой мили!

Той позна този глас. Вълна от нежност и наслада го обля.

— Емилия! — проплака той е тръгна.

И в някаква просъница долови как го заобиколиха множество хора-призраци, над които, властен и заплашителен, се възправяше господинът от креслото. Чу отново хоровото пеене и със спомена от любимата потъна във върховна, необятна тишина, а пред очите му се отвори просторен път, в дъното на който тя му махаше ръце и ласкаво се усмихваше...

Плахо трептеше кандилото над голямото сребърно разпятие в стаята и по стените бягаха уплашени сенки. Едва се долавяше тихият шепот на молещия се баща, а от другата стая — сподавеният плач на трите сестри.

Когато в стаята влезе повиканият лекар, болният лежеше мъртъв в своето легло.

ВЛАДИМИР ПОЛЯНОВ

ЕРИХ РАЙТЕРЕР

Животът ми като студент във Виена през годините непосредствено след голямата война, не беше много лек. Между другото много често се занимавах с въпроса къде да живея. Аз имах достатъчно грижи при нищожните средства, които получавах за издръжка, и гледах да разполагам поне със сносно жилище. Смятах, че тъй по-малко ще ми тежат хилядите ограничения.

Най-сетне срещу доста скромнен наем намерих стая на Мюлгасе, недалече от Карлскирхе, в някогашен богат дом. Чувах, че фрау Лотти — хазайката — е вдовица на загинал във войната полковник, който ѝ оставил жилището. Той ѝ бе оставил и доста голяма пенсия, но през дните, в които живеехме, тая пенсия от обезценени австрийски крони бързо свършваше и госпожа Лотти, по принуда, използваше жилището за допълнителни доходи.

Наетата от мене стая беше отрупана със стара виенска мебел като антикварен магазин — орехово писалище, диван с пъстроцветна източна дамаска, меки кресла, махагонови масички с вити струговани крака, табуретки, бюфетче, витрина, картини със скъпи тежки рамки, плюшени покривчици, завеси. Аз можех да бъда доволен, колкото и целият този разкош да не отговаряше на вкуса ми, ако в стаята нямаше още нещо, което убиваше всичката ми радост. Там, на стената, над ореховото писалище, дето отивах често да работя, винаги пред очите ми в патинирана златножълта рамка висеше портретът на някакъв — направо бих казал — неприятен човек. Това бе всъщност млад и негрозен мъж, но неговият поглед, изпълнен с присмех и груба надменност, ме смущаваше, а устните му, присвити тъй, като че сега ще ти заговори със злоба и съсък, просто ме дразнеха. Дали заради този изглед, или по някаква друга причина, но портретът, незначителен по големина, доминираше над всичко в стаята. Неговата златожълта рамка рязко изпъкваше в немного светлата стая и очите ми, без да искам, бягаха винаги към него.

Не беше лесна работа да попитам госпожа Лотти за портрета и особено да поискам да го махне от стаята. Може би нарисуваният бе неин син или съпругът ѝ на младини. Жената щеше да се оскърби. Все пак един ден не се сдържах и заговорих с нея за портрета. Наистина стана ѝ неприятно.

— Ах, не зная вече кога ще дойде полицията да го прибере — възкликна тя.

— Защо полицията ще го прибира? Чий е този портрет? — не можах да сдържа учудването си.

Тя, изглежда, нямаше много желание да говори. Изохка, още веднъж дигна безпомощно ръце и ме остави, като само повтори, че щом искам, ще прибере портрета, без да чака повече полицията.

Вече трета седмица живеях в новата си квартира, но не пожелах да се изнесе. Не само за да не безпокоя повече хазайката си. Трябваше да кажа, че покрай лошото чувство и смущение изпитвах и голямо любопитство. Искях да разбера какво особено се крие в портрета.

Но скоро се случи нещо друго и аз съвсем забравих за него. Едно от чекмеджетата на тежкото орехово писалище стоеше заключено и хазайката не ми бе предала ключа от него. Когато обаче поисках ключа, оказа се, че бил изчезнал или може би взет от полицията.

— Толкова разтревожена бях тогава — мога ли да помня всичко — оправда се добрата жена, без да ми обясни пак кога е това „тогава“ и какво се е случило.

Но за мене бе по-важно отварянето на чекмеджето, което ми трябваше. Поисках позволение и с помощта на една ножица изкъртих ключалката. Чекмеджето беше пълно с книга. Най-отгоре, пъхната набързо, отворена черна тетрадка, изпълнена с плетениците на странен немски почерк, ме заинтересува извънредно. Преди да се сетя да обадя на хазайката, аз се зачетох. Някой беше започнал да разказва поривисто и страстно още от първото изречение.

... От една седмица живеем заедно. По една случайност, или дявол знае защо, той носи моето име — Ерих Райтерер. Но съвсем не прилича на мене. Той ми е свършено чужд. Никога не бях го виждал и кой знае откъде дойде онзи ден, когато...

Беше пред „Голямата музикална зала“. Хуберманов концерт по двеста крони последните места! Аз отчаян крачех пред широкото предверие на залата. Наистина не можех да купя скъпия билет. Логично беше да си отида. Но аз чаках да стане някакво чудо.

— Ти можеш да чуеш концерта и без да платиш двеста крони, които навярно нямаш!

Чудото беше дошло. Аз се обърнах. Пред мен стоеше моят едноименник.

— Да — потвърди той, — само пожелай!

Разбира се, трябваше да отхвърля това предложение, направено от непознат, и то така грубо, като ми говореше на „ти“ и с тоя предизвикателен присмех в очите му. Но аз не го отхвърлих. Дори не ми дойде такова нещо. „Предлагат ти да чуеш концерта“ — само това помислих и се усмихнах любезно на господина:

— Благодаря ви... аз наистина...

Той ме удари по рамото.

— Да вървим, какво ще го усукваме...

Тръгнах след него. Излязохме откъм задната страна на концертната зала. На една врата стоеше надпис „Вход, забранен за външни лица“. Господинът отвори тъкмо тази врата и ме покани да вляза. Сам той остана вън. Аз го погледнах слисан.

— От този вход можеш съвсем спокойно да влезеш в концертната зала! — повтори той и бързо затвори вратата след мене.

Смутен, аз се доверих и тръгнах. Но още не бях прекрачил и първото стъпало, напреде ми се изправи един от разпоредителите в униформа. Ясно беше какво ще последва. Аз не дочаках. С два скока се намерих обратно на улицата. Тука не видях повторно любезния ми едноименник, но не го и потърсих.

Няколко дни след случката той сам дойде в квартирата ми.

Беше нерадостен ден от мъчителните дни на моя бедствен живот. Пак няхах пари. Не за концерт. За хляб. Лежах на меката отоманка и мислех как да се сдобия с пари. Не стигнах доникъде. Тогава някой почука на вратата. Още недочакал моя отговор, в стаята влезе Ерих Райтерер. Ядосах се.

— Вие тука?

— Защо не? — запита той и в очите му светкаше присмех и наглост.

Но той съобрази, че така няма да постигне нищо. Лицето му се смекчи. Дори в очите се появи някакъв нов израз. Съвсем кротко и някак извиняващо се започна:

— Миналия път забравих да се представя... Извинявайте... Името ми е Ерих. Ерих Райтерер, студент по медицина...

Скочих от дивана, разтреперан от гняв.

— Не разбирам защо играете тази комедия с мене! Малко са моите грижи, та сега трябва и с вас да се разправам!... Онзи ден вие грубо ме подведохте, а днес искате да се гаврите. Защо се наричате с името ми?

Той отстоя на нападението и със същия извиняващ се тон любезно попита:

— Нима има нещо лошо, че и аз се казвам Ерих Райтерер?

— И студент по медицина?

— Защо да не бъда и ваш колега в университета?

Разбира се, в това нямаше нищо невероятно и обидно, стига да беше истина. Аз се поколебах. За да оправдая някак поведението си, казах, че все пак ми е направил лоша услуга онзи ден и за какъв дявол е дошъл пак.

Той започна да обяснява. Наистина зле ми е услужил онзи ден, но не зависело от него. Смятал, че входът, който ми показал, е съвсем безопасен. Друг път обаче щял да бъде по-внимателен. Не трябвало да му се сърдя, защото имал всичкото желание да ми бъде полезен. Бил съм му харесал много! Разприказва се. Отрупа ме с ласкателства. Изведнъж запита, като пак ми заговори на ти:

— Но днес, както изглежда, не си в по-добро положение. Пак нямаш пари, а?

Потвърдих, колкото и да ми бе обидно, че се навира в моите работи. Нямаше защо да крия. Но не можах да премълча учудването си, че знае това. Вместо да ми отговори, той седна до мене на дивана.

И сега започна най-ужасното това ден.

— Ти имаш хубава хазайка — каза той. — Видях я, когато влязох. Вдовица, както изглежда! Наистина малко презряла, но не смяташ ли, че можеш добре да си наредиш живота с нея?

Той говореше тия безсрамни работи, а аз слушах, ядосвах се, готвех се уж да скоча, а когато ме натисна да стоя мирно, безропотно се подчиних. Той продължи:

— Иди при нея, поухажвай я малко. За днес това ще бъде достатъчно. А утре ти ще бъдеш господар в къщата. Иди...

Най-сетне го блъснах и в яда си не знаех дали да го изпъдя или да го ударя с нещо. Той не дочака. Стана и като се извини, че имал важна работа, излезе от стаята.

Не мога обаче да кажа дали не бих използвал съвета му, за да изляза от страшното положение, в което се намирах, ако привечер този ден не бях получил пари. Изпрати ми ги моята леля от Дания. Една банкнота от петстотин датски крони. Споменавам нарочно за тези пари, защото те станаха причина да срещна моя съименник за трети път.

Отидох в банката да сменя парите. Обикновеният ред изискваше да предложи банкнотата на чиновник при едно гише и с бележката от него да отида на касата. Аз сторих това. Но когато носех бележката, забелязах, че чиновникът е сбъркал. Вместо две хиляди и петстотин австрийски крони, които трябваше да получа по курса за моите датски крони, бе написал двадесет и пет хиляди. Кръвта бликна в главата ми. Обърнах се и изгледах русичкия младолик служител. Той делово разговаряше с друг клиент. Нито сянка от подозрение каква грешка бе направил. Не знаех какво да сторя. Всъщност беше ясно какво трябва, но още в тоя момент ме обхванаха най-луди мисли. Тежеше ми вечната немотия. И аз бях студент като всички студенти, но знаех ли ден спокойно да отида на кафене, на театър, да се срещна с момиче, да се облека като хората. Със стихийна бързина пред очите ми преминаха картините на един живот поне за няколко месеца, докато похарча двадесет и петте хиляди крони. И все пак твърдо съм уверен, че в края на краищата нямаше да се поддам на съблазънта, ако в тоя миг покрай мене не мина Ерих Райтерер. Повиках го. Разправих му шепнешком положението и го помолих за съвет.

— Иди на касата! — без колебание ме блъсна той. — Получи парите. Ти не знаеш колко струват днес датските крони! Тези чиновници никога не се лъжат!

Да, аз не знаех колко струваха този ден датските крони. Курсът на различните валути бе така променлив през тази епоха след войната, а австрийските пари така главоломно се обезценяваха. Можеше ли наистина един банков чиновник да се излъже?

Отидох на касата и с разтреперани ръце прибрах двадесет и петте хиляди крони. Уж бях спокоен, а все се страхувах от нещо. Като излязох от банката, едва ходех от вълнение. Най-сетне се хвърлих в първия файтон, който видях, и в бясно препускане стигнах в квартирата си. Тука заварих Ерих Райтерер. Той бе хвърлил самото си и лежеше по жилетка на дивана като собственик на стаята. Аз имах нужда някой да ме окуражава, да ми вдъхва увереност, че не съм извършил кой знае какво. Наистина, можеше ли банков чиновник така лошо да се излъже? Нямаше ли някаква промяна в курса на парите в моя полза? Исках отново да чуя от някого успокояващите думи. Почти се израдвах на гостенина си. Но като ме видя, той скочи и гръмко се закиска.

— Добра работа свършихме днес! Курсът на датските крони не се е променил нито със сантим, а ти, ха-ха-ха-ха, двадесет и пет хиляди за петстотин!

Той говореше тъй, като че заедно бяхме извършили работата, и явно подчертаваше предумисъла в нея. При това в поведението му беше изчезнала всяка сдържаност и оная нотка на уважение, с която се отнасяше досега с мене. Изведнъж този човек се разкри не като познат, непредвидено намесил се при някои случаи в моя живот с добри или лоши съвети, а като човек, който планомерно се е стремил да се намеси, преследвал е някаква цел и сега едва не се радва на успехите си. Стъписах се. Реших да се обясня и да туря край на играта му.

— Кой сте вие и какво искате? — започнах аз.

Той се усмихна.

— Стига глупави въпроси!

И отново се изтегна на дивана. Нещо по-лошо: от този ден на моята първа кражба, защото несъмнено, колкото и да се утешавах, историята в банката не беше друго освен злоупотреба и кражба, той не напусна стаята ми...

Ето, седмици вече живеем заедно. Той ме подведе, ловко ме измами, направи ме престъпник, но не мога да го изпъдя, защото съм в ръцете му. В банката навярно са открили направената от чиновника грешка. Уверен съм, че вече ме търсят. Разсърдя ли Ерих Райтерер, той може да ме издаде. И аз го търпя. Чувствувам как се пречупвам пред неговата воля. Чувствувам как ме унижава и смазва и виждам

самодоволството му. Но аз го търпя. И ме е страх. Нещо зло проблясва понякога в очите му. Тоя човек крои нови ходове.

* * *

Утре моето име ще се разнесе от всички вестници и незавидна слава ще ме обкръжи. Ето докъде стигнах. Но ако не мога да сдържа желанието си да довърша историята, правя това не за да се оправдавам. Знам, че съм виновен. Пиша по-скоро, за да мога сам да си изясня как стана всичко това страшно и гибелно за мене.

След случката с датските крони аз и Ерих Райтерер започнахме разгулно да пилеем парите. Аз, за да успокоя съвестта си, а той безспорно, за да довърши разрушителното си дело. Да, сега мога да кажа това, защото опасенията ми всеки ден се потвърждаваха. С някаква демонична настойчивост той ме оплиташе в своите мрежи. В столичните вестници излезе обявление:

Умолява се лицето, което на 28 август е разменило във Феркерсбанк петстотин датски крони и по погрешка е получило сума от двадесет и пет хиляди австрийски крони, незабавно да върне парите. Ако не стори това до три дни след излизане на тази обява, управлението на банката ще се отнесе до полицейските власти.

Свършено уплашен, аз показах обявлението на моя едноименник и го помолих за съвет.

— Не могат да те намерят — отвърна той спокойно. — Пък и вече е късно, за да върнеш парите. От тях липсват повече от половината.

Това беше вярно. За няколко дни ние успяхме да прахосаме повече от половината пари. Но как казваше той това! Като че ли е чакал тъкмо този ден. Аз трябваше да се утеша с предположението, че няма да ме открият. Но това мъчно ме утешаваше. Мисълта, че съм вече търсен от полицията, не ме оставяше. Ала какво направих, какво

разумно нещо направих? Той ме поведе и ние започнахме още поразгулно да пилеем парите? За няколко дни от всичките останаха само хиляда-две хиляди крони.

— Нищо! — каза сега Ерих Райтерер. — Ще започнеш вече с фрау Лотти!

И аз не смеех да му отвърна. Той всякак се мъчеше да подчертае властта си над мене, а в очите му не преставаше да гори закана да ми нанесе нови по-големи удари. Безсилен да направя друго, един ден се наках да избягам. Виждах, че тоя човек си играе с мене, и пожелах да избягам, ако мога, да се спася. Но в деня на бягството ми се случи нещо, което ме принуди бързо да се върна. На улицата срещнах чиновника от банката, оня русичкия, който бе направил фаталната грешка с парите. Той ме погледна и тутакси ме позна.

— Господине! — забърза нещастникът към мене.

Аз нямах смелостта да понеса срещата и побягнах. Върнах се право при Ерих Райтерер в нашата квартира.

— Свърши се! — казах му съвсем изплашен. — Аз съм загубен. Откриха ме.

— Може да са те открили, но не си загинал! Още не! — отвърна той спокойно.

Вече нямах сили да издържа. Всичко възнегодува у мене. Грабнах гневно стола, който се мярна пред очите ми.

— Срещнах чиновника от банката! Той ме позна! Чува ли? Той ме позна!

Бях готов да го ударя.

— Не само това! — отвърна с предишния спокоен глас Ерих Райтерер. — Той те проследи и знае вече къде живееш.

Аз възкликнах от уплаха и отпуснах стола.

Моят едноименник ме хвана за ръкава и поведе към прозореца.

— Повдигни малко пердето и погледни на улицата. Там пред вратата стои чиновникът. Всеки миг може да изтича за полицията.

Плахо се прилепих до прозореца и надникнах. Долу пред вратата банковият чиновник оглеждаше къщата.

Тогава стана нещо страшно. Ерих Райтерер ме грабна с невероятна сила, притисна ме на дивана и засъска в ушите ми:

— Ти си открит, но още не си загинал! Ти можеш да попречиш на този чиновник да повика полиция. Той е единственият човек, който

те познава. Ти трябва да се отървеш от него!

Правех усилия да се изтръгна от ръцете му. Заскачах, завиках, зарिдах. Но той все по-здраво ме притискаше и още по-настойчиво говореше:

— Ти трябва да го махнеш от пътя си! Ако не сториш това, си загубен! Ако не сториш това, чака те опозоряване и затвор! Край на следването, край на доброто ти име, затвор...

Чувствувах ужаса на думите му и отмалявах. Той казваше истината. Ако не попречех на чиновника да действа, очакваше ме опозоряване и затвор. И все пак аз не исках да се поддам на внушенията на моя съквартирант. Все още се противях. Когато у мене не останаха вече сили, той ме пусна. Стана, отиде до ореховото писалище, взе ножа, с който разрязвах книгите си, върна се и го тикна в ръцете ми.

— Още не е късно! — заговори той. — Още не е късно! Иди! Иди! Иди!

Хванах ножа и всичко у мене настръхна. Съзнавах какво ми внушава моят съименник. Беше ли обаче това някакъв изход? Не, то само щеше още повече да влоши положението ми. Представях си как излизам на улицата. Пред къщата стои банковият чиновник. Тихо се промъквам до него и светкавично бързо посягам да го ударя. Може да ударя, но може в същия миг младоликият русичък човек да се извърне и да хване ръката ми. Какво ще стане тогава? С последни сили ще се изтръгна от ръцете му и ще побягна. Ще ме спаси ли това? На виковете на нападения ще се втурнат хора, ще дойде полиция... Или аз ще надвия и нападателят ще легне убит на земята. Какво ще ми даде това? Ще ме спаси ли? Представях си как задъхан се връщам в стаята. Ерих Райтерер стои до прозореца. Той е видял и ме посреща със смях.

— Сега вече ти си загинал! Погледни! Сега вече ти си загинал!

Той ме дърпа да приближа до прозореца. Около нападения човек долу са се събрали много хора. Някой е видял какво е станало, оживено обяснява и сочи къщата. Какво ще стане по-нататък, Райтерер не искаше да знае какво ще стане! Втикнул ножа в ръката ми, той ме тласка да вървя. Не може да не предвижда какво ще стане, но ме тласка да вървя. Виждах го вече как ще тържествува, когато падна от бездната, от която няма излизане. Нима той искаше друго? Нима ми е приятел и доброжелател? Още при първата ни среща пред концертната

зала и по-късно пред банката той не се е стремял към друго освен да ме погуби... С омраза го отблъснах. Той тръгна отново към мене.

— Какво чакаш? Иди! Иди! — завика разбеснял, като приближаваше заплашителен.

Но в тоя ужасен миг у мене се намериха сили да посрещна моя безсърдечен зложелател. Докато той крещеше, предусещащ своето тържество, аз го изчаках да се надвеси над мене и забих в лицето му ножа, който още стисках в ръката си...

Нека сега човекът долу ме издаде на полицията. Нека тя дойде. Аз я чакам. Нека дойде! Вече не ме е страх. Свършиха кошмарите! Чувствувам, че ми става леко, ясно. Най-важното ясно, ясно...

* * *

В тетрадката нямаше написано нищо повече. Аз седях развълнуван. Историята на непознатия немски студент, беден като мене, беше ме засегнала поради странната близост със собствените ми тревоги, колебания и мъчения. Но каква беше тая история — откъс от преживявания на действително лице, или фантастичен разказ?

Избързах при фрау Лотти и като забравих всяка предпазливост, попитах кой е този Ерих Райтерер. Хазайката направи учудена гримаса.

— Откъде го познавате?

И ме заплаши:

— Ако и вие сте като него — да знаете, ще бъда принудена още сега...

Но добрата жена не издържа. Следващия миг тя поомекна.

— Ах, господи, какъв скандал! Един квартирант, търсен от полицията, обвинен... Знаете ли, той...

— Той е бил ваш квартирант? — запитах бързо аз.

— Да, и слава богу, че не е вече! Вярвам, че полицаите са го отвели в по-подходяща квартира.

— Значи той беше арестуван! А другият?

— Кой друг?

— Едноименникът му, който е живял в същата стая... с него... и когото той ударил с нож през лицето?

Очите на фрау Лотти се разшириха.

— Вие фантазирате! Ерих Райтерер живееше тука съвършено сам! Дори никой не го посещаваше!

— Живял съвършено сам?! — не можех да сдържа изненадата си.

— Благодаря на господата за това! Но как сте узнали името му? Да не би да го пише на портрета му?

— На портрета му?!

Хазайката припомни:

— Този в златожълтата рамка, който не ви харесва...

— Нима той е рисувал?!

Фрау Лотти навярно забеляза колко съм разстроен и побърза да се прибере, изпълнена кой знае с какви съмнения. Аз стоях, объркан от неясните обстоятелства в тази история. Но когато се върнах в стаята си, направих откритие, което още повече ме слиса. Точно през лицето на нарисувания човек в златожълтата рамка, през това лице, което ме гледаше така дръзко и присмехулно, видях един прорез, направен с широк нож...

ВЛАДИМИР ПОЛЯНОВ

ЧЕРНИЯТ ДОМ

Срещах го много често. Не знаех кой е той, какъв е, откъде е. Нищо не знаех за него. Още при първата среща ми направи впечатление приликата, която имаше между нас. Той беше нисък, с малко птиче лице и тънки женствени ръце — почти същият бях и аз. По-невероятна беше приликата между външните изрази, на онова, което ставаше дълбоко в нас. Често забелязвах; свивах устни, притварях едното си око, оправях косата си — същото (сякаш мое собствено отражение в огледалото) повтаряше едновременно и той. Аз се сърдех, негодувах, не разбирах. Сякаш една и съща воля движеше нашите членове, повеляваше постъпките ни. Понякога прибъгвах до измама, до фокусничество, за да го изиграя. Напразно. Тоя човек никога не оставаше изненадан: и най-мъчителния размах, и най-неочакваното движение той повтаряше със сигурност и точност, тъй както го правех аз.

Но всичко това ставаше много рядко. Аз мислех, че то е само една минутна случайност, на която причината лесно може да се открие — стига само да се помисли.

Без този случай — като оставим настрана малката външна прилика — ние бяхме свършено чужди и далечни. Особено се различаваше той от мене по своите постъпки. И ако имаше нещо, с което ми обърна вниманието отначало — това бяха именно тия постъпки. Обикновено той заставащ на някой многолюден тъгъл и протегнал напред глава, търсеше онова, което го интересуваше. Но по-често го срещах при спирките на трамваите. Празните вагони никак не го занимаваха. Затова пък дочакваше с видимо нетърпение всяка пълна каруца. Оставяше да се качат новите пътници и след това сам влизаше във вагона. На стъпалото не му харесваше. Въпреки възможността да се качи на платформата или да влезе вътре, той ловко се промъкваше между тълпата и оставаше сред нея. Избираше обаче да не бъде между работници — мъже изобщо. Жените някак повече му се нравеха. И в

такъв случай колкото по-притискван беше, толкова по-доволен изглеждаше. Но настроението му се променяше с намаляването на пътниците. То стигаше до явно недоволство, когато вагонът се опразваше. Тогава той слизаше при първата спирка, за да дочака по-подходяща каруца. Ако такава не идеше скоро, побягваше към любимите кръстопътища или пред изхода на някой театър, локал. Заставаше там и проточил високо напред глава — гледаше. Погледът му никога не се свеждаше надолу. По земята сякаш за него нямаше нищо интересно. Това той намираше малко по-нависоко: над раменете на тълпата. Там вторачваше своя стъклен поглед и не го отмахваше, докато не оставаше сам. Аз не разбирах този човек — и го следях. Той ме поразяваше със своите постъпки. Те внасяха смут в мене и изостряха любопитството ми. Аз го следях.

Една вечер ние бяхме пак близо един до друг. Той не беше доволен. Това се виждаше. Напразно чакаше пред трамвайната спирка подходящата кола: всички каруци минаваха празни или с неколцина пътници. Той крачеше пред спирката и мърмореше нещо. Отправяше поглед по опустялата улица и неговата фигура сякаш ставаше все по-малка под тежестта на някаква мъка. Но в една минаваща кола той видя нещо и бързо се качи. Аз останах изненадан: колата беше съвършено празна. Тя обаче беше същата, която чаках и аз. Неволно ние станяхме спътници. С още няколко: двама работници, една стара дама и две госпожици. Момичетата стояха на платформата и високо приказваха. По всичко изглежда — провинциалистки. Но тяхната компания му се видя по-интересна. Той остана на платформата.

Едната госпожица — стройна блондинка, скръбно разказваше историята си. Дошла отдалече. Търсела работа, квартира. Напразно. Живеела в хотел. Ужасно. Господинът внимателно ги наблюдаваше. Очите му не се отмахваха от тях. Но по-продължително гледаше той блондинката — нейната глава, както винаги. Разкошни златни къдри се пилееха по нея и хвърляха нежни оттенъци по лицето. Тънка усмивка присвиваше устните на господина, а погледът му ставаше все по-настойчив. Той сякаш не беше на себе си. Нещо го опиваше, нещо го обезумяваше. Аз видях: той протегна ръка и леко поглади косите на момичето. В тоя миг нашите погледи се срещнаха и той прехапа устните си. Аз се обърнах. Тогава чух неговия глас:

— Вие търсите квартира? Извинете, че се вмесвам в разговора ви, но тъй като...

Пауза. Аз чувствавах как учуденото момиче го гледаше. После — пак неговия глас:

— Ако вие можете да плащате петдесет лева месечен наем, аз мога да ви предложа стая, от която ще бъдете предоволна.

Един женски глас възкликна:

— О, аз никога не мислех толкова евтино!

Не можах да удържа повече. Влязох във вагона и седнах така, че да виждам групата. Господинът се беше съвършено приближил до момичетата и продължаваше разговора с блондинката. Неговото лице сияеше с някакъв странен блясък, а момичето изглеждаше доволно. Явно беше, че работата се нареждаше. Той извади картичка и я подаде на провинциалистката. Аз проклинах шума на летящата каруца и гърлените гласове на двамата работници: не можех да чуя нищо от това, което се приказваше вън. Ядосването ми се оказа напразно, защото миг след това господинът се сбогува с момичетата и скочи от вагона.

Цяла седмица след тая вечер не го срещах. Нямаше го пред театрите, из улиците, пред трамвайните спирки. Никъде. Не знаех какво да мисля. Бях свикнал да го виждам навсякъде и неговата липса сега идеше да засили още повече любопитството ми. Не можех да допусна, че се е отказал от любимото си занимание — вечно да дири нещо. Това беше негова страст! А позастарелите хора не се отказват тъй лесно от своите страсти! Дали не беше намерил търсеното? Но какво собствено той търсеше? Неговият поглед, изпълнен с огъня на някакво безумно желание, плаваше между главите на хилядното многолюдие — и там може би намираще диреното. Но какво беше то?

Между това едно странно събитие се случи. Споменавам за него, защото то възпламени за миг у мене страшно подозрение, за да угасне веднага. А по-късно...

Но нека по-добре да разкажа за случката.

Един ден срещнах русата провинциалистка. Тя тичаше из шумната улица и викаше. Не за помощ, не от радост — а тъй, както викат лудите: безпричинно. Дрехите ѝ бяха разкъсани, очите ѝ гледаха в пространството. Но едно нещо ме учуди повече от всичко: нейните

златни коси бяха отрязани и по главата ѝ стърчаха само жалки кичури от предишното съкровище.

Аз видях къщата, от която тя излезе. Това беше мълчаливият дом, построен от големи каменни блокове, който винаги ми правеше впечатление. Черните каменни блокове придаваха на сградата величественост и загадъчност. Това идваше и от вечно затворената врата, по която майстор-резбар беше изработил два големи разярени лъва, а по краищата — странни фигури на жени и мъже, обезглавени жени и убити мъже. Идеше и от спуснатите жалюзини, през които никога не се виждаше светлина отвътре, нито проникваше слънчев лъч отвън. Аз винаги очаквах тази къща да бъде място на нещо, което ще се случи или се е случило вече, но нещо, което ще порази всички. И сега изглеждаше, че моето подозрение се оправдава.

Повиках стражар и с него поведохме лудата към тая къща. След всяка стъпка нейното безумие растеше. А когато трябваше да прекрачим прага на дворната врата, тя диво се запротиви. Някакъв ужас ѝ навяваше тая къща и не се поддаваше на желанието ни да я въведем вътре. Ние не отстъпихме. Вкарахме я в двора и позвънихме на къщната врата. Трябваше дълго да звъним. Накрая дантелата на едно перде се подигна и някой погледна към нас. Аз познавах тоя поглед. Познавах тоя стъклен поглед. Но скоро трябваше да помисля, че съм се излъгал, защото вратата се отвори и на прага видяхме някаква старуха, която имаше същия поглед.

— Господи! — възкликна тя, като ни видя.

— Госпожицата живее тук, нали? — попитах аз.

Бабата ме погледна учудена:

— Та вие добре знаете, че тя е нашата нова квартирантка.

После, като протегна ръце към лудата:

— Милата! Какво е станало с нея?

— Значи госпожицата живее тук? — обади се стражарят.

Старата жена потвърди.

Аз попитах:

— А някой друг?

— Господи! — прекръсти се бабата и ме гледаше дълбоко учудена.

Аз погледнах към прозореца нагоре и повторих по-ясно:

— А господинът, който преди малко беше на прозореца — той ваш квартирант ли е?

Изумена, бабата отново се прекръсти:

— Какъв господин? Господи! Тук няма никакъв господин. Вие знаете това много добре. Ах, господине, какво значи цялата...

В този миг стана нещо страшно. Обезумялата, която досега стоеше мълчалива и кротка до нас, изведнъж разпери ръце и преди да успеем да я задържим, се хвърли по стълбата към прозореца, чиято завеса по-рано се беше повдигнала. На една крачка от него тя внезапно се вцепени на мястото си, завъртя се и политна надолу по каменните стъпала. Кръв обагри лицето ѝ — то се сгърчи в страшна болка, и не мръдна повече.

— Милата ми! Милата ми! — чух отново гласа на бабата...

* * *

Мина една седмица.

През тия дни аз почти забравих господина от трамвая, потресен от случки и изживявания, които не мога да разбера.

Отсъствах от града, а когато се върнах, стана първата неясна за мене случка. Отивах към дома, в който живеех. Бях вече на няколко крачки пред него. Една мисъл ми мина: някога аз съм виждал този дом. Не тук — другаде! Не можех да си спомня къде, но сега в мене по-ясно възникна споменът за тази къща. Аз виждах нейната голяма врата и черните блокове, от които беше построена. Виждах странните фигури на обезглавени жени и убити мъже, изобразени по дървото на вратата. После: жалюзините с позеленели железа. В моя спомен и тук, в лицето на моя дом — поразителна прилика! Помислих дали моите разстроени нерви не са ми устроили комедия и да са ме довели пред оня чужд дом, който познавах. Помислих и пристъпих към вратата. Натиснах звънеца. Едно перде се заклати в първия прозорец на долния етаж и зад него видях едни очи. Зачаках в тревога. Споменът за тези очи ме обгаряше. Къде бях виждал тези очи? Трябваше да се засмея — вратата се отвори и на прага се показа моята стара икономка.

— Какво нещастие! Какво голямо нещастие! — започна тя още от вратата. Но радостта вече кипеше в мене. Какво по-хубаво след

толкова безименни тревоги да бъдеш в своя дом! Аз ударих леко бабата по рамото и казах:

— Ти си счупила нова чаша? Нищо. Нищо даже и ако си счупила десет от най-хубавите чаши.

— Господи! — възкликна тя.

Аз си влязох в стаята. Бедната женица се чувствуваше винаги нещастна, когато нейните треперещи ръце ѝ изневеряваха. Нищо. Аз не исках и да мисля за това. Радостен, въздъхнах сред любимата обстановка и се излегнах на отоманката.

Навън се свечеряваше. Камбана биеше за вечерня и нейните удари се преплитаха с гласа на някакъв вестникар, който високо провъзгласяваше новините на своите вестници. Когато минаваше под прозорците ми, той вече крещеше най-голямата си новина — и тя възбуди моето любопитство. Повиках старата жена и я пратих да купи всички вестници. Няколко минути по-късно аз четях:

От известно време в столицата ни се случват странни и поразителни по своята прилика неща.

Следваше едно дълго описание на случката с русата провинциалистка, която тъй трагично загина пред своята квартира. После:

Но ето че завчера гражданите бяха свидетели на една втора такава случка. Вчера — на една трета. А днес осъмнахме с четвърта.

Винаги при едни и същи обстоятелства: отнякъде се задавала една обезумяла жена и с писъци тичала из улиците. Дрехите — разкъсани; лицето — издраскано до кръв. Но най-интересното било, че на всички косите били отрязани.

Последната част от вестта аз дори не прочетох. В паметта ми ясно израсна пред мене онова, което никога не бях видял: случилото се с останалите жени. Не знам защо, но аз веднага почувствувах, че то ми

е отдавна известно. Че съм чувал за него, а може би — и видял. Аз си казах: на следния ден из улиците тичаше една друга жена с отрязани коси, после една нова, след това още една — и винаги с отрязани коси. И прочетох същото във вестника. Но когато стигнах до пасаж „отрязани коси“, аз коригирах и себе си, и вестника. Гласно казах: косите не бяха отрязани, а отскубани, откъснати — с ръце и нечовешки усилия.

За миг в душата ми изплува странна картина. Мъгла се спущаше в съзнанието ми, виждах небивали неща, пред мен се движеше лента от случаи и събития и аз не знаех спомен ли бе всичко това или сънувах. Едно само помня: страшен ужас ме облада. Побягнах по улиците и когато погледнах своя дом с големите каменни блокове и затворените жалюзини, с разярените зверове по вратата — някой изписка в мене: това не е твой дом!

През една нова седмица се случи това, след смъртта на бедната провинциалистка. През тия дни аз бях почти забравил господина от трамвая, нито го срещах някъде.

* * *

Срещнах го един ден по-късно. В бюрото за квартири. Аз търсех — той предлагаше. Когато излезе от бюрото, помолих за неговото предложение. Прочетох:

Стая добре мебелирана, само за госпожици, при нищожен наем, но с условия, които трябва да се уговорят.

Следваше адресът. И той указваше същата къща, от която аз видях да излиза обезумялата провинциалистка през онзи съдбоносен за нея ден. Останах изумен. Бабата каза тогава, че там не живее никакъв господин. Защо излъга тя? Какъв смисъл имаше лъжата ѝ? Гледах листчето с адреса и не можех да си дам никакъв отговор. Тази квартира беше точно подходяща за моята сродница, която ме беше задължила с търсенето. Още повече ми се нравеше, защото щях да

изпълня план, който внезапно проблесна в мен. Аз съчетах случките: лъжата на бабата, странното подлудяване на провинциалистката; внезапно в мен възникна спомен за известието във вестника — и реших, че трябва да проникна в дома на господина от трамвая.

Но от плана ми нищо не излезе. Аз дадох адреса на своята сродница и я изпратих в дома. Един час след това тя се върна. Той отказал да ѝ даде квартирата: тя не отговаряла на условията. Той давал стаята само на бедни момичета от провинцията, и то с условие, че неговата квартирантка ще му помага в домакинството.

След тоя ден нашите срещи зачестиха отново. Аз го виждах навсякъде: по многолюдните кръстопътища, пред театрите, пред трамвайните спирки. Винаги и навсякъде, където имаше много хора — особено жени. Очите му напрегнато блуждаеха между тълпата. Но често те се спираха само върху един предмет. Проследявах погледа му и нашите очи се събираха в един фокус: главата на някоя жена.

Но през тези дни той не изглеждаше много доволен. Търсеше и явно беше, че не му се удаваше. Аз знаех вече какво търси. Реших да му помогна.

Няколко дни по-късно му изпратих една нова квартирантка. Предварително ѝ казах как да се държи и тя бе приета. По-скоро аз предполагах, че е приета, защото тя не се върна същия ден, както бяхме уговорили. Не дойде и на втория, и на третия ден. Започнах да се безпокоя. И една вечер сам тръгнах да отида при нея. Слава богу, че сторих това! Но не мислете, че успях да помогна с нещо на момичето. Не! През тази нощ аз имах нещастieto да бъда само зрител — безпомощен зрител на нечовешкото, което се разигра пред очите ми.

Преди да се осмеля да позвъня и попитам за своята позната, когато влязох в двора на къщата, погледът ми бе привлечен от особената светлина, която трептеше в една от стаите. Тя беше в долния етаж, наред с друга, през спуснатата жалюзина на която едва проникваше светлината отвътре. Аз пристъпих към прозореца на първата. Завесата беше спусната и трябваше да надникна през дантелата. В дъното горяха няколко свещи, поставени на висока подложка. Под тяхната светлина можах да разгледам стаята. Четири голи стени, на една от които висеше кожен бич; един селски оджак, пред който бяха нахвърляни дърва; а встрани — един голям дървен сандък. Но в дъното на стаята видях и нещо друго: голяма пожълтяла

икона, а пред нея — коленичил — някакъв човек. Аз го познах. Господинът от трамвая. Той седеше там и се молеше. Или се преструваше, че върши това. Никога не очаквах да го видя в такава поза. Скоро трябваше да се уверя, че това наистина е поза, ако не и нещо по-лошо.

Не бяха изминали и няколко мига, когато чух гласа му. Той викаше някого. Едно познато име. С трепет зачаках. В стаята влезе моята приятелка. Тя изглеждаше спокойна и като че ли свикнала вече с обстановката и странностите в тая къща. Тя тихо пристъпи към своя хазаин.

— Коленичи! — чух неговия глас, и той се изправи пред нея с някаква голяма книга.

Момичето се подчини. Той сложи ръката си върху главата ѝ и промърмори нещо. Не чух какво. Видях. Неговото лице — тихо, смирено, огряно от светлината на фанатична вяра. А момичето кротко бе скръстило ръце за молитва и чакаше. Тогава отново чух неговия глас:

— Съблечи се!

Момичето погледна учудено. То не бе очаквало това. Но той я притисна с едната си ръка, навярно за да внуши своята мощ, и повисоко заповяда:

— Хвърли дрехите и чакай пречиштането!

Моята приятелка се изправи и блъсна книгата и самия него настрана. Той не мръдна. Само очите му се взираха в нейната глава. Той вече не беше смиреният верующ. Сега беше такъв, какъвто го познавах от улицата, а пред него беше търсеното. Той се взираше със своя стъклен поглед в него и чакаше. Ръцете му потрепераха и на няколко пъти се издигаха към момичето. Но то не изглеждаше, че ще изпълни заповедта му. Цяло настръхнало, то стоеше срещу него и беше готово да се брани. Тогава аз видях как неговото лице се изостри, а ръката му се протегна напред. Но не към момичето, а към стената. Същата стена, на която висеше бичът. Миг след това кожената сплитка изпищя във въздуха и се обви около тялото на моята приятелка. Тя извика и побягна към вратата. Остана там, за миг разперила ръце, с ужас в очите — и се изгуби. Бичът втори път изсвири във въздуха и падна някъде из стаята. Господинът от трамвая не изтича след

избягалата. Той остана сред стаята: чупеше ръцете си, а тялото му трепереше. Пламъкът на свещите играеше по лицето.

Аз не знаех какво стана с приятелката ми. Изтичах към входа на къщата и блъснах вратата. Тя беше заключена. Върнах се и отидох към прозореца на втората стая. Жалюзината беше здраво притисната и аз не можех да видя нищо в стаята. Чух само един сподавен плач. Тогава всичко ми стана съвсем ясно, като че някога съм го виждал или сега го виждах. Една елегантно уредена спалня. Насреща — огледало над мраморен умивалник, и в него — фигурата на една жена, трепереща в несдържан плач. Познах блузата и черните къдри на своята позната — и исках да изтропам. Нещо ме въздържа: една мъжка фигура се приближи до тая в огледалото. Миг след това от огледалото изчезнаха двете изображения, за да видя сред стаята моята приятелка, а срещу нея — господинът от трамвая. Те се гледаха. Но това беше само за миг. После той протегна ръка.

— Вземи! — чух аз гласа му и видях да подава някакъв бял предмет на момичето.

— Какво искате от мене? — проплака моята приятелка.

— Вземи! — долетя до мене гласът му.

После отново пак неговият глас:

— Ти си блажена сега! Ти си блажена след причестяването! А ето сега и нафората. Вземи!

Аз не можех да разбера нищо от странностите на този човек. Това не бе кроткото внушение на верующ, а несвестните пориви на луд. Едно разбихах само — техния обект. Те заплитаха в една чудовищна мрежа моята приятелка. Но какъв беше смисълът на това заплитане?

Момичето прие нафората. При това господинът от трамвая прилепи ръце една към друга и кротко гледаше своята жертва. По лицето му се разливаше блаженство и доволство — докато момичето започна странни гърчения и треперения. Сладка усмивка цъфна на устните му и то пошепна нещо. Аз не чувах какво, но то като че ли повика, като че ли призова мъжа. Той приближи и обви ръце около тялото ѝ.

И сега започваше страшното. Момичето се гърчеше и притискаше до себе си мъжа, а той, коленичил пред нея, прокарваше ръцете си по цялото ѝ тяло: от нозете нагоре, все по-нагоре, в странни

скачания и плъзгания, към раменете, до главата, до косите ѝ. И тук те се свиха, прихванаха здраво плитките, разплетоха ги, издигнаха ги нагоре като стена от нежни жици, слязоха пак надолу, обхванаха цялата коса до черепа.

Аз изтръпнах. Исках да извикам, но нещо стягаше гърлото ми. Исках да разбия прозореца, юмрукът ми остана във въздуха. Една необяснима сила сковаваше всичките ми членове. А страшното продължаваше пред очите ми.

Момичето изписка от болка и се загърчи. Тогава господинът от трамвая обви лицето си с нейните коси, прехапа ги. Косите съвършено закриваха неговата глава, а моята приятелка се губеше някъде под него. Аз виждах само ръцете му и бесния трепет на тялото — и чувах непрекъснатия болезнен писък на своята приятелка. Тя изнемогваше. Но, обхванат от безумна похот, той не преставаше. Впиваше се все по-плътно в своята жертва, ръцете му трепереха и все по-бясно развяваха косите, които обвиваха и ласкаеха лицето му.

В тоя миг той се изправи, издигна нагоре ръце и аз видях: косите! Откъснатите коси на моята приятелка! Той ги ласкаеше, хапеше, целуваше. Обвиваше се в тях, искаше, благославяше. А момичето се гърчеше в адски болки в леглото и пищеше.

Направих нечовешки усилия и блъснах жалюзината. Тя не се счупи. Изтичах към вратата и я налегнах с всички сили. Тя отстоя. Тогава се спуснах из улицата и завиках...

Събраха се хора. Аз им разказах всичко. Казах им за страшното, жестокото, което стана в къщата. Те заблъскаха по вратата — дълго и силно. По вратата на къщата, в която видях страшното зрелище. Аз също блъсках — силно, до кръв. Изглеждаше, че в къщата всичко спи дълбок сън. Дълго време никой не се обади. Най-сетне видях да се повдига крайчецът на едно перде и там зад него — две очи, две стъклени очи. Аз ги познах: те бяха неговите. Сега не се съмнявах в това: те бяха неговите. Зачаках. Чуха се бавни стъпки. Той иде. Аз казах: Той иде. Хората също зачакаха с трепет. Но вратата се отвори и на прага застана предишната баба. А горе на прозореца нямаше вече никой.

— Къде е той? Къде е той? Извикай го! — завика тълпата, а аз най-силно.

— Кой? Кой? — трепереща, питаше бабата.

Тогава ние влязохме в къщата. Претърсихме навсякъде — всички стаи и ъгли. Бабата тичаше след нас и викаше:

— Тук няма никой. Никой друг, господин Лунц, какво става с вас? Господин Лунц?

Ние не я слушахме. Обърнахме цялата къща. В нея нямаше никой. Тогава аз казах: Да търсим още, той се е скрил! Но разбрахме отново, че в къщата нямаше никой освен бабата и младото момиче, което ридаше в леглото.

Аз отидох при него и го попитах:

— Къде отиде той? Избяга ли?

Тогава момичето се изправи, погледна ме, погледна другите и като се хвърли отгоре ми, завика:

— Демон! Звяр! Чудовище!

Аз казах:

— Тя е луда. Тя е безумна. Той беше тъй жесток с нея!

— Ти ме подлуди! — изкряска тя.

В същия миг тя се хвърли отново върху мене, хвана се за жилетката ми — копчетата попадаха по земята — и тя издърпа едни коси — едни женски черни коси...

Хората ме гледаха с широко отворени очи. Те всички ме гледаха с широко отворени очи. С моите ги гледах аз. Тогава някой каза:

— Той е луд или мошеник.

И очите на всички се притвориха и станаха зли. Аз не мръднах. Аз само помислих, помислих с широко отворени очи: това е черният дом, страшният черен дом, в който живее ужасът...

А до мене някой горко плачеше:

— Какво става с вас? Какво става с вас, господин Лунц? — плачеше до мене старата ми икономка.

ВЛАДИМИР ПОЛЯНОВ

МРЕЖАТА НА ДЪЖДА

Аз спрях изненадан пред стълба. Очите ми се разтвориха широко. Така те биха могли да видят целия свят. Друго, по-малко не смогнаха. Прочетох:

КАЗИМИР ХРАБЪР

Само името. Нищо повече. Очите ми гледаха широко разтворени, но не можеха да видят нищо освен черните печатни букви, които изплитаха това име. Облегнах се на стълба. Едно дете недалече дърпаше малката си количка. В нея беше впрегнато конче от картон. Бях повече от уверен, че животното не е направено от друго. Дори помислих нещо за фабрикацията на детските играчки. На другия ъгъл на улицата работници измазваха нова къща. Под скелята минаваха хора. Това е опасно! — убеждавах се аз. Стоях, облегнат на стълба, и обсъждах колко е опасно да се минава под скелята.

Неочаквано тръгнах. Мисъл проблясна в съзнанието ми: Казимир. Не, не! Никаква мисъл! Само името! Не можех да повярвам, не смогвах да мисля. Само името проблясна в съзнанието ми и едно чувство да бягам, да догоня онова, което е останало, ме тласна. Онова неочаквано, невероятно! Файтон преминаваше улицата. Конете, изнурени, дишаха тежко. Коларят седеше спокойно. Не мислеше за своите бедни коне. Ръката му механично сваляше и дигаше камшика. На прозореца на една къща момиче поливаше цветя. Долу играеха деца. Техните викове оглушаваха улицата. Спрях. Сега бях уверен, че онова на стълба е някаква смешна игра на моите нерви. Нищо друго. Ето улицата. Ето хората, ето живота. Те бяха като през миналия ден, като преди десет дни, преди година. Две деца се сборичкаха.

Ожесточено се нахвърлиха едно върху друго. Малкият пестник на по-голямото разби устата на противника. Старец се намеси. Знаех какво им говори мъдро, добродушно и назидателно! Нищо не се е случило. Стана ми леко. Започнах дори да се забавлявам. Върнах се при стълба. Дотам броих стъпките. Сто и седем! Хубаво число! На осмата след стотицата спрях. Сърцето ми се сгърчи. Видях отново:

КАЗИМИР ХРАБЪР

Полетях по улицата. Не беше далече, а все ми се струваше, че няма да стигна. Най-сетне ето я малката позната уличка. Спрях и видях — пред дома беше пусто, никакъв човек, никаква кола, файтон. Втурнах се в къщата. Не погледнах встрани на стената. Знаех какво има там. Изкачих се по стълбите. Дълги, извити, прогнили. Задъхан спрях пред вратата на етаж. Отстрани на рамката стоеше картичка с името му. Но не като на стълба и ми стана странно, не ми се искаше да повярвам, че някога моят приятел е закачил картичката си. Чистият ѝ бял цвят говореше за някаква лъжа. Лъжата на мъртвите, че някога са живели.

В тоя миг вратата се отвори. Показа се хазайката на Храбър. Аз не посмях да я попитам. Гледах я с болка в очите. Тя първа проговори:

— И вие ли нищо не знаете?

— Знам — промълвих, — прочетох!

— Некролозите ли?

Сведох глава.

— А мъртвият? Не знаете ли де е той?

Погледнах слисан жената.

— Де е мъртвият?

Тя се разплака.

— Ето и вие не знаете! Господи Исусе!

Нещо кипна в мене. Отстраних разплаканата баба и през коридора влязох в стаята на приятеля си. Тук нямаше никой. Тогава отидох в съседната стая. Сетне в другата. Сякаш мъртвият можеше да

бъде скрит! Хазайката влачеше крака след мене. Когато се готвех да отворя вратата на последната стая, тя ме задържа.

— Оставете! Вътре е докторът. Не го безпокойте!

— Кой доктор? — попитах. Не бях чувал за него.

— Секул Брадва! Моят втори квартирант!

— Кой е? — обади се пискливо някой от стаята и отвори вратата.

Късичък слаб човек, изгубен в сивата си домашна дреха, пристъпи напред, като тропна с дървената протеза на единия си крак.

— Кой е? — изписка отново той.

Хазайката се приближи, пошепна.

— Оставете го! Той е малко болен...

Цялата необичайна фигура на този невзрачен човек говореше, че жената казва истината. Но аз имах нужда от предупреждение. Не ми трябваше квартирантът й. Хванах я за раменете и настоях за обяснение.

— Кажете какво е станало с моя приятел?

— Ах, това господ знае! — изохка тя. — Господин Храбър излезе още миналата вечер и оттогава не се е връщал. А тая сутрин се появиха некролозите. Аз тичах навсякъде. Ходих и в полицията. Никой нищо не знае. Нито за мъртвия, нито кой е поръчал некролозите.

Секул Брадва затвори вратата.

Избързах и аз да си тръгна. Всичко ми се виждаше невероятно, объркано, мъчително. На стената до изхода долу се обърнах и сега погледнах това, което знаех, че стои залепено там. Приближих и зачетох:

Съобщава се на интересуващите се, че тая нощ скоропостижно почина писателят Казимир Храбър...

Следваше още нещо, но не го видях. Погледът ми, привлечен от някаква сила, трябваше да се обърне нагоре. Там, на прозореца на втория етаж, стоеше съквартирантът на моя нещастен приятел. Той беше втренчил очи надолу и ме гледаше...

От тоя нерадостен ден изминаха повече от два месеца. През това време никой не узна нещо определено за изчезналия. Неговото име стана предмет на разговор за много дни. Тези, които се подведоха от

некролозите, побързаха да дадат своята дан от хвалебствия за починалия млад писател. Неговите по-близки недоумяваха и мълчаха. Между тях бях и аз. Но за мене цялата история стана още по-забъркана, когато в началото на третия месец от съобщението за смъртта на Храбър получих писмо от Буенос Айрес. То носеше подписа на Секул Брадва — съквартиранта с дървения крак. Той пишеше, че поради редица обстоятелства, за които не искал да дава обяснения, у него останали книжа на Казимир Храбър. Те му тежали, затова ми ги изпраща, тъй като знаел, че аз съм близък приятел на Казимир и вярвал, че не съм безразличен към съдбата му. Следваше адресът. А след това:

Вярвам писмото ми да е добре написано. За случая аз изучих най-подробно как постъпват благовъзпитаните хора. Ако има някаква грешка, тя не е моя — обвинявайте тях. Между това аз имам да свърша някои работи, които засягат само мене. С други думи — не си пъхайте носа!

Към писмото беше приложен пакет с книжата на Казимир Храбър. Самото то беше написано с непознат, остро начупен, сякаш насечен почерк и с тон, както разбирате, не много любезен. На това, поне в началото, аз не отдадох значение. По-скоро ме учуди необяснимият начин, по който книжата на приятеля ми са попаднали в ръцете на неговия съквартирант. И още повече: кога той е отишъл в Аржентина — нали го видях в квартирата му съвсем неотдавна! Времето, потребно за да стигне, както и за да дойде една пратка от далечния свят, и денят на последната ми среща с невзрачния човек — колкото и да се мъчех да ги разпределя, та да отговарят на някаква възможност — не съвпадаха. Но отдавайки всичко на случая, аз побързах да прегледам книжата на моя приятел, чиято съдба не ми беше съвсем ясна. Намерих някои ръкописи и една тетрадка-дневник. В нея на първата страница, написано с познатия почерк на приятеля ми, прочетох:

Трябва да разкажа някому необикновеното, което ме разиграва всеки ден, всеки час. То ме убива. Трябва да споделя с някого кошмара, в който живея, за да намеря малко спокойствие, ако е възможно. Така по`ще тръгне. И ако се оправдаят моите предчувствия и съмнения, ще се разбере, че не съм фантазирал. Така странно е всичко!

Но първо един предговор. Сетне за днешното и за другия. Той дойде няколко дни преди смъртта на Раб. А когато Светослав почина, той се помъчи да го замести. Но това по-късно. В началото бяхме само аз и приятелят, мой съученик и другар от университета! Това не е важно. Друго има. По това време аз обичах да мечтая и да пиша разни работи. Раб ме крепеше: „В тебе има дар.“ Но аз бях още дете. Не по възраст. По изживявания. Пишех най-често приказки и фантазии за някакви пеперуди (обикновено бели), които, жадуващи за светлина, умирали, като безразсъдно се хвърляли в огъня или летели към слънцето, докато загубвали сили и падали мъртви. По-късно дойде мъжът. След баща ми помина се и майка ми. Останах сам на света. Светлата пътека, по която безгрижно тичах, изведнъж изви към безрадостен бряг. Аз се изправих на неговия край и почувствувах в себе си мъжа, който решава, който се колебае, проклина и моли, смее се, плаче, обвинява и чува безмълвния ответ на хилядите свои въпроси — мълчанието. Тогава започнах да пиша. Не защото мечтаех като детето със сантименталните пеперуди. А защото страдах.

Приятелят казваше за новите ми работи: „Те ще те създадат.“ Аз прехапвах устни, за да не похуля. Да се издигам пред хората и да правя име чрез своите страдания не ми се искаше. Но охотно се вслушах в другите му думи: „Тъй ти осмисляш живота си.“ Това беше вярно. Всеки написан къс беше дълго търсена пътека, по която за миг стигах до радост и успокоение. Чрез този миг аз добивах сили за нови изпитания, които не ме оставяха. Но Светослав Раб не млъкваше: „Средството, до което си достигнал, трябва да го дадеш и на другите. Смяташ ли, че

те не страдат?“ Не много се вслушвах и разбирах какво ми говори. Аз обичах себе си в мъките и радостите и не мислех за другите. Едва по-късно схванах предложението му, но това не уби моето себелюбие. Напротив, помислих си: ще споделя с близки и далечни малките радости, за да получа голямата радост, че съм техен утешител. И туй ми се стори твърде значително за един живот. Раб сякаш прочете тая мисъл в очите ми. Гласно се засмя. Той не очакваше тъй широко да го разбере. Радваше се.

Тъй се реши издаването на моята първа книга.

Помня — в деня, когато тя се появи на една витрина, срещнах другия. Стоях пред пъстрата изложба и разсеяно гледах. Мъчех се да избягвам своята книга. Скоро сетих, че някой спря зад мене и един остър, насмешлив глас зашепна: „Гибел, разкази от Казимир Храбър.“ Нещо пропълзя по тялото ми. Обърнах се и го видях. За първи път. Той имаше малки очи като на мишка. Веднага забелязах това. Сетне — неговите къси руси коси и тънки дълги ръце. Краката му не видях под палтото. Той сякаш беше без нозе. Не помръднах. Тоя човек ме порази още при първата среща със своята особеност и оная насмешлива враждебност, която се излъчваше от него. Гледах го и стоях вцепенен, докато той се поусмихна и влезе в книжарницата. Отвътре долетя отново гласът му, пълен с хаплив присмех: „Гибел, разкази.“ Когато чух и името си, извърнах се и забързах по улицата. Побягнах. Глъчката наоколо ме смущаваше, тормозеше, къщите сякаш изведнъж легнаха над мене и между тях виждах очите на хора, които се смееха. Съзнанието и мъката за нещо грубо и непростимо, което съм извършил, ме шибаша, ръфаха жестоко и аз бързах, тичах, бягах.

На един завой се сблъсках с Раб. Той се зарадва. Търсил ме цялата сутрин. Де съм се губел. И ето дойде най-интересното през тоя ден. Приятелят ме запита: „Къде си носил книгата си? И тъй накъсана! Но, господи — възкликна, — защо изглеждаш тъй чудноват?“ Погледнах го, огледах улицата, после ръцете си. В тях стисках моя

сборник разкази „Гибел“, измачкан и накъсан. Смаях се. С всичката сила на паметта си бях уверен, че не съм вземал никаква книга в ръцете си. Тя не ми трябваше, още повече на парчета! Измънках нещо и оставих приятеля си.

Но с това не свършиха странните случки през този ден. Когато се прибрах в къщи, забелязах нещо съвсем необяснимо — макар да не бях купувал нищо, от парите ми липсваха дванайсет лева и петдесет стотинки — цената на моята книга.

Между това „Гибел“ имаше неочакван успех. За книгата писаха всички, които имат обичая да правят това, и читатели я търсеха. Аз се радвах, радваше се и приятелят ми. Той казваше: „Ето че не се излъгах с предсказанията си!“ Ала най-много се радваше издателят. В края на седмицата той ни повика и предложи да издаде втора книга, като ми плати значителен хонорар. Раб ме погледна оживен: „Съгласни, разбира се!“ Аз не казах нищо. Приятелят ми се сдържа, но когато си тръгнахме, той нетърпеливо запита не се ли радвам на хубавата възможност. „Не!“ — отговорих аз. И днес се учудвам. Тъй неочакван беше отговорът и за двамата ни. Сетих вътре себе си погледа на Светослав, изпълнен с укор. Но това не помогна нищо. Тласна ме само към нова неочаквана постъпка. Подадох ръка на приятеля си и му напомних: „Ще се видим утре, нали?“ Това значеше, че не ми се дори говори по въпроса. Той си отиде недоволен.

Тогава дойде другото. Не, така уверено не бих могъл да твърдя. Макар и неотдавна, случките през тия дни се редяха тъй бързо! Мъчно бих могъл да кажа коя бе първа, коя втора. Да, аз не мога да твърдя дали другото дойде след втората среща с непознатия. Едно само знам: то дойде, след като се разделих с Раб и се прибрах в къщи.

Беше късно привечер. Седях, свит на отоманката в стаята си, и гледах светналата електрическа крушка. Преди това няколко пъти гасих и палих лампата. Смяната на тъмнина и светлина, която зависеше от завъртане на един ключ, ми действуваше необикновено. Тая вечер за пръв път

прецених, че електрическата светлина е мъртва. Но когато седнах и втренчено загледах лампата, не мислех вече за нейната светлина. Мисълта ми бягаше по-далече: ние всички сме електрически лампи, може би ние всички зависим от един ключ и от два пръста, които го завъртат.

Тогава видях непознатия. Той стоеше пред мене, както доскоро до витрината, и ме гледаше с малките си миши очи. Няколко мига се взирахме мълчаливо. Пръв заговори дошлият. Той направи някакви причудливи знаци с дългите си пръсти и каза: „Научих, че ще издавате нова книга!“ Аз мълчах. Бях поразен как изникна, откъде се появи и не продумвах. Странно чувство отново ме сковаваше: тоя човек няма крака, а ръцете и главата му висят във въздуха, защото няма и тяло. Непознатият, макар да не отмахваше поглед от мене, играеше с очите си насам-натам. Неочаквано се втрени и направи отново необяснимия знак с дългите си пръсти, като почти изкряска: „Това не бива да стане!“ Да — съгласих се аз и пред мене блесна голият образ на самоизмамата, че моята книга може да стане утешител за някого. Колебанието ми и пожеланието на тоя човек се сливаха в едно. Той се усмихна. Очите му отново заиграха, но пръстите се отпуснаха спокойно. „Мислех, че ще бъдете по-упорит!“ — каза той и седна до мене. Аз скочих. Мигновено премина пред очите ми всичко случило се. Стана ми обидно. А допирането на непознатия и това негово желание да интимничи — непоносимо. Изправих се пред него и разтреперан от гняв, запитах кого търси, защо е дошъл, кой е той. Поразяващ огън блесна в очите му. Но почти в същия миг той се овладя, измени израза на лицето си, усмихнат пристъпи до вратата. Там беше електрическият ключ. И ето, аз видях — два негови пръста се приближиха до машинката и се извиха един след друг.

Тъмнина. Светлина.

Когато лампата се запали повторно, в стаята вече нямаше никой. Извиках от смущение. Но вълнението ми скоро стихна пред поразяващата сила на преценката, че

независимо какво се бе случило по-рано, какво по-късно, моето настроение — това другото, и желанието на чуждия човек — искаха едно и също нещо: да не се съгласявам за ново издание. Тази преценка реши какво трябва да правя. Наистина лесно бих се поддад на собственото си убеждение за безнадеждността на всяко творчество, но мисълта, че тъй ще се изпълни и внушението на един вмениачен човек не ме оставяше. Аз реших: ще послушам Раб и ще дам съгласието си за ново издание.

Още на сутринта изпратих да повикат приятеля ми. Половин час след това узнах: нощес намерили Раб мъртъв в леглото му.

Едва дочух страшната вест, в стаята ми се втурна снощният гост.

— Научихте ли? — завика той още от прага, засиял от нескрито тържество. — Вашият приятел Светослав Раб е убит нощес от неизвестно лице.

И добави, като се усмихваше и приближаваше:

— Сега всичко ще тръгне по-добре, нали? Вие няма да бъдете вече така упорит. Този приятел ви влияеше зле, ласкаеше и подхранваше суетата ви. Тъй, нали? А?

Той чакаше отговор. Нетърпеливо размахваше ръце и явно недоволствуваше, че аз мълча. Не можех да проговоря. В съзнанието ми дращеше една дума и давеше гласа ми: моят приятел убит! Грабнах дрехата си и разтревожен се спуснах към неговия дом. Когато излизах, чух още веднъж непознатия да вика:

— Къде? Къде? Та аз съм тука! Нима не ви желая доброто повече! Къде по мъртвите?

Тогава аз не отдадох никакво значение на думите му. Както и на всичко друго. Водеше ме страшното: Раб убит! Ето, тъй започна и се разви до трагичния край на приятеля ми чудното, което ме омотаваше и смазваше. Но аз начевам да пиша тъкмо защото всичко още не е свършено. За края нямам никаква представа, страх изпълва цялото ми същество. Зная ли! Не виждам да ме очаква нищо добро. Необикновените настроения, в които изпадам, загадъчната

смърт на Светослав Раб, този непознат — всичко ме смущава и плаши. И най-много този непознат! Какво иска той от мене? Защо се изпречва на пътя ми? Предлага своето доброжелателство и приятелство! Да! Това забравих. Когато се върнах в къщи през тая трагична утрин, на масата си намерих записка от него. „Вие и днес не разбрахте сърцето ми, изпълнено с най-приятелски намерения — пишеше той. — Но аз не желая да ви лиша от възможността да сторите това и ще ви посетя повторно.“ Предполагам, че записката е от него, защото иначе нямаше никакъв подпис и нищо друго, което да ми даде някакви указания. Аз и не искам нещо от тоя човек. Едно е лошото: че той загатва за ново посещение...

След това въведение, дадено в първите страници, изписани от Казимир Храбър, следваха отделни листчета с дати.

20 декември.

Днес е седмият ден от смъртта на моя приятел. Полицията не е открила още никаква следа, за да разгадае подробностите около престъплението и кой го е извършил. Намерен е само един пръстен при убийтия. Но аз намерих повече: моето спокойствие. Струва ми се, че не ще се наложи повече да пиша.

След убийството, което дойде сякаш за да разкъса сърцето ми от мъка, с мене не се е случило нищо особено. Започвам да мисля понякога, че и нищо не е било. И наистина, какво стана? Защо аз почувствувах тъй близо до мене дъха на смъртта, защо и сега треперя?

Пиша, убеждавам се, обсъждам всички положения, докато очите ми хвърлят поглед към бележката на непознатия, а в паметта ми възниква споменът за необяснимите състояния, в които изпадах след убийството на Светослав, и изведнъж у мене се възбужда страхът, че това затишие... не! Не! Аз насила си създавам страхове! От шест дни не се е случило нищо особено. Вярвам, че тъй ще

преминат и другите дни. Загубих само Раб. Той ме водеше. Къде ще отида сега сам? Така препълнено е сърцето ми с болка и безволие...

21 декември:

Издателят намира, че нямам причини да откажа на предложението му. Днес той беше при мене. Дадох му да разбере, че не бих имал нищо против да издаде втора моя книга.

Когато той си отиде, някой потропа на вратата. Посетител! Не очаквах никого.

— Влез!

Отвън се чува глъхнещи стъпки. Избързах към вратата и я отворих. През коридора минаваше човек. Той изчезна зад вратата на последната стая. По-късно хазайката каза, че това е новият й квартирант. Любезен съсед с навика да чука по чуждите врати. Няма що!

С издателя определихме да се видим още веднъж, за да му предам новите ръкописи. Сега ще се помъча да ги подреда. Втора книга! Защо не! Така поне върша нещо. Не искам да мисля, че то е нищо! Не трябва да мисля!

23 декември.

Тоя пръстен! Де съм виждал тоя златен пръстен с мъртвоблед опал. Навярно той е на убиеца. Аз бих могъл да открия престъпника, ако си спомня де съм виждал пръстена...

24 декември.

Грижливо преглеждах ръкописите. Или по-точно едно мастилено петно, след като повече от два часа работих по чисто преписаните разкази. Това петно привлече погледа ми и не можах вече да го избегна. То се разливаше, растягаше се пред очите ми, докато в еднообразието на тоя тънък слой мастило съзрях безсмислието на самите ръкописи.

Тогава от дъното на коридора чух познати стъпки. Те спряха пред вратата ми. Няколко мига се вслушвах със затаен дъх. Нищо. Сетне — едно плахо почукване, дръжката се наведе и остана така. Попитах кой е. Бравата

скръцна, вратата се отвори. Сkochих. Предишният ми гост, непознатият с малките миши очи, пристъпи в стаята. Огледа, подсмихна се и кротко, сякаш се извиняваше, каза:

— От няколко дни приближавам до вратата ви и не смея да вляза. Вие тъй много...

Погледът му падна върху писалището. Той се прекъсна. Сбърчи чело и недоволен седна в най-близкото кресло.

Аз го разбрах. Очакването, че ще започне отново играта със своите съвети, ме изостри. Приближих го и почти грубо му казах:

— Мога ли да зная на какво дължа днешното ви посещение и дали няма да престанете да се държите тъй с мене?

Той ме изгледа продължително и махна с ръка.

— Оставете!

И сякаш въпросът ми не го засегна, с досада добави:

— Смятах, че смъртта на приятеля ви ще ви поучи...

Остро се възрях в него. Почти забравих оскърбителните думи, които смятах да кажа. Засягаше ли смъртта на Раб този човек, та вече втори път споменава за нея?

Той продължи:

— Когато едно дело иска жертви, трябва да му се дадат. Но ако въпреки жертвите от делото не излезе нищо, казват, че са отишли напразно!

Подозрение ме опари. Може би в този миг щях да кажа нещо. Думите бяха на устните ми. Гостенинът не ме остави. Скочи от креслото и като разпери ръце, изписка:

— Напразно отишли! Чувате ли?

Неговият глас и замах ми действуюаха с вковаваща сила. Аз се отдръпнах. И видях. Отново. С изплашените си очи. С моите в ужас разширени зеници: една глава с къси руси коси, люлеещи се в пространството ръце, които се чупеха в ъгли и дъги под нея.

Остър смях ме опомни. Непознатият беше се приближил плътно до мене и се смееше.

— Уплаших ли ви? Нищо! Това е на добро!

— Вън! Вън! — закрепях извън себе си и политнах към него.

Не издържах. Яростта ми премина бързо в припадък от плач и аз паднах на дивана. Тоя човек дойде, когато най-болно изживявах съмнението в смисъла на своите дела като писател, като човек. И сега аз забравих всичко било и не било, за да пропълзи отново пред очите ми онова фатално мастилено петно и да се сгърчи в лапите на отчаянието, което то ми навяваше.

В стаята настана тишина, сред която чувах само своето ридание. Тъй няколко време. След това кротък, приятелски глас, мой или чужд, зашепна над мене:

— Амбиция! Славолюбие! Остави! Остави! Кой си ти? Какво си? Откъде тая смелост да смяташ, че можеше да бъдеш утешител на някого? Де са твоите радости, та предлагаш и на близките си? Де е твоята утеха, та искаш да пресушиш чуждите сълзи?

Аз треперех от още нестихнал плач. Думите разравяха цялото ми същество. Те ръфаха стихнали рани и подлагаха мисълта ми на нов гнет и изпитания. Но не спираха:

— Твоят приятел трябваше да умре — чувах аз, — защото беше празен мечтател. Ние не сме родени, за да мъдруваме. Не и за да се пишат твоите смешни съчинителства. Друго има! Чуваш ли? Друго, по-ценно. По-смислено!

След тия думи гласът почти изписка в ушите ми:

— Лао-Це!

Това име, тая дума прозвуча с нетърпим фалш сред гнетящата логичност на изживяванията. Тя се яви като разкъсващо звено сред тях, за да стане сама център. Аз почувствувах как в един невъобразим хаос се увлякоха около нея мисъл, думи, чувства. Но тоя, който произнесе името, сякаш недокоснат от нищо, повтори:

— Лао-Це!

И веднага:

— Тя е някъде между нас. Ние трябва да я търсим. Защото тя е най-ценното. Ти търсил ли си я? Не! Твоят приятел, глупавият ти приятел, пречеше на това. Сега той е мъртъв и аз съм при тебе. Слушай ме — ние двамата ще я търсим.

Гласът затихна в ласка:

— Ние двамата — аз и ти...

За да пропищи неочаквано нервен и груб:

— Сега на работа!

Аз повдигнах глава, погледнах с още влажни очи непознатия. Сладостта от болката, която носех в себе си, тъй внезапно разнесена от един груб набег към нещо, което не разбирах, сега позеленя и съвсем огорчи вкуса си. Моят гост беше пристъпил до писалището. Обзе ме предчувствие, че нещо чудовищно ще се извърши с това, което още ценях и обичах. Скочих към него.

— Какво искате да правите?

Треперех. Тялото ми се отърсваше от всичко действащо върху него така — не по моя воля, за да придобие сили и възнегодува. Непознатият отмести една папка, зарови в друга. Разтвори всички и като показваше ръкописите, предложи:

— Ние трябва да унищожим това! Всяка следа от болестта да бъде изгорена, изтрита, убита, тъй както вашият приятел!

Говорейки, той простря ръце върху купà книжа, за да изпълни в следващия миг заканата си. Пръстите му алчно се гърчеха. И сега аз видях: върху показалеца на лявата му ръка ясно личеше белег от пръстен, който доскоро е носил.

Осени ме внезапно просветление. Не е ли намереният при трупа на Раб златен пръстен с мъртвобледия опал... Посегнах към ръцете на непознатия.

— Вие...

Не довърших. Моят гост се дръпна и в припадък на несъмнена лудост, с блеснали очи и страшно сгърчени ръце, се нахвърли върху листовите. Заграби ги, замачка и изведнъж започна да ги къса с ожесточение и стръв.

— Убиец! Убиец! — закряхах аз. В същия миг като в просъница пред очите ми преминаваше вероятната картина на убийството на Светослав Раб и видях ожесточения човек над него, както в момента го виждах стръвен и непоколебим над ръкописите ми. Не се съмнявах, че бях открил убиеца на скъпия ми приятел.

По-късно трябваше да се смея. Колкото и странно да е появяването и държането на тоя човек, колкото и необяснимо да е влиянието му над мене, той не можеше да бъде убиец на приятеля ми. Това беше първата ми мисъл. Сетне дойдоха и други и те съвсем разколебаха предположението ми. Помъчих се да се изсмея. Той ме загледа. Ръцете му още трепереха от възбудата, а очите му имаха суров израз. И колкото у мене се възвръщаше доброто настроение, тези очи меняха израза си, докато най-сетне блеснаха в огъня на злъч и ненавист. Тогава той се приближи и предизвикателно проговори.

— Не трябва да се смеете! Открихте ме — идете и ме предайте.

Аз отстъпих изненадан. Изгледът и думите му бяха повече от признание. Те пробудиха отново подозрението ми. Но миг и пак ми се видя всичко нелепица. Аз му казах, че лъже.

Непознатият сякаш не ме чу. Дигна ръце и потвърди:

— С тези ръце го убих, защото ми пречеше.

Аз го предупредих:

— Вие сте лъжец, но ако... настоявате...

Той сложи ръце на раменете ми.

— Не чувате ли? Аз съм убиец, защото съм ваш доброжелател.

Последната дума като че ли го укроти малко. Със съвсем тих глас повтори:

— Доброжелател!

И като ме повлече да седна на канапето, сам седна до мене и със същия тих глас заговори:

— Ние отдавна живеем в съседство. Аз ви зная какъв сте. С вас е лесно да се намери бледолунната Лао-Це.

Няколко пъти исках да ви кажа това. Приятелят ви пречеше. Не само това — той ви водеше. И реших: той трябва да умре. За Лао-Це! За нея си струва всяка жертва! И аз го убих...

Смяташе, че не е достатъчно да каже това.

— Убих го! — каза още веднъж и тържествуващи нотки прозвучаха в гласа му.

— Стига! — с безгранично отвращение извиках аз.

В тоя миг ми стана ясно какво трябва да правя. Отидох до вратата. Чувствата към загиналия ми приятел налагаха решение и аз го бях взел. Извадих ключа и бързо излязох, като заключих след себе си. Когато слизах по стълбите, непознатият викаше от Стаята:

— Да, доведете стражари! Предайте ме. Ще почакам...

Аз се спуснах из улиците към участъка. Преминах големия площад, сетне ъгъла до бакалницата. Тука спрях. Беше облачно, тъмно. Валеше дъжд. Погледнах струящата вода, трамвайната линия, извиваща през площада, продавача в бакалницата. Сякаш за пръв път ги виждах. Напрягах паметта си. Вместо спомена за всичко видно и преживяно, усетих парливото пробождање на спомена за мастиленото петно. И още: Лао-Це! Аз помислих за нея. За луннобледата жена, за която говореше моят гост! Сещам още болката, по ръцете ми стоят още следите от ноктите, които забих в себе си, за да се опомня, и в мене отново се пробуди предишното решение да вървя към участъка. Затичах. През дъжд, кал, трамвайни линии и светлини от улични фенери. Преминах първата напречна улица, втората — към участъка. Пътят беше пуст. Из улиците препускаше само дъждът, раздираше лъчите на големите електрически лампи и оплиташе в мрежата си всичко.

Аз тичах. Неуловим, незасегнат. Докато се повтори предишното. Не знаей кога съм спрял. Спомням си само мига, в който чух един тих, ласкаещ глас: Лао-Це!

Една сграда привлече погледа ми. Три етажа. Не ги броих, но те бяха толкова и това сякаш знаех от по-рано. С

още подробности: на най-горния етаж — пет прозореца, средният — със спуснати завеси. Погледнах право в него. Изтичах. В същия миг някой извика, сетне ме удари по рамото.

— Не късайте некролога, ви казвам!

Обърнах се. Ръцете ми се отпуснаха — парчета хартия паднаха на земята, а недалече видях отминаващ човек, прегърбен от дъжда. Сякаш се пробудих от сън. Непознат и чужд за всичко наоколо. Напразно напрегнах сили да разбера защо съм тука, защо беснее дъждът в настъпващата вечер и свиреше улицата, надувана от бурята. Докато в съзнанието ми отново проблесна споменът за непознатия и моето намерение да го предам в участъка.

Спуснах се отново напред. В далечината най-сетне видях лампата на полицейското помещение. Затичах към нея. Ала сега започна необяснима игра. Виждах пътя, по който можех да стигна, но отпреде ми се разтваряха нови улици и завивах по тях. Излизах отново на правия път и пак ме увеличаха страничните улици. Една, друга, трета. Отпреде ми непрекъснато гореше полицейската лампа, а аз все не можех да я стигна, гонен и оплитан от бясно люлеещата се и развяваща се мрежа на дъжда.

И изведнъж се почувствувах уловен, а всички познати пътища изчезнаха. Намирах се в светлината на развихрената вода, без сили да се откъсвам. С едно желание — към участъка! Извиках това и чух сред бурята собствения си глас. В същия миг побягнах, подгонен ст ужаса на внезапно открита смъртна опасност.

В някакъв час спрях пред познатата триетажна сграда с петте прозореца на втория етаж и спуснатото перде на средния прозорец. Видях, че се намирам пред къщата, в която живеех. Влязох. Непознатият ме чакаше в моята стая. Веднага скочи към мене. Изгледа ме за миг да прочете какво му нося и се хвърли в краката ми.

— Ти не ме издаде! — пошепна той и усетих устните му да докосват ръката ми.

Аз се облегнах на вратата и останах така дълги часове с поглед дълбоко в мене.

Утрината багреше прозорците, когато обърнах очи към околното. Първото, което попадна пред погледа ми, беше моят гост. Как изглеждаше той сега! Всичко ликуваше в него. Но това беше не лъчезарното тържество на едно добро същество, а наситеният с демонична радост празник на незадоволения и озлобения. Гледах го поразен, докато някаква дива злъч и стръвно желание за освобождение кипнаха у мене, подтикнаха ръцете ми към близкия стол. Преди гостът да може да каже нещо, аз запратих стола в лицето му. Видях, че ударих стената и полетяха парчета от дърво и мазилка. Като че ли прогледнах сега. Беше станало нещо невероятно. Госта го нямаше в стаята. Беше избягал или може би не е бил в стаята — не можех да кажа. Привлечена от удара по стената, дотича хазайката.

— Какво стана! Господи! — възкликна старата жена, като видя счупения стол и изронената стена.

Аз не ѝ отвърнах нищо. Сам питах какво стана. Беше ли в стаята непознатият, или го нямаше? Този въпрос повтарям непрекъснато. Разсъждавам, мисля, анализирам. Ето, аз не се реших да издам убиеца на моя приятел, а сетне оставих да ме разиграва този невзрачен шут. Защо? Какво става?

Какво става? Аз не знам. Виждам се само самотен в мрежата на нещо необикновено. И дните не ми носят нищо радостно.

26 декември.

Само датата. Нищо друго няма да отбележа. Защото нищо не се е случило през тоя ден, минал в просъница, в размисъл, мъка и слабост за всичко друго.

30 декември.

Седя като в пълна парализа. Като мъртвец, учуден от собствената си смърт. Само когато той влезе в стаята, очите ми се разтварят широко. Една мисъл заблъсква жестоко в

главата ми. Каква е, що ми носи тя — не зная. Тя блъска, а очите ми, широко разтворени, гледат непознатия.

3 януари.

Спрях пред голямото огледало на гардероба в стаята, в което се оглеждах на цял ръст. Едва застанал, видях него. Помислих, че е отзаде ми. Обърнах се — нямаше го. Погледнах пак в огледалото и той отново се яви. Обърнах се — напразно, не беше зад мен. Потърсих из стаята — никъде го нямаше. Тогава пак застанах пред огледалото и той отново се появи. Потърсих да видя къде съм аз. Той изпълваше огледалото — себе си не открих, колкото и да се измествах. Къде бях аз? Защо не виждах себе си? Обърнах се — него го нямаше в стаята. В нея бях само аз.

Същия ден.

Пак тази игра пред огледалото. В него се появява винаги той, щом застана пред стъклото. Обърна ли се — в стаята не го намирам. Той се появява само там в огледалото, когато застана пред стъклото, сякаш то не може да отрази мене. Но къде се губя аз? Защо огледалото отразява неприсъстващия, а пропуска този, който застава пред него? Него ли виждам аз или себе си — непознат, преобразен, нов, друг?

Стига! Викам отново — стига! Гласът ми кънти из стаята. Аз го слушам и се ободрявам. Живея още. Чувам гласа си. Кръвта ми се раздвижва, гореща и негодуваща.

5 януари.

Аз не съм аз. Не мога да намеря себе си. Заставам пред огледалото и виждам само него, винаги него. Къде съм аз? Вземам друго огледало. Може би онова на гардероба да е... Вземам друго огледало. Оглеждам се и не се виждам. Появява се пак той, а него го няма в стаята. В същото време аз говоря, мисля, както той говореше и мислеше. Не сядам на масата, не поглеждам нищо от онова, което някога ме привличаше, моята работа ми е противна. Аз мисля за друго. По-ценно! По-смислено. Лао-Це! Тя е някъде между нас. Ние трябва да я търсим... Чувам думите си, осъзнавам мислите си и всичко у мене се бунтува. Аз не

искам да съм той, а говоря неговите думи, увличат ме неговите желания...

По-късно.

Напразно се противя, напразно се боря. Всички усилия пропадат. Всяка скъсана нишка от чудовищната мрежа, в която ме оплете тоя човек, се замества от хиляди нови. Аз губя все повече себе си, за да остане отзвук от него.

6 януари.

Днес видях. Днес разбрах. Аз не губя себе си. Не аз съм този, който се подава и губи в мрежата. Не съм безсилен под властта на моя гост. По-скоро би могло да се каже, че той се поддава под силата на моето желание. Или какво да кажа? Едно забелязах аз: всяко негово желание се предхожда от мое. Той само повтаря това, което аз искам. И налага то да бъде извършено. О, добре забелязах това още от началото!...

Вечерта.

Аз съм загубен.

Не! Не! Ние не носим едни и същи желания. Той ми е чужд. Далечен и чужд. Иначе... аз съм загубен!

Утре ме викат повторно при следователя по убийството на Раб. Несъмнено вече ме подозират в участие или може би като извършител на това убийство. За какво друго ме викат?

Ще отида да кажа кой е убиецът. Истинският убиец!

Оттук нататък до последния лист на тетрадката следваха тестове, явно написани не от Храбър. Изведнъж се вмесваше някакъв друг почерк, а и тонът, начинът на изказването беше съвсем друг. А написаното от моя приятел Казимир Храбър бе недостатъчно да се разбере в какви събития по-нататък се е оплел и каква е съдбата му. Той така внезапно бе прекъснал дневника си. Истински се вълнувах: Изненадата, преживяна преди два месеца от некролозите за един

мъртвец, когото никъде не намерихме, и гнетът на необяснимото по-късно сега се обърнаха в жадна стръв да разгада и разясня. Непрогледна мъгла лежеше над преживяванията и участи на моя приятел. В тая мъгла аз не можех да издържам повече. Защо смъртта на литературния критик Светослав Раб, наш общи приятел, му е направила такова впечатление? Защо той изопачаваше обстоятелствата около тази смърт и си приписваше неща, които нямат нищо общо с истината? Най-много се вълнувах да разбера кой е този непознат, споменаван тъй често в дневника. Дали не е този Секул Брадва, когото видях в квартирата му и който сега ми бе изпратил книгата на Храбър от Буенос Айрес? Не загатваше ли Храбър, че той е негов съквартирант? И тука имаше съвсем неясни работи. Още по-жаден да разбера загадката, започнах да чета останалите страници от тетрадката. Описаните събития в тях не бяха означени по дати.

Той се втурна в стаята ми. Веднага след него се потропа.

— Полицията! — предупреди тържествуващ Храбър.

Сетих устните ми да се присвиват и безгранично презрение да ме обхваща към недостойния. За него аз убих Раб. Беше ли нужна полицията, за да ми изкаже благодарността си за това?

Сграбчих го за врата.

— Ти ли я повика?

— Той ме отблъсна.

— Сега аз те познавам!

Той ме беше познал едва тоя ден!

— Ти ме заплете в чудовищната си мрежа, но днес аз я разкъсвам. Ето...

Каза това и направи крачка към вратата, на която непрекъснато се тропаше. Аз още повече се разярих. Негодникът трябваше да получи заслуженото. Отново се хвърлих върху него и го хванах за гърлото. Застисках здраво. Непокосимо. Той махаше с ръце и хриптеше. Не! Някой проговори:

— Де е лицето?

Погледнах: пред отворената врата стоеше стражар. Всичко беше свършено. Недостигнал още смисъла, ценното в моя живот, аз стоях пред неговия край. Подадох ръце за белезниците и признах.

— Аз съм.

Стражарят сви рамене.

— Заповедта на следователя се отнася до убиеца на така наречения Светослав Раб, не до вас. Вие сам казахте...

Помислих: следователят заповядал! Но това не прекъсна стражаря, а друго. Болезнен вик се чу отвън. Аз го познах — викаше Храбър. Надежда погали душата ми. Не се ли разкайва той в последния миг и не дръзва да продължи делото си? Излязох в коридора. Не видях никого, а гласът вече се обаждаше отдолу. Бързо се спуснах по стълбите. Стражарят завика след мене:

— Ами къде е лицето? Къде отивате вие?

Не му отговорих. В този миг за мене беше по-важно да разбера какво ставаше с Храбър. Долу го нямаше. Излязох на улицата. Отново до слуха ми долетя гласът. Избързах до тъгла. Минах по улицата, по първата пряка — на площада. Гласът непрекъснато се обаждаше пред мене, до мене, зад мене.

Тогава се върнах. През площада, винаги след гласа, през едната, по другата улица. Стигнах в къщи. Вслушах се. Сега викът идеше съвсем ясно от стаята на Храбър. Избързах горе. Полицаят си беше отишъл. Храбър го нямаше. Когато прекрачих прага на стаята, чух сетната му въздишка. Повиках. Помолих. Никой не се обади повече. Седнах някъде в стаята и сетих за първи път в живота сълзи на очите си.

Аз плачех. Оплаквах. Нека бог просветли разума ми, но с този, който още имам, разбрах станалото: Храбър беше починал. Смъртта дишаше в стаята.

Ако Храбър е поел последен дъх с разкажание за постъпката си — заличавам всичко, което той подбуди в мене. С тая надежда ще поръчам днес некролози, а през нощта ще ги разлепя сам, без да смятам, че той не ги заслужава. Същата нощ ще замина. Не искам да ми благодарят. Точка.

Прости ми, Лао-Це, че толкова грижи отдадох за другите. Ти знаеш, всичко мое ти принадлежи...

Трябваше да дойда в тая страна, за да разбера работи, които дори не бях чувал.

Пред аржентинците моите руси коси минават за черни, очите ми — за кафяви, а бедните крака, които ги нямам никакви, тези чудаци ги

намират здрави и силни на мене, както у всички хора. Само едно не зная — дали тази особеност е на наемодателите, или на всички у тоя народ. За сега смешната история ми разиграват само тези, които дават стаи под наем. Бях вече при трима. След като наемах стаята, явяваше се нужда да попълвам някакви листове. В отдела за моята външност на чист испански език, доколкото го зная, и трите пъти писах каквото трябваше. Но всеки път имах една и съща неприятност: хазаинът вземаше листа, прочиташе го и като се подсмиваше, забелязваше, че в някои области на местния език, изглежда, съм особено слаб. Не зная дали е така, но и тримата хазаи с най-спокойни движения започваха да поправят: нисък обръщаха на висок, ъгловато — в продълговато, русите ми коси стават черни, а когато се стигне до краката, както казах, съвсем ослепяват. Смешни недоразумения се получават и с името ми. Аз пиша, че се наричам Секул Брадва. Хазаинът гледа паспорта ми и...

Какви ли изненади ме очакват още между тоя народ?...

Изглежда, те идат. Наистина изненадите ми се поднасят мимо народа, сред който живея, но затова са по-силни: Казимир Храбър е жив. Или... Не! Аз не вярвам в духове. Аз го видях. Видях го жив, от кръв и плът — тъй, какъвто беше преди. В тоя миг той не можеше да бъде дух, дори ако такива съществуват. И все пак всичко не беше съвсем обикновено. Аз влязох в стаята си и седнах. Бях много уморен и потиснат. Сведох глава. Въздишка се изтръгна от гърдите ми. Можех да остана така часове и бих то сторил, ако... Вслушах се. Да, не се излъгах — въздишка отзвуча като ехо на моята. Огледах се. Срещу мене с поразителна точност в позата седеше Казимир Храбър. Едва не извиках от изненада. Но само миг на стъписване — и аз вече можах спокойно да кажа:

— Радвам се, че те виждам, Храбър.

Той отвърна на усмивката ми.

— Радвам се, че те виждам, Храбър!

Аз продължих:

— Вярвах, че си умрял.

Той повтори:

— Вярвах, че си умрял.

Усмихнах се отново. Не се ли шегуваше той с мене? Също се усмихна. Или, нека бъда по-точен, неговата усмивка съвпадна с моята. Погледнах го по възможност най-ласкаво и попитах:

— Забавлява ли те това?

— Забавлява ли те това? — повтори той сричка по сричка.

— Но стига! — предложих сега аз. — Би могъл да измислиш нещо по-добро.

Той повтори отново думите ми. Казвам повтори, а трябва да призная, не бях уверен, но стори ми се, че той не повтаряше казаното от мене, а просто всяка негова дума съвпаднаше в същия миг с моята. Опитах.

— Не — започнах аз и го наблюдавах внимателно.

— Не — отвори той уста и се прекъсна.

— Какво? Продължавай! — забелязах му малко ядосано.

— Какво? Продължавай! — чух да се вплита неговият глас с моя.

Станах. Прекрачих от ъгъл до ъгъл стаята, отидох до вратата. Обърнах се към Храбър.

— Ще кажеш ли... — започнах и не довърших.

Храбър беше изчезнал от стаята.

Ясно е, че и дума не можеше да става за духове. И все пак и до днес не мога да си обясня случката. Най-много ме занимава краят — неговото изчезване. В първия миг прегледах всяко ъгълче на стаята, излязох дори в коридора. Аржентинските квартири не са по-различни от нашите. Поне тия, в които се дават стаи под наем. В този коридор, дето попаднах, като че изведнъж се намерих в софийската си квартира. Полумрак, един прозорец на дъното, а встрани отляво и дясно врати на заетите от квартирантите стаи. Едно предположение, че Храбър се е скрил някъде, не можеше да бъде съвсем неприемливо. Тръгнах по коридора. Но отминавах вратите отляво и отдясно. Нещо ме влечеше към дъното при последната стая. Тука спрях. Мъгла лежи над тоя миг. Не знаех какво търсех, нито имах представа за постъпката си. Ясен е следващият миг. Спрял пред вратата, аз бях дълбоко убеден — в тая стая ще намеря Храбър. Посегнах към дръжката и почуках.

— Влез! — обади се някой отвътре на испански.

Усъмних се. Постоях няколко време, без да предприема друго, и изведнъж бързо се върнах в моята стая. Но сега съм уверен, че Казимир Храбър е жив и пак е мой съквартирант...

Всеки ден пристъпвам до вратата и все не смея да вляза. Това не значи ново съмнение. И помен от това! В нито един час на деня той не е сам. Спирам до вратата и го чувам да говори с някого...

Някога аз му казах, че има нещо по-ценно и смислено от неговите смешни съчинителства. Днес той живее, за да пренебрегне отново Лао-Це.

Открехвам моята врата и следя хората, които го посещават. Той отминава пътеките към луннобледата жена и за това са виновни тези негови посетители. Мразя ги. Бих искал да им кажа да се пазят от мене...

Тези аржентинци!

Днес срещнах хазаина в коридора. За да не го отмина мълчаливо, попитах — не помня какво — за квартиранта от последната стая.

— Уйлям Блес ли? — екна въпросът на домопритежателя.

И като се засмя, допълни:

— Вие бихте могли да вземате него уроци по испански.

Смешно! Казимир Храбър, учител по испански, и с това смешно име! Ах, тези аржентинци!

При Храбър идват различни хора. През полуотворената врата на моята стая аз ги изучавам най-подробно. Има един с шуба. Когато минава по коридора, винаги подкашля, още задъхан от стълбите. Предупреждава, че пристига.

Другите са безлични.

Бих желал да видя този с шубата по-отблизо. Винаги сведената му тежка глава истински ме предизвиква...

Не мога повече да изтрайвам. Ще пиша на Храбър. Той трябва да отдели малко време и за мене. Нима забрави към какво го насочвах? Светът очаква, изнемогнал, затънал в безсмислици. Ние трябва да му дадем новото!...

Получих писмото си обратно, сякаш бе адресирано до мене, а не за Храбър. Знам кой ми устрои тази игра. Ще се скрия в коридора и ще го причакам.

Чувам неговото подкашляне...

Щом той прекрачи на излизане долу вратата, тръгнах подир него. Той вървеше бавно и това ми струваше истински мъки. Но не се отказвах. На тая тежка, празна глава можеше лесно да се внуши да гледа само своите работи!

Неговата шуба изчезваше и отново се мярваше между тълпата, която пълнеше улицата. Аз бях решил. Той трябваше да изчезне от пътя ми както някога Раб.

Не предприех нищо. Не защото няхах сили. Нещо ме отклони от решението. Когато минавахме през най-многолюдната търговска улица, погледът ми неочаквано бе привлечен от една витрина. Спрях и останах дълги часове пред нея. Човекът в шубата беше отминал. Това забелязах, щом погледнах встрани. Но не направих нищо. Отново се втренчих във витрината, омаян от откритото...

Днес пак.

Тя седи в своя стъклен дворец и чака. Уверен съм: тя ме чака. Няколко пъти се спирах пред нея и дълго я съзерцавах. Неудобно ми е да сторя това за цял ден, за цяла нощ...

През нощта тя не е в двореца си. Преди малко минах: дворецът тънеше в мрак. Тя ходи някъде през нощта. Може би тя ни търси — мене и Храбър. Ще трябва да му кажа...

Той не е Храбър. Хазаинът има право: Уйлям Блес, един учител по испански — нищо друго!

Побягнах от стаята му. Отидох в моята. Бях разстроен, измъчен, тъй много ме изненада моето заблуждение. Но в стаята ме очакваше друго изпитание — още не прекрачил прага, пред мене се изправи Казимир Храбър, блед, разчорлен, страшен. Прилепих се до вратата. Няколко мига ние се гледахме. Нещо вражеско прелиташе между нас. Двамата стояхме, наежени като пред скок един срещу друг. Премислях с всичката бързина на паметта си събитията през последните дни. Те се омотаваха в нишките на някаква преднамерена игра, за която Храбър трябваше да даде обяснения. Но той не се отказваше да играе с мене дори и сега. Вплетох ръце отзад на гърба си и с колкото се може по-спокоен глас предложих:

— Ние трябва да се разберем, нали?

В същия миг чух го да повтаря:

— Ние трябва да се разберем, нали?

Прехапах устни, за да не изругая и веднага направих нов опит:

— Аз смятам...

— Аз смятам... — помръдна той устни и също ги прехапа.

Не го оставих да довърши. Обладан от истински бяс, тръгнах към него. Миг преди да разбере, че той също върви срещу мене. Стана онова страшно, при което стаята се сгърчи и замачка, задъвка тялото, душата, разсъдък ми сред блясъка на счупени стъкла и кръв, и кръв

навсякъде. Но от Храбър не беше останала нито следа в стаята. Къде изчезна той? Какво стана с него?

Тръгнах като замаян. Излязох на улицата. Вилнееше дъждовна буря. Каналите фучаха и преливаха. Прозорците на къщите пищяха от удара на водата. А тя бесуваше и гърчеше в мрежестата си плетеница всичко по пътя си.

Аз спрях сред улицата и разкъсващ с отчаяни ръкомахания кошмара на дъжда, през сълзи и потреса, питах:

— Къде отиде той? Какво стана с него?...

Сега случката през тоя ден ми се вижда невероятна. Но тя е ясно предупреждение, че трябва да се погрижа за нервите си. Как може да ми дойде на ум, че Храбър е жив и в Буенос Айрес — едва не в моята квартира! Той е мъртъв и това може само да ме радва. Имам ли някаква нужда от него? Аз сам ще взема Лао-Це и ще я предложа на света, защото тя ще му възвърне солта, защото е по-ценна и по-смислена от всичко, което е виждал досега.

И светът ще благодари.

Само на мене...

Пред нозете ѝ лежат скъпоценности. Над нея горят слънца от всички галактики. Тя е облечена в черно кадифе и раменете ѝ изглеждат като от слонова кост. Диадема краси главата ѝ, но аз не мога да преценя кое гори по-силно — косите ѝ или скъпоценните камъни.

Отминавам и отново се връщам, след като дълги часове стоя загледан пред стъкления ѝ дворец и моля:

— Защо никога не ме поглеждаш, Лао-Це?

Течението, което образува вятърът от земното въртене, непрекъснато отблъсва от границите си пеперуди, гълъби и цвят от цъфнали ябълки. Затова светът изглежда толкова хубав! Аз обичам децата, които гонят пеперудите, гълъбите и се китят с цветове от ябълки...

Аз съм детето, което гони пеперуди и се кичи с белите цветове на пролетта. Тя е, която прави света хубав!

Прекарвам часове в нейната близост. Това ме радва и ободрява.

Тя седи неподвижна. Ръка е подхванала мекото кадифе на роклята и открива коприната на краката ѝ. Тя седи така през всичкото време.

Пристъпвам съвсем близо до стъклото и моля да повдигне очите си. Искам да видя очите ѝ. Тя седи неподвижна, очарована от крака си...

Днес не я видях. Нейният дворец беше обкован в желяза и тънеше в мрак.

Вечерта отидох пак. Трябва да бързам, да действам. Тя е заключена. Затворена зад железни решетки.

Когато минах отново, нищо не беше се променило. Тя продължаваше да седи зад железните решетки, а наоколо ѝ нито лъч светлина. Извиках. Тя не помръдна. Тогава разклатих железните решетки. Тя кимна глава и видях очите ѝ. Те бяха все тъй лъчезарни. Нито помен от печал. Тя явно не съзнава какво са ѝ сторили. Пошепнах ласкаво името ѝ. После казах да ме чака. Тя не осъзнава опасността, в която се намира! Но аз познавам хората! Те са способни на всичко! Казах ѝ да ме чака. Не ще я оставя без защита. Аз ще разбия нейните окови. Трябва да разбия оковите ѝ...

Аз съм свел глава над масата, а ръката ми трепери върху листа.

Тя е восъчна кукла.

Вън снежи. Очите ми са пълни със сълзи. Някой би казал, че плача.

Казимир Храбър! Светослав Раб!

Напразно пожертвувани!

Кой се смее?

Сега ще опаковам тая тетрадка и ще я пратя на забравения ми някогашен приятел. А сетне? Какво помислих? Разрез с чук и длето в кръг около главата. Снема се похлупакът. Отвътре се изважда малката машинка. Премина ли през някоя нейна гънка нещо?

О, тая машинка от тесто и тлъстини!...

С нервно движение затворих тетрадката. С това сякаш прекъснах лентата безгранични мъчения и гнет над разсъдъка и чувствата ми. Успокоение облада тялото ми. Успокоение, при което сецах дъх на буря, която ще връхлети след миг. Какво ми разкри прочетеното, написано от Храбър, и какво написаното от другия. Оня, който се бе подписал Секул Брадва? Вълнуваше ме още какво е станало с единия и с другия.

Върху корицата на тетрадката случайно движение с молив беше отбелязало крива, начупена линия. Погледът ми падна върху нея.

Проследих хода ѝ. Отначало до края. Някъде се поколебах. Взрях се внимателно. Търсих началото и края на линията. Можеше да се направят различни предположения, без да се взема нещо за положително. Опитах. Отново колебание. Притиснах молива, който попадна под очите ми, и опитах отново, чертаейки по линията. Един път, втори. При третия път моливът се счупи. Ръката се отпусна.

И така без мисъл, без някакво намерение дигнах глава. Погледът ми блуждаеше по бялата срещна стена. Търсеше нещо. Напусто. Докато намери, но не върху стената. Затворих очи и прочетох:

Съобщава се на интересуващите се, че тая нощ почина Казимир Храбър.

И веднага се намерих пред въпроса — какво трябва да направя.

Ударих по масата. Бурята, която предусещах, забушува. На нея изникнаха едни очи и ме вковаваха. Познах очите на Секул Брадва. Те ме гледаха тъй, както когато се видяхме за първи път. Сега разбрах злото, което излъчваше тоя поглед. Още повече че не се съмнявах: той е непознатият от дневника на Храбър. По волята на тоя човек, затаил кой знае какви намерения, аз държах ключа на тайната за смъртта на моя приятел и убийството на Светослав Раб. Можех ли да се колебая повече?

Още същия ден отидох при следователя, който водеше делото на Раб. С мъка стигнах до него. Той беше предупреден за целта на моето посещение. И все пак ме посрещна с подчертана досада.

— Искали сте да направите някакви разкрития около смъртта на критика Светослав Раб?

Погледнах го недоволен. Държанието му не ми хареса.

— Да — потвърдих. — Аз зная чий е пръстенът, намерен при убийтия. Това, може би е някаква следа, която ще ви доведе до убиеца.

Тогава той каза, че следствието е приключено, понеже се установило, че няма данни за извършено престъпление.

Разбрах сторената грешка. С няколко думи разправих каквото знаех, показах и дневника. Следователят се усмихна.

— Явно приятелят ви бълнува — каза той. — Вече ви съобщих, че няма данни за някакво престъпление. А намереният пръстен при

покойника се оказа, че е негов собствен...

Не го оставих да довърши. Разтворих страниците от тетрадката с признанията на Секул Брадва. Предложих му да ги прочете. След като ги прегледа, следователят се смръщи.

— Все пак всичко е твърде неясно — каза той. — Трябва да се изиска... Този доктор трябва да се изиска от аржентинските власти.

Официалното писмо за това изискване бе направено веднага. Ала няколко седмици по-късно дойде отговор, че „такова лице не било регистрирано като живущо в Аржентина“. На същия адрес обаче в Буенос Айрес бил записан друг българин под името Казимир Храбър. Той, който знае защо, въпреки редовния паспорт и всички документи, установяващи самоличността му, твърдял, че Казимир Храбър е мъртъв, а той се казвал Секул Брадва.

Не зная дали неясното в този случай би се обяснило от следното, което още съобщаваше аржентинската полиция:

Споменатият Казимир Храбър се търси от полицията заради устроения от него инцидент с прислужниците от централния магазин за детски играчки.

Когато те пренасяли рекламната кукла от витрината към вътрешността на сградата, той се нахвърлил върху носачите, разблъскал ги и притиснал порцелановата кукла, шепнейки някакво чуждо име. По-късно потърсен от властите, оказало се, че е отпътувал от страната.

Това обяснение будеше радостната надежда, че приятелят ми е жив и може би скоро ще го видя. Колкото за Секул Брадва, беше съвсем ясно, че не е бил в Аржентина. Въпреки свидетелствването на Казимир, че противният му непознат е с него в далечната страна, въпреки и личното твърдение на Секул Брадва в получените книжа, че е там, аз установих, че това не е вярно.

Отидох повторно в квартирата на моя приятел, разпитвах хазайката и видях с очите си този човек, жив и здрав, но все тъй невзрачен и саможив в същата стая, дете живееше по-рано. Не само това — разбрах, че не е пътувал никъде дори за един ден. Явно моят приятел, обхванат от съмнения и твърде чувствителен, блуждаеше в

някакъв душевен лабиринт или бог знае в каква мистерия се бе омотал. Любопитно е какво ще каже, ако си дойде в София. Но несъмнено в неговите подозрения около неясната и твърде внезапна смърт на критика Раб, както и във впечатленията му от невзрачния Секул Брадва, имаше нещо, за което човек трябва да се замисли. Защото, както твърди той, на пръста на квартиранта му доктор наистина има ивица от някога носен пръстен. Това сам видях и мога да го свидетелствувам! Вярно е и твърдението на Храбър, че някогашният му неприятен съквартирант е с един крак.

ВЛАДИМИР ПОЛЯНОВ

ПРОИЗШЕСТВИЕ

Лято. Жега. Сън.

Смъртта скучае. Никакви убийства. Никакви събития. Някои вестници пишат за кабинетна криза. Нищо не става. По краищата на страната мрат бежанци, но това е само печално. Хубавите дами са на курорти. Вестник „Дума“ дава за разтуха всеки ден сто реда глупости под заглавие „Изкуство и критика“. Един писател е „предприел екскурзии из парковете, слухти между шумаците“ и предава впечатленията си в разкази. Нищо не излиза и от това. Прозаявка е разтворила уста над целия град.

Скука. Прозаявка. Сън.

Смъртта решава да се влюби в първата жена, която срещне. Става. Тялото я боли от непрекъснато лежане. Дига завесите.

Вън е зноен ден. Асфалтът се топи и движи като черна, гъста река по улицата. Няколко минувачи вървят с отпуснати ръце и клатят шапките си. Далече на ъгъла слънцето блести през тънката рокля на млада жена.

Смъртта бързо се облича. Излиза. Жената стои на ъгъла. От съседните магазини, скрити в сянка, няколко мъже гледат слънцето през роклята. Жената чака някого. Тя е млада, руса, с тънко стройно тяло и добре гримирано лице. Очите ѝ гледат неспокойно.

Смъртта приближава, сваля шапка.

— Извинете!

Жената не вижда. Не чува. Тя очаква някого. Вдига деликатната си бяла ръка, поглежда сребърно часовниче. Безпокойството притегля очите ѝ, прави ги големи. Мъжете от съседните магазини се смеят и сбутват. Вместо слънцето те виждат през роклята друго.

— Извинете! — повтаря смъртта и галантно се усмихва.

Жената тръгва. Пристъпва до първата пресечна улица. Когато върви, роклята ѝ се разтваря и разкрива едното коляно. Обръща се,

спира. Гледа към ъгъла, отново поглежда часовника. Трамвай загрухтява като недоклано животно. Минава, отминава. Празен.

Жената пресича улицата. Сега един мъж се затичва след нея. Той идва от ъгъла. Пот тече от челото му. В ръката си стиска часовник. Достига жената. Спират. Тя го гледа с недоволство, сочи му часовничето. Мъжът отчаяно ръкомаха и обяснява. Тя казва нещо със сърдито лице и отминава... Той остава. Смутен търси часовника, който е в ръката му.

Смъртта избързва след нея. Настига я, мъчи се да каже нещо забавно.

— Аз дойдох по-рано от него. На първия е винаги правото!

Жената не чува. Тя почти тича по улицата. Отчаяние стърже грима по лицето ѝ.

Смъртта се забавлява.

— Не упорствувайте! Ако не желаете да останете с мене, върнете се при него. Уверен съм, че часовниците ви устроиха неприятна шега. Вашият любим изглеждаше съсипан!

Младата жена пресича улицата. Спира пред трамвайната спирка, обръща се, поглежда към изоставения мъж. Смъртта е недоволна от себе си, разкайва се за думите си. Казва други:

— Ах! Наистина ли ще се върнете при него! След като закъсня половин час! Такова унижение!

С нервно движение жената се извързва и без да дочака трамвая, тръгва отново. Смъртта се усмихва.

— Тъй ми харесвате! Наистина ми харесвате! Ще ми подарите ли само един поглед?

Младата жена върви като замаяна. Отново пресича безцелно улица. Минава от един на друг плочник. Автомобили, трамваи, коли дават тревожни сигнали. Тя бяга. Смъртта се качва на малък луксозен фиат. Маха кърпичка.

— Елате! Ах, аз наистина започвам да се влюбвам във вас! Елате!

Тя не чува. Автомобилът криволичи зад нея.

— Елате! — вика смъртта и надува клаксона.

Жената се обръща да погледне и пада. Малкият луксозен фиат минава отгоре ѝ и спира.

Смъртта бързо слиза. Взема нежната ръка със сребърно часовниче и любезно я целува. Восъчна бледност покрива лицето на младата жена...

Вечерта смъртта, щастливо изтегната в леглото си, чете вестник. На втората страница тя вижда написано с едри букви:

ПРОИЗШЕСТВИЕ. НОВО ШОФЬОРСКО БЕЗУМИЕ.

Днес три часа следобед автомобилна кола премазва на улица „Търговска“, при бясно каране, младата госпожица Д. Няма ли власт, която да обуздае?...

Смъртта яростно смачка вестника и го захвърли.

— Простаци! Такъв речник! Галантните истории се наричат шофьорско безумие, а истинското безумие...

Плю и затвори очи...

ВЛАДИМИР ПОЛЯНОВ

ПО-СИЛЕН ОТ СМЪРТТА

Смъртта чете във вестник:

Днес известният милионер С. З. дава голям обяд на близки приятели и роднини по случай рождения ден на дъщеря си.

Някога милионерът беше беден прекупвач на стари вещи и тежеше четиридесет и три килограма. Никой не знаеше, че дъщеря му има рожден ден.

Днес той е милионер от сто и четиридесет килограма и всички приятели и роднини очакваха щастливия ден. За да не ги излъже паметта им, те го бяха отбелязали с червен молив на календара.

Между някога и днес стоеше войната, на която С. З. не ходи поради своите килограми, но успя да използва, за да спечели още сто килограма в тежина извън милионите.

Смъртта реши да се забавлява. Тя не влизаше между поканените „близки приятели и роднини“. Тук се криеше и забавата: да отиде на големия обяд непоканена.

Захвърли вестника и започна да се облича. Книжният фрак не беше изхабен от последната визита, както и мукавените половинки. Смъртта искаше да бъде изящна. Облече се, после направи фризура.

Десет минути след часа на обяда тя излезе.

* * *

Обядът беше започнал десет минути преди определения час. Милионерът не държеше за времето. Важното беше апетитът.

В обедната зала бяха заети четиридесет стола със същото число сервизи пред тях. В средата седеше домакинът — на едно кресло, което заемаше място за три обикновени стола. Очите на дебелия стопанин поглъщаха лакомо всичко по масата, устата му непрекъснато работеше.

Отляво до него седеше дъщеря му, отдясно млад господин, който напразно се опитваше през чудовището от сто и четиридесет килограма да види лицето на дамата.

Около тях дъвчеха останалите тридесет и седем гости.

За смъртта нямаше място.

Когато тя влезе, сервираха печено. Рибата беше минала отдавна. На масата бе останало непокътнато само едно парче.

Никой не го поглеждаше. Никой не хвърли поглед и към новия гост.

Всички вземаха и ядяха печеното. Милионерът дъвчеше и говореше.

— Аз сам го убих.

Дигаше плешка месо и сочеше кого убил. Коремът му се клатеше, а между дебелия бръчки по лицето и около устата се разливаше удоволствие. Никой не му вярваше.

— Завчера ходихме на лов — обясняваше той и гризеше плешката.

От очите му течаха сълзи.

Дъщерята седеше до него, права като дъска. Движеше ръце лениво и облизваше бавно празната вилица, защото не умееше да отреже късче, а знаеше, че е неприлично да гризе. Тя не се извъръщаше към младия господин отдясно на бащата — той много ѝ харесваше.

Смъртта пристъпи до милионера, спря отзаде му и галантно попита:

— Защо не си хапнете от рибата?

Дебелакът се извърна с пълна уста:

— Ядох вече.

И понеже не забеляза никого, взе друга плешка печено.

Някога С. З. не ходеше на лов за дивеч. Цял ден обикаляше улиците на града и с висок, пресипнал глас известяваше, че купува стари дрехи. До вечерта той спечелваше четири чифта кренвирши и с отмалели от викане и глад уста изяждаше двата чифта, като лакомо

поглеждаше към останалите, които бавно изчезваха в устата на дъщеря му.

Те ядяха, докато от масата изчезваше и последната трохичка.

През войната купувачът на стари вещи промени търговията си. Отначало с крадени работи от неприятелските страни, после с плячка от складовете на собственото си отечество. Когато те се изпразниха, сърцето на стария търговец се опечали. Реши да поправи нещастieto и започна доставки за същите складове. Сега той изглеждаше и по-честен, а за чудо стана и по-богат. Така се оправда мъдрата дума, че честността е пари.

От едно само не се отказа старият търговец: да изяде и последната трохичка от масата за ядене.

Парчето риба оставаше непокътнато. Всички ядяха печеното.

Смъртта се наведе втори път до ухото на милионера.

— Защо не си вземаш от рибицата?

И се подсмиваше. Притваряше очи и се подсмиваше.

Милионерът се огледа с пълна уста.

Дъщерята напразно се мъчеше да яде. Господинът отдясно ядеше очите й. Наоколо мълчаливо дъвчеха. А масата стоеше все пълна. Милионерът цъкна:

— Рибата ще остане!

Смъртта се забавляваше.

— Защо не си хапнеш?

Завираше се до ухото му. Той се колебаеше. Дигна чаша:

— Наздраве!

Гостите посегнаха към виното.

— Пък хапнете си от рибата! — покани той.

Всички изпиха само виното.

— Ще остане! — пошепна Смъртта до него и се засмя с глас.

— Кой е? — обърна се той.

Нямаше никой. Обърса уста, посегна с вилцата и набоде парчето риба.

— Татко! — с укор прошепна дъщеря му. — След печеното!

Смъртта се намести между нея и него, потупа го по корема. Той се засмя и лапна цялото парче.

Веднага се задави. Огромното му лице почервения и се изду.

— Татко! — извика дъщерята.

— Какво ви стана? — обади се господинът отдясно.

Милионерът размахваше ръце и хъркаше. Лицето му посиня. Напразно огромното тяло се тресеше да поеме въздух.

— Изцапахте си дрехите, да ви дам моя фрак? — предложи Смъртта.

— Татко! — въздишаше дъщерята и гледаше изплашена.

Всички скочиха. Заговориха.

— Много яде!

— Задави се!

— Боже! — изписка една дама.

Прислужници влязоха със сладкото. Някой им махна с ръка да се върнат. Домакинът умираше, сладкото можеше да се изяде и по-късно. Но милионерът извърна поглед към съблазнителните подноси, премрежи очи, изкашля се и изведнъж се усмихна.

— Премина! — каза той и протегна ръце към прислужниците.

Смъртта се отдръпна, оправя дрехата си и ловко се промъкна до вратата. Тук тя извърна очи за последен път към залата.

Знаеше, че дебелакът е лаком и с дебело гърло, но не очакваше такъв край.

Тя беше победена. Отиде си посрамена.

ВЛАДИМИР ПОЛЯНОВ

КУЧЕТО ОТ ПОЛЕТО

Вие ще се съгласите с мен, че не всички работи стават, както ги мислим. Вземете например китайския император, той мислил да се жени и ето, вместо жена, рибя кост спряла на гърлото му и той умрял. Ако това не е станало с тоя чуден император, вярвайте, то сигурно се е случило с друг. Има и други случаи. Гледате бръмбарче — малко, красиво, със златна точица на гърба.

— Милото бръмбарче! — възкликвате вие с безгранична радост и в същия миг го смачквате.

Защо го сплесвате бедното животинче, можете ли да отговорите? С мен се случи горе-долу подобно нещо и моят ум не може да намери обяснение. Наистина жертвата ми не беше бръмбар, но не е ли все едно. Има ли някаква разлика за красивото насекомо, което е пострадало така жестоко, между него и годеника на моята сестра например. Живота на всекиго е еднакво скъп. Аз вярвам, че тая разлика не би я намерил и нещастният годеник.

Извинете, ако ви се струвам малко неясен. Нали работата не е да се измислят различни теории, а да се каже истината — точно онова, което се мисли. Накрая китайският император и глупавият бръмбар може и съвсем да не са съществували, но аз казах точно какво мисля при спомена за милия годеник на сестра ми.

Ние бяхме приятели и аз много го обичах. Той беше постоянният гост на нашия дом. В същност това дойде по-късно: когато Филип видя сестра ми. Отначало той идеше доста редовно в къщи и винаги когато го очаквах. Ние се отделяхме в моята стая и там прекарвахме хубави часове. Той беше мил и забавен събеседник. Най-важното: имаше какво да разказва. Неговият живот в странство, където беше прекарал последните години, тежеше от прелестите на много истории, а самото странство бе освежило кроткия ум на българския студент с много идеи и свободни възгледи. Да си призная направо: той идеше при мен в сиянието на нов човек и аз го приемах на драго сърце. Моето сърце,

сподавено в безобидния, еднообразен живот, който тътрузи старата си количка по друмищата на нашата земя, търсеше новото.

Аз се съгласявах с всяка мисъл на Филип. Той говореше за устройството на живота, за отношенията между хората. Най-често: за свободата на човека в неговите проявления към обществото, семейството, жената.

— Виждаш ли — казваше моят приятел, — ние, българите, сме корав народ, бетонирани сме ние в кашата от понятия, останали още от турско време.

— Да — съгласявах се аз.

Той продължаваше:

— Поискаме ли да възприемем новото, да се кръстим под евангелието на един по-нов живот, като побесняло куче се нахвърля върху нас старата ни душа, позеленяла от времето и от допотопните си разбирания, и ние се мятате в един трагичен кръстопът.

— Точно така — повтарях аз.

Когато Филип видя сестра ми, започна да идва по-често в къщи. По-късно стана постоянен гост. Както казах, той беше мил, забавен, имаше изящна външност, която чудно отговаряше на пламналите му очи и строго изписаното лице в красотата на истински благородник. Аз вярвам, че това се харесваше повече на майка ми и сестра ми, отколкото неговите свободни мисли, но дори и това беше достатъчно, за да е желан гост.

Когато аз отсъствувах от къщи, посрещаше го сестра ми. Тя го приемаше в салона или на цветната ни веранда и там прекарваха дълги часове. Аз предполагах как могат да се прекарват тези часове, но никога не очаквах обикновеното. Все пак то дойде. Един ден Филип поиска сестра ми.

Никой не му я отказа. Оттогава Филип идваше в къщи и търсеше годеницата. Аз седях в стаята си. Нашето приятелство свърши — остана само моята обич към него.

Вече готвехме сватба, когато всичко тръгна по още по-обикновен път. Сестра ми загина, а годеникът изчезна някъде.

Майка ми започна мълчаливо да следи. Аз не видях нищо лошо. Само явната мъка на Вера не ми даваше да се радвам. Едва смогвах да се закача:

— Вера, господин годеникът те поздравява сърдечно.

Тя се усмихваше болно и питаше:

— Вижда ли го?

Бедната, тя не можеше да разбере колко примитивна е нейната скръб по избягалия годеник. Филип сигурно би се смял на нейната проста, стара душа.

— Не — отговорях аз. — Но той сигурно би те поздравил, ако го срещнеш.

Сестра ми навеждаше глава и се оттегляше в стаята си. Там оставаше цели часове. Заключение. Мълчалива. Аз вярвах да чете старите писма на забягналия любим.

Когато след много дни срещнах годеника, поздравих го сърдечно:

— Хе, виждам те най-после. Хубава комедия скрои със сестра ми. Великолепно нещо!

Той се смути. Видях мъката му да се завладее.

— Каква комедия? — попита малко изпитателно.

Аз се засмях.

Сега той запита с присвити очи. Между клепачите искряха пламъчета.

— Дали всички домашни споделят радостта ти?

— Вера не. Съжалявам много. Тя е глупава.

— Аз също! — отговори той и пламъчетата в очите му горяха в лукавство.

Аз не забравих да се похваля на сестрата за тая среща. Тя не се засмя. Приближи и тихо помоли:

— Намери го пак. Кажи му да дойде. Трябва да приказвам с него.

— Ти се предаваш първа! — засмях се от все сърце.

— Да! — усмихна се болно тя.

Същия ден потърсих добрия Филип. Желанието на Вера не го изненада. Обеща да дойде. Взех го сърдечно под ръка и така отидохме да се почерпим. Когато вдигнах малката чашка, вместо наздравица, аз казах:

— Колко глупави са нашите момичета.

— Глупави са! — повтори той.

— В странство е по-друго!

— По е друго! — съгласи се моят приятел и пи.

Когато се разделяхме, накарах го да повтори обещанието си. Беше ми жал за Вера. Той го повтори.

Но не го изпълни. В часа, когато Вера го очакваше, получи писмо от него. От ъгъла на стаята аз видях треперещите ръце, с които разтвори малкия плик.

Тези ръце са единственото, което запомних тоя ден от живота на Вера. През нощта майка ми, обезумяла от страх, ме издърпа от леглото.

Старата не смогваше да говори. Взе ръката ми и ме повлече към Верината стая.

От живата Вера не можах да видя нищо повече. Сестра ми се беше отровила през тая нощ. Що се бе случило? Какво я накара да стори това? Тя не бе оставила обяснение. А сам не можех да го намеря. Конфликтът с годеника ѝ ми се виждаше невероятен за причина. Вера беше зряло, умно момиче.

Майка ми разрешаваше тоя въпрос по-лесно. Тя дори не помисли върху него. С неизразимата мъка на майка тя твърдеше:

— Убиха детето ми!

И ако убиецът се вестеше пред очите ѝ, би го посочила: годеника.

Верината смърт бе обичайният край на обикновени неща. Но тя дойде, за да пречупи нещо в мен. В дома ни зацари мълчание и скръб. Смъртта отнесе всичката ни радост. Майка ми, приведена и цяла в черно, замисли само за малкия гроб някъде край града. Аз сетих да съм изгубил нещо повече от една собственост — смисъла на живота си. Заключих се за света и с плахи стъпки дебнех из полумрака на нашия дом спомените по мъртвата.

Един обяд, през тези тежки дни, майка ми седеше необикновено замислена пред масата. Старата беше съвършено побеляла и грохнала напоследък. Не говореше никога. Тихо преглъщаше сълзите си. Тя беше останала, за да бъде сякаш живият образ на скръбта, която направи дните ми тихи и болезнени, а нея мълчаливо водеше към гроба. Или да бъде сянката на страшното, което стана в нашия дом.

Едва докоснал яденето, аз поисках да се оттегля. Отдавна бях престанал да утешавам моята стара майка. Виждах: не от утешение се нуждаеше тя. Пригладих ласкаво белите ѝ коси и тръгнах.

До вратата чух тихия, шепнещ глас. Тя ме викаше:

— Нася, почакай малко.

Аз се обърнах. Приближих и коленичих до нея.

— Мамо!

Тя се колебаеше. Стоеше със сведена глава и се бореше с някаква мисъл.

— Искаш да ми кажеш нещо, мамо! — подсетих я аз.

Сълзи блеснаха в милите, измъчени очи. Пригалих лицето си о сухата ѝ топла ръка. Тя потрепера. Усетих пръстите да се сгърчват.

— Прочети! — чух тогава гласа на майка ми и пръстите ѝ вмъкнаха в ръката ми парче хартия.

После тя стана и излезе, превита под товара на тежки мисли. Погледнах учудено след нея, веднага след това писмото. Разтворих го и прочетох. Един път. Втори. Стана ми смешно. Зачетох го още веднъж. Взех листче и отбелязах три чертички. Спомням си, между това помислих нещо за статистическите сведения и писмата. Никой не е държал досега статистика колко пъти се прочита едно писмо. Аз бях първият.

— Какво?

— О, да! Мерси! Юбилей! Моля ви!? Аз едва започвам своята дейност.

Усмивкам се. Главата и кръстът ми правят поклон. Когато се изправих, отсреща ми нямаше никой. Усмивката ми висна ненужна на устните. Нещо блъска главата ми. Блъска и вкова една мисъл. Каква? Разтварям очи и търся мисълта. Виждам писмото. Адресирано до сестра ми. Изпратено: от годеника. Името Вера стоеше на плика. Неговото — плахо отбелязано в писмото. Очите ми, широко разтворени, търсят. Мисълта се върти. Бързината на сто конски сили я дават като обръч, като безплътна кръгла линия с вълни на движение, като точка на всемирно движение. Очите търсят. Докато в тях пламна огънят на лудост, а в главата си усетих тежестта на камък, който притиска кръвта, вковава мозъка ми. Не разбирах нищо. Къде съм? Какво е това?

Вера! Да, Вера! Моята сестра! Тя сияе от радост. Тя е щастлива. Навън е пролет. Тя е самата пролет. Обвива ме с ръце и звъни.

— Той дойде.

— Кой?

Аз питам „кой“ и мисля: Вера!

Той се покланя. Облечен е в черно. Той държи Вера под ръка.

— Повърнете ми 4 лева.

Аз чета:

сгодени... повърнете ми 4 лв...
Филип Загорски и Вера...
крем К а а а

Аз чета:

Бих желал...

Очите ми се разтварят. Те виждат: писмото.
Аз чета:

Бих желал.

По-надолу.

Да не ме търсите, нито очаквате повече.

И още:

Допитах се до някои лекари.

— Слово! Поща! Народ!

Аз скочих. Замая люлее къщата. Аз се люлея. Огън облива тялото. Безсилие пречупва коленете. Виждам: нашата трапезария. Стола на майка ми. Къде е мама? Простирам ръце и търся. Тя е тук. Тук? Камък притиска кръвта ми и шибва в ушите, очите, пищи в ноздрите. Пристъпвам и падам.

Сподавен плач и плах шум ме събуждат. Отварям очи. Наблизо е нашата слугиня. Тя плаче. Наоколо непознати хора. Скачам. Гледам учуден. Всички са смутени. Слугинята заридува по-громко.

Вратата на стаята се отваря. Влизат още хора. Познавам домашния ни лекар. Той идва до мен. При това казва:

— Късно беше за лекарска помощ.

Аз хващам раменете му, гледам го вторачено и питам:

— Какво има?

Разтреперано от плач, приближава момичето. Подава ми плик:

— Тя ме повика преди и каза да ви предам това.

Вземам плика. Оглеждам всички. Питам:

— Коя е тя?

Съседната врата отново се отваря. Там е стаята на майка ми. Една жена излиза. Не майка ми. Тя също плаче. Изтичвам насреща ѝ. Блъсвам притворената врата и ужас раздира очите ми.

На леглото, върху белите покривки, лежеше мъртва майка ми.

* * *

Над нашия дом нещастieto беше завило камшик. Отиде сестра ми, умря майка ми.

В писмото, което старата остави, се зъбеше причината за всичко. Там аз прочетох:

Ти разбра от писмото на Филип. Сестра ти е била обезчестена. Аз не мога да преживея това, но ти трябва да останеш, за да отмъстиш.

Майка ти.

Ако някой ме попиташе защо живея още, бих посочил писмото на майка ми.

За да отмъстя.

* * *

Когато се върнах след погребението на майка ми, в къщи на прага ме посрещна непознато мълчание и пустота. Аз свалих шапка и поздравих новия гостенин.

Той не ми отвърна. Облърна ме студено и процеди:

— Сега ти имаш много работа.

— Да — отвърнах аз.

Отидох в трапезарията и пих коняк.

Тогава дойде майка ми. Или: аз отидох при нея. Тя лежеше мъртва между белите покривки на леглото и ме викаше. Аз отидох при нея.

— Оставих писмо за теб — каза тя.

Бледото и сгърчено от насилствената смърт лице не помръдваше. Чудех се как приказва. Тя повтаряше:

— Оставих писмо за теб.

Аз отговорих:

— Да, получих го.

И се върнах в трапезарията. Тя дойде след мен с леглото и белите покривки. Тук аз я попитах:

— Искаш ли чашка коняк?

Тя повтори:

— Оставих писмо за теб.

Стана ми отегчително. Взех шапката си, излязох. Аз не мислех да изпълня завета на мъртвата. Сърцето ми не носеше жажда за мъст. Филип беше погубил сестра ми и майка ми, но имаше ли той някаква вина за тяхната глупост? Той беше новият, свободният човек. Тежко им, че не го разбраха. С мене е по-друго. Аз го разбирам. Той постъпи както трябваше. Щеше да бъде жалък дърдорко, ако бе сторил друго. Ах, как обичах аз този Филип!

Няколко улици с къщи, които се чупеха и люлееха в пияна омая. После започваше полето. То ме викаше, необятно и мълчаливо. Отидох като при другар. Ние имахме да приказваме. Аз казах:

— Какво би сторил ти, ако обезчестяха сестра ти, а майка ти умре от тъга по нея?

Полето мълчеше, огромно и необятно. Легнах в тревата му. В ушите ми пищеше:

— Какво би сторил, ако обезчестяха сестра ти?

Аз казах:

— А, старо, ти кърмиш народа ни, твоят сок насочва силите му. Твоята постъпка ще бъде неговa. Разбираш ли ти от тези работи?

Смях захриптя в гърдите ми. Извадих цигара и запуших. При това изцедих:

— Ако ти имаш сестра, бих я погубил.

Громък смях затресе тялото ми. И по-нагло, и по-цинично подхвърлих:

— И с други бих сторил същото, защото няма път, който да не е обикновеният друм, по който ние возим количките си.

Тогава дойде кучето. Усетих стъпки отзаде си, обърнах се и видях. Мършаво, голямо куче. То стоеше мълчаливо и ме гледаше. Очите му говореха.

Смехът замръзна на устните ми. Нещо уплашено пръхна в мен. Пусто се ширеше от край до край полето. Отгде се взе това куче? Повиках, магнах с ръка. То се озъби. Разтвори уста и показва прогнилите си зъби. Но не мръдна. Потърсих пръст и замерих към него. То остана неподвижно.

Тръгнах си. Непознат страх ме накара да сторя това. Отзаде си чувам стъпки. Бързи, леки. Спрях уплашен. Стъпките затихнаха. Сега досетих дъх и едни очи, които пронизваха тялото ми. Обърнах се: кучето.

Избързах, почти побягнах. След мен — лекият бяг на кучето. Спрях и отново опитах да го прогоня. То стоеше неподвижно. Чакаше. Очите му горяха с предишната злост. Извадих броунинг и стрелях. Без вик, кучето падна покосено.

Аз продължих пътя си с бързи крачки, при които тревата и стръковете цветя шумяха под нозете ми. Отпред препускаше мълчанието и безкрайността на полето. Докато шумът на тревата и сухите цветя заглъхна в друг, познат шум. Обърнах се и извиках ужасен: на няколко крачки от мен стоеше застреляното куче. То ме гледаше със своите големи зли очи.

Побягнах. Дори не знам защо направих това. Бягах като луд. Без да се обръщам и да мисля нещо, освен по-скоро да стигна убежище. Тревога обхващаше душата ми.

Спрях в края на полето.

Тук в зеленината се криеше малка бяла вила. Нито за един миг от моя живот не бях помислял за тая вила. Не знаех, че тя е тук. И целия

ден лутания и странни преследвания, съновидения и мъчителна действителност трябваше да ме подхвърлят, за да ме изведат точно пред тая вила.

Първо прескочих оградата. Вратата за втория етаж на къщата беше отворена. Аз позвъних. Стълбите проскърцаха под стъпките на слугинята, която слезе при мен. Тя поздрави. Аз ѝ казах:

— Джеки тича из полето. Трябва да го прибереш.

— Но той е горе! — учуди се слугинята.

— Аз го видях вън! Иди!

Момичето се поколеба. После отиде. Аз го проследих с поглед. Когато се скри зад зелената ограда откъм полето, бързо се спуснах по стълбите нагоре.

На стъклената веранда нямаше никой. Ловко приближих съседната врата и почуках.

Филип отвори вратата. Аз знаех, че той ще направи това. Погледнах го и наведох глава, за да скрия радостта си. Смъртта на сестра ми беше отпечатала върху челото му две дълбоки бразди. В същото време видях на закачалката в коридора женска шапка, под нея висеше копринено манто. Той ме гледаше с жадно светнали очи, които викаха за живот и забави. Аз му се поклоних. При това помислих: сгодил се отново. Но когато подигнах глава, казах:

— Изпратих момичето да търси Джеки.

Той ме погледна учудено, бръчките на челото му хлътнаха по-дълбоко и се скъсиха. Аз разбрах: те не бяха за сестра ми.

— Искан да останем сами! — обясних се по-добре и се обърнах към закачалката с шапката и дамското манто.

Стана ми весело. Подадох сърдечно ръка и попитах:

— Как си?

Той затвори вратата на стаята. И като посочи близкото кресло, покани:

— Заповядай. В другата стая имам гости. Ние можем да останем тук.

Аз седнах. Стените на стаята сякаш се смъкнаха с мен. В ушите ми писна съсък. Между тях годеникът на моята мъртва сестра остана като до безкрая теглена линия. Аз повторих:

— Как си?

И усетих гласа ми да се губи в широкото пространство, което се откри зад падналите стени. Аз сам да се понасям. Да полетявам из шеметни простори без граници и безметежни. До оня миг, в който в ушите ми удари пулсът на страшна, не от тоя свят тишина.

— Благодаря, добре.

Чух ясно:

— Благодаря, добре.

Погледнах. Стените се затвориха. Линията се напъна и пречупи. Филип скочи уплашен. Аз потреперах. Тялото ми настръхна в ужас.

Един вик — страшен животински вой — процепи тишината.

Сетих очите ми да се разтварят, да стават страшни и погубващи. Ръцете да се сгърчват и стръвно да налитат напред. Докато в мен, около мен, из цялата къща виеше кучето от полето.

Непрестанно, пронизително, с тържество и победно.

Треперех. Ръцете ми търсеха опора и жестоко се забиваха. Очите ми растяха. Те излизаха из орбитите и убиваха. Така дълго. Мигове. Вечност!

Сън ли беше? Не знам. Не помня. Но не всичко става както ние го помним и мислим. Скъпият годеник на Вера намериха мъртъв в дома му. Там намерили и мен. Аз посочих кучето за убиец. Страшното мършава куче от полето! Хората казаха, че аз съм бил това куче. Друго те не видели.

Аз съм учуден, изумен. Аз нямах никакво желание да мъстя, нито да убивам. Ние така спокойно си говорехме с моя любим Филип.

— Как си?

— Добре. Благодаря.

— Отдавна не съм те виждал.

— Не бях в града.

— Защо ли?

Помня добре. Аз попитах: Защо ли? — и се засмях сърдечно и весело.

ЧАВДАР МУТАФОВ

СМЪРТЕН СЪН

Върху триъгълния челник на здание, което може да бъде всяко, се разгарят реклами:

Йохимбу:

таблети против настинка.

Турф:

цигарети, марка за любители на конни състезания.

Ика:

фотографски апарати.

Под тях е кинематографът, както винаги; на входа стои портиер в традиционна зелена ливрея и каскет с три златни нашивки. Много неща относително включването на трите реклами се разбират сами по себе си.

Дамата в черна дреха обаче е проблематична.

* * *

Сред мълниците на рекламите Йохимбу се пречупи срещу Турф. Няколко внимателни минувачи забелязаха тревожния диалог; зелената ливрея на портиера продължаваше да чете борсовия вестник. Четири пъти Йохимбу се опита да блесне, ала Турф не му даде време — тогава се събра отведнъж навалицата: велосипеди, комивоаяжори и две проститутки — втората водеше на кожен ремък черен мопс.

За да бъде убедителен, Йохимбу започна да вопие: Помощ!

Той подчертаваше скръбта си твърде опитно през черните си зеници; мопсът се намеси с отчаян лай — тогава се явиха двама стражари и попитаха какво се е случило. Някой каза: нелоялна конкуренция, десетина ръце попипаха джобовите си — оказа се най-сетне, че все пак на една стара мома липсваше чантата. Ала тази

подробност не успокои никого — и само неподвижно се очертаваше под острия дъжд на светлините протегнатата за помощ ръка на Йохимбу. В пръстите, изправени като букви, се отсичаше дискът на таблета против кихавица; Турф, победител, извеза бавно два силуета на коне: кафяв и черен.

Дотук всичко минаваше редовно — сред миража на витрините, през наклона от стълпове — дори никой не взе случката за сериозна; стражарите написаха нещо в бележниците си и си отидоха, навалицата и без това бе същата във вечерния час. Най-сетне портиерът обърна страницата и зачете обявленията. И тук той се спря: в една колона заедно с девизите от 10 часа стоеше:

14583, 58756 — дамата в черно моли за помощ,
пощенска кутия 16, касае се за нейния живот. (Кукирол
премахва и най-старите мазоли.)

Портиерът сгъна вестника, лулата му бе изгаснала. Накрая, с видимо усилие, той зачете отново, ала не успя: тази сутрин той бе изгубил 200 пункта — може би всяка загуба крие в себе си едно познание!, — портиерът стана тъжен и внимателен, той зачете пак:

58 756, касае се за нейния живот.

И тогава той знаеше:

Дамата е с черни ръкавици до лакътя и кожена черна дреха. Тя спира пред червената стена на гробищата, изважда кърпата си, ала няма сила да вика. Минават мъж и жена с раници и ши, минават просяк, раздавач, професор, никой: става все по-тъмно — кой ли минава още?, — тогава дамата пада на колене. Портиерът я намира все още там, чакаща, той пита: С какво мога да Ви помогна? Дамата шепне: Бързо, автомобил, в клиниката. — За раждане? — Не, аз съм отровена, само веднага! — И той тича, поръчва, връща се — тогава дамата плаче, удря му плесница и си разкъсва кърпата: кърпа на аристократка, в единия ъгъл е извезана корона, той брои — седем

върха. Портиерът е съкрушен: ако милостивата госпожа обича да благоволи... Той сменя каскета си церемонно, отваря вратичката на автомобила. Тогава тя благодари: подлец.

Преддверието на кинематографа бе облечено в каменната си дреха, вътре се изправяше строго мраморната дъска с електрическите ключове, портиерът беше недостъпен и учтив, както всяка вечер. Той чувствуваше превъзходството си и невъзмутимо сгъна борсовия вестник, а понеже Йохимбу и Турф не преставаха да се надвигват, той включи и третата реклама; тогава сред ледените стрели на двамата съперници избухна с трясък едно ново име, името на жена: Ика. И засенен от спиралите на огромен обектив, двубоят на героите се покори с позор и престана да тревожи когото и да е. Улицата доби нормалния си вид.

Портиерът продължи да мечтае:

Дамата, о, хубавата милостива госпожа. Нея отведоха в клиниката, в същата стая VI; когато донесоха нови покривки, тя зариде отчаяно, после му даде страшно много пари: накрая той помисли, че е все пак мошеница. Но каква полза от това, когато той сега стои и се пита: дали всички дами от гробищната стена трябва да бъдат застрашени от смърт, и то тъкмо когато в борсовия вестник е най-лошият курс! О, дали загубените пунктове правят човека философ, все едно: ето всеки може да бъде умен, ала само един знае — дамата е *наистина* отровена.

Ика избухна отново с огромния си обектив, сякаш бездънно гърло от зари, в което се провалиха и двамата ѝ обожатели. Ала портиерът остана недоволен: той погледна часовника си, поправи трите нашивки на каскета: после, безумен от светлина, опожарен от толкова имена, оголен като съвест сред кошмара на рекламите, той откачи отведнъж трите ключа. Тогава порталът го отнесе в тъмната си паст, за да го скрие от очите на тълпата.

* * *

В същност нещата стояха другояче и портиерът бе видял двамата върху платното на кинематографа: умираща сред белите легла на ъгъл от болница (двойно осветление увеличен формат!), никой не му беше

крив, че събитието го бе тъй трогнало: впрочем филмът бе евтин и дамата играеше трудолюбиво, ала бездарно; докторът естествено бе с фалшива брада, милосърдните сестри кокетираха безжалостно, накрая моментът все пак дойде: дамата внезапно погледна портиера право в очите и той почувствува, че върху бялото безучастно платно се извършва престъпление. Ето, някаква властна сила разпилява всички петна, черно срещу бяло — може би режисьорът е полудял или ръкописите му са откраднати; дамата съвсем неестествено чупи ръце, разкъсана в светлини, с празни очи — тя вече не играе! — и тогава отведнъж покрива всичкото огромен черен квадрат, в средата на който се изрязват зелени букви: отрова!!!

Отрова, отрова — някаква индийска течност в автентичен флакон, внимание: действието на тази отрова започва след седем дни. Човек, погълнал съдържанието на настоящия флакон, се чувства съвсем нормален, без каквито и да било признаци на отравяне. Той разговаря с доктора и милосърдните сестри, участва в забавите на приюта, дори танцува под звуците на грамофона (фокстрот като музикална илюстрация). Ала една вечер — седмата! — пациентът внезапно звъни — дохождат милосърдните сестри, докторът, накрая свещеникът. (Тапърът спира фокстрота и започва Ave Maria на хармониума.) Просълзяват се всички, дамата благославя публиката с най-кокетната си усмивка и по липса на повече лента, умира трогателно сред целия персонал. Краят, разбира се, е показан също: КРАЙ.

— Ето какво нещо е животът — казваше си портиерът през тъмните улици. Той вървеше автоматично, кварталът бе осветен наполовина, късно беше. Но какво нещо е животът? Едно предчувствие за смъртта: отрова!!! — съвсем безразлично дали след седем дни, или друг път. Може би с нашия живот ние само популяризираме тази истина: така чрез нас всеки глупак проумява накрая тайните на космоса. Ала ние сме тъй педантични, че трябва да правим всеки ден репетиция, да се тренираме до безконечност за този безумен рекорд, за голямото представление на смъртта: Сънят! О, тази страшна имитация на Нищото, и тъй банална! Какво значи тогава всеки ден от нашето време, ако не да го изгубим в съня, да го продъним в неизвестността, да го непознаваме!!! Така всеки наш ден е отречен заради неизбежността на едно по-висше невежество — и може

би смисълът на всеки живот е тъкмо през него; ала това е тъй уморително, тъй безполезно — о, да започваш всеки ден отново и да не знаеш защо. Коя е тогава тая страшна сила, която ни изпраща в следващия ден — или това е само предразсъдък, глупостта на навика? Кой превъзмогва границата на абсурда, тъй като аз знам: сънят не е причина за нашето утре! Той е алогичен, извън мисълта ни — защо тогава живеем, и докога? И ето: мен ми трябва, сега една увереност, аз чувствавам само, че *трябва* да живея, и не знам защо, а това ме плаши...

Лампите угасваха една по една, бе мокро и асфалтът се протягаше като тайна. Тъмнината обръщаше нещата в безразлична еднаквост и портиерът почувствува, че върви из непознати улици. Неяде далеч се очертаваха призрачни кули, тъжни покриви, готови да паднат, неизвестна сила къртеше пространството, затваряше небето. Сякаш материята загубваше своите граници, слепена от вечна влага — портиерът вече не чуваше стъпките си. Отведнъж изгасна последната лампа в края на улицата; тогава портиерът спря ужасен.

Той помисли отначало, че това е само неговата мисъл: може би слабият му ум не можеше да издържи толкова сериозни съображения и се бе продънил; може би портиерът е съществувал само чрез възможността на *своята* мисъл — и ето тя спира: нощта е нагледното реализиране в пространството на нейната немощ — остава сега Сънят да я отведе далече през времето, някъде — дали в онова вечно безвремие, което се нарича Нищо? Значи портиерът бе реализирал сам своето отричане, отречен: а сигурно Йохимбу и Турф също изгасват някъде — уви! — той не може сега да ги включи. Защото на тях е потребна светлина, както на портиера мисъл — кой е крив, когато мисълта изгасва заедно с последната лампа. Но портиерът съществува, той се движи, трите златни нашивки стоят на каскета му, дори той мисли: нека само това да бъде сън — о, подлият!, — ала с това свършва и мисълта му. Тогава започва нова мисъл, но тя вече не е ничия.

Мисълта за смъртта. Тя се отделя от нощта, преминава през нещата, отеква в небето. На мястото на портиера се оголва обелиск, кулата на часовника изпраща секунди, тишината се слива с Времето. Земята е съвсем ненужна, два метра по-малко е все едно: ако мъртъвците отиват другаде, защо им са ковчезите? Но тогава не е ли

всяка болница само място за забава: там умиращите са манекени, които имитират смъртта срещу страшната смехория на ланцетите, рентгеновите апарати и плювалниците. Би трябвало всеки по-добър умиращ да се възмути — подлите обаче започват да се забавляват — и оздравяват. Там им липсва тъкмо сериозното отнасяне към Нищото; а докторите вечер танцуват фокстрот с фалшивите си бради и пишат сантиментални рецепти. И, разбира се, всяка глупава дама умира трогателно сред белите легла, за удоволствие на всички, които мислят за друго нещо. А портиерът? *Той започва сега основателно да мисли за това, което е* — но отначало не знае що е то.

* * *

Портиерът стои пред вратата на кинематографа в най-тържествената си поза. Той поздравява внимателно всеки посетител и дига високо позлатения си жезъл. Йохимбу и Турф лудуват, светлините им се забиват във всички фасади. Тази вечер борбата започва всеки десет секунди, после настъпва две секунди мрак. Минувачите се спират, един мърмори: Нелоялна конкуренция, ала никой не го чува, дори старата мома се усмихва доволна срещу дъгите на витрината. Портиерът мисли: Сигурно е спечелила на борсата — днес има 700 пункта повишение. Той се кланя: Да Ви заема ли вестника? Ала отведнъж електрическият звънец раздира мрамора на колоните, пилее наниза си върху четирите отблясъка на първия цилиндър. Представлението започва, всички на касата, умолява се почитаемата публика да заповяда: най-интересният филм от областта на загадките, отровена след седем дни: смъртен сън!!!

Портиерът се кланя радостно, Йохимбу накрая подивява съвсем, всички минувачи получават билиардни топки под шапката си. Минават омнибуси, един мотор описва дъга срещу фасадата на банката — тогава пред портиера застава внезапно дамата от червената стена. Тя е все още в черни дрехи, кърпата е съвсем бяла, със седем върха на короната. Започнало ли е вече представлението, пита тя, де е касата? Портиерът шепне ужасен: Милостивата госпожа!... Той спира изплашен, търси шапката си, изпуска позлатения жезъл право срещу лицето на дамата. Вий сте нахален, вика му тя, двама стражари

дохождат, тълпата пита какво се е случило, нечий глас казва тихо, но портиерът чува съвсем добре: Това е дамата с откраднатата чанта. Един стражар изважда бележник и започва да пише.

* * *

Вечерта портиерът се връщаше пиян. Каскетът откриваше половината на лицето му, едната ръка бе вцепенена, с изправени пръсти. Насреща стълбовете се кланяха, трамваят изскочи от релсите, велосипедисти задръстиха улицата. Портиерът вървеше упорито, мисълта му се огъваше в дъга, напрегната от хиляди мъки. О, боже, не я оставяй да загине, спаси я; ти си тъй милостив и виждаш страданието на всички ни: не ни я отнемай, спри времето, докато не е късно, премахни причината на всички неща — ти можеш, защото ти можеш — и нека бъде волята ти. Аз знам, може би аз съм несъвършен, грешен — ала тя ще умре и никой няма да ѝ помогне. Ето белите легла, нейде в дъното на стаята, тя лежи и чака смъртта — и нейната уста къса окървавената възглавница; а аз съм пиян и не мога да погледна дори лицето ѝ. Аз съм окаян, презрян — защо трябва да бъда портиер: о, да бъдех рицар, герой, за да я пазя винаги! Моят живот тогава ще мине на колене пред нея, пред леглото ѝ — докато ту чувствава всичкия ми ужас, нейния!; и сега мен ме унищожава тайната, която знам: след седем дни тя ще умре. Не, не, ти няма да ни я отнемеш, не ни я отнемай, боже, ти, който всичко знаеш и всичко отминаваш: спаси я, господи, спаси я — а мене накажи завинаги, защото сега аз съм пиян.

Портиерът коленичи в ъгъла на някаква врата и сменя каскета си. Минаващи го заобикалят, някой драсва кибрит. Две слугини говорят за санитарен автомобил, един неопитен младеж казва: Та това е портиер. Никой не разбира нищо, господинът с кожените ръкавици и цигара презрително тръгва, след него другите. Портиерът остава сам, коленичил върху каменното стъпало, далече бие часовник: три четвърти. Тогава портиерът шепне, треперещ с цялото си тяло:

— Ето всичката смисъл на нещата, ала този, който я разбере, изгубва своята мисъл. Аз трябва да бъда пиян, да не мисля за себе си, за да мисля за всичко. Но тези мисли са страшни и ме сродяват с ужаса

на това, което стои във всеки живот, в моя собствен. Защото началото на всичко е без начало — аз виждам сега ясно страшната гримаса на първия Сън. От него е сътворен тепърва Адам — колко мъки е струвало да се разбуди за пръв път човекът!, — ала това може да го направи само един бог. Може би началото на всеки живот е Сънят, всичкият въздух на битието... на света. Този тъй тих сън: равен като безкрая, еднообразен като хаоса, безразличен като вечността. И ако цялата материя не е нищо друго освен съня на Нещата — тези гиганти, осъдени на вечна летаргия, вкаменени в протяжност, откъснати от времето. Защото сънят разкъсва тъкмо звеното на часовете им — и тогава Битието остава като страшен труп на нечия мъртва мисъл, безполезно оголена.

О, аз разбирам: има само две важни неща във всяко битие — пространството и времето. Пространство е моята шапка, а времето е моето пиянство. А когато заспя, едното и другото ми са безразлични. Чудото се състои само в едно: че се събуждам трезвен, с шапка на глава. Това показва само, че моята мисъл е несъвършена, ала дали за това всяко битие трябва да бъде несъвършено? Що е сън? — отричане на живота или възвръщането му към него самия? Тази сляпа сънна сила, дремеща във всички неща, за да ги извие внезапно в милиони пролети; ала тя знае да вкаменява жабите всяка зима, както вкаменява и мъртъвците. Де е нейният извор и нейното устие, боже, ти си винаги над нас, ала ти си ни дал тук само ужаса и невежеството; и ние всички сме портиери преддверите на живота — и вопием, съвсем безразлично дали имаме три златни нашивки на каскета си, или лавров венец: де е истината, кажи — а може би сега дамата в болницата знае това и умира...

Един автомобил мина съвсем безшумно, а вътре, изрязана за миг от празните зеници на светлините, портиерът видя черна дама, закрила очите си с бяла копринена кърпа: в един ъгъл е извезана корона със седем върха.

* * *

Пред клиниката бе празно, улицата се простираше тихо сред нагорещения асфалт. Портиерът се спря — насреща му две каменни

чудовища застиваха в дъгата на портала; той натисна все пак медното копче на звънеца. После се пресякоха стъклени врати и стъпала, които се отразиха в тях; на дъното се губеха белите плочи на пода сред лака на стените. Портиерът се изкачи по двойната стълба, два никелови часовника брояха еднакво безцифрените квадрати — после той чу внезапно стъпките си и сърцето му заби страшно. Далеч се изви остър писък, електрическите вани клокочеха, обвити в пара, над вратата на рентгеновата стая пламна лампа. Една сестра запита спокойно, тогава портиерът каза едва чуто: стая VI.

О, ето тайната, може би сега зад толкова врати чакат спящи, победени смъртноболни: зад белите легла се натрупват ужаси, кошмарите на етера, летаргията на оперираните; после дохождат лекарите и питат, искат всичко да знаят, знаещи всичко — ала накрая всичкото става едно-единствено, еднакво: леглата, правилни и симетрични, шаблонизират завинаги страданието; тогава болните биха могли да викат, да паднат върху паркета, да късат етикетите над леглата — краят е винаги един, бял и остър върху черния квадрат на тайната: КРАЙ.

Защото стените прибират и заключват всички тайни в еднообразието на лака, в своята непроницаема чистота: портиерът чувства отведнъж в душата си пуста еднаквост, скуката на невежеството. Но той иска да разбере все пак хипнозата на бялото — тази страшна заключеност на стените, отиващи една до друга, вечните бели коридори на Нищото. Сякаш той пътува сред безшумно, безумно отрицание, отблъснат в празни перспективи: тогава той върви, върви, все едно къде — вляво с римските числа, вдясно арабските — дали една стая повече?, а вътре *още* един, все същият; може би разликата е само в мястото и тъкмо затова, че е навсякъде; а стаята VI е само случайна цифра.

Стаята VI е заключена отвътре, сестрата почуква внимателно, портиерът отдавна е свалил каскета си. Но вратата се отваря внезапно и на прага стои дама в бели дрехи; в ръката си тя държи черна кърпа с извезана сребърна корона. Тогава портиерът пита строго: Милостивата госпожа е още жива? Той търси в джоба си и намира сгънатите банкноти: Ето вашите пари, вземете ги — аз наистина съм подлец. Дамата обаче се усмихва, сестрата си отива, всичко е постарому; накрая портиерът влиза в стаята тихо, върху очите му блестят сълзи.

Той хваща лицето си неуго, за пръв път — защо плачете, пита дамата и се усмихва; тогава той мисли, защото трябваше да знае всичко — и започна бавно разговора: а дамата отговаряше внимателно и тъжно, като светица.

— Кажете ми — каза той — защо трябва винаги да Ви търся, каква сте и защо ме преследва споменът за Вас като съвест. Аз не съм Ви направил нищо, може би Вие съвсем и не съществувате — и аз не мога да си обясня това. Коя сте, кажете.

„Сега аз съм сънна, а утре ще бъда мъртва. Вие не трябва да питате, защото смисълът на всичко е отвъд нещата; той се явява внезапно върху платното на живота, както във всеки кинематограф — грабнат в светлини, отнесен от движението; след това някъде далеч през нас, през нощта, се губят лъчите му, търсещи времето, разтварящи материята. Може би това са бледите пламъци на душата, изгубени в пространството, зъзнещи в млечния път; а нощем, бели и кротки, те се връщат върху очите ни и ги затварят в сън. Защото сънят е бял и празен като сянката на небето — и също тъй безсмислен: Сънят е пътят на душата през нещата.“

— Защо трябва тогава да умрете: Вашата душа е будна — аз разбирам дори в съня Ви, понеже той е и моят; ала когато той стане вечен, винаги същ, незапомнен; когато Вие се изгубите в него, както се губят мислите ми в скъдността на това, което съм — ах, да умрете!, — тогава аз знам, че това е страшно, безвъзвратно и тъй банално: защото Смъртта е само безкраен сън...

„Смъртта е Сънят на безкрая; аз искам да заспя сред тайната на Нещата — тъй душата ми ще бъде звезден път, светлини, огнена реклама на безсмъртието.“

— Йохимбу?

„Не, аз предпочитам разискреното око на Ика: един страшен обектив срещу безсмислието на вечерните тълпи — аз бих искала тогава да раздера гърлата на невежите със зъбите на огъня, да изгоря с нажежена свирала всяко глупаво око: аз трябва да отрека всички Аз.“

— Но тогава защо искате да умрете?

„Не знам. Аз трябва може би да умра, за да науча защо.“

— Не Ви ли е страх от смъртта?

„Мен ме плаши само моето незнание. Сега само ми се спи, вървете си.“

— Но ако не се събудите? Ако някой прекъсне тока на всичкото, на Ика, Йохимбу — ако Смъртта си отмъсти за нелоялната конкуренция?

„Тогава всички портиери ще станат борсови посредници на Космоса; кажете, във Вашия вестник няма ли графа: отвъд? Вие би трябвало да ме запишете за утрешния курс — нали ще помните: утре аз умирам.“

— Не, не, Вие няма да умрете, Вие искате да симулирате, да симулирате Смъртта, Вие правите така *моя* живот преходен, безизходен — аз знам, че всеки човек е философ — ето, аз продавам всяка вечер програмите на живота, запалвам рекламите му; улицата ми открива тайната на каузалността, а борсата ме възвисява дори до *Нещата* за себе си — защо трябва да мисля за Вас *сега*: Вие сте само сензационно издание, авантюристичен плакат на Нищото, Вие — актриса от кинематографа: ето, аз налагам шапката си и Ви се смея в очите, и Ви връщам всички обиди наведнъж, защото те са толкова истински, колкото и титлите Ви; а аз съм портиер и искам да *бъда*...

Портиерът бе станал прав, със закопчана ливрея и наложен каскет, той дори се поклони и поздрави с два пръста; ала очите му бяха чудни, чужди — отворени за сън. Дамата позвъни, сестрата едва скриваше усмивката си, срещнатият доктор в коридора поглади иронично фалшивата си брада. Тогава портиерът за пръв път почувствува някаква жестока сила за Сън да разяжда зениците му; пред погледа му се извиха дъгите на безкрайна отдалеченост, в която се съчетаваха символи с безучастни числа: над мъртвия камък на стените се извиваха куполи, триъгълни челници, страшната броня на протяжното — и тогава той трябваше да върви, да върви, отнесен в загадката на пространството, сънен, жаден за измами, безумен. Ала стигнал подлия зев на портала, той се спря отведнъж и реши внезапно: *той не трябва да заспива*.

* * *

Борсата бе този път в знака на катастрофа: курсовете се разбъркаха в непоправима галиматия, цифрите пробиваха колоните, печалбите на портиера се бяха превърнали в жалки числа, отделени в

средата със запетая. Борсовият вестник бе смачкан, едната нашивка на каскета се разнищи — тълпата пак мина край портала, крайно време, всички на касата! Ала Йохимбу отказа да се запали, сигурно се бе скъсал проводникът — и Турф лудуваше сам, без прекъсване и без охота. Напразно Ика разискри с пукот назъбеното си гърло, жадна за победа: Турф не прие състезанието, показвайки вечно двата силуета на черен и кафяв кон — накрая той застана в тиха светлина, сякаш заспиващ, и тълпата не разбра станалото. Може би само старата мома забеляза, че този път чантата ѝ не липсва; стражарите бяха излишни; проститутките вечеряха в бара, а черният мопс бе отдавна продаден. Портиерът четеше: дамата от клиниката отказа да отговори, нейният живот е без значение. 85 493.

И портиерът знаеше, че това е така — ето дамата и той пита, пита що се е случило, защото трябва да знае всичко — о, ако той можеше завинаги да узнае тайната на всеки живот, на всяка смърт: де се преплитат нашите желания, страдания — и какво става след това? Онази тъмна улица с гаснещите лампи, черното на нещата, тъмнините на мисълта. И после — да проникнеш в смисъла на това черно-бяло, на тези бели безумни стени, които заключват всяко участие, всяка скръб — Сънят! Но що е сън? Отрова!!! КРАЙ?

Ето, портиерът не трябва да сънува, все едно дали е изгубил на борсата: неговите загуби всеки път могат да бъдат печалби — ала това още не го спасява. Той не трябва да спи: денят е бял, недостъпен във вертикалите на светлината, пречупен в перспективите на една и съща тайна; нощта е безкрайна тишина, в която времето спира — и върху черния ѝ квадрат Сънят се открива девственобял, леден като смъртта. Не, не, животът е по-важен, но той е *друго*, трябва да бъде: да преодолее всички дни и нощи, да бъде сменящото се отричане на едното и другото, да изправи срещу небето куполи, челници, страшната броня на протяжното; да запали срещу зева на мрачните огнени гърла на обективите на винаги будните очи на светлината; животът е тъкмо всичко, което се противопоставя, преодолява, черно срещу бяло, животът убива Съня, животът е АЗ!

О, аз живея и трябва да бъда убиец, подлец: да разруша всички сънища на душата, всички тайни на ума — о, господи, помогни ми да

бъда неук, зъл, мъдър: да се боря със себе си и с нещата, научи ме да отрицавам, да побеждавам; ала мен ме е страх, аз чувствавам ужаса на *това, което съм* — и мен ми се струва, че това е нечий сън, моят, който ме дебне. И аз не искам, не искам, не искам да спя!

* * *

Може би Сънят е основата на Нещата, най-напред като образ на живота — и това е великолепно начало. Може би в хаоса е трябвало да има все пак безименното, несъзнателното очертание на това, което ще стане; сигурно сред безкрайните ветрове е минала някаква мисъл, за да ги извие в съзвучие: аз си въобразявам Рая като огромен сън на Космоса, дето е сътворен за пръв път Човекът. И ето — тая вечна сила за възможности, за видимости, събития, този непрекъснат бяг за смисъл; образът, който се сътворява внезапно, чудно, откъснат от мига, за да премине във времето; движението, отричащо всяко пространство; случайността, която съчетава, ограничава, дава форма; тайните преображения на душата, от която започва всяко Аз — о, Сънят, мъдрият сън на хилядите векове, проблясващ сега внезапно в толкова копнежи, страхове, упования: сякаш душата ни сама се връща накрая към своето начало, тъй безкрайно възможна и тъй случайна; тогава аз мисля: може би моят живот е нечий Сън, сънят на жестоко и вечно безличие, което ме прибира сега отново в безпощадния си хаос, в тайната на всяка мисъл, над всяка мисъл — и аз познавам сега тази шега, но не мога да нарека името ѝ, не искам, страх ме е.

Ето как аз преставам да бъда Нещо, вплетен в съновиденията на нещата, или може би аз ставам съновидение като всички неща, заедно с тях аз ставам Сън! О, някаква изгубена частица от образ, едно хрумване: моето аз пред хиляди векове и всякога — и *там*, аз знам; онази страшна паст без памет, без време, без мисъл: Смъртният Сън!!! Там тайната е оголена като небето, сляпа като случая, безименна като бога; там животът става измама, а аз чудо: ти ме викаш, нали, чудо на моята душа — и аз трябва да ти отговарям сега — и ето: аз се крия зад себе си, зад моята ливрея, зад борсовия вестник — и те мразя, защото се страхувам от теб, от себе си; и те моля да ме отминеш, както аз сам

те отминавам всеки ден — и не искам да ти отговоря, понеже не зная нищо, не искам да зная — и защото *зная* това...

— А може би все пак аз почвам да сънувам.

* * *

Тогава портиерът се върна, сломен и безумен, той откачи отведнъж и трите ключа. Сега не му трябваха вече рекламите, той знаеше; а навалицата се увеличаваше безспирно, дохождаха съвсем непознати хора, страшно изплашени, много от тях сричаха като деца. Насреща спускаха бързо ролетките на витрините, един автомобил мина с пълна бързина, тромбата тръбеше тревожно. Пред портиера се люлееше странна тълпа, която шушнеше тъпо, после се извиха остри гласове; проститутките дойдоха вкупом, показващи билетите си, много девственици се присъединиха към тях; отведнъж няколко почтени старчета почнаха да разбиват решетките на касата. Тогава стана суматоха, витрините с трясък оголиха празните си светлини, върху хиляда остри парчета танцуваше страшната гримаса на безредието. Стражарите дойдоха бързо, заключващи всички за яката си металическа бройница; скоро обаче се изнизаха и гътнаха възник сред колелото на движението, отхвърлени далеч в спиралите му. Започна бавно и напрегнато затишие, сред което отведнъж се изтръгваха електрическите стълбове, един фасад се понесе сред морето от хора, наклонен, най-сетне падна в тъмната сянка на мнозинството: всичко се сля в дълбока неясност, без начало и край.

Портиерът се усмихваше, той знаеше, че нищо няма да се спаси: тази вечер борсовият вестник обяви с последния си брой общ банкрут: акциите вече нямаха никаква цена, тъй дългоочакваната катастрофа най-сетне дойде. И тълпата бе само преображение на всички загубили стойността си цифри; очевидно реализиране на пасива, изхвърлен сега на улицата, невалиден и абсурден.

О, ето, животът вече почва своя сън — колко хубаво! — тази тъй страшна мисъл, която ме унищожаваше, започва сега да унищожаваше всичко. Ето Съня, Смъртния Сън — безразличен, хилядолик: тази тълпа сега сънува с едно-единствено тъмно и отворено око — и никой, ничий живот вече няма цена. Всичко е безполезно, ново. О, тези

трамвайни коли, които сега се търкалят във въздуха, кулата, която пада с часовника си сред хиляди викащи уста — и всеки вик е безброен, изтръгнато звено от време, разбит циферблат. Боже, ти виждаш: ето Тайната! — и аз знам сега какво искам.

Портиерът къса зелената си ливрея и плаче от радост; на един гамен той подарява каскета си с трите нашивки — реалността е образ на това, което няма вече смисъл! Вече няма бяло, няма черно — всичко е безкраен Сън, който разрушава всичко — и себе си: когато моята мисъл стане Твоя, и всеки мисли това! И тогава почва един нов живот: *това е самият Живот*: чупете витрините, събаряйте обелиските, премахнете всички стени, пробийте платното! И тогава аз не съм вече портиер, защото намирам моето реализиране през всички условности, възможности; под тежкия символ на каскета мозъкът ми може би не е прозирал своето освобождение; но ето, той е сега оголен и свободен, без мисъл, но и без съмнения: той сътворява сега нов ред — и аз зная вече всичко. Аз съм всичко: рицарят, Героят, и трябва да извърша моя истински, но първи подвиг — аз трябва да освободя всички сънни, умиращи; а най-напред дамата в черно.

Портиерът се хвърли сред тълпата и изчезна в многоглавия ѝ облак. Той викаше, събаряше надписите, удуши с коравите си ръце първия срещнат рантие; случайно му ръкопляскаха и разбиха окото му. Из развалините на мнозинството се отваряха търбусите на прекатурени автомобили, трамвайни релси бяха изтръгнати заедно с четвъртити блокове, железните ролети бяха раздрани като черепи. Към крайните квартали тълпата редееше: там случайно бяха оцелели върху оставена количка куп ябълки и лимони: портиерът не посмя да вземе нищо, той бързаше. Отведнъж той си спомни за Йохимбу и Турф — и безсмислието на тяхното съществуване му се стори странно и очевидно; той дори въздъхна с облекчение и все пак не можеше да разбере нищо. Най-сетне, пред извитите в родилни мъки каменни чудовища, той спря. Бе пристигнал пред портала на болницата.

Той позвъни, след това седна уморен върху стъпалата. Беше тъмно, вечерта бе слязла над града като сън, електрическото осветление бе прекъснато. Никой не отвори — тогава той натисна вратата и влезе. Насреща му се начупиха, разбити и страшни, стъклени врати, мраморът на стълбата бе мокър и кървав. В коридора нямаше никой, двата квадрата на никеловите часовници се изрязваха остро в

белия мрак. Внезапно в дъното на дългия коридор блесна слаба светлина, после се затвори бързо врати. Портиерът тръгна нерешително, всичко му се виждаше ужасно и познато, в гърлото му стоеше безкрайна тревога. И пред стая VI той спря, над вратата мина загубен лъч, вътре имаше някой; тогава, обзет от страшна надежда, той почука.

Излезе със свещник, бледен и хитър в бялата си мантия, самият доктор. Той отлепваше нервно фалшивата си брада, ала усмивката му беше неподвижна и жестока. — Какво търсите — запита той строго, — не виждате ли, че всичко е свършено! Разбрахте ли, представлението се свърши. А Вашата глупава милостива госпожа все пак умря — днес беше нейният седми ден.

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ

НЕЗНАЙНИЯ

Преди известно време живеех у един мой стар приятел, гимназиалния учител Х. В къщата бяхме четворица: приятелят ми, жена му, по-малкият му брат, който живееше в една тясна стаица на мансардата — и аз. Скоро обаче братът замина в провинцията и приятелят ми сложи обявление във вестниците. Дава се под наем мебелирана стая за възрастен тих господин. А два дни след това „възрастният тих господин“ беше се явил, харесал и наел стаята.

Новият съжител беше, според думите на приятеля ми, човек действително тих, приличен и благовъзпитан. Дори не тих, а — безшумен: прибираше се винаги в определен час, отключваше полака входната врата, поздравяваше мълчаливо, ако срещне някого в коридора, и безшумно се изкачваше нагоре по тясната стълбица. Утрин ставаше много рано и се така неусетно напущаше стаята преди изгрев-слънце.

В продължение на две седмици не се случи нито веднъж да срещна и видя този човек. Кой беше той? Нито аз, нито приятелят ми бяхме чували някога подобно име. В адресния му лист имаше твърде оскъдни и незначителни сведения: роден в малък провинциален град, четиридесет и две годишен, специално техническо образование. В графата за занятието стоеше — свободен; живеел досега в града; местеше се от една съвсем непозната улица. Както виждате, белези, които можеха да се подозират във всеки срещнат на улицата човек. Впрочем нито аз, нито приятелят ми бяхме особено заинтересовани от него. Сведенията узнахме от домакинята, която с всички средства (а те не бяха много) искаше да ни увери, че той е някакъв особен човек, дори веднъж не на шега се разсърди, че ние се отнасяме съвсем леко към нейните подозрения. Напротив, домакинът, човек разумен и практичен, беше предоволен, дето му се случи тъкмо такъв удобен квартирант.

Трябва да кажа, макар че това няма никакво значение към моя разказ, аз живеях на пансион у моите хазаи. Живеехме си весело и спокойно. След всеки обяд и особено вечер обичахме да пием чай, да пушим и да водим шумни беседи, които понякога биваха много разгорещени, но винаги се свършваха твърде миролюбиво.

През една такава лятна вечер, помня, в събота, ние току-що бяхме довършили вечерята и се готвехме да пием чай, когато навън, от входните врата се раздадоха тихи стъпки. Домакинята се сепна, вслуша се и промълви: Той е, а приятелят ми скочи ненадейно и изтича навън, като заяви: Почакайте — ще го поканя на чай.

Аз още успокоявах развълнуваната и разсърдена от необмислената постъпка на съпруга си домакиня, когато вратата се отвори и приятелят ми въведе този чужд човек. Станахме, запознахме се. И няколко минути след това аз бях вече убеден, че той е един твърде обикновен човек, само че малко свит и срамежлив. Но общителният и весел нрав на приятеля ми, изглеждаше, скоро го успокои и той стана разговорлив, дори разпуснат. Извини се, че тъй своенравно се е държал през последните дни, макар че никой нищо подобно не бе му споменал, поблагодарил за поканата и откри скръбта си, че в София хората живеят твърде отделени и отчуждени един от друг.

Ние побързахме да се съгласим с него, потълкувахме, помъдрувахме.

Домакинята улучи момент и му предложи втори чай; той поблагодари и прие чая изведнъж, без да откаже. Трябва да спомена, че все още не преставах да го следя внимателно. И наистина от погледа ми не отбягна нито едно негово движение. Така например забелязах, че когато той разговаряше, обръщаше се само към нас, двамата мъже. Какво значи това? — питах аз. Домакинята беше любезна и внимателна жена, не допусках да го е предизвикала с нещо. Наистина от самото му влизане тя беше пребледняла и в гласа ѝ звучаха неспокойни нотки, но това можехме да забележим само ние, а той я срещаше почти първи път.

И ето че додето още се губех в догадки, гостът допи чая си, сложи чашата и като постоя няколко мига, отведнъж рязко се извърна в креслото, простря ръка към близката етажерка и пое оттам сложената свободна книга. Тази книга беше един малък том от разказите на

Мопасана, които домакинята четеше. Той хвърли бърз поглед върху първите страници, изправи глава, прикова очи в домакинята и попита някак подигравателно: „Вие ли четете тази книга, госпожо?“ При това върху устните му трепна мигновена усмивка. Бедната жена пребледня още повече; тя метна последователно по два безпомощни погледа ту към мене, ту към съпруга си и отвърна с отпаднал глас, също впила поглед в непознатия: „Да, аз.“

Впрочем не знам, може би всичко това само ми се е сторило така, може би не беше се случило нищо повече от няколко съвсем случайно разменени думи. Но, признавам си, моите нерви също вече бяха малко обтегнати, аз също чувствавах, че съм готов да преувеличавам действителността. А в това време господинът наведе глава и полека произнесе — сега вече съвсем спокойно и безстрастно: „И аз също обичам този писател; той е един от малкото ясновидци, които са ни спохождали до днес...“

— Ясновидци?! — прекъсна го приятелят ми, засегнат не на шега. Аз изтръпнах; знаех упорития и сприхав характер на приятеля си, особено когато станеше реч за литература и някой се одързостеше да не се съгласи изведнъж с него. А трябва да ви кажа, приятелят ми се държеше, с упоритата самоувереност на стар преподавател по литература, о няколкото изтъркани полуистини, които от незапомнени времена красят всички учебници по словесност.

— Ясновидци?! — изсмя се той. — Тогава аз ви поздравлявам, заповядайте — и той простря ръка към домакинята, — ето, вие имате един достоен съюзник в лицето на моята съпруга. И тя също мисли, че са дълбоки сърцеведци не само този уморен парижанин, но и ей-там — той посочи към етажерката, — ей-там и онзи луд скандинавец — Стриндберг, и пияният герой на вертепите — Едгар По, и сума още други неуравновесени безумци, които искат да ни уверят, че действителността не е действителност.

— Вашата действителност? — усмихна се непознатият. — Да, моята, вашата, вечната действителност, която те, тия болни хора, искат да ни представят като нещо непонятно, страшно и неизразимо.

Той се задъхваше, приятелят ми беше вече пламнал цял.

— Слушайте — продължи той, — аз не споря, тия хора може да са гениални, но в такъв случай те са едни гениални безумци и аз не разбирам защо обществото трябва да ги търпи, дори да им благодари,

когато те, със своите болни умове, заразяват и тровят собствената му здрава душа!

— Е, тогава?!

— Тогава какво! Обществото трябва да се бори, да се защитава: нека ги унищожават, нека ги затварят в лудници — все едно, но те трябва да се обезвредят. И защо да имаме право да се пазим от всяка епидемия, която грози тялото ни, а тази, по-страшната от всичките, която заразява и разлага нашите души, трябва да приемаме и търпим!

— Не, вижте какво — отвърна пак усмихнат гостът, — те нито са луди, нито са може би гениални: тези хора са само малко по-смели от другите. Сума неща има, които ние много добре знаем, но никога не обелваме зъб за тях, защото или не ни понася да ги разправяме, или пък просто нямаме време да се спираме на тях.

Той млъкна, прелисти набързо книгата, която все още държеше в ръцете си, спря се на една страница и рече:

— Ето, погледнете тук, този малък разказ от два и половина листа.

— „Самота“. Чели ли сте го? Навярно го знаете.

— Знам, знам! — завика приятелят ми. — Зная го, но аз не съм сам. Аз обичам хората, разбирам ги, разбират ме. Само като си помисля, и пред мене застават стотици мили, близки хора, с които ме е срещала съдбата през живота ми; делил съм с тях скърби и радости, обичал съм ги, обичали са ме. Как мога да кажа, че съм бил сам! И не само аз, не, с всеки от нас, ето той — приятелят ми посочи мене, — ето жена ми, па и вие дори, та нима вие цял живот сте живели сам, като дърво в полето! Не, аз не съм сам. Дори когато съм бивал действително сам, посред природата, и тогава съм чувствувал, че всичко край мене ми е близко и родно, че аз не съм нищо друго освен една неделима частица от безкрайното всичко. Разбирате ли? А вие ми сочите този луд човек!

— Не, ние сме вечно сами — замислено отговори гостът — и вие сте повече сам, отколкото този луд, защото той е една стъпка по-напред от вас: той вече знае, че е сам. И ако щастливата случайност го срещне с друг като него, който изведнъж би му казал: „Да, приятелю, аз изминах същия път и вече зная, че съм сам“, тогава те могат да се утешат, защото са вече равни, защото са се почти разбрали... А вие

живеете цял живот сам и дори не подозирате самотата си. Та какъв по-голям ужас от това?

— И знаете ли защо хората са вечно сами? — продължи той. — Защото никога не се откриват напълно един пред друг и не че не могат, а не смеят. Да, не смеят. В душата на всеки човек има едно потайно кътче, което той никога никому не поверява. И когато един казва на друг — аз съм искрен, аз ти разкрих цялото си сърце и ум — все пак и двамата знаят, че „потайното кътче“ не влиза в сметката, а тъкмо то е същинският човек.

Той помълча, изправи глава, прикова студените си зелени очи о приятеля ми и попита усмихнат. Впрочем тази усмивка — аз не знам как да я нарека — тази... неопределена усмивка — именно неопределена, която почти непрестанно играеше върху устните му, едничка тя сочеше смисъла на неговите думи. Това беше само една мигновена тръпка върху ъглите на устните — бърза, неуловима, — която издаваше ту ядовита подигравка, ту лека шега или пък едно състояние на жалка безпомощност. А понякога ми се струваше, че в същност това не е никаква усмивка, а само една мъчителна гримаса, извикана от опасно вълнение, сподавяно може би с мъка, защото додето устните се усмихваха, зелените му очи гледаха, приковани неподвижно, с неизменния си студен, зловещ блясък. Напротив — лицето беше безстрастно и уморено, дори малко подпухнало, с обвесени, редки, кестеняви мустаци и непригладени буйни тъмни коси.

Забелязваха ли другите това, не знам; може би — да, защото приятелят ми изведнъж притихна и слушаше видимо неспокоен. А може би причината беше жена му: видях как тя полека приближи стола си до него, взе ръката му под масата и правеше отчаяни усилия да го възпре. Непознатият обаче нищо не забеляза или пък се престори, че не забелязва; той загледа упорито приятеля ми и бавно попита:

— Обичате ли да вземем пример? Добре, представете си, че вие трябва да странствувате по света; достигнете в някаква непозната земя и оставете там, забогатявате, добивате княжески титли, дворци и замъци. И ето че един ден съвсем неочаквано срещате на улицата свой приятел от детинство. Прегръщате се, разцелувате се и вие сте толкова зарадван, че желаете да му покажете вашия дворец и всичките си богатства. Повеждате го — ето — тук са вашите широки приемни зали,

там покоите на княгинята, работният ви кабинет, залата на изкуствата и скъпоценностите...

Но когато минавате през един тъмен коридор, вашият приятел съглежда в стената малка ръждясала желязна врата; той се спира и пита — а тук що има?

Разбира се, че той пита — съвсем невинно, съвсем случайно, но вие изведнъж пребледнявате: вие се връщате бързо няколко стъпки назад, слагате гръб върху вратата и отвърщате шеговито, макар че гласът ви леко потреперва:

— Не, остави, тук няма нищо; ела да ти покажа залата на оръжията, моите трофеи от всички земи...

И вие го хващате здраво под лакътя и повеждате по-нататък. Вие вървите и чувствувате как преминават тръпки през ръката ви. О, вие знаете, че ако той само се опита да се извърне надире — с един тласък ще разбиете главата му о стената, а в себе си вече мислите — наистина защо ли ми трябваше да го викам!

Тук гостът за първи път се увлече; последните думи той произнесе така рязко, че стори ми се, сам се смути от тях; лицето му заля руменина и върху устните трепна безпомощна, жалка усмивка. Но скоро се овладя и продължи с лека насмешка:

— А пък там беше то — зад желязната врата. Наивните излизат и казват: Видях всичко — какви богатства, какъв разкош! И дори тайно ви завиждат в душата си. Но представете си, че вашият приятел беше по-прозорлив, ако той би надникнал отвъд вратата, какво щеше да види там? Може би още по-несметни богатства или пък зловещата тайна на вашия дворец: купища мъртвци в подземиято, или пък някоя окована във вериги жена... Помните ли онзи парижки аптекар, който беше държал собствената си жена 16 години зазидана в една стена на своята къща? Трябва да не му е било много весело, когато са идвали гости у дома му! А пък слушайте какво ще ви кажа — той се наклони и тайнствено прошепна: — Ние всички носим в душите си по една такава зазидана стена! Защото вашият приятел би изтичал гологлав на улицата, би викал като луд на всички срещнати: „Ах, какво видях!... Какъв ужас!... Моят приятел от детинство...“ Разбирате ли ме: ние не можем да открием всичко, защото това би значило да се самоубием, да изчезнем като личности пред другите. И то едно самоубийство, много по-страшно от онова, което носи куршумът или определената доза

стрихнин. Не, аз не говоря за тези щастливци, защото най-често те умират, за да спасят една тайна или за да погребат една тайна...

Но представете си друго: вървите по улицата и настигате един господин. Той е солиден възрастен човек, почтен баща на семейство, при това твърде натегнал и едва се крепи на бастуна си. Но вие забелязвате, че той изглежда всички срещнати първен право пред нозете, а после — високо над главите. И знаете ли какво прави той? Прескача минувачите. Този почтен гражданин върви по улиците и мисли, че е лек, пъргав акробат, като онзи, когото снощи е видял в цирка; облечен е в същото зелено трико, пресреща хората и ги прескача един след друг. Дори след всеки скок той прави с ръце същия елегантен жест на акробата и любезно се покланя на публиката...

Но ето че отсреща иде вашият добър приятел; той е изпъчил гърди, изправил глава, гледа ви и не ви узнава. Вие го хващате за ръката, спирате го и той едва се опомва, сякаш пробуден от сън. Ах, какво чудесно време, мълви той, прощавай, замислил се бях. А пък в същност, знаете ли, а зад него блестяха сабите на царска свита, ечаха медни тръби и хиляди гърла цепеха въздуха: Слава! Слава вовеки! Ти възвеличи племето си!

А пък вашият приятел е тъй тих, скромнен и разсъдлив човек!

Или, най-после, вземете друго. Седите в кафенето, в най-шумното и прилично кафене в града. До вас на масата е приятелят ви, който работи над един научен труд; вие водите разговор тъкмо върху това, но скоро забелязвате, че той не ви слуша. Той е загледан в един господин на отсрещната маса; мигновено лицето му добива суров израз, веждите са събрани и той диша тежко-тежко. Подръпвате го за дрехата — той се обръща и отговаря усмихнат на въпроса ви — „загледал се бях ей там, в онзи господин; познавам го; говоря, аз те слушам“. А знаете ли какво беше в действителност? Той видя случайно онзи оholen, угоен господин, с многото пръстени на ръката и хубавата буйна грива коса, който съвсем спокойно четеше *Le Temps*.

И неочаквано в паметта му застава спомен: веднъж, през зимата, в един кален ден той срещна на улицата този човек. Вървяха един срещу друг по каменните бордюри; господинът гледаше право пред себе си и когато се изравниха, не само не отстъпи, но дори грубичко отблъсна приятеля ви, който стъпи долу, в локвата. Толкоз беше всичко; приятелят ви отмина и след минута забрави, но ето че днес той

си спомни тази случка и едва сега почувствува как тежко е бил оскърбен; задави го яд. И без да му мисли много, той изтегли от задния джоб на панталона си своя револвер, прицели се право в челото, не, малко по-горе — тъкмо в буйната грива на господина, и стреля. Господинът се олюля и падна на пода, а след миг хубавата му грива лежеше в праха, зацапана от топла кръв...

В този миг вие го повикахте и той — помните какво ви каза.

А вашият приятел е такъв благ човек, той пише капитално съчинение, може би за свободата на личността, за доброто начало у човека... А, какво ще кажете?

Той млъкна и загледа приятеля ми, като все още продължаваше да се усмихва със своята хаплива усмивка. Но преди да дочака отговор, прекъсна се сам. „Не, чакайте — рече той, — ще ми позволите ли да ви задам един въпрос?“

— Моля, моля.

— Благодаря и — продължавайте. — Но кажете ми, наистина ли вие винаги сте казвали — ето, на вашата съпруга и на вашия добър приятел — всичко, каквото сте мислили за тях?

Този нелеп въпрос беше толкова ненадеен, че приятелят ми се подвижи неспокойно върху стола, домакинята едва не извика и, признавам си, аз бях също поразен: погледнах приятеля си и жена му и стори ми се, че пръв път през живота си ги виждам — така чужди ми изглеждаха те. Не знам, може би ние взаимно си действахме един другиму...

Но приятелят ми пръв се съвзе; той се усмихна пресилено и промълви:

— Но допуснете, че не е имало нужда...

— Аха — засмя се лошо непознатият, — значи така — не е имало нужда... Ами ако аз ви попитам какво мислите за мене в тази минута — вие, тримата — можете ли ми каза?

Но тутакси той сякаш се опомни от нещо, изгледа всинца ни недоумяващ, почти плахо — и весело, от сърце се засмя. Лицето му изведнъж доби съвсем нов израз, дори очите му изгубиха студения си зъл блясък.

— Простете, господа — обърна се той смутен към нас, — моля ви, простете. — Той се раздвижи цял в креслото, дори за миг издигна и сложи върху масата двете си ръце, но като видя, че ние ги гледаме,

гузно ги отдръпна — те бяха наистина необикновено грамадни, влакнести и груби — и продължи: — Виждам, аз развалих хубавата ви вечер, но така се случи... И после, знаете ли — много ми е неприятно, че вие ще си помислите бог знае какво за мене. А, уверявам ви, не сте прави. Преди всичко, аз не ви казах свои мисли...

Тук той се смути още повече, млъкна за миг и личеше, че е в твърде силно вълнение. И продължи:

— Не, не това — те са мои, но те живеят у мене само отпреди една седмица. Никога преди това аз не помня да съм мислил нещо подобно. Или, кой знае, може би те са били у мене, ала аз не съм ги подозирал; живял съм с тях, без да ги знам, и ето, трябваше да дойде един лек тласък отвън, който изведнъж разкъса тънката завеса пред мене, която съм смятал досега за непрогледна стена, и пред очите ми се разкри един нов, необхватен свят; не, той е същият, но очите ми сякаш изведнъж добиха ново свойство, нещата станаха прозрачни и аз вече виждам отвъд тях, виждам пружините, които ги движат, а това е тъй ново, интересно и... странно до ужас!

— Но, виждам, вие не ме разбирате — тук той направи един жест на тежко отчаяние и продължи: — простете, аз и без това се пообърках на вашата вечер; по-добре нека ви разкажа всичко, това може би ще помогне и на самия мене.

И без да дочака съгласието ни, той заговори бързо, отсечено, сякаш се страхуваше да не го превари, да не го спре някой.

— Това се случи преди една седмица, миналата събота, вечерта. Но трябва да ви кажа, че от известно време аз церя нервите си. Впрочем какво церене: просто всеки ден правя студени бани в Княжево. И да не помислите, че съм бог знае колко болен. Напротив — никога през живота си не съм се чувствувал така здрав. Както сте забелязали, всяка утрин аз ставам съвсем рано. И знаете ли защо? Ходя накрай града, горе, над семинарията. Там има дълга права алея между бориците. И всеки път, щом стигна там, спирам в началото ѝ, вземам шапката си в ръце и припвам със сè сила от единия до другия край — тичам като буйно младо животно; понякога дори подскачам, провиквам се... и да знаете какъв изблик на неудържима енергия и жизнерадост обхваща цялото ми тяло!

Ето такъв болен съм аз! Но лекарите, тия мъдри мошеници, обявиха, че страдам от разстроени нерви. Стара песен: когато на

всичките им въпроси отговаряте отрицателно и най-после се убедят, че нищо ви няма, тогава те прибягват до последното сигурно средство — нервите. Огледват ви, ослушват ви тайнствено, чукат ви ту тук, ту там, шепнат нещо под носа си, поклащат печално глава и решават — нервите! Вие имате разстроени нерви; ще трябва да се церите о̀време! Тъкмо така се случи и с мене. И понеже имах свободно време и пари — избрах най-малката злина: предпочетох София. Впрочем аз съм живял тук и по-рано.

И така, всеки следобед аз правя бани в Княжево. Миналата събота, ако си спомняте, утринта валя проливен дъжд, на обяд времето се изясни и до вечерта имахме един прекрасен ден. Но тъкмо затова пък този ден в Княжево имаше по-голяма навалица от всеки друг път. В определеното време пак отидох в Княжево, но за връщане беше вече решително невъзможно: всички трамваи изведнъж се изпълниха от сган, която се блъскаше, шумеше, викаше. Изпуснах много каруци, закъснях съвсем и накрай отчаян, реших да си дойда пеш до София.

Тръгнах по мрак; времето беше хубаво — свежо, но топло, макар и облачно. Вървах полека и мислех: Впрочем не помня какво съм мислил; навярно това бяха онези малки, дребни, незначителни мисли, с които ние живеем всеки час, всеки миг и тъй свикваме с тях — както с тракането на стенния часовник, с шума от чучура на стара турска чешма, — че понякога казваме: Не, не помня, не мислех нищо... И тъй, аз вървах и мислех; стигнах Павлово, отминах го и излязох на съвсем открито поле. Стори ми се, че едвам сега забелязах нощта — тази дълбока, бездънна и необхватна нощ, която беше пребулила, сякаш притиснала земята. Ослушах се — никакъв звук: само тук-там блестяха светлини и вдясно, горе в Бояна, също трепкаха светлилки, а над тях висеше тъмната снага на планината. Спрях се и изгледах планината: там облаците се бяха раздвоили и между тях надничаше златният рог на месечината, огрял ясно планината. Какво помислих — не помня, знам само, че тръпки побиха цялото ми тяло. Тръгнах пак, поисках да се успокоя, напразно — вълнението, дори не вълнение, а някаква непонятна, тежка мъка беше притиснала душата ми...

Тук непознатият махна отчаяно с ръка и заяви:

— Не, не мога да ви предам. То е неуловимо. Навярно през тези няколко мига в ума ми са блеснали безкрайна редица мисли — мигновени, светкавични; мисли, които ние не съзнаваме и не помним.

Но когато се съвзех, аз знаех вече своята мъка — тя беше ужас пред тишината и вечността. В този миг аз се чувствавах не тук, в полето, а там горе, посред немите каменни отломъци на тази студена планина. Наоколо ми цареше ледна тишина, тишината, в която слушаш ударите на собственото си сърце, чуваш как се отронва и пада малко камъче под нозете ти и слушаш шума от водните капки, които се стичат от близката пряспа и капят някъде долу — равни, отмерени... О, този шум на тишината, който ни пронизва цели и се забива като игла в мозъка ни! Край мене се издигаха огромни като стени камъни, а право срещу мене стоеше друг — наклонен, едва подпрян с краищата си о другите масив, готов всеки миг да се сгромоляса надолу в пропастта. Но той не падаше. Не, той не пада! Той е там може би от хиляди, десетки хиляди години; и зиме, и лете; вят го бури, плискат го дъждове, засипват го преспи, а той е се там, неподвижен над пропастта. Какво го е еня него, че там долу се раждат и умират хора, рушат се, съзиждат се градове и отлитат безчет години!... Разбирате ли — и в тази минута аз се чувствавах тъй малък, тъй жалък, тъй безмерно нещастен, че бях готов да заридая от мъка, да завикам от отчаяние. Но някакъв шум ме опомни. Вслушах се — това бяха стъпки; някой идеше зад мене. Не посмях да се обърна. Ускорих стъпките си, и другият също забърза; спрях се — и той спря. Кой беше този проклет човек! Мигновено тръпки пронизаха цялото ми тяло, а след това ме обхвана бесен яд. Стиснах пестници и се приготвих да се извърна с един скок и да заловя за гушата този негодник. Но в това време далеч зазвъня звънец и за по-малко от минута по шосето профуча трамвай, като освети цялата околност. Погледнах: на две крачки встрани до мене стоеше някакъв човек със снета в ръцете шапка, който мълчаливо ми се поклони и ме поздрави гласно. Аз му кимнах неохотно с глава и тръгнах, но и непознатият тръгна редом с мене.

Доколкото можах да видя този човек при светлината на трамвая, той сочеше над четиридесет години; нисък, широкоплещест и малко прегърбен, със силно оплешивяла глава и без мустаци; върху носа му стояха големи кръгли тъмни очила, закачени зад ушите. Това добре видях. Лицето му беше необикновено широко, сухо и кокалесто, с издадени напред челюсти. Едно от онези лица, у които на пръв поглед сякаш виждате черепа и след това живото лице. Впрочем и по-после,

като гледах тази белееща се в тъмнината глава и вместо очи — двете тъмни стъкла отпред като две черни дупки, все повече ми се струваше, че редом с мене върви някой, у когото вместо глава, стоеше над раменете оголен череп.

Изминахме така двадесетина крачки мълком. Накрая моят спътник попита:

— Навярно и вие като мене сте изпуснали трамвая, господине?

Отговорих му късо — да. Той помълча, поизкашля се и отведнъж заговори, но заговори така, като че сме стари интимни приятели, вървим отдавна и беседваме.

— Слушайте — каза той, — не намирате ли, че никога върху земята не е имало толкова много хора?

— Но как така?! — учуден попитах аз.

— Разбира се, че винаги е имало, съгласи се той, но те никога не са били толкова много, както сега. Видяхте ли днес как излишно многобройна е тази паплач, която се душеше там, блъскаше и ненавиждаше... И само там ли? Идете в пощата, в банката, в театъра; тръгнете по улиците — все тези безлични, проклет и ненужни човечета, всяко от които мисли, че е толкова ценно и необходимо, че ако загине то, ако само един косъм дори падне от главата му, и цялата земя ще се разтърси!

— Да, но и ние сме като тях, мислим като тях, пречим им може би...

— А, там е то, че аз не мисля като тях и заради това имам право да ги презирам. Да, имам!

Той млъкна, но аз чувствувах как почти се задъхва от възмущение, а след минута се изкиска лудо; смехът му беше груб, противен.

— Защо се смеете? — попитах аз потресен.

— Смея се на човечеството — отвърна той съвсем сериозно.

— На човечеството?!

— Да, на човечеството. За да се спаси от себе си и от своето нищожество, то създаде богове, които само уби, и ето го днес стои пак — жалко и безпомощно — лице срещу лице с вечността... Знаете ли, преди малко аз мислех за вечността...

— За вечността? — попитах аз, изплашен от лоши предчувствия.

— Именно: за вечността. Аз вървах след вас, гледах планината и мислех за вечността...

Изтръпнах. Той млъкна и ме загледа в тъмнината. Аз не различавах нито очите, нито лицето, но струваше ми се, че върху устните му играе тънка сатанинска усмивка. Кой е той? Какъв е този субект? — питах се аз, отмалял и изплашен. Погледнах го под око. Но той вървеше, явно вдаден в мисли, и като размаха шапката си във въздуха, заговори пак, сякаш сам на себе си:

— Не, от всичко това нищо не излезе. Уверявам ви: някога поне не бяхме сами, имахме бога, който ни гледаше, слушаше, разбираше и утешаваше. Каква идилия наистина! А сега? Сега ние сме вечно сами, сами като подгонени зверове и вместо доброто око на бога, открихме четирите ледени стени на нашата стая! Завидна печалба наистина!

Личеше, че той мисли твърде усилено, прескачаше бързо от мисъл на мисъл и аз чувах само откъслечи от тези мисли, които измъчваха бедната ми душа.

— Хе, хе! Някога човекът беше цял, здрав, уверен и влюбен в себе си и своята непогрешимост... А сега, питам ви, какво е сега? Една прашинка, която люшкат ветровете. И какво знаем ние! Та ние дори себе си не познаваме. Живееш цял живот със себе си и накрай разбираш, че си бил вечно с някой друг, чужд, когото по-малко знаеш от всеки случайно срещнат. Ето, сега аз ви познавам вече: видях лицето ви, чух гласа ви и няма да ги забравя, а вие знаете ли ги, вие, който цял живот сте слушали гласа си, гледали сте лицето си в огледалото, на снимките, на платното. Не! Уверявам ви — не! Знаете ли — някога обичах едно момиче, не — мене обичаше едно момиче. И веднъж — трябва да ви кажа, че то беше възхитително момиче, едно от тези малки, прелестни, безгрижни създания, — веднъж то ми каза: — Аз те познавам: между хиляди други да вървиш, отдето и да се подадеш — изведнъж те познавам... или, ако ти бъдеш в стаята с много хора, ако чуя само гласа ти, само една дума ако чуя и казвам — той е, това е неговият глас...

И ще повярвате ли, господине, в този миг аз открих нещо много странно: открих, че сам аз не се познавам. Виждах нея цяла: как пристъпва по улиците, как държи главата си, как маха лявата си ръка, когато върви — цяла, а себе си — не. Ако аз срещнех себе си на улицата, облечен в чужди дрехи и с чужда шапка на глава — не бих се познал. Знам това. Или ако чуя, че някой чете нещо в съседната стая и този някой бъда аз — няма да позная гласа си. Всички други ще го

познаят, дори вие, който от няколко минути ме слушате, а аз — не. Аз, който цял живот съм го слушал! Бях много зачуден от това откритие, но когато поисках да обясня и на нея — тя не ме разбра; тя се кискаше със своя чист, весел, съблазнителен смях, който топеше сърцето ми и викаше: Не! Аз се знам каква съм, аз познавам себе си...

— Бедното момиче! А пък тя беше така хубава, така мила...

Последните думи моят странен спътник произнесе полека, замислен и с дълбока печал в гласа, но след няколко крачки спря, сякаш се опомни от нещо, и ме загледа.

— Слушайте — рече той, — искате ли да я видите?

— Коя? — попитах аз учуден.

Нея, моето момиче, аз имам портрета ѝ, нося го винаги със себе си. — Той бръкна бързо в джоба си, извади нещо оттам и ми подаде. — Ето, вижте — тя има такива прелестни черни очи, малко овално лице и буйни коси, които носи причесани над ушите. Вземете!

— Тъмно е — промълвих аз отегчен.

— Не, не, вземете, погледнете срещу луната, ще видите.

Аз поех предмета, издигнах го срещу луната и погледнах. Това беше малка елегантна рамка от сива кожа, с вдлъбнати страни, по средата с елипсовиден медальон. А върху златножълтия фон стоеше прикрепена изрезка от лик на младо миловидно момиче. Впрочем аз едва различих само наклонената надясно главица и две очи, две чужди очи, които ме гледаха, препълнени с тъга. Не знам, тъмно беше, може би само така ми се е сторило...

Аз му подадох портрета, като заявих, че е много хубава.

— Нали? Нали? — попита той зарадван. — И да знаете само как ме обичаше тя, о, как ме обичаше!

После той помълча и в главата му бликна нова вълна мисли. Той се спря и ме загледа.

— Слушайте — почна той, — кажете ми какво би направил някой, ако с него се случеше всичко това?

— Но как? Какво?

— Ако го обикнеше едно момиче, едно младо, чисто, неопитно момиче, което не познава нищо друго, освен гласа на своята плът и своето сърце. И ето че туй момиче е влюбено в него, обожава го. Ако той му каже: Изгори заради мене в огъня — тя ще се хвърли и ще

извика: Щастлива съм! Ако ѝ каже: Умри — тя ще умре и ще бъде щастлива.

— Тогава, разбира се...

— Не, чакайте — прекъсна ме той, — чакайте: той също я люби и може би сто пъти повече, защото той знае онова, което тя не знае — че всичко е само миг, а после иде безводната жълта пустиня... Но той не иска, той полудява само при едничката мисъл, че някога ще дойде ден, когато ще изгуби любовта на това малко прелестно създание. О, той би предпочел да я види хиляди пъти мъртва от собствената си ръка, отколкото разлюбила го и чужда... Разбирате ли? Е, добре тогава — кажете!

Той се приближи до мене, хвана ме здраво за дрехата и въвря чак до лицето ми своя отвратителен гол череп — кажете!

Аз отстъпих изплашен и опитах да отмахна ръката му от дрехата си; единият ми крак беше вече върху ръба на канавката. Той ме пусна бързо, отдръпна се и се изсмя.

— А, вие се боите от мене! — извика той. — Да, аз забелязах това още по-рано.

И мислите му пак отскочиха.

— А знаете ли защо вие се боите от мене? — попита той. — Защото не ме познавате. Да. Разбрах: вам много ви се иска да узнаете кой съм, какъв съм, как се казвам, дори на колко съм години; беден или богат... И тогава вие отведнъж ще ме отличите от другите хора, ще станете по-ясен, по-определен — един човек. Но напразно се надявате — това аз няма да ви кажа: тази нощ вие сте мой пленник и аз искам да ви помъча... О, у всекиго от нас живее по един тиранин. Слушайте, аз ще ви разкажа една смешна случка. Беше една нощ, през зимата; имаше замръзнал сняг, отъпкани пътеки, мъгла — тъмна гъста мъгла. Прибрах се късно дома и ето че по пътя, пред мене по пътеката настигнах някакъв човек. И ненадейно ми се прииска да го изплаша. Бях пийнал... не, не бях пил, но така — прищя ми се. Приблжих го и тръгнах в такта на стъпките му; отначало той не забеляза нищо, но след малко разбрах — загложди го безпокойство. Той намали крачки, поослуша се, навярно искаше да ме пропусне напред, но и аз намалих крачките си; забърза — забързах и аз. И ще повярвате ли — такъв ужас го обхвана — чувствавах ясно как тръпне, как се гърчи и свива цялото му тяло. Играта продължи не повече от минута, но той не издържа, той

се поддаде на своя безсмислен страх и отначало само ускори крачките си, после почна да подрипва и накрай се хвърли да бяга като луд през мъглата...

— А чуйте — прекъснах аз бръщолевенето му, — кажете ми, преди малко вие не опитахте ли същото и с мене?

— С вас? О, не! Моля, моля... аз не съм толкоз груб. Не, тогава аз вървах зад вас и мислех само за планината.

Гласът му прозвуча някак глухо, неопределено и аз не разбрах — шегуваше ли се, гавреше ли се с мене или пък сериозно говореше. Но ето че той се спря пак и ме загледа със своите тъмни стъкла.

— А знаете ли как постъпи господинът? — попита той неочаквано.

— Кой господин? — учудих се аз.

— Онзи, любимецът на малкото момиче.

— Та знам ли! Оженил се е може би...

— Не — отвърна той съвсем сериозно, дори малко замислен. — А-а вие сте лош познавач... — Как може да се ожени такъв човек! Не, той просто реши да не я среща вече. Наистина за него това беше една страшна, безгранична мъка — да я не вижда, да я не милва, да не слуша гласа ѝ. Тя се беше впила като отровна стрела в сърцето му и той знаеше, че когато поиска да изтръгне стрелата, ще откъсне ведно с нея и сърцето си и все пак избра този път — той беше единственият.

Но ето че още на другия ден той намери в кутията за писма една записка: Ела довечера — чакам те в нашата беседка; на втория пак — Ела довечера — чакам те в нашата беседка; на третия — също. Тогава в ума му се зароди едно решение. Едно от онези безумни нелепи решения, на които ние съзнаваме всичкото безсмислие и все пак знаем, че те са един наш предопределен, неизбежен жребий; ние знаем, че рано или късно все ще изгорим крилете си върху тях, както малките безпомощни мушици лете изгарят върху лампата. Безумните мисли се вгнездват в душата ни, омотават я и дълбаят, както водните капки яка скала, и най-после ние отстъпваме победени — няма друг път...

На третата нощ той приближи като крадец в градината, мина през малката дървена вратичка, която намери отключена, влезе вътре и спря. Беше облачно и тъмно, а той е късоглед; пред него се издигаше само високият клонест орех посред градината. Той знаеше, че на десет крачки от този орех е беседката и тръгна нататък; когато приближи,

нещо го блъсна по лицето, заплете се о ръцете му; подхвана — повесено въже; дойде до стъблото — там намери изправена ниска стълба и разбра. През деня тя беше направила люлка и се е люляла там със своите дружки до късна вечер. Ах, милото, безгрижно момиче!

Една минута подир това той вече притискаше до гърдите си нейното крехко, топло, сладкодъхно тяло. Тя беше седнала върху коленете му, рошеше буйните му тъмни коси, шепнеше му нещо и търсеше през обвисналите му мустаци неговите силни мъжки устни. Ръцете му лежаха върху нейните меки лястовичи рамене. Той чувствуваше топлината ѝ, чувствуваше голотата ѝ под тънката дреха. Несъзнателно той дръпна ръцете си по-нагоре, към разкритата ѝ шия и ето че в този миг стана нещо, което той сам не разбираше; не знаеше: сякаш ръцете му, неговите яки груби ръце, изведнъж оживяха и с бясна стръв се впиха в тази грациозна шийка, мимо неговата воля и желание. Тя се опита да извика, но той затисна с ръка устата ѝ и още по-стръвно впи пръсти в гърлото: колко трая всичко това — един миг, една вечност — той не знаеше. Не, той не знаеше. Когато се опомни, върху коленете му лежеше топлият, безчувствен труп. Тогава той скочи, издигна го и понесе на ръце; дойде до ниската стълба, покачи се по нея и хвърли с въжето една здрава петелка върху тънката шия. Свърши се. И чак когато се прибра у дома си, той забеляза, че палецът на дясната ръка много го боли. Той го приближи до лампата и погледна: пръстът беше кървав; малко по-долу от втората става, из три малки ранички — отдолу и отгоре — струеше кръв; там стоеше отпечатъкът на нейните ситни бисерни зъбки...

— Ах, оставете! Стига — прекъснах го аз, — какви ужаси разправяте...

Наистина той говореше това с такава дива страст, сякаш сам се опиваше и от представата за тежкото зрелище, и от потресното чувство, което извикваше у мене.

— О, но това не е всичко — продължи той, — има още нещо. На другия ден той беше в кафенето; в най-шумното и реномирано кафене, дето се събира цветът на целия град... Той седеше на маса между свои приятели, които оживено спореха върху една случка, станала в града през нощта. Той стоеше, слушаше мълчаливо и равнодушен разглеждаше обвития си с бинт палец. И отведнъж така изохка, че всички се обърнаха към него. „Боли — каза той с виновна усмивка на

устните, — много боли; представете си, господа, нощес детето на хазаите така притисна с вратата палеца ми, че навярно нокътят ще падне...”

Но хората не обърнаха внимание на неговите думи; те го изгледаха с недоумение и продължиха разговора си. След малко той се обърна към съседа си и пак повтори същите думи. Тогава някой от околните се ядоса и извика: Млъкни там! Стига с твоя пръст! Чухме!... А той не каза нищо, изгледа го виновно, стана и отиде на друга маса. Оттам обаче скоро се чу как той пак приказваше: Представете си, господа, нощес детето на хазаите...

— Ето, разбрахте ли сега? — Непознатият млъкна и ме загледа в тъмнината, но след миг той се изкиска весело.

— Не, вие нищо не разбрахте — извика той, — вие дори не слушахте; през всичкото време вие само се питахте — какъв ли е този екземпляр? Дали той не ме лъже и не разказва в същност някой свой подвиг... А, нали? А пък работата е съвсем проста: всичко това аз прочетох преди няколко дни в една книжка и много ми хареса... Една малка книжка със сини корици; утре вие можете да я купите от всяка книжарница...

Не отговорих нищо; той също млъкеше; изминахме така няколко крачки и ето че той пак се спря.

— А знаете ли — попита той изведнъж, — знаете ли, че наистина аз имам здрави ръце? Всичката ми сила е в ръцете; аз мога, ако поискам, да извивам желяза около ръцете си, досущ като онези юнаци в цирковете... Ако стисна, мога да строша пръстите ви като стъкло... Не обичате ли да опитате... дайте... — И неочаквано той ме хвана за ръката, но аз я изтръгнах ужасен, прескочих канавката и излязох на шосето. Той също прескочи след мене; почти тичаше след мене и викаше: — Но защо се боите... аз... малко... само така... да видите...

Наоколо нощта беше все тъй тъмна, глуха и безлюдна. Ние бяхме стигнали към запустелия военен лагер. И отведнъж такъв безмерен ужас ме обзе при мисълта, че аз съм сам в полето и зад мене е този отвратителен жив череп, който ме гонеше през мрака... За щастие пред нас, откъм Княжево, профуча пак трамвай. И без да разсъждавам, аз приближих до линията, причаках летящия трамвай и с един отчаян скок се хвърлих към него; ръката ми попадна върху затворената врата,

десният ми крак улучи стъпалото, но левият се влачеше по земята... Неколцина присегнаха, уловиха ме и ме въвлякоха вътре. Аз се качих и паднах почти в несвяст на ръцете им.

— Но какво има? Какво се е случило? — питаха ме изплашено от всички страни.

— Нищо — едва смогнах да им отговоря аз, — уморен бях, исках да се кача...

Разбира се, аз излъгах, излъгах тъй, както ние лъжем хиляди пъти всеки ден. Но ще повярвате ли, в този миг на полусъзнание с мене стана нещо много чудно: аз изгледах тази плътна маса хора с устремени в мене очи и стори ми се, че изведнъж видях разкрити до самата глъбина душите им; сякаш от всички страни ме заобикаляха призраци, простираха към мене ръце, крещяха, молеха за помощ и гинеха... обля ме нова вълна на ужас; бях готов да скоча отново от трамвая и да тичам, да тичам като луд през полето... Ето, от тази нощ аз разбрах, но... прощавайте...

Той ни изгледа плахо, усмихна се и стана:

— Прощавайте! Късно е вече, нали? Трябва да спим.

Той отиде до вратата, поклони се, изгледа ни пак усмихнат със своята зла, загадъчна и подигравателна усмивка и излезе.

Изминаха няколко дни, нашият съжител отново се затвори в себе си. Впрочем не го и търсихме вече, но една нощ домакинята изплашена съобщи, че беше направила ново откритие: господинът при всяко влизане в стаята си — и нощем, и денем — веднага заключвал вратата отвътре. Събрахме се на съвет; това не можеше да продължава така; този човек засенчи тихото щастие на нашата къща. Дори приятелят ми, моят спокоен приятел, беше сериозно смутен. Но, разбира се, нищо не можахме да решим. Обаче на утрото при нас дотича изплашената и едновременно зарадвана домакиня и съобщи, че квартирантът изчезнал. Той беше прибрал малкото си неща и незабелязано напуснал стаята. Върху масата стоеше запечатан плик: вътре имаше наема за целия месец и няколко набързо нахвърляни реда. Принуден бил ненадейно да отпътува, не искал да ни буди и безпокои и после — свършваше той бележката си — вие сами виждате, че след онази нощ аз не мога да остана повече в къщата ви.

Три дни след всичко това, вечерта на следната събота, бях се прибрал в моята спокойна стая, пуших и прелиствах вечерните

вестници, когато изведнъж спрях изумен и невярващ на очите си. В един всекидневник, със ситни букви, в отдела „Произшествия“ беше написано:

МЪРТВЕЦ В ХОТЕЛА

Тази заран в 8 и ½ часа в хотел „Мадрид“, в една отделна стая на горния етаж, е намерен мъртъв неизвестен човек. Дошъл е в хотела преди три дни; бил много мълчалив и замислен през всичкото време. Нощес се върнал рано, разговарял с прислугата и се прибрал в стаята си, а тази утрин го намират мъртъв, седнал в едно кресло и несъблечен.

Предполага се, че се е самоотровил, като е взел голяма доза стрихнин; смъртта е последвала веднага. У него не са намерени никакви книжа освен крупна сума пари. До него, на пода е имало още: една празна предпазка за очила (очилата са били на очите му — големи, кръгли и с тъмни стъкла — интересното е, че по-рано той не ги носел) и една малка рамка от сива кожа; в рамката — изрезка от портрет на младо, неизвестно момиче. Предполага се, че той е държал тази рамка до последния миг. Господинът е над четиридесет години, с кестеняви мустаци и буйни тъмни коси. Никой не го познава. Наредено е следствие.

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ

СЪНОВИДЕНИЯ

През една лятна софийска вечер, накрай града, по неравната пътека между реката и Военното училище тичаше някакво момиче; то идеше отгоре, покрай северната стена на оградата, и бързаше да настигне трамвая. На петдесет крачки от моста момичето видя как ватманът нагоди пръта върху жицата; когато то стъпи на моста — удряше последния звънец, а на двадесет крачки — потегли каруцата. Но младите и пъргави крачета не искаха да отстъпят: момичето сне широкополата си тюлена шапка, затича се, настигна с последните няколко скока трамвая и ловко се хвърли в откритата врата на задната платформа.

Вън стояха само неколцина мъже, които почтително дадоха път на уморената и задъхана госпожица. Тя прекоси тъмната платформа — електрическите лампички, както често се случва, бяха повредени, и трамваят вън и вътре тънеше в мрак — спря там, хвана се о решетките на прозореца и сложи глава върху ръба на вратата; лицето ѝ гореше, гърдите ѝ дишаха тежко. Тя беше уморена пряко мярка; навярно виеше ѝ се свят и очите ѝ се премрежваха. Но тласъкът от първия завой на каруцата я опомни, а може би не беше и само тласъкът. По тялото ѝ мина мигновена тръпка, тя вдигна бързо глава и се огледа плахо наоколо. Край нея стояха няколко бедно облечени мъже; тя ги разгледа добре в мрачината, дори забеляза, че един от тях беше нисък мъж с фес на глава. Пътниците разговаряха спокойно помежду си, без да обръщат внимание на момичето. Но там, настрани от другите, в ъгъла зад самата нея имаше още някой. През всичкото време тя чувствуваше, че този човек я гледа неотстъпно. Дори не само това: тя сякаш го виждаше, сякаш усещаше над себе си цялата му снажна фигура; топлината на тялото му досягаше нейната плът; вълни от горещия му дъх обвяваха лицето ѝ, замайваха я. И след миг тя сети, че върху решетките на прозореца, до протегнатата ѝ левица, стои още нечия ръка — мека и гореща — почти върху ръката ѝ.

Ето тогава тя трепна като опарена, вдигна глава и изгледа околните. Но когато поиска да се извърне и погледне зад себе си — не можа. Някакво странно вцепенение беше сковало цялата ѝ снага; горещи вълни се разливаха по всичките ѝ стави, краката ѝ се подкосяваха, задъхваше се. И безсилна и омаломощена, тя се поддаде неволно назад с цялото си тяло. През тънката си лятна дреха тя чувствуваше вече подгънатия чужд лакът до лакътя си, и нагоре — от лакътя до мишницата — притиснатото мъжко рамо; надолу — чак до коляното — плътно я досягаше подадено мускулесто бедро.

Трамваят профуча по нанадолнището и пое към града из осветения булевард. И ето оттук, между момичето и този чужд мъж, се почна една безразсъдна игра, в която беше мъчно да се реши кой напада и кой е жертвата. От бързия ход двете пламнали тела ту се разделяха, ту се досягаха в бързи, плахи ласки, гонеха се, търсеха се; привличаха се и се отблъскваха; тръпнеха в мъчително очакване при късите паузи и се топяха при мигновените докосвания. Трамваят сечеше навалицата по площадите, електрическите кълба блестяха в очите им, вътре се качваха и слизаха хора; може би някои ги забелязваха вече и следяха възмутени, ала момичето беше безсилно да се опомни; смесено чувство на срам, на страх и сладка притома гореше снагата ѝ, помътняваше ума ѝ. В късите мигове на полусъзнание тя опитваше да се помести оттам, но се чувствуваше като омотана в невидима мрежа, из която нямаше сили да се откъсне. И — най-странното — чинеше ѝ се, че всичко това тя бе изпитвала вече много пъти по-рано — тия обжегвания и тоя ужас и мъчителна наслада — но когато рече да си спомни де и кога е било то — споменът ѝ се топеше в неуловима и безпределна сънна омая.

И отведнъж тя трепна като пробудена — пред нея се издигаха тъмните кубета на катедралата, а отдясно я притискаше вълна от човешки тела: каруцата беше спряла и вътре влизаха нови пътници. Момичето се промъкна между навалицата, откряхна лявата свободна врата, скочи долу и припна напред. Неочаквано сърцето ѝ вледени безумен страх: стори ѝ се, че след нея скочи още някой и затича да я догони — навярно оня ужасен човек. Тя ускори крачките си, блъсна се о неколцина минувачи и все тичаше напред, но страхът ѝ растеше — ето той е зад нея, настига я, зове я.

Наистина тя чу името си. „Опи! Опи! Опи!“ — викаше някой зад нея в тъмнината. На следната стъпка една ръка я стисна здраво над лакътя и момичето бързо се извърна, готово да нададе писък, ала неочаквано попадна почти в прегръдките на висока руса жена.

— Госпожа Магда!

И момичето се хвърли, с подкосени крака, върху ръцете на жената.

— Опи! Опи! — викаше изплашената жена. — Опомни се, какво се е случило? Защо тичаше такава? Ти се блъсна о мене, а не ме съгледа, викам — не чуваш...

Но момичето още не я чуваше: то трепереше върху ръцете ѝ, с вперени назад очи. За един миг, стори му се, че видя как някой, облечен в късо жълто палто и твърда шапка на главата, я гледаше отсреща, а когато тя се извърна — той ловко се прикри зад дъсчената пирамида с реклами.

— Госпожа... госпожа Магда... ох, там...

Момичето се взираше плахо към рекламните, притиснато до гърдите ѝ.

— Какво? Де? Но що е туй, Опи?

— Ох, там, госпожа, там... има някой — едвам промълви момичето, като сочеше с глава рекламните дъски.

— Кой е той? Какво иска? Ела, ще видим.

Но момичето се теглеше ужасено.

— Не, не, не! Не искам, госпожа — страх ме е. Да се махнем оттук по-скоро...

Ала жената я повлече нататък. Те приближиха пирамидата, обходиха я околоръст, разгледаха — нямаше никого.

— Е, видя ли!

— Боже, каква съм! — И момичето се закиска със сух, истеричен смях.

— Но кой? Какъв беше той, Опи?

Момичето млъкна изведнъж и загледа плахо жената.

— Той... Никой, госпожа, никой... присторило ми се е...

— Отде идеш?

— От трамвая слязох, бях при Милко — ох, госпожа, да се махнем оттук, не ми се стои. — И те поеа, към центъра, хванати под ръка, притиснати една о друга.

— Вечеря ли?

— Не.

— Ще ходиш ли в гостилницата?

— Не знам.

— Слушай, Опи — ела у дома; ще си починеш, може да дойде и Илинов.

— Добре, но ако... — Момичето се поколеба.

— Какво?

— Нищо; ще дойда — отсече твърдо то.

И двете жени забързаха надолу, като си пробиха смело път през навалищата. Те завиха на първия ъгъл, пресякоха улицата и потънаха в един широк тъмен коридор, изпращани от лакомите погледи на мъжете.

Там, в двете стаи на горния етаж, живееше госпожа Магда, а долу се помещаваше работилницата на нейния моден шапкарски магазин.

Щом влязоха, домакинята повика момичето, което ѝ прислужваше, и поръча да приготви чай, после взе от масата сребърния си портсигар, запуши и се обърна към гостенката:

— Искаш ли, Опи?

— Дай.

В това време Опи беше снела вече шапката си и лежеше, протегната върху удобното канапе. Тя присегна лениво, пое цигарата и метнала крак върху крак, засмука жадно пушека, с приковани о потона очи.

Навън, през отворения прозорец, ечеше шумната улица: стоята огласяше грохот от трамвайни колела, примесен със звън от копита по паважа, писък на автомобилни свирки и несмълкните викове на улични продавачи.

Двете жени пушеха, слушаха и мълчаха, унесени всяка в своите мисли. Опи лежеше, все така метнала крак върху крак, приковала поглед о потона. По тялото ѝ още минаваха нервни тръпки, но мислите ѝ добиваха вече обикновеното си сънно безразличие. Всичко в ума ѝ се сливаше в една хаотична мъгла, случките и събитията се смесваха, границите се заличаваха и тя не знаеше кое от тях е било днес, преди

минута, и кое — преди месеци. Тя не знаеше кое от тях беше истина и кое — чуто, прочетено, сън или мечтание.

С нея ставаха такива странни неща, цяла върволица случки — без брой, без край, които идеха отнякъде през мрака, достигаха я за миг и чезнеха: незнайно де, незнайно как — а между тях лежаха дълги черни междини.

А где беше тя сега — тук, в тази чужда стая, или у дома си, или — никъде, никъде?

Коя е тази жена там, тази висока руса жена, облегната небрежно в креслото, която пуши тънката цигара с начервените си устни и така съсредоточено излъсква котешки заострените си нокти?

— Ах, да — госпожа Магда.

Опи устремява към нея сините си бадемовиднопродълговати очи, засенени от гъсти ресници, гледа я няколко мига и иска да се усмихне сама на себе си, но — черните завеси се раздвояват и през хаоса изпъкват хора: един, двама, трима, петима. Опи едва ги узнава, едва спомва имената им. Някъде в нощта бушува пожар и червените огнени вълни обливат в кърваво зарево трупове. Гърмят пушки, огласят викове. През мрака изскачат въоръжени хора. Сбират се, говорят нещо и — повече от всички — висок и снажен мъж — офицер...

Пътуват: ден, два, три — през гори, през планини; денем и нощем; в кал, в дъжд и бури — и все този висок и снажен мъж — ласкав, предупредителен и добър: „Не плачи, Опи, забрави, утеши се, ти ще бъдеш наше момиче отсега.“

А после? После — какво?

Опи примигва често-често, вдига лакът, свива едното си рамо, сякаш се брани от удар. Пред нея стои разярена възрастна жена, лицето ѝ е позеленяло от яд, очите ѝ мятат искри. Тя хваща Опи за раменете, раздрусва я. „Ти, ти! — вика разярената жена. — Мръсница, неблагодарница — вън от къщата ми, ти погуби нашето дете...“

Но Опи не помръдва от мястото си, сякаш това се отнасяше съвсем не до нея... О, ней ѝ е тъй добре, толкоз е щастлива — върху устните ѝ още горят устните на Милко, само преди миг ръцете ѝ лежаха върху раменете му и неговите любими ръце я приключваха през кръста в силна прегръдка.

Но защо Милко е тъй бледен и плах? О, как трепери горкото момче...

И ето пак тази хаотична мъгла и тези дълги черни междини!

Когато Опи разкрива повторно очи, пред замрежения ѝ поглед трептят, преливат се един в друг, гаснат и припламват два образа. Тя не може да ги отличи един от друг, иска да ги раздели и не може — и страда. Душата ѝ гали погледа на две покорни, влюбени очи, усмихва ѝ се румено лице, обкръжено с венец от черни като смола къдри, но когато протегне устни — посрещат я слюнави уста, смразява я леден поглед и право в лицето ѝ се смее друго лице — подпухнало, насечено от бръчки, със зверски, разширени скули.

О, те са, двама в едно и също лице, един в две лица. Те са вечно с нея — наяве и насън, а зад тях — касиерът Илинов и хиляди, и хиляди мъжки очи, които я следят, обнажват и мърсят, а сърцето ѝ е свито като топка и тръпне от страх и упойна притома. Опи е безсилна, Опи е робиня на тяхната воля.

— Ах, ако тя имаше силата на една ръка — една силна ръка, пред която треперят мъжете — с дълги и нервни пръсти и котешки заострени нокти — ръката на госпожа Магда, тя би издраскала лицата им, избола би очите. „Ти страдаш, мое дете, ти си нещастна, погледни какви са износени дрехите ти и повяхнало лицето — ела при мене и ние ще бъдем от днес две сестри — искаш ли?“

Опи седеше, свита върху мократа скамейка; пред очите ѝ блестяха златните кубета на „Александър Невски“, огрени от заник слънце, а ръката ѝ тръпнеше, включена в две горещи нервни ръце, и по цялата ѝ снага се разливаше сладка-сладка омая...

И Опи повярва: тя не знаеше коя е тази жена, отде иде, какво търси от нея, но — не умът — душата и сърцето ѝ подсказваха — тази е, тя е твоя сестра, вас ви свързва еднаква орис — довери ѝ се, довери ѝ се!

— Госпожа! Госпожа Магда!

— Тук съм, мое дете, какво искаш?

На края на канапето, до самата глава на Опи, е седнала госпожа Магда, тя милва с ръка косите ѝ, свежда лицето си над нейното лице, гледа я, гледа — и впива устни в устните ѝ.

— Опи, спиш ли?

— Не.

— А какво?

— Будна съм: мисля.

Мълчание.

— Ти страдаш, Опи!

Пак мълчание.

— Нали, милото ми, ти страдаш?

— Да.

— Какво ти е?

— Не знам.

— За Милко ли? Да не би да сте се скарали с него или пък се боиш от майка му, тази стара вещица — забрави я! Ти вече не си у тях и нищо не могат ти стори — чуваш ли — нищо!

— Не, госпожа, аз не се боя от майка му, и тогава не се боях — ти знаеш това.

— Но кой? Може би вуйчо ти?

Опи трепва, изглежда госпожа Магда със своя заключен поглед и немощно отпуща глава.

— Опи, вуйчо ти? Той? Да?

— Не питай, госпожа — нищо не мога да ти кажа — не знам, не мога.

— Навярно той е груб с тебе, строг е може би?

— Да.

— Говори ли ти нещо?

— Постоянно.

— Какво?

— Много. Съди ме, напада ме, спомва мама и татко.

— А ти слушай само и — мълчи.

— Че аз нищо не му казвам.

— Добре правиш — мълчи и чакай — той ще омекне. От колко дни си там?

— Четиридесет и три.

— Има време, ще свикнете — и ти, и той.

Пауза.

Госпожа Магда мълчи и мисли напрегнато, после предпазливо запитва:

— А где е снимката, Опи — при тебе ли?

— При мене, в моята стая; вуйчо ѝ сложи нова рамка, по-хубава.

Изведнъж Опи се оживява, очите ѝ добиват странен блясък, лицето ѝ пламва; тя диша дълбоко, ускорено и радостно.

— Ах, госпожа, помниш ли — аз ти казвах, нали? У дома имахме също такава снимка. Същата е — аз я помня. Мама и татко, между тях — аз, до татко — братчето ми, а върху коленете на татко и мама — двете ми сестричета. Тя изгоря с багажа ни.

Гласът на Опи секва, задавя я плач, очите ѝ овлажняват, но госпожа Магда се притичва на помощ.

— Ти беше малка тогава, нали — пита тя, — на колко години беше, Опи?

— Седем; аз бях на седем години, в първо отделение, госпожа... Помня всичко като днес. Аз носех тогава късичка червена рокля — ей толкова, до коленете, и синя копринена лентичка в косите. Имах дълги коси и мама всяка утрин ги сплиташе на дебела плитка, а накрай — синята лентичка. И знаеш ли, веднъж я изгубих, изгубих лентичката си — като се връщах от училище, разтегнала се и паднала на пътя. Едно момиче — Марийка го викахме, лелино ми момиче — видяло, че няма лентичката и ми обади — пък аз като заплаках и припнах назад да я търся — ей така е — тичам и плача, тичам и плача. И насред път срещам — знаеш ли кого? — татко. — Защо плачеш, пита ме той изплашен, а пък аз не мога да му проговоря от сълзи — искам и не мога, нещо ме души, души на гърлото... Лен... лен... лентичката си изгубих. Мълчи — дума татко, — не те е срам, толкова мома и да плачеш! Ела, ще ти купим друга. Отведе ме и ми купи нова лентичка, също като първата — синя, копринена.

— Стой! — прекъсна госпожа Магда весело разприказваната Опи и заслуша навън. По улицата профуча автомобил, спря под прозорците им и тръбата подаде трикратен знак.

Госпожа Магда скочи, провеси се на прозореца и заговори с някого долу. Опи чу откъслечни фрази: „Добре; почакайте; идем.“

После госпожа Магда се извърна бързо и завика на Опи:

— Ставай, Опи, ще идем на разходка, долу са Илинов и още някой.

Опи пребледня.

— Но, госпожа Магда, аз...

— Ти? Какво ти?

— Но, ако вуйчо...

— Нищо! Похромов няма да посмее. Обличай се!

Госпожа Магда се изправя с цял ръст пред високото огледало — стройна, гъвкава, изящна, кръвта ѝ бликва изведнъж, като на обучен ездови кон; върху устните ѝ заиграва тънка, опасна усмивка; тя се оглежда отвсякъде самодоволна; прокарва длани върху лицето си; на устните ѝ пламва по-ярък кармин и над двете ѝ очи минават две тъмни линии от багра.

След нея пред огледалото минава Опи, като нейна сянка. Тя прави същите ловки жестове върху лицето, устните и очите, оправя с привичен жест тюлената си шапка, премрежва очи, сякаш измерва някого с поглед, усмихва се.

И двете жени слизат надолу по стълбите.

... В тясната стаичка е задимено от цигари: пушат всички — братият господин, Опи, госпожа Магда, Илинов. Върху масата са разхвърляни в безредие прибори за ядене, празни и пълни бутилки вино, пити и недопити чаши, закуски, плодове.

Опи е простряна върху тясното легло в привичната си поза — по гръб, метнала крак върху крак, с цигара в уста, но сега погледът ѝ не е прикован о потона. Тя оглежда разсеяно голите опушени стени на стаицата, спира за миг поглед върху Илинов и госпожа Магда — седнали върху разглобеното канапе в отсрещния ъгъл. Илинов е взел в ръцете си ръката на госпожа Магда, той моли нещо, обяснява, настоява, а госпожа Магда е няма като стена. Ах, тази проклета госпожа Магда!... Но Опи не довършва мисълта си или по-право — мисълта ѝ чезне недовършена и момичето премества очи върху братият господин. Той седи сам пред масата, облегал лакти, подпрял с две ръце грамадната си разчорлена глава — пиан и сънен. Но погледът на Опи го свестява; господинът вдига и впива очи в момичето.

Опи я напушва смях. Наистина колко е смешен този братат господин — грамаден като планина; широко лице, широки рамене, широки гърди — у-у широки, широки...

Опи едва поема дъх и вика през смях:

— Добро утро, господине!

Върху месестите червени устни на господина цъфва радостна усмивка:

— Добро утро, госпожица Опи, пия за дългоденствието на вашата прелест.

И той вдига и пресушава пълната си чаша.

— Наздраве! Наздраве! — Опи замахва с ръка елегантен жест и добавя: — Искам да се чукна с вас.

— Станете.

— Не, донесете тук две пълни чаши — ей тук, до мене.

Господинът скача зарадван, налива две пълни чаши и поднася на Опи.

— Седнете! — Опи се намества, сочи му място — ето тук, така — дайте чашата.

— Наздраве!

— Наздраве!

— Екс!

— Екс!

Опи допива чашата, сменя я и отново се закусва.

— Защо се смеете, Опи?

— А вие защо ме гледате така?

— Как?

— Така. Боже! Какви сте смешни вие, мъжете, всички ме гледат така — всички, всички.

— Защото сте хубава, Опи!

— Аа!

— Да, защото сте прелестна, моето момиче — прелестна!

Господинът се свежда над нея безсилен; той диша тежко, дългата му черна брада достига бузата ѝ, снагата му разтърсват тръпки; едната му ръка е сложена зад главата ѝ, върху възглавницата, а другата леко помилва косите. Опи иска да отстрани ръката му, но ръката ѝ попада в неговата силна мъжка лапа — и той я задържа. Опи прави усилия да я освободи, но ръката е включена здраво чак над китката; тънките ѝ пръсти хрущят.

— Тогава да излезем вън, Опи — отвърща глухо господинът.

— Вън?

— Да, вън. На въздух ще ви мине — тук е много задимено.

— Вдигнете ме.

Господинът я грабва и изправя — почти на ръце, но Опи не може да се закрепил на краката си: завива ѝ се свят, тя полита, обляга се върху

ръката на господина и се закисква.

— Боже, аз съм пияна — не мога да стоя на краката си. Госпожа Магда — вижте ме — аз съм пияна!

Госпожа Магда я гледа усмихната и тържествуваща:

— Да живее любовта, Опи! Да живее Милко!

— Не искам Милко, госпожа — не ми споменавай! И той е като другите — всички, всички...

... Няколко стъпки отвън, до стаицата, има малка дървена тераса, с дъсчена стълба до нея. Долу се простира широк двор с високи дървета, а по-нататък се открива тъмно, безбрежно поле. Някъде близо тече вода; нощта е ясна и пълнолунна.

Вън на терасата мълчаливо стоят господинът и Опи. Господинът пуши цигара и едва сподавя вълнението си; близостта на момичето гори кръвта му. Накрай той заговорва с несигурен глас:

— Опи — пита той, — защо ви наричат така?

— Как?

— Опи.

Момичето се смее весело:

— Защото ми е така името: Опи. Кали-опи.

Господинът се преструва на изненадан. Значи така — Кали-опи!

Смее се.

— А отде си ти, Калиопи?

— Аз ли? Отдалече — много далече.

— А откога живееш тук?

— Един-два-три-пет месеца — не знам. При вуйчо.

— Кой е вуйчо ти?

— Похромов, адвокатът Похромов.

Изведнъж Опи трепва изплашена. Тя впива очи в господина, гледа го мълком няколко мига и после заговорва бързо, отсечено, почти през плач:

— Слушайте, защо ме разпитвате така? Да не познавате вуйчо ми? Кажете, кажете, моля ви!

Господинът спокойно:

— Не, не го познавам.

— Ах, вие го знаете — познавате го навярно.

— Не, Опи.

— Моля ви се! — Опи приближава господина, хваща го за ръцете, почти увисва на тях. — Чуйте, ако вие познавате вуйчо ми, да му не казвате, че сме били тук, разбирате ли — нито думица! Вуйчо е ужасен човек — той ще ме убие, ако научи, че съм идвала. О, аз знам — знам.

— Но успокой се, Опи — не го познавам, няма да му кажа. — Той привлича Опи, издига ръцете ѝ до гърдите си, милва я. Опи е притихнала, успокоена.

— Помнете, че ми обещахте!

— Нито думица, Опи.

Господинът свежда глава над нея, безсилен да удържи накупялото чувство на нежност — упоява го дъхът ѝ, плътта ѝ, той целува първен косите, после челото, очите, накрая улучва разтреперан устните ѝ...

Опи е безмълвна и покорна; тя чувства, че по снагата ѝ се разливат сладки тръпки, мислите ѝ мигом обгръща мъгла и главата ѝ увисва безсилна. Господинът усеща, че тя лежи с цялата си тежест в ръцете му, иска да я изправи, но вижда, че краката ѝ се подкосяват. Момичето е в несъзнание. Той я взема на ръце, стои няколко мига изплашен, после я понася, напипва вратата, отваря я и вика:

— Елате, прилоша ѝ...

Те поеха момичето, пренесоха го до леглото, сложиха го. Господинът още не можеше да се успокои той трепереше цял и счете за нужно да обясни, но госпожа Магда го спря.

— Оставете, знам — с нея това се случва често.

— Как — и друг път?

— Да, тя страда от тази проклета болест; неотдавна разбунтувани хора са избили пред нея цялото ѝ семейство — майка, баща, брат — и оттогава, при силно вълнение, тя пада — и е безчувствена цели часове.

— Съвсем?

— Съвсем.

— Но да помогнем някак.

Господинът се беше почти успокоил, в очите му заигра нечист пламък и той се спусна да разкопчава момичето. От другата страна

стоеше Илинов, също с помътен поглед. Но госпожа Магда се хвърли към леглото, отблъсна господина и запищя като орлица.

— Кучета, подушихте ли мърша! Махнете се! Няма да ви я дам... А ти — обърна се тя към Илинов — какво гледаш — и ти ли?

— Че какво правя аз, защо крещиш такава — обади се примирително Илинов, — стига, ще чуят вън.

— О, знам те аз, знам те — не лъжи, не се преструвай! Виж де е чантата й — ето я там, донеси я да видим има ли вътре ключ.

Илинов донесе чантата на Опи, госпожа Магда я разтвори и извади ключа.

— Ето го; ще я отнесем в квартирата й, ще заключим и ще хвърлим вътре ключа през прозореца на балкона.

— Докарайте близо колата — обърна се тя към господина и изкомандува на Илинов: — Вземай!

Илинов вдигна и понесе момичето навън.

... Опи чувствуваше, че се носи напред с цялото си тяло — неудържимо, лудо, вихрено. Кога и как стана това, тя не знаеше: ръцете й висяха леко във въздуха, краката обтегнати, тялото хвърлено напред като стрела, а под нея се мяркаха и чезнеха дървета, сгради, хора. Но Опи все лети, лети, лети, после поема право нагоре, сякаш по някаква висока, безкрайна стълба, но краката й все още не достигат стъпалата, тялото й се люлее ритмично вляво и вдясно, гърдите й сгряват нечий силни прегръдки. Боже, каква е смешна Опи — не разбира, че това е трамвай! Та нали тя е в трамвая и отива да се срещне с Милко; ето, пред очите й се мярка жълтата сграда на събранието, паметникът, алеите на булеварда — и гърмящата кола поема стръмнината към пивната фабрика. Опи е права на предната платформа; там има много хора; тя е вкопчена отвред като в клещи от тази жива маса; притискат я, местят я напред и назад. Но Опи почти не чувства другите: зад нея има някой — един чужд мъж, — когото тя не вижда, но усеща с цялото си тяло: коляното му притиска бедрото й, едната му ръка е върху рамото й, а другата — огромна и месеста — е стиснала до болка нейната повесена надолу ръка. Опи иска да се помести — не може; иска да се извърне — не може: странно вцепенение е сковало цялата й снага, топлината на мъжкото тяло я

привлича и омайва; част от шията, ухото и бузата ѝ досяга буйна черна брада; ласките на твърдите влакна я подлудяват.

Спират. Опи скача от трамвая и се хвърля напред, към реката. Тя тича с леки бързи стъпки, но при всяка крачка все по-леден ужас я обзема: струва ѝ се, че още някой тича зад нея, настига я, зове я по име: — Опи!... Опи!... Опи!...

Господи! Та това е гласът на вуйчо ѝ: още няколко крачки и коравите му пръсти ще се впият в раменете ѝ. Опи напруга сетни сили, минава моста и завива нагоре по неравната пътека между реката и училището. Тя тича, пада и става, и пак тича, тича, а е все на едно място. Сякаш краката ѝ затъват до коленете в разтопена смола; тя ги изтръгва с нечовешки усилия; задъхва се, припада. Още малко, още крачка, още две. Накрая зад нея остава каменната ограда на училището; тя пресича широката улица, прехвърля железопътните релси и достига редута. Да, тя е горе, на редута; зад нея лежи градът и по-високо от всички сгради блестят кубетата на „Александър Невски“. Изведнъж сладостно вълнение се разлива по жилите ѝ — няколко крачки пред нея, насреща ѝ иде — Милко! И Опи се хвърля премалаяла на ръцете му.

— Опи, Опи!

— Милко! Милко! Милко! — Тя не намира думи, не знае какво да му каже и като безумна повтаря името му само. Той взема ръцете ѝ, милва ги, милва косите ѝ, притиска я до сърцето си и шепне упоителни, неизказано радостни слова. Опи не чува думите му, не разбира смисъла им и все пак чувствава как от тези думи сърцето ѝ се пълни и прелива от радост.

Те са вече далече в полето; пред тях се разкрива хоризонтът; синяят се изрязани върху небето планини; мяркат се бели селца, накацали по хълмовете, а те все вървят, вървят.

Милко е облечен в черен юнкерски мундир, с бял колан и бели ръкавици, а Опи е провряла ръка под лакътя му, притиска се о него, милва го с поглед, радва му се.

Но изведнъж я обзема плахо вълнение.

— Милко, де отиваме? — пита тя разтреперана.

Но Милко е спокоен.

— При ротата — отвърща той. — Ето там — погледни — иде нашата рота — днес имаме учение.

И наистина, отсреща се задава цяла рота юнкери: те идат право срещу тях. Вместо пушки, в ръката на всекиго лъска гола сабя. Отстрани на ротата върви Милко и командува; върху раменете му блестят бели пагони с три златни звезди — също като на баща му. Когато ротата стигна до тях, всички замахват пред лицата си със сабите, поздравяват, покланят се, отминават; голите саби блясват на слънцето — и чезнат — чезне всичко.

Опи е сама; по тялото ѝ се разливат нервни тръпки, упоява я сладна притома; тя иска да се помести, но нечия ръка я е стиснала здраво над лакътя, държи я и не я пуца. Опи се извъръща и вижда — вуйчо ѝ, адвокатът Похромов.

Но Опи не се изплашва, тя не се учудва дори — тъпо безразличие прелива сърцето ѝ. Похромов простира напред ръка и сочи: „Ето там — разбираш ли?“ После той вдига ръцете ѝ, притиска ги до гърдите си, отмята надире главата ѝ, целува косите, очите ѝ — накрая улучва разтреперан устните.

Момичето се люшва като пияно, задъхва се и пада върху ръцете му...

... Целия ден Опи мина в кантората на вуйчо си, седнала зад ниска орехова масичка, приведена над пишещата машина. Тя преписваше на дълги-дълги листове безкрайни договори, жалби и заявления. Китките на ръцете ѝ тръпнеха, пръстите ѝ отмаляваха като вдървени, а тя все пишеше, пишеше.

В дълбочината на стаята, до един от ъглите беше сложено грамадно бюро, а върху него — телефонен апарат, купища от закони, книги. Там седеше Похромов — изпращаше и приемаше посетители.

От време на време той ставаше от мястото си, разхождаше се надлъж по стаята — замислен, винаги е цигара в уста — и мълчеше или пък хокаше Опи. Някоя дребна грешка в преписването, един ненавременен отговор стигаха, за да затреперят устните му и да се нахвърли с мръсни ругатни върху момичето. Опи мълчеше и преглъщаше сълзите си, а после в ушите ѝ по цели дни звучаха думите му.

„— Ти си невъзпитана... ти си расла на улицата... за тебе никой не се е грижил... не мисли, че това ще продължава така!“

Този ден Похромов мълчеше от утринта. Той ставаше, кръстосваше мълком стаята, мятеше ядовити погледи към момичето и сядаше пак. Опи не смееше да го погледне, но тя го чувствуваше цял — и душата ѝ се тресеше от погнуса. Противно ѝ беше всичко у него — мършавото му кокалесто тяло, кривите му крака, широките рамене и особено лицето — безцветно, болезнено жълто, набръчкано като лимон. Зелените му очи я пронизваха, върху едно сбраните му устни винаги стоеше ругатня; когато се обърнеше гърбом, плешивата му глава и раменете съединяваха три дълбоки гънки — вместо шия.

Опи бе готова да предпочете грубостите от миналите дни пред мълчанието му днес — това зловещо мълчание, което я правеше да тръпне като лист. В ума ѝ се преплитаха смътни картини — от миналото, от вчера, от снощи, когато поискаше да ги свърже и уясни, мислите ѝ се губеха и в душата ѝ оставаше само съзнанието за няколко страшни мига, в които — неясно и за самата нея — бог знае как — се вплитаха и той.

Идваха хора и си отиваха. При всеки разговор тя следеше думите му и зад всяка от тях търсеше скрития и коварен смисъл. Тя знаеше, че той таи нещо в ума си и чака мига, когато с жестоко злорадство ще я рани право в сърцето.

И този миг удари.

При него седеше възрастна дама в дълбок траур — напудрена и начервена. Дамата говореше — оплакваше се от някого. Те шепнаха, кроиха, решаваха; след час Опи получи черновката. Караха се две жени — майка и дъщеря, деляха наследство. Опи затрака на машината — почти като автомат, но вниманието ѝ беше там, отгатък. Тя долавяше отделни изрази, отделни думи, твърде прости наглед, които пълнеха душата ѝ с лоши предчувствия.

Но ето че Похромов става, става и дамата. Той заобикаля бюрото, излиза няколко крачки напред и все говори, говори:

— Елате — аз ще ви обясня.

Дамата кима с глава и го следва.

Похромов прави още няколко крачки и пак говори, говори:

— Елате — аз ще ви обясня.

Дамата пак кима с глава и отново го следва.

Те са вече близо, съвсем близо до Опи. Момичето слуша разговора им, слуша думите на Похромов и чувствава, че всяка от тях

удря като оловена топка в душата ѝ. Той е застанал встрани, почти гърбом, но Опи знаеше коварните му похвати. О, той стоеше така, за да я следи по-удобно — и всяка от думите му целеше нея — само нея...

— Младите поколения? — вика Похромов и гърдите му раздрусва сух, прехрипнал смях. — А, младите поколения! Погледнете ги само как растат те, как се възпитават, в какво минават дните им...

Пръстите на Опи треперят, тя удря все по-силно клавишите, иска да не слуша; ако можеше, би затъкнала ушите си, а Похромов продължава със сатанинска усмивка на устните:

— Идете в театрите, в кинематографите, в градините — погледнете какво се върши там — на сцената и в залите, или спрете се — (ето сега, сега той ще хвърли страшната дума!) — спрете се пред трамваите...

Изведнъж Похромов се извъръща и впива поглед в Опи:

— Привършваш ли, Опи?

Опи е бледна като смъртник; тя трепери цяла, гласът ѝ се е схванал.

— Сега, сега, вуйчо — още няколко реда...

— Да, спрете се, госпожо, пред трамваите и вижте в тази вечна навалица — кои са там: гимназистки, гимназисти, студентки, работнички и всевъзможни още безделници... И защо, мислите, се качват там? За удобство? За да пестят време? Не, не за това — а така — (Похромов е забравен в яда си и почти досяга бедрото на дамата, която отстъпва сконфузено), — така, за да се притискат един о друг, да ловят ръцете си прикрито и да си шепнат на ухото мръсни думи... Ето, разбрахте ли?

Той се извъръща повторно и бързо приближава Опи; момичето е почти в безсъзнание: то присяга, подава му с разтреперана ръка няколко изписани листа и едва разбира думите му.

— Излез! — шепти той. — Махни се! Да те не видят очите ми.

Опи се вдигна от мястото си, откача дрехата си, нагоди шапката, но тя вършеше това съвсем несъзнателно, почти като насън; и бог знае защо, в ума ѝ се беше втълпило само едно ясно и определено впечатление — че навън свечеряваше и по покривите на сградите падаха полегати лъчи.

... Свечеряваше се и по покривите на сградите падаха polegати лъчи, а Опи тичаше като подгонена из шумната улица. Тя не виждаше, не узнаваше нищо и никого; блъскаше се о минувачите, закачи дрехите си във витрините, кръстосваше ту вляво, ту вдясно по страничните и все пак — странно! — струваше й се, че всички я гледат — гледат нея! Особено мъжете — със своите дръзки, нахални погледи. Те заничаха под шапката й,зираха се в очите й с нагли усмивки на уста; събличаха я с поглед и тя сякаш чувствуваше как техните студени, треперещи от страст пръсти опипват обнаженото й тяло.

Опи беше в гостилницата, излезе оттам, среща се с някого — не, с неколцина, говори с тях, разпитаха я, уговаряха нещо, но кои бяха те, какво говориха — не помнеше. Може би Милко, госпожа Магда, Илинов или — вуйчо й... Всички се сливаха в едно, разделяха се, чезнеха...

Най-после Опи беше пак у дома, в своята малка стаица. Опи живееше в малка, но светла и удобна стаичка, високо на четвъртия етаж, дето беше и писалището на вуйчо й. Двете стаи бяха съседни; между тях, в стената, имаше заключена врата, която никога не се отваряше. Отвъд, в писалището, до тази врата беше поставена ореховата масичка на Опи с пишещата машина.

В стаята й, освен широкия креват, имаше още: маса, хубаво канапе, няколко стола, стъклен шкаф с чаши за коняк, за ликьор и шампанско; прибори за чай и кафе, умивалник, огледало.

Всичко това беше набавил вуйчо й — той не се скъпеше в нищо за нея.

Върху голите стени висяха, поставени в скъпи рамки, само две картини — две лоши репродукции от „Отело“, достояние на всички бръснарници: Отело разказва подвизите си в дома на Дездемона и — смъртта на Дездемона.

В отсрещния ъгъл стоеше иконостас с винаги запалено кандило и под него — в черна рамка — семейната снимка на Опи.

Опи не помнеше колко време е минало, откакто влезе в стаята си — минута, час, ден. Тя лежеше върху канапетото с подложени под главата ръце, местеше разсеяно поглед от предмет на предмет и накрая впи очи в две картини. Но напразно се опитваше да събере мислите си, да си припомни нещо, нещо твърде важно, което се беше случило или трябваше да стане.

Погледът ѝ несъзнателно мина по потона, плъзна се надолу по вратата и спря върху пода. Ах, да — там — там — ключа... Опи си припомни, че върху пода, между прозореца и вратата, лежеше ключът от нейната стая, и тутакси след това видя още нещо — едно малко розово пликче... Пликчето беше до самата врата: ах, да — писмото на Милко... Милият, миличкият! Навярно той беше идвал през деня или късно вечерта и — както винаги — втикнул пликчето между прага и вратата.

Сърцето ѝ се сви и заудря, премалвяло от смесено чувство на радост и безмерна мъка. И пак тази смътна мисъл, че чака някого, че някой трябваше да дойде. Кой? Кой?

Тя скочи, седна върху канапетото, вслуша се навън — никой...

Или може би иде, навярно сега е вече на улицата, приближава... Тя стана съвсем, затича се през стаята, отвори вратата на балкона и излезе вън. Мръкнало беше, над града трептеше бялото сияние на електричеството. Опи приближи до железните перила, повеси се и погледна надолу — у-у, колко е високо — почти ѝ се зави свят. Долу, по двата страничника, едва се виждаше човешкият мравуняк; тя не съгледа, не позна никого. Опи се изправи, озърна се наоколо и за един миг ѝ се стори, че се намира в съвсем чужд, непознат град — тя не различаваше нито една улица, нито едно здание. Ах, да — там отсреща — това трябва да е „Юнион-палас“ — втори, трети, четвърти етаж, а върху покрива, от самия покрив я гледаше кръгло светло око — навярно и там живееше някой — на тези височини... Кой ли е той, какво ли прави там сега — в тази дупка?

Унесена в мисли, Опи искаше да се съвземе и не можеше — стори ѝ се, че чукат някъде, но де — долу, вътре, вън? Боже, на вратата!... Тя се затича и отвори; пред нея стоеше Илинов.

— Ах, вие ли сте?!

— Аз, Опи. А ти сама ли си? Не е ли тук Магда?

— Не, няма я. Нея ли търсите?

— Да — не — впрочем... А тя няма ли да дойде?

— Ще идва — не, не — не знам...

Опи наистина не знаеше: тя не помнеше среща ли тази вечер госпожа Магда, говориха ли нещо, обеща ли ѝ нещо или всичко е било друг път — някога.

— Но елате, влезте, господин Илинов, защо не влезете?

Влизат. Опи сяда на края на канапето, а Илинов обхожда масата и полека се слага върху съседния стол. Пауза. Илинов все още държи шапката си в ръце, после я хвърля на масата, става, сяда на канапето до Опи и я гледа с твърд поглед.

— Опи, защо не ми казвате истината?

Опи го гледа учудено.

— Ще идва ли тук Магда?

— Но нали ви казах — не знам.

— Как не знаеш — не си ли я срещала тази вечер?

— Не помня.

— Не помниш?!

— Да, казах ви. — В гласа на Опи звучат сълзи; Илинов я гледа изненадан и трогнат.

— Какво чудно дете си ти, Опи — чудно, прелестно и нещастно: да — нещастно.

Опи мълчи.

— Опи, защо напусна нашата банка?

— Но след като се намери вуйчо — не можех повече.

— Не, не! Ти не трябваше — не трябваше да ни напускаш. И после — Магда... Остави я, тя е лоша, зла жена!

— Господин Илинов, защо говорите така — нали вие я обичате?

Илинов, със сух смях:

— Да, да — обичам я, любя я!

— И тя също ви обича.

Илинов взема ръцете на Опи, с ирония:

— Да? Тя ме обича?

Опи, наивно:

— Обича ви — вие знаете това.

— Кали-опи, не казвай така — не казвай! — Той все още държи ръцете ѝ. — Магда е лоша жена, проклета жена — тя отрови живота ми, тя ще ме погуби. Слушай, Опи, върни се пак в банката: напусни този човек — ела, аз ще се грижа за тебе — ще те обичам — само ти можеш да ме изтръгнеш от ръцете ѝ. Ти — ти.

— Господин Илинов! Господин Илинов! Пуснете ме.

Опи се беше смръзнала от уплаха, тя не можеше да проговори нито дума повече: пред широко отворената врата, изправена в цял ръст, стоеше госпожа Магда и ги гледаше.

— Илинов — произнесе тя спокойно, — остави момичето на мира.

Илинов скочи изплашен.

— Ах, ти ли си — едва промълви той забъркано.

— Да, аз, както виждаш.

— Дойдох да те потърся тук.

— И намери Опи, нали?

— Да, седяхме и приказвахме.

— Видях, видях, но седнете — защо стоите прави и двамата?

Тя пристъпи, хвърли ръкавиците и чантата си на масата, седна и ласкаво се обърна към Опи.

— Слушай, Опи — каза тя, — щом господин Илинов си е направил труд да ни потърси — няма где да ходим, по-добре нека тук вечеряме — ще бъде весело; иди и вземи вино — ето ти пари.

Тя присегна, разтвори чантата си и подаде пари на Опи:

— Купи и закуски и плодове.

Опи не посмя да отвърне нито дума — взе парите и бързо изскочи навън.

... След половин час Опи тичаше нагоре по стълбите, натоварена с покупки. Тя спря пред вратата и почука с крак да ѝ отворят — и двете ѝ ръце бяха заети, — но отвътре никой не се обади; не я чува навярно. Тогава момичето приближи до вратата, натисна дръжката с лакът и блъсна силно. Вратата мигом се отвори, но пред очите на Опи блесна изумителна картина: госпожа Магда стоеше права посред стаята; блузата ѝ беше разкъсана и цялото ѝ дясно рамо с дясната гръд се виждаха открити; косите ѝ висяха на дълга, плитка по плещите, а Илинов притискаше лицето си с окървавена носна кърпа: върху бузите му се червенееха три дълбоки драсканици от нокти.

— Негоднице — викаше Илинов, — помни добре: аз няма да позволя да вършиш повече тази мръсотия...

Госпожа Магда се хвърли срещу него и запищя:

— Дръзни да кажеш пред Опи само една думица — и аз ще те погубя...

Но Илинов не я остави да продължи — той я сграбчи с едната си ръка за ръката, омота косите ѝ с другата, дръпна я, повали я върху

канапетото и...

Опи не издържа повече: стъклата се плъзнаха от ръцете ѝ, пакетите се разпиляха и тя грохна безчувствена на пода.

... Боже, тези стълби нямат край. Опи се качваше нагоре, към стаята си — тя и Милко, двамата. Но Опи е много уморена, краката ѝ се подкосяват, ще падне. Тя се хваща за рамото на Милко, притиска се в него, взема ръцете му, гали ги. Милият! Колко е силен той, и добър, и прекрасен — прекрасен. Опи посяга, напипва в тъмнината твърдите му пагони, прокарва галено ръка по тях.

— Милко — шепне тя, — нима ти си вече офицер?

— Да — отвръща радостно Милко, — не знаеш ли — нас ни произведоха вече. — И той добави самоуверено: отсега нататък никой вече не може да ни раздели — ни мама, ни татко — ти ще бъдеш моя навеки.

Но когато спират върху площадката на втория етаж, Опи палва електрическата лампа и гледа — пред нея стои Илинов.

— Още колко етажа има догоре? — пита той.

— Два — отвръща Опи.

— Два — и там е нашата стая, нали?

Илинов я взема под ръка. Не, не под ръка: той я вдига на ръцете си, понася я като малко дете. Опи е обвила с ръце шията му, притиска глава върху гърдите му и в сърцето ѝ прелива безмерна радост от неговите думи.

— Ти си моя, моя — шепне той, — ти си моя жена. Опи; ти си моята малка, сладка, прелестна женица — няма вече вуйчо ти, няма проклетата госпожа Магда: аз разкъсах мрежите ѝ, поломих нейните остри котешки нокти и обичам тебе, само тебе...

Но ето — те са вече там, пред нейната стая. Илинов я слага на пода, бръква в джоба си и вади връзка ключове и — пред тях блесва осветената стая на Опи — лампата е запалена. Момичето се впуска напред, но спира вцепенено — вътре има някой. Ах, вуйчо ѝ!

Посред стаята, на мястото на масата беше сложен стол; там седеше Похромов — разсъблечен по долни дрехи, гологлав, бос и с лула в устата. Той ги гледа, после става, приближава бавно Илинов, хваща го с двете си ръце за раменете и крещи:

— Как смееш ти, негодник? Как си дръзнал?

Но Илинов също простира ръце и впира пръстите си в лицето му — Илинов има тънки дълги пръсти като на госпожа Магда. Той раздрусва главата на Похромов и отвърща... Но какво говори той, какво? Опи напряга слух, ала нищо не чува, не разбира... Тя вижда, че Илинов говори, че произнася страшни думи, които вледеняват кръвта ѝ — но какво? Какво? И — яростен вик оглася стаята: проечава трикратно: Вън! Вън! Вън! Кой вика? Похромов? Илинов?

Но в този миг Похромов се извърща и тръгва право към Опи; Опи отстъпва заднишком — Похромов я следва. Опи обхожда масата, размества столовете и все върви, върви, но краката ѝ се блъскат о нещо твърдо, тя се залюлява и пада ничком върху канапетото. Опи е свита до стената; тя трепери цяла, брани се, но чувствава, че коравите ръце на Похромов притискат ръцете ѝ и грамадната му плешива и отворителна глава се свежда все по-ниско над нея...

... Слънцето клонеше на залез, откъм Витоша появяха първите хладни струи над столицата и булевардите, особено „Цар Освободител“, бързо се пълнеха от навалици. Опи вървеше сама. Тя излезе някъде зад паметника, пресече площада и потъна в мнозинството по дясната алея на булеварда. Стъпките ѝ бяха бързи и леки, тя се провираше като змия между групите. Отстъпваше ту вляво, ту вдясно и вървеше стремително напред. Тя срещна неколцина познати, поздрави ги, отмина, усмихна им се може би, но погледът на нейните продълговати тъмни очи беше все така ням и заключен. Опи не виждаше никого. Душата ѝ беше погълната всецяло само от една мисъл — да види Милко — тя трябваше да го види — трябва! — не може повече...

Опи стигна до Орлов мост, спря, поколеба се само няколко мига, пресече улицата и тръгна по левия бряг на реката, към Военното училище. Тя беше снела шапката си в ръка, притискаше я върху гърдите си и вървеше напред като подгонена. Душата ѝ вълнуваха лоши предчувствия: тя мислеше, че е закъсняла, че Милко няма да дойде, че е болен, че е сърдит. Сърдит? Не, не! В корсажа ѝ стоеше неговото последно писмо; тя го притискаше до сърцето си и чувствуваше, че по цялата ѝ снага се разливат сладостни тръпки.

Милко е неин, той я обича, той е готов на всичко за нея... Тя, тя е виновна, тя е лоша и виновна... Но ето сега — още няколко минути и тя ще бъде при него, ще го види, ще чуе гласа му... Миличък!

Сълзи на умиление изпълниха очите ѝ. Не, тя няма да бъде вече такава лоша, тя ще му признае всичко, всичко — защо не е идвала досега, какво е мислила, как е плакала по цели, по цели нощи. Тя ще му каже, че с нея се случват странни неща, о, такива лоши и странни неща, които ѝ пречат да го обича, да мисли за него, да го среща. Но тя не иска вече, не може вече без него и те ще бъдат пак щастливи както някога...

Опи беше изминала половината път; тя мислеше, радваше се и тръпнеше, а погледът ѝ несъзнателно беше прикован някъде встрани. Опи гледаше една къща. Ах, да — къщата на Милко. Един, два, три етажа. Ето там нейната стаица на първия етаж, ето и голямата клонеста вишна над прозореца ѝ, по която се покачваше Милко. И тя беше там, в дома му, можеше да го вижда всеки ден, обядваха и вечеряха заедно. Боже, какво щастливо време беше и как отдавна — отдавна — кога? Кога беше то?

Опи отправи очи напред, спря се и остана вцепенена на улицата: иззад съседния ъгъл изскочи една жена и преди да се опомни, тя стоеше на пет крачки пред нея — майката на Милко!

В първия миг Опи помисли да се върне, да бяга, да крещи за помощ, и на нея наистина ѝ се струваше, че прави и едното, и другото, но в същност тя стоеше все още там, на мястото си — бледна и разтреперана.

Жената приближи — погледът ѝ беше яростен, устните бели от яд, — тя се хвърли към момичето, закрещя, задърпа го и върху лицето му се посипаха удари — един, два, три...

Опи стоеше като вкаменена: не чувствуваше нищо, не разбираше нищо. Тя видя, че наоколо се стичат хора, отнякъде изскочи стражар, един възрастен господин приближи и заговори, но какво — ругаше ли, бранеше ли я — тя не чу, не отгатна.

... А розовите пликчета на Милко продължаваха да идват — непрестанно, всеки ден. Първо писмо:

Опи, аз те обичам, аз мисля денем и нощем за тебе;
ти си моята радост, мое щастие, моя царица и богиня.
Чакам те, ела!

Второ писмо:

Опи, защо не идваш? Три дни вече прекарвам горе,
на нашия ъгъл; гледам, чакам те и страдам, а тебе все те
няма. Какво значи това? Боиш ли се, болна ли си или се е
случило нещо по-страшно с тебе. Отговори! Заклевам те —
Ела! Ела!

Трето писмо:

Ти си жестока, ти си безсърдечна, ти искаш да ме
мъчиш и да се опиваш от моите страдания, защото знаеш,
че те любя безумно... Ела! Ела! Ела!

Опи получаваше писмата, четеше ги, целуваше ги, обливаше ги
със сълзи, ала не смееше да срещне Милко. Тя беше станала още по-
заклучена в себе си, мълчалива и плаха; Опи живееше под вечния
страх, че я грози тежко нещастие. Когато ходеше по улиците, се
оглеждаше гузно и все и се струваше, че някой я следи по стъпките. В
погледа на всеки мъж виждаше вуйчо си, във всяка военна униформа
— бащата на Милко, във всяка жена — майка му... Не смееше да
излезе никъде: ходеше на обяд и вечер само до гостилницата или при
госпожа Магда, която напразно се опитваше да узнае какво ѝ е, и —
дома.

Една събота следобед Опи се връщаше от гостилницата; тя
пресече площада на центъра и тъкмо когато да стъпи на своята улица,
видя насреща си група юнкери — с тях беше и Милко. Момичето се
изплаши, спря се, повърна се почти несъзнателно и забърза нагоре. Тя
не беше в състояние да събере мислите си и само повтаряше като

побъркана едни и същи думи: „Боже, какво ще стане сега... какво ще стане сега...“ Тя видя, че Милко я забеляза, знаеше, че той ще я проследи, чувствуваше стъпките му зад себе си, усещаше надвесена високата му фигура.

— Опи! Опи!

Опи се спря, загледа го плахо; отначало лицето ѝ беше бледо като платно, после го заля гъста руменина — тя чувствуваше как бузите, ушите и шията ѝ горят като жар. Милко също беше цял червен. Няколко мига те не можаха да проговорят, вървяха мълком напосоки по улицата, блъскаха се о минувачите. Така те стигнаха до площада и поеха към двореца; бяха вече съвсем сами.

— Получи ли писмата ми, Опи?

— Да.

— Всичките?

— Всичките.

— А защо не дойде? Защо не отговори поне, Опи?

Но Опи мълчеше; тя мълчеше или отговаряше уклончиво на всичките му въпроси. И как би могла да му отвръща тя ясно и определено, когато в самата нея всичко се сливаше в един безкраен хаос и тя не знаеше де свършва сънят и отде начева действителността! Далеч от него — тя го обичаше, радваше му се, чакаше срещите му, но видеше ли го — сърцето ѝ изведнъж се заключваше, обладаваха я непонятни вълнения; тя не смееше да срещне погледа му... Някакви спомени — твърде неясни, но мъчителни — горяха душата ѝ. Струваше ѝ се, че зад всеки ъгъл ги дебнеше безмълвната сянка на един човек — нисък, с широки плещи, облечен в късо сиво палто и с твърда шапка на главата — коварната сянка на вуйчо ѝ.

Те бяха дошли до площада срещу църквата. Там Опи спря и рече отведнъж: „Милко, не мога да дойда по-нататък с тебе — отивам си.“ И тръгна, без да го погледне, без да му подаде ръка. Момъкът остана на мястото си и гледаше след нея смаян. Опи пристъпи няколко крачки, извади кърпичката си и притисна очи с нея — сълзи обливаха лицето ѝ.

До вечерта тя работи в писалището на вуйчо си, излезе, ходи в гостилницата, върна се, но работеше и се движеше като сянка. В душата ѝ се сменяха непрекъснато ту остра скръб, ту отчаяние, ту страх — безмерен, безразсъден страх, който я мъчеше до полудяване.

От гостилницата Опи се видя с госпожа Магда. Тя мина покрай магазина ѝ, без да го забележи, но госпожа Магда я съгледа и повика. Тя я отведе настрани и запита тихо, но с вълнение:

— Опи, среща ли днес Милко?

Опи изтръпна:

— Да.

— Какво говорихте?

— Нищо — промълви Опи и загледа настрани; очите ѝ бяха се налели със сълзи.

— Какво говорихте, Опи? — повтори госпожа Магда и продължи: — Видях го тази вечер, срещнах го на улицата, но той не ме забеляза; спрях го — гледа ме, а сякаш не ме познава — очите му блуждаят като на побъркан — какво се е случило? Кажете?

— Де го срещна? — едва попита момичето.

— Тук. Идеше откъм вас.

— Боже — той ме е търсил... — Душата ѝ пронизаха лоши предчувствия: тя се откъсна от ръцете на госпожа Магда и припна навън.

Опи изтича на един дъх високите стълби, отключи вратата — така и очакваше: на прага лежеше малко розово пликче. Тя го вдигна изтръпнала, разкъса го с треперещи пръсти и зачете. Но буквите подскачаха пред очите ѝ, погледа ѝ засенваше мъгла и тя четеше, но не проумяваше нищо — нищо. Какво пишеше Милко? За какво ѝ говори? Защо я ругае?

Ти си долно, паднало и развратно момиче — пишеше той, — не лъжи! Не отричай, не можеш ме измами повече: зная те каква си била ти — и сега, и винаги — винаги...

От всички ругатни, поместени в четирите ситно изписани страници, Опи разбра само едно: че днес, след раздялата им, Милко е срещнал някакъв свой другар, който ги видял наедно; че другарят му бил братовчед на Илинов и че знаел за нея ужасни неща, които му бил разказал сам Илинов.

Опи смачка писмото, хвърли го на пода, сгази го с крака, но след миг го вдигна пак, оправя го грижливо и падна върху него по очи на

канапетото, душена от плач.

Наклеветена, опозорена, обругана!

Не, тя няма да остави така — няма! Тя ще се срещне с Милко още днес, този час, сега. Тя ще му каже, ще обясни всичко — после...

Опи скочи, сложи бързо шапката си и полетя навън. Тя не видя кога измина шумните улици, площадите и кварталите. Стори ѝ се, че за един миг се намери пред портата на тяхната къща — чак сега разбра безразсъдността на решението си. Не, тя трябва да бяга, да бяга оттук! Момичето слезе на долния ъгъл, спря се и загледа назад. Чудно — всичките прозорци на Милковата къща бяха осветени, сякаш днес у тях имаше някакъв голям празник; пред портата стоеше файтон; от двора излязоха хора; отминаха; дойдоха други, а Опи стоеше все там, на ъгъла — гледаше като замаяна и преглъщаше сълзите си.

Нощта мина зле, пробуди се рано и първата ѝ мисъл беше да потърси госпожа Магда; може би тя ще ѝ каже нещо, ще я подкрепи и утеши. Госпожа Магда живееше в началото на същата улица. Опи слезе долу и припна нататък. Слънцето беше огряло вече, но градът още спеше в празничното утро. По улицата се мяркаха редки минувачи, насреща ѝ тичаха групи вестникарчета и предлагаха своите пресни новини, но Опи не ги чуваше. Само за миг тя спря, потръпнала от нещо, което сякаш мина покрай нея, парна сърцето ѝ и отлетя, но какво, какво беше то? Тя не чу, не разбра. Пред магазина на госпожа Магда Опи спря още веднъж, озърна се плахо и изтича по стълбите. Качи се. Позвъни. Отвори ѝ момичето.

— Будна ли е госпожата, Минке?

— Будна, госпожице — лежи, чете вестник. — Но преди Опи да тръгне към спалнята, вратата се отвори, госпожа Магда изтича и включи в прегръдките си Опи. Очите ѝ бяха червени от плач.

— Опи, нима ти знаеш вече, бедното ми? — изстена тя и повлече момичето навътре. Опи я следваше покорна и смазана от тежки предчувствия.

— Нищо не знам, госпожа. Какво има? Какво е станало? — едва попита тя разтреперана.

— Милко, Опи — Милко изгубихме — няма го вече...

Опи изписка и падна премалаяла върху леглото.

Наистина още през вечерта на миналия ден момчето беше се застреляло у дома си. На масата му намериха нахвърлена набързо къса

сантиментална записка:

Не вярвам вече в жената; не намирам смисъл в живота; не искам да живея повече.

Госпожа Магда се спусна да свестява Опи, като сама плачеше ведно с нея и говореше думи — почти несвързани, които Опи нито чуваше, нито разбираше.

— Мълчи, милото ми, стига, успокой се! — редеше тя, взела главата ѝ върху гърдите си. — Опи, не плачи, ще мине, ще забравиш. Аз няма да те оставя вече, ще изкупя вината си пред тебе. Слушай, ти ще напуснеш Похромов — още днеска, сега. Иди, прибери нещата си и хвърли в лицето му онази мръсна снимка. Разбираш ли? Стъпчи я, сгази я и я хвърли в лицето му. Той е негодяй, негодяй.

Но Опи нито чуваше, нито разбираше думите ѝ. Тя скочи, изтръгна се из ръцете ѝ и полетя навън като безумна.

... От целия този страшен ден Опи не помнеше почти нищо. В ума ѝ се преплитаха разкъсани и смътни картини — без ред, почти без смисъл, невероятни и страшни.

Тя помнеше, че стоя дълго, предълго в черквичката при гробищата; там влизаха и излизаха жени — стари жени от простолудието — дрипави и жалки. Погребваха някого — един старец с въсъчно лице и смешно щръкнала нечиста брада — навярно някой бездомник; покрай него стояха само неколцина чужди хора и шепнеха равнодушно помежду си.

В църквата горяха свещи, димеше тамян и по олтара, по стените и по колоните висяха много-много венци от изкуствени металически цветя, с дълги, провесени прашни ленти.

На Опи ѝ беше лошо, виеше ѝ се свят, задушаваше се, но тя стоеше и чакаше търпеливо. Накрай по пътя се зададе мнозинство: скъпа колесница, хора, войници. Бедняците се затекоха към вратата да гледат. Опи също погледна, прикрита зад другите. И тя видя отрупания с живи цветя мъртвец — висок, във военни дрехи, с червена раздвоена брада. Но къде, кога по-рано тя беше виждала този висок човек и това

мълчаливо каменно лице? Ах, там — а пред него лежаха петте трупа на близките й...

Опи закри очи, отдръпна се, зариди.

— Боже, защо тъй дълго се бавят тези хора? — Опи стоеше надалеч, прикрита зад високите кръстове на гробовете, и чакаше да се махнат работниците. Всички си отидоха. При гроба останаха само двамата гробари, които грижливо изравняваха пресния гроб. Но ето че те спряха, забодоха лопатите си в мократа пръст, свиха цигари и спокойно се отдалечиха — те бяха свършили жестоката си работа.

Притъмняваше, на небето се трупаха тежки облаци и сякаш притискаха земята. Опи се връщаше съвсем самичка към града — тъмен, неприветлив, — а по лицето й течеха сълзи. Тя ги бършеше с измокрената си вече кърпичка; избираше по-сухи места, бършеше и плачеше...

... Но, слава богу, свърши се вече страшният сън. О, този тежък и противен сън! Опи е пак щастлива, по снагата й минават тръпки на тихо успокоение и радост. Тя е в дома си, в тяхната бяла двуетажна къщица. Навън е горещ летен ден, прозорците са отворени, на двора ечи смехът на двете и по-малки сестричета, а тя е горе, в стаицата си. При нея е майка й — помага й да се облече. Днес сне абитуриентския си костюм и за първи път слага моминска дреха. Тя е припряна, бърза да не закъснее — в училището директорът е почнал може би да раздава вече дипломите.

Но ето че навън дървените стълби заскърцват. Опи се навежда от прозореца и гледа.

— Татко иде, мамо.

— Нека дойде — отвърща майка й, — да те види каква си мома станала.

Някой спира пред вратата и чука.

— Боже, той пък какъв е — чуди се майка й, — защо не влезе, ами седнал да чука.

— Елез, влез, татко! — Опи се затичва, отваря вратата, но отстъпва мигом — пред нея стоеше не бащата, а вуйчо й. Той беше облечен в изцапана войнишка куртка без пагони, обут във войнишки ботуши с войнишка шапка без кокарда.

Похромов пристъпва бавно, отива право към майка й, спира се и сочи с ръка Опи:

— Тя ще бъде моя жена! — казва той.

Думите му падат като гръм; майка ѝ изписква и се хвърля да я прикрие, от съседната стая изскача брат ѝ и хваща Похромов, но Похромов го отблъсва и той пада, облян в кръв... Но не — това не е брат ѝ, а Милко — Опи се впуска да му помогне, но Похромов я пресреща, грабва я и я понася навън. Опи иска да се изтръгне от него; тя простира ръце, вчепква пръсти в нечистата му брада, дере лицето му с остриите си нокти и — отваря очи.

Не, Опи не спеше вече, тя беше будна в стаята си, а при нея, в леглото ѝ, седеше разсъблеченият Похромов. Опи нададе остър писък, изплъзна се от ръцете му и скочи долу. Едва сега тя забеляза, че съседната врата — между нейната стая и писалището на Похромов — беше отворена цяла и отвъд — масичката ѝ с пишещата машина, отместена наред стаята.

Похромов говореше нещо; той стана от леглото и опита да приближи Опи, но ужасеното момиче се хвърли към вратата на балкона, отвори я бързо и изскочи вън. Похромов спря отчаян на вратата: „Влез!“ — заповяда ѝ той грубо, като навярно още се надяваше на своята власт над нея, но момичето не мръдна от мястото си. Тогава Похромов отдръпна бързо вратата и опита с един скок да я улови и вмъкне вътре, но преди да я достигне, върху ниските каменни перила на балкона се праметна бяла сянка и изчезна в мрака. След миг долу се чу тежък и зловещ удар от падащо тяло.

... Няколко дни след всичко това градът осъмна пред нов скандал. Касиерът на една известна столична банка, някой си Илинов, увлечен от някаква лека жена, беше злоупотребил грамадна сума и накрая сам се беше предал на властта. Във връзка с това бяха арестувани и самата жена, и адвокатът Похромов. Мълвата говореше, че те и тримата били замесени в нечистата история около самоубийството на Похромовата писарка.

ГЕОРГИ РАЙЧЕВ

КАРНАВАЛ

Вярвам, че всекиму от вас неведнъж се е случвало да остане насаме с някой съвсем непознат човек. Отивате, да предположим, някъде на гости и сварвате там някого; домакинът или домакинята излизат и вие оставате насаме; стоите в чакалнята на зъболекаря и вътре влиза още някой; или най-сетне, пътувате цели часове само двама непознати в едно купе. Но може да се случи и нещо друго: например вървите с приятеля си А., който отива да посети по важна работа своя приятел Б., по пътя настигате познайник на приятеля ви А., някой си господин В.; вашият приятел ви запознава, тръгвате, заговорвате, но десет крачки след това той среща приятеля си Б., когото търсеше, и отминават, а вие оставате насаме със съвсем непознатия ви господин В.

Ето, досущ така се случи и с мене.

През една късна лятна вечер реших да се разходя нагоре към Семинарията. Отдавна не бях напускал душния град и тази вечер исках да подишам на простор пресен боров въздух. Чувствувах се много добре — необикновена радост се разливаше по всичките ми жили, вълнуваха ме светли мисли и ми се струваше, че в тази вечер и хората, и улиците, и сградите — всичко се заливаше от радостна светлина. Като че ли над града беше замръзнал един светъл миг на тържествено спокойствие, който грееше върху всички лица, във всички сърца. А може би светът си беше все такъв — безличен и мъртъв — и радостта идеше не отвън, а отвътре, направо из моето освободено от повседневността и жадно за живот тяло.

Бях вече близо до развалините на Черната джамия, когато сетих, че някой се изравни с мене и ме удари дружески по рамото. Обърнах се; беше приятелят ми А., весел млад човек, и с него още някой, когото, да си призная, в първия момент не забелязах добре, не запомних дори името му. Тръгнах — аз отляво, приятелят ми в средата,

господинът — отдясно. Но не разменили още първите думи — десет крачки по-нататък — приятелят ми се сбогува и влезна в един двор.

На улицата останахме само аз и непознатият господин. Всичко това стана толкова бързо, че едва сега погледнах внимателно спътника си и, помня, мигом по жилите ми се разляха тръпки на гроза.

Той беше снажен мъж, малко по-висок от среден ръст, с обли рамене, с широка шия на здрав и охолок човек. Но лицето му беше друго: бледо, подпухнало, то носеше явни следи на болезненост и мъка. Но бледо беше не само лицето: сините му очи имаха същия белезникав цвят и може би затова погледът му беше така тежък, неподвижен, като че ли мъртвешки.

Отначало помислих, че след няколко крачки ще се разделим, но отминахме мълчаливо първата и втората напречна улица, а моят спътник не даваше никакъв вид, че ще се отбива. Почвах вече да се вълнувам.

Но кой е този човек? Какъв е? Защо е с мене? — отегчен се питах аз; в това време чух, че той се обърна с въпрос към мене; гласът му беше спокоен, равен, ала необикновено глух.

— Вие навярно живеете тѣдява? — попита той.

— Не, аз живея в друг квартал.

— Тогава отивате у някого?

— О, не: просто така, разхождам се — ще изляза нагоре към гората.

— Добре, и аз ще дойда с вас — рече той все така спокойно, твърдо и някак замислено, като че на себе си.

— Моля заповядайте.

И какво друго можех да му отговоря аз, макар че в душата ми кипеше вече яд против този човек, който така незван се прилепи о мене.

Ние пресякохме мълчаливо булеварда и приближавахме вече моста, когато моят спътник неочаквано се разсмя със сух, злобен смях. Извърнах стреснат глава към него. Той ме гледаше с мъртвешките си очи, а на устните му трептеше едва уловима ядовита усмивка.

— Погледнете — рече той, като посочи с ръка напред.

Пред нас вървеше двойка — мъж и жена.

— Виждате ли?

— Виждам двойка, млади хора... — промълвих в недоумение. Но господинът ме прекъсна със същия злобен смях.

— Не, не двойка: пред нас е великата илюзия, вечната велика илюзия, която така банално зоват любов.

— Да, прав сте — съгласих се аз, без обаче да разбирам какво в същност целяха думите му.

— Така? Значи вие сте съгласен с мене. Добре, но кажете ми тогава, защо те се търсят един друг?

— Кой? — попитах учуден.

— Ето тези там, двамата пред нас.

Той прикова о мене студените си очи, гледа ме няколко мига със злобна ярост, после сякаш опомнен, извърна глава напред и засмука жадно цигарата си. Вървахме така две-три минути мълчаливо. Погледнах го крадешком; странно: той се тресеше цял от вълнение. Лицето му беше неподвижно и безкръвно като бяла маска, устните — пепелявосиви, а разтрепераната ръка едва крепеше цигарата. Видимо той правеше неимоверни усилия да се окопити. Накрай заговори пак със своя глух равен глас.

— Знаете ли какво — почна той, — винаги когато гледам влюбена двойка, изпитвам безмерна тъга, като че ли пред мене стоят двама осъдени на смърт. Изведнъж в ума ми бликват върволица черни мисли; виждам всичките им измами, разочарования и недоволства един от друг; слушам всичките им взаимни, разбира се, неправди, упреци и после — тая жълта пустиня на тегота и безизходно отчаяние представете си — които с такава жажда, с такава радост са се търсили, желали — нима това не е страшно... не, не... представете си двама залутани хора, които вървят мижешком по ръба на тъмна пропаст, без да подозират опасността, която ги грози. Вие стоите на другия ръб — между вас е пропастта, гледате ги, съчувствувате им, жалите ги, но сте безсилен да помогнете. О, те няма да ви чуят. Можете да викате, да предупреждавате — недейте, върнете се, ще загинете! Но все пак каква полза — те няма да ви чуят — между вас зее бездната.

Господинът спря и ме загледа пак, ала сега от цялото му лице вееше някаква принизена безпомощност.

— Ах, ако мъжът можеше да се отрече — продължи той странните си мисли, ако можеше да победи, да превъзмогне нечистата

тръпка на физическото сближение с жената, той би бил спасен навеки...

— Да, но какво друго би му останало тогава — засмях се аз.

— Какво друго? О, много, неизмеримо много: мечтата за жената. Той би живял с този образ в душата си без страх, че ще го загуби, щом се докосне до него. А няма по-върховно щастие от това да носиш в сърцето си любимия образ на жена. Някои хора цял живот пазят на шията си триъгълна муска с изписани вътре тайнствени слова... Но няма по-вълшебен талисман от образа на жената, който вие сам сте създали и ревниво пазите в душата си.

Не издържах и го прекъснах:

— Да, но все пак тя е само мечта — рекох аз.

— Че какво от това? — учуди се той. — Мечта — казвате вие. Нека бъде така — нима има граница между действителността и мечтата? Не, няма ценна действителност: радостното възмущение, което ние наричаме щастие, не е нищо друго освен илюзията, че сме намерили за миг в действителността материално възмущение на нашата мечта. Но и там в същност ние се радваме пак на мечтата си и страдаме, защото в същия този миг на превъзмущение нашата мечта умира...

Знаете ли какво — ние, мъжете, сме като малки деца спрямо жената. Понякога съдбата ни дарява красива и рядка играчка. Но вместо да ѝ се радваме отдалеч, ние сядаме, също като любопитни деца, и с труд разглобяваме всичките винтове на играчката, за да узнаем какво съдържа тя и накрая намираме вътре — празно пространство, талаш или топка кълчища и, разбира се, хулим съдбата, че ни е измамила...

— Странни мисли...

— Странни? Добре, да допуснем, но с тях може да се живее.

— И вие вярвате това? — засмях се аз втори път. Но господинът не отвърна. Може би моят смях го оскърби. Той извърна лице към мене, но погледът му се плъзна и отскочи някъде встрани, към гората. Ние бяхме се изкачили вече горе.

— Ах, погледнете колко е порасла гората! — извика той, развеселен като дете.

— Да, от есента до пролетта има шест месеца — младите вейки са покарали...

— Не, не за тях казвам — произнесе той полека и замислено. Лицето му мигом беше добило пак тежката си маска... — Аз не съм виждал отколе тази гора.

— Навярно сте отсъствували от столицата? — любопитствувах аз.

— Нито ден.

— А живеете тук отдавна?

— От години.

Исках да бъда съвсем примирителен, а и някаква непонятна жалост към този човек пронизваше сърцето ми.

— Отвличала ви е работа — додадох аз, — случва се.

— Не, не и работа: просто не исках да идвам тук — упорито заяви той.

— Но странно, вие...

— Чакайте, ще ви кажа — тук, в тази гора, една нощ, преди години, с мене се случи нещо твърде невероятно, необяснимо.

Погледнах го. Той крачеше, свел мрачно глава, а студеният поглед на очите му беше устремен далече напред. Вървахме така няколко минути, но ето че той пак се спря и ме загледа упорито.

— Помните ли — рече той — атентата в казиното преди години?

— Атентата на карнавала? Помня.

— Вие бяхте там?

— Не, не бях — отвърнах аз и тутакси почувствувах, че ме обзема необикновено вълнение. Може би причина беше лъжата. Аз излъгах, че не съм бил там, излъгах съвсем несъзнателно, без всякаво разумно основание и от това в мене се зароди смъртен страх, че над постъпките ми тежи властта на някоя чужда воля. А той продължаваше да ме гледа с притаена ядовита усмивка в ъглите на устните си.

— Значи не бяхте, а пък аз бях там. Да вървим; ще ви разкажа.

Тръгнахме.

— Преди всичко да ви призная — почна той със своя глух равен глас, — трябва да ви призная, че не обичам шумните общества и навалиците. Винаги посред шума и мнозинството съм се чувствувал по-сам от където и да било другаде. Но тази нощ решихме, с компания от неколцина мои познати, да отидем на забавата. Не бях виждал дотогава карнавал — исках да видя. А и цяла седмица преди това, ако

помните, по улиците и вестниците се говори и писа само за този карнавал на артистите.

Отдохме; избрахме отдалечена маса, поръчахме пиво, изобщо приготвихме се да вземем нашия дял от общата веселба.

Наистина осветената и украсена зала, музиката, танцуващите вихрено двойки от маскирани мъже и жени в най-капризни и причудливи облекла от всички времена и народи (целите гардероби на театрите бяха налице) и тази бясна разпуснатост, към която ни насърчава увереността, че няма да ни познаят — въвеждаха сякаш в един друг свят, вълнуващ и опияняващ повече от алкохола. Не знам дали ви се е случвало някога, господине, да видите обнажен човека, освободен от всички условности и предразсъдъци, на които е принуден да се подчинява във всекидневието, свободен като стихия. Именно: свободен като стихия. Ето така аз видях през онази нощ за първи път жената, или по-право — неотразимата стихия на плътта, на освободената женска плът.

Ние седяхме настрани и пиехме; аз се чувствах вече зашеметен, ала не преставах да пия. От време на време се вдигах и смесвах с навалищата. Пред замрежените ми очи минаваха танцуващите двойки, мяркаха се обнажени женски рамене и бюстове, упояваше ме парфюм, а посипаните от някоя палава женска ръка конфети предизвикваха на подвизи моята дързост. Но повече от всичко погледът ми беше магьосан от една двойка: гримиран палячо с книжна гугла на глава и млада жена с тясна копринена маска на очите, облечена в къса дреха на балерина. Те прелитаха непрестанно по залата, от група към група, като две немирни пеперуди: едната — цяла в бяло, с две черни резки по крилете, а другата — той — по-пъргава, по-гъвкава, с разветите си широки ръкави и пъстрия надиплен ошийник на палячо. Красиви и двамата, пияни и двамата от младостта си и възторга, който извикваха у всички, те все пак сякаш не виждаха никого, а живееха, унесени един в друг, зачаровани в някакъв вълшебен сън.

Засвири музиката; помня — уан-степ; над залата се сипеха грациозните звънчета на триангла и пъстрите костюми се носеха като пометени от вихрушка. Но в този миг оглушителен гръм раздруса цялата сграда. Мигом онемя всичко: спря музиката, юрнаха се тълпи изплашени хора встрани и навън, посипаха се някъде счупени стъкла.

Никой не знаеше какво се е случило, всички гледаха онемели. Един по-смел от другите се качи на стол и извика: „Стойте по местата си, господа, бъдете спокойни, нищо няма.“

Наистина тези няколко думи поопомниха изплашените хора. Аз се впуснах напред към гърма, проврях се в плътната маса от тела и исках да надзърна какво става там. Но в това време навалицата бързо се стъписа и срещу мен, лице с лице, застана същият весел палячо, понесъл на ръце полумъртвата си окървавена другарка.

Не, аз няма никога да забравя тази страшна картина: разширените в безумен ужас очи на смешно гримирания момък и кръвта на младата жена, която се просмукваше през снежнобялата ѝ дреха, стичаше се по неговите пръсти и капеше на широки черни петна върху пода.

Аз се върнах и поех навън като подгонен. Впрочем по всички лица се четеше уплаха и загриженост; яви се и полиция, разтичаха се хора насам-натам. Аз намерих дрехата си и отминах, без да помисля дори за компанията си. Излязох на улицата и тръгнах напосоки в тъмнината. Уморен бях много и зашеметен: казах — пил бях доста. Не намирах в ума си нито една ясна мисъл, не можах да спра вниманието си върху нищо определено. Не исках да си ходя дома. Все още вървах напосоки; из мрака се мяркаха и чезнеха мълчаливи сенки; някъде часовник прозвъни полунощ. Тогава неочаквано ме обзе странно желание: да вървя напред, да изляза накрай града, да осъмна в полето. Тръгнах. Отначало не знаех накъде точно отивам; не помня колко време бях вървял. Неочаквано пред мене се изпречиха две успоредни ниски стени, взрях се (трябва да ви кажа, че имам твърде слаби очи, аз нося очила 5 диоптъра — ето). — (Той извади от джоба на жилетката си черна предпазка за очила, разтвори я и ми посочи очилата: златни, със закачалки зад ушите.) — Да, взрях се и различих в тъмнината перилата на циментовия мост. Ето там, този. — Той се извърна и посочи моста зад нас. — Аз бях се озовал тук, на това шосе — и продължих. Нощта беше облачна и много тъмна: аз вървах и решавах — не е ли по-разумно да се върна и почина у дома, вместо да скитам из този непрогледен мрак. Но в това време зад мене прогърмя кола; докато се извърна, колата ме настигна и в мътното осветление на фенерите стори ми се, че видях висока закрыта карета. Колата отмина десет крачки напред, спря и след малко забелязах, че оттам към мене

бързо иде една фигура и додето се опомня, на две крачки пред мене застана — жена. Просто не вярвах на очите си.

— Добър вечер! — поздрави ме тя някак небрежно-шеговито и предизвикателно.

Отвърнах ѝ, като прибавих: Какво обичате, госпожо?

— Госпожо? А уверен ли сте в това? — последва пак същият подигравателен тон.

— Впрочем все едно... простете.

— Щом е все едно — прощавам. Да вървим тогава.

И мигом почувствувах, че една ръка се провря ловко под ръката ми отляво и до лакътя ми се притисна гъвкаво женско тяло.

— Но чуите — почти извиках аз, — не разбирам какво значи всичко това!

— Ах, вие не разбирате! Вие дори не можете да разберете, че сте моя жертва тази нощ!

— Ваша жертва! Как така!

— Ето така — аз търсих вас; елате, ще узнаете.

И тя ме поведе към дясната алея. Прескочихме канавката и поехме напред. Всичко това беше така неочаквано, че зашеметен, аз няхмах вече нито време, нито желание да съобразявам думите и постъпките си. Не, тя каза право: аз бях нейна жертва. Навярно за това много помогна алкохолът. Но тази луда жена изведнъж подчини волята ми, дори мислите ми. Аз я слушах поразен и чувствувах как от гласа ѝ, от смеха, от жестовите и ловките досягания на снагата ѝ до мене като че излитаха тънки невидими мрежи, които омотаваха съзнанието ми и аз вярвах безволно всичко, което ми кажеше тя.

Но коя беше тя? Каква беше тя? Някоя авантюристка, някоя безумна или просто едно от онези скромни, принизени и подчинени същества, което в миг на вдъхновено самочувствие беше се решило поне веднъж да скъса веригата на условностите и да даде воля на своята жадна плът. Така последователно тя се превъплъщаваше пред мен всеки миг в по-нов образ на жена, на жената. Тя беше ту млада жена, кокетка, невръстно момиче; ту любителка на приключения, стара мома, изневерена съпруга, баба, проститутка. Ролите семеняха толкова бързо и така сполучливо, че замаян от думите ѝ, упоен от ласките на освободената ѝ плът, струваше ми се, че в онези мигове виждах едно мистично прозрение, самата същина на загадъчното същество — жена,

което ние любим или ненавиждаме, погубваме или гинем от ръката му и все пак не познаваме и не разбираме никога.

— Та аз съм ваша познайница — смееше се тя, — нима вие не си спомняте, че сте чули някъде този глас. Припомнете си — вие идвахте у дома; търсихте мъжа ми по работа, звънихте и вратата ви отвори една млада жена в леко домашно облекло, която вие простреляхте с такъв алчен поглед... Помните ли, а?

Наистина аз бях ходил в много домове; аз имам от години представителство на една чужда търговска къща: бюрото ми е на площад „Позитано“ — (той назова улицата и номера) — и не беше чудно да съм срещнал тая жена нейде. Но додето събера мислите си, следваше нова игра.

— Ах, приятелю, вие сте страшно недосетлив — преди час на карнавала вие ме онажвахте цяла с поглед, аз ви обсипах с конфети, два пъти ви засегнах с веера си и произнесох двусмислени думи на самото ви ухо — нима и сега не си спомняте коя съм?! Ето, похванете ръката ми. — Ръката ѝ беше стройна, с тънки нервни пръсти, които аз чувствувах и под ръкавицата. Тя имаше дълги кожени ръкавици. Пръстите ѝ се впиха в ръцете ми, отскочиха напред и върху устните ми се прилепи разголената плът между ръкавицата и лакътя ѝ, посипа се сладен смях и мигом спря. Вървахме няколко крачки мълчаливо; аз тръпнех цял; какво още кроеше тя? И ето че пак заговори — съвсем променена, с глух, отпаднал глас, в който звучаха сълзи.

— О, господине — прошепна тя, — аз съм твърде почтена, твърде почтена жена, но мен ме оскърбиха и аз искам да отмъстя тази нощ. Преди час вие гледахте една двойка, аз видях в какъв унес ги гледахте вие — палячото и балерината. Наистина те бяха хубави и аз няма да им простя това. Тази вечер той беше в прегръдките ми, той се кле, че обича само мене, а един час подир това видях безумния ужас в очите му, когато друга изнасяше кървава на ръцете си... Разбирате ли сега? Копринената маска ми помогна да открия измяната... Ето тази маска.

Тя поднесе лицето си до лицето ми и в тъмнината аз едва различих върху бялото лице двете загадъчни черни елипси на маската, а по-долу личеше сладостната рязка на устните ѝ, които полека се приближаваха към моите, обжегнаха ме с дъха си, впиха се хищно в устните ми и разсипа се пак проклетият зловещ смях.

— Ах, колко сте смешни вие, мъжете! Вие никога нищо не узнавате от нас. Една тънка маска върху очите ни е достатъчна да скрие всичките ни тайни — нима вие не разбрахте, че аз съм една стара грозна мома, с повяхнала гръд и фалшиви зъби в уста? Или не? Не това — аз съм паднала улична жена, която всеки взема и отминава... Припомни си — кой ден през седмицата беше ти при мене.

Тя пресече пътя ми, застана лице срещу лице с мене и пак се закиска:

— А, спомни ли си сега?

Но смехът ѝ изведнъж се спря и аз видях — не, нищо не видях, но аз почувствувах, бях уверен, че тя е вече съвсем, съвсем друга. Наистина тя пое двете ми ръце, държа ги един миг мълчаливо и после заговори развълнувана — гласът ѝ беше пак променен, сега в него звучеше лудо детско тържество.

— Слушайте — рече тя, — аз съм доволна вече от себе си и ще ви открия самата истина: аз съм малко момиче. Всички ме смятат такава: мама, татко, роднините. Когато аз кажа нещо, те ми се смеят и думат: „Мълчи, ти си още дете, ти нищо не знаеш...“ Да, но тази нощ, когато мама и татко отминаха там, аз сложих черните ръкавици на мама, облякох дългата ѝ кожена дреха и станах важна дама... О, аз се огледах в огледалото на маминия гардероб и рекох — тази нощ е моя! Разбрахте ли сега? И аз искам да ме помните винаги, винаги. Ето, вземете това цвете!

Тя посегна към корсажа си и ми подаде нещо.

— Това е бял карамфил — тържествено заяви тя, — чист и нежен, спомен от малкото момиче... чакайте, аз ще ви го поставя ето тук.

И тя пхна пръсти в левия долен джоб на жилетката ми. После направи втори жест и подаде пак.

— Ето ви розов — заяви тя, — спомен от изневерената дама на палячо. Сложете го там.

Тя втична пръсти в горния десен джоб на жилетката и се закиска, после спря и трети път посегна.

— Третият и последен спомен — заяви тя, — кървавочервен карамфил — от зрялата дама, която веднъж пожелахте с поглед — мястото му е тук, до сърцето.

И тънките ѝ пръсти досегнаха левия горен джоб на жилетката ми... Ах, господине, оттогава изминаха години, а аз все още не съм забравил моето странно приключение. Струва ми се, че през онази нощ аз прозрях бездънната пропаст, която винаги е лежала и все още лежи между нас и жената... не, не това — аз не мога да ви изразя чувството си — нямам думи, нямам мисли, но и до днес във всяка срещната жена търся и виждам онази... В плахия взор на детето, в очите на девицата, в тъмния поглед на зрялата жена, във всяка тяхна усмивка, жест или дума — струва ми се, че долавям намек за нашата тайна, че слушам шепота им — „не ме ли познаваш, аз съм онази“...

Той млъкна, сне шапката си и изтри с кърпа потното си голо теме: той имаше невероятно широко голо теме с ясно очертани кости на черепа. Вървахме така няколко минути мълчаливо. Аз чаках и се надявах, че ще заговори пак, но той мълчеше упорито, замислен и сякаш не забелязваше присъствието ми. Заяде ме любопитство и аз не издържах и попитах:

— А как се свърши всичко това — рекох аз, — вие не доразказахте.

Той се спря и ме загледа в недоумение. Навярно моят въпрос беше прекъснал мислите му и трябваша няколко мига, за да се опомни. Той потърка пак темето си — полека и с мъка, — върху устните му трепна гузна усмивка и чак след това се окопоти: студените му очи се впиха в мене и той продължи:

— Ах, да, имате право... — заяви той, — ние се върнахме с нея назад и когато приближихме на десет крачки от каретата, тя ме спря с енергичен жест, затича се, скочи вътре и изчезна в мрака... Едва тогава аз се съвзех и исках да викам, да тичам след нея, да я настигна и узная коя и каква беше тя. И не знам, може би наистина съм тичал, защото след няколко минути се озовах в града. Стори ми се, че бях близо около дома: тогава аз живеях в този квартал, около реката. Предполагах, че съмва, впрочем мъчно можеше да се определи времето: откъм планината се беше спуснала гъста мъгла — както често се случва напролет в столицата — и аз, с моето късогледство, едва различавах предметите на няколко крачки. Тръгнах за дома; бях на верен път: предстоеше ми да измина две напречни улици на булеварда и да свия наляво. Така и направих. Три улици по-горе и надясно четвъртата къща беше моята квартира. След малко стигнах на познатия ъгъл и почти

опипом заброих къщите: една, две, три, четири... Но там, дето трябваше да бъде нашата къща, се оказа широко празно дворно място. Навярно сбъркал бях. Върнах се и отново заброих, но този път се натъкнах на висока ограда с железни прътове, зад която се чернееха някакви съвсем непознати постройки. Не, явно беше, че съм се изгубил в мъглата. Аз не знаех вече накъде да вървя — напред или назад — и тръгнах напосоки. И ето тук вече се почна едно безкрайно, уморително и досадно лутане, в което постепенно изгубих представа и за посока, и за време. Не срещях никакви хора, не разпознавах никакви места. Струваше ми се, че съм попаднал в съвсем друг град, в чужда непозната земя. Най-последно измъчен, отчаян и капнал от умора, аз се прислоних до една стена и седнах върху някакъв висок, дялан камък, както ми се стори. Затворих очи и чаках така няколко минути, но когато ги отворих — съзрях отсреща, през тясната улица, че се чернее нещо тънко и високо към небето, което отпреди не забелязах. Помислих, че е топола, която по-рано е закривала мъглата. Но не — това не беше топола: сега аз различих ясно високо стройно минаре на джамия. Още малко и през мрака се очерта и тъмното викало, накичено с три реда старинни байрамски кандила! Не, това минаваше вече всякаква граница — аз скочих и бързо прекосих улицата, но там нямаше никаква топола, нито джамия — натъкнах се само на някакъв нисък кирпичен зид; похванах с ръка — по ръката ми се посипа суха ронлива пръст, а отгоре ме досягаха повесени лозови листната вейки... Несъмнено с мене ставаха странни неща; побоях се, че мога да изгубя съзнание и падна там; с остатъка от воля и сили аз се върнах пак при камъка и седнах, но когато посегнах да се подпра о него с ръка — ръката ми попадна в нещо дълбоко; едва сега разбрах, че седях върху ръба на широко каменно корито. Приведох се и погледнах — коритото на чешма; взрях се в стената — там личеше издаден лъскав предмет — похванах: бронзов чучур на пресъхнала чешма. Но в същия миг главата ми натегна и аз я сложих полека върху каменната вдлъбнатина в стената.

Колко време съм преминал там, какво е станало — не помня. Когато отворих очи — съзрях шарките на изписания потон от стаята ми: аз бях в леглото си...

— Виждате ли! Значи вие сте сънували — извиках аз облекчен, но господинът ме гледаше мълчаливо с вкаменено лице.

— Да, така помислих и аз, зарадван — отвърна той полека, — но след няколко мига в ума ми блесна страшно подозрение: аз се свих в леглото си и затреперах цял, почти скочих и заставах всред стаята. Там, върху един от столовете, лежаха дрехите ми. Аз приближих и душен от вълнение, измъкнах жилетката.

Господине, можете ли да си представите моя ужас, когато от левия долен джоб на жилетката си извадих бялата карамфилена пъпка! Посегнах по-нагоре — розовата, отдясно — тъмночервената... Значи не бях сънувал.

— Е, какво ще кажете на това?

Аз свих рамене в гузно недоумение, а той бръкна във вътрешния джоб на дрехата си, извади оттам плътен кожен портфейл, разтвори го и ми посочи. Наистина в една от гънките, в малък плик от визитна картичка, лежаха три разноцветни остарели карамфилови цветчета.

Погледнах господина: той ме следеше с мъртвопепелявите си очи, а върху устните му трептеше едва уловима зловеща усмивка, после прибра полека портфейла си и заяви:

— Моят път е насам, довиждане...

Той зави до близкия ъгъл и изчезна.

Минаха няколко дни, но мисълта за този странен човек не ме напускаше нито за минута. Не стигаше това: на третия ден с ужас забелязах, че неговите мисли съвсем не бяха негови, а мои. Струваше ми се, че все повече откривах, че всичко това беше се случило някога — не знам кога — с мене. За да се успокоя, потърсих приятеля си, дано узная нещо за този чуден човек, но можете да си представите моето изумление, когато приятелят ми твърдо заяви, че не помни нито да ме е срещал през тези дни, нито да ме е запознавал с такъв човек!

Не оставаше нищо друго, освен да отида и се уверя за него в самата му кантора. Улицата и номера добре помнех. Отидох, но се върнах в още по-тежко недоумение. На посоченото място нямаше никаква кантора: там от години е стояла фурна. Разпитах хората наоколо, но всички заявиха, че там никога не е живял подобен човек.

И сега аз не знам кой от двамата ни беше сънувал — той или аз.

**КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВ,
СВЕТОСЛАВ МИНКОВ
СЪРЦЕТО В КАРТОНЕНАТА КУТИЯ
РОМАН-ГРОТЕСКА В СЕДЕМ
НЕВЕРОЯТНИ ПРИКЛЮЧЕНИЯ**

*... Pleure, en se moquant de soi,
Notre pauvre âme moderne.*

Fernand
Gregh

ПРИКЛЮЧЕНИЕ ПЪРВО

В КОЕТО ЧИТАТЕЛЯТ СЕ ЗАПОЗНАВА С ГЕРОЯ НА РОМАНА И СЕ ВЪВЕЖДА ТЪРЖЕСТВЕНО В ПЕРИПЕТИИТЕ НА СЛЕДВАЩИТЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ. ЗА ПСЕВДОНИМИТЕ ИЗОБЩО. ПАЯКЪТ-ПОЕТ. СИАНИЕТО НА РЕНТГЕНОВИТЕ ЛЪЧИ В ГРЪДНИЯ КОШ НА ГЕРОЯ. ЕДИН ЗАГАДЪЧЕН СЛУЧАЙ.

Кой дигна завесата така прибързано?

Стаята гледаше в широка градина. Слънчевите лъчи течаха през разтворения прозорец и хвърляха игриви петна по стените. Бръмчеха пчели във въздуха, по клоните на разлистените дървета чуруликаха весело птички. Беше топла пролетна сутрин.

В тоя ведър час, когато скритите в земята семена се разпукваха за живот и около всяко камъче тичаха пъргави мравки, когато пътните врати на къщите започваха да скърцат и улиците ставаха все по-многолюдни — нашият герой показва носа си изпод вишневия юрган, разтвори за миг едното си око и после пак го затвори. Като полежа известно време така, без да диша дори, той разтърси леглото си с един неочакван ритник, отметна юргана и се изправи на нозете си. С една дума събуди се тъй, както се събужда човек, който си спомня, че е трябвало да стане по-рано, защото го чака работа.

Нека последваме сега примера на Виктор Юго и да оставим нашия герой да се измие, да се облече и да закуси, а до това време да седнем пред голямата писмена маса в стаята му и да видим какво има по нея. Ние няма да пипаме нищо, няма да ровим из чекмеджетата, както правят любопитните гости. Ще хвърлим само бегъл поглед отгоре и в краен случай можем да попрелистим съвсем невинно дебелия Ларусов речник — да кажем, на буквата Б, — отдето ще научим някои полезни подробности за Бастилията, за Буда, за морския курорт Биариц, или за бащата на бертолетовата сол — Клод Луи Бертоле. Иначе би било твърде неприлично, ако още в самото начало на нашия роман се нахвърлим върху един човек по долни дрехи и започнем да го описваме: той беше такъв и такъв. Пази боже! Та тоя човек е главно действащо лице на романа и заслужава да бъде разгледан в неговия завършен тоалет.

Най-напред ще се спрем на тънката позлатена рамчица върху масата, зад чието стъкло се усмихваше бромовият портрет на младо момиче с дълги очи и малко полуотворени уста. Такива портрети е виждал всеки зад витрините на фотографските ателиета, ала такива очи имаше само едно-едничко момиче на земята и неговият образ грееше сега в слънчевата мъгла на стаята, затворен в рамчица като цвете в хербарна папка. До портрета на незнайното момиче, което живееше може би в същата къща, а може би и на другия край на света, лежах разхвърляни книги: стихотворни сборки, романи, речници и най-сетне — някакъв наръчник върху словесното изкуство. Понататък, до разтворената кутия с цигари, стоеше озъбено гипсово черепче, в което имаше късче гума, няколко карфици и една унищожена пощенска марка. Ето и мастилницата — тежка, стъклена, с две кълбовидни чашки. В едната чашка искреше със зелен металически блясък виолетово мастило, другата беше празна и на дъното ѝ се търкаляше една изсъхнала муха, която бе умряла навярно през миналото лято, тъй като сезонът на мухите не беше още настъпил. Под самата мастилница, точно в средата на масата, стояха грижливо нарязани и наредени една върху друга тесни хартийки, на най-горната от които бяха написани с равен и хубав почерк думите:

ЗЛАТНАТА СТРЕЛА

ПОЕМА ОТ ВАЛЕРИАН ПЛАМЕНОВ

Валериан Пламенов. Заради това име заслужаваше човек да се бори ожесточено срещу хотентотските звукосъчетания на думи, като Иван Драганов, Стоян Тодоров или Христо Георгиев — имена, които се срещат над входа на всяка община, блискани равнодушно от дъжда като стари ръждясали кутии от консерви. Валериан Пламенов — какъв светъл символ на духовен аристократизъм, каква неизмерима бездна от никога неповторима индивидуалност! Благословен да бъде вовеки кръстникът, който потапя в светия купел детето с такова име! Ако нашите родители някога бяха по-умни, ние нямаше да тичаме днес

от къща на къща по разни именни дни и да стискаме ръцете на тия нещастни люде, които се усмихват гузно, с изпънати вратове над колосаните си яки, и ни дават по едно шоколадено бонбонче, без да подозират горчивата истина, че те са безлични подобия на хилядите свои съименници, досадни аптекарски шишета, наредени едно до друго върху някаква безкрайна лавица. Кажете, можете ли да си представите един бележит човек с име Гунчо или с презиме Вариклечков? Дори да има нещо изключително у такъв човек, неговото име ще го погуби, ще го хапе непрекъснато като конска муха, ще го затыпява ден след ден, докато най-сетне го обезличи съвсем и го превърне в най-обикновен и посредствен човечец, който си отваря магазин за железария или пък почва да се явява като платен свидетел при нотариусите, да се кълне за пет лева и да лъже за една цигара. Да, страшна напаст е грозното и нищо неговорещо име. Наистина малко неделикатно е от наша страна, че излизаме извън рамките на общоприетото благоприличие, защото и твоето име, читателю, може да не е, както се казва, за пред хора. Ала нали ние тъкмо затова пишем роман, за да ти бъдем полезни поне с един малък съвет? Ако ти, любезни читателю, си недоволен от твоето натрапено име, откажи се веднага от него чрез държавния вестник и го замени с някой блестящ псевдоним, който ще ти отключи вратата на щастието и ще те поведе победоносно през живота.

Че ние говорим самата истина — в това не може да има никакво съмнение. Готови сме дори да приведем доказателства, ако туй е необходимо. Ето, тоя човек например, който се казва сега Валериан Пламенов, беше роден под фаталния азбучен зодиак на името Зафир Събев. Съгласно църковния ритуал неговият кръстник се отрече три пъти наред от дявола, ала туй не го възпря да извърши най-пъкленото дело в живота си, като прикачи на новороденото отдавна забравеното име на някакъв дядо Зафир, живял и умрял в тъмните кърджалийски времена. И тъй, малкият Зафирчо крещеше от сутрин до вечер, размахваше в розовата си ръчичка една шарена дрънкалка и негодуваше отчаяно срещу своеволието на родителите си. Ала лека-полека настъпи успокоението и като всяка божа твар, плачливото пеленаче се примири със съдбата си. Ококори мъничките си сини очи, усмихна се презрително на света и започна да расте без помощта на разните сладникави сиропи за усилване. До петгодишната си възраст

то даваше големи надежди на своя баща, който мечтаеше да го направи зъболекар, ала когато тръгна на училище, всичко се измени съвсем неочаквано. Тайнствената власт на името Зафир пусна първото си злокобно коренче в душата на детето и то стана буйно, непослушно, жестоко, започна да връзва тенекиени кутии по опашките на махленските кучета и да се връща през ден в къщи с пукната глава. Неговото детство и юношество бяха една безкрайна верига от най-опасни приключения. Сетне, след постъпването в университета, доброто начало възтържествува отново и момъкът се отказа завинаги от своето опасно име, нарече се Валериан Пламенов и — стана поет. И то не посредствен драскач на стихове, а умен и даровит поет, за когото критиците говореха лошо само веднъж в седмицата.

Но кой е човекът, надарен от собствената см фантазия с това божествено име? Ш-ш-ш-ът, ето го. Той разтваря вратата на стаята и влиза вътре. Облечен е в елегантен спортен костюм и под бялата му яка лъщи копринена вратовръзка. Над високото му чело се спущат меки кестеняви къдрици, лицето му е бледно и тук-таме насечено с леки бръчки, сините му очи гледат унесено.

Ние намираме за благоразумно да станем невидими и да освободим стола зад писмената маса, където младият човек сядва, въздъхва дълбоко и се заглежда в някакво малко гвоздейче на отсрещната стена.

Оттук нататък, драги читателю, ние се сбогуваме с тебе, оставяме те да следиш без наша намеса перипетиите на героя и по тоя начин слагаме началото на динамичното развитие на настоящия роман.

* * *

Валериан Пламенов скочи от стола си. Нервиран. Със зачервено лице. Какво ставаше с него? Друг път думите сами изскачаха изпод перото му, тълпяха се по хартията и се нанизваха в стройни и звучни стихове. А сега? Царството на римите стоеше заключено пред нещастния поет и в главата му не проблясваше нито един поетичен образ.

Младият човек седна отново пред масата и написа за стотен път замисленото отпреди два месеца заглавие на поемата си. Ала въпреки

това моторът на вдъхновението не можеше да се запали. Наистина от време на време светваше по някоя мъничка искрица, но тя напомняше по-скоро някаква фосфорна бълха, която ощипваше мозъка, за да го раздразни, а не за да разпали в него творческия пламък.

Върху тънка сребърна нишка се спусна от тавана един голям паяк — черен, с къдрави крака, — завъртя се над масата и надникна към издрасканите с мастило хартийки. Той наблюдаваше отдавна вече родилните мъки на нашия поет, докато най-сетне изгуби търпение и реши да слезе от своите висини, за да види по-отблизо как върви поемата. Като се убеди в творческото безсилие на поета, милосърдният паяк, който сам беше поет и от сутрин до вечер ковеше рими по тавана, увисна на края на сребърната нишка и се залюля във въздуха. После скочи върху шията на младия човек, покатери се на ухото му и започна да шепне: „Хайде, приятелю! Луната — земята, пролетта — песента, съзвучие — ручейт!“

Валериан Пламенов протегна ръка и улови досадния си вдъхновител. Разтвори длан и черното насекомо тупна върху масата. То протестираше, обърнато по гръб, като въртеше кривите си крачка и сипеше по адрес на своя неблагодарен събрат най-гнусните рими. А поетът го наблюдаваше съвсем равнодушно и това именно беше невероятно. Валериан Пламенов не можеше да понася насекомите, особено паяците, към които хранеше смъртен страх и ужас.

Наистина какво ставаше с тоя човек? На какво се дължеше тая промяна у него, настъпила неочаквано след една спокойно прекарана и богата със сънища пролетна нощ? Някаква страшна тежест натискаше гърдите му и запираше дъха му.

Той изгаси новата цигара, която беше запалил, стана, приближи се до голямото огледало на стената и се погледна в ясното му стъкло. Господи, какви бяха тия тъмни кръгове под очите му и това измъчено, почти безкръвно лице? Той се гледаше и не можеше да се познае. В неговия образ имаше нещо чуждо, не негово — едно странно преображение, извършено сякаш от самия дявол.

— Дали не се е спугнал пак някой от дробовете ми? — помисли си поетът, вцепенен от внезапно възникналия спомен за своя тримесечен живот в болницата преди няколко години, когато левият му дроб се бе пукнал като автомобилна гума. И в същия миг пред очите му се занизаха тъжните картини на едно страхотно минало. Бялата стая

с железните легла. Сестрите. Лекарят с каучуковата слушалка. Шишето със спасителния етикет: „По три супени лъжици дневно“, върху нощната масичка. Саксията с аленото цвете на прозореца...

Валериан Пламенов разтвори съвсем тихо вратата на стаята си, измъкна се безшумно в коридора, взе шапката си от закачалката и излезе на улицата.

Вървеше бавно и едва поемаше дъх. Както някога, когато беше болен. Около него фучаха автомобили, тичаха малки крещящи вестникопродавчета, по слънчевите тротоари се търкаляха първите пролетни колички с румени бебета, чиито бистри очи пиеха учудено далечния лазур на небето. Влажната земя димеше като запалена, хората крачеха бодри и усмихнати, отнякъде долитаха веселите звуци на латерна.

Младият поет застана пред красива двуетажна къща с широка градина, надникна през желязната ограда, поколеба се за миг и влезе вътре.

В къщата имаше една стая, пълна с хора. Едни стояха по столовете и канапетата, други гледаха през прозорците, унесени, забравени сякаш в някаква мисъл, която отдавна се бе изплъзнала от съзнанието им и бе престанала да бъде вече тяхна. Всички мълчаха. Само от време на време се чуваше по някоя въздишка от досада.

През няколко минути вратата в дъното на стаята се отваряше и на прага се показваше един великан в бяла престилка, с мургаво лице и с цигара в устата. И един по един хората, които чакаха по столовете, по канапетата и пред прозорците, прекрачваха тая врата и изчезваха зад нея ведно с великана.

Когато Валериан Пламенов се изгуби също зад тайнствената врата и попадна изведнъж в някаква електрическа юзина с хиляди ключове по стените, нозете му се подкосиха и кръвта му се смръзна в жилите.

— Някога страдах от скъсване на белодробната ципа — промълви той. — Сега усещам...

— Съблечете се! — отсече великанът, като палеше нова цигара и очевидно не обръщаше никакво внимание на думите на госта си.

Младият човек изпълни мигом заповедта и се съблече до пояс.

Стаята потъна в мрак, нещо запращя в тишината и в единия ъгъл изплува някакво синкаво сияние — като дух, който се мъчи да се

материализира.

— Елате насам! — извика в тъмното медиумът.

Валериан Пламенов пристъпи пипнешком към блещукащата цигара, изкачи се върху малък дървен подиум и здравите ръце на великана го опряха о някаква студена стена. После върху гърдите му се спусна една черна плоча — същата, която пращаше и излъчваше синкавото сияние.

— Дишайте! Така. Не дишайте! Така. Дишайте дълбоко! Така. Обърнете се с гръб! Дишайте пак! Така. Нямайте нищо в дробовете си! — провъзгласи тържествено човекът в бялата престилка, а нашият поет въздъхна дълбоко, ала тоя път само за себе си, с радост и облекчение.

— Чакайте! Чакайте! — извика внезапно великанът, като стисна здраво госта си за раменете и го намести отново пред черната плоча. — Защо не виждам никакво сърце у вас? Да, факт. Зад гръдната кост, между третото и петото междуребрие, сърцето не прави никакви екскурзии... Интересно...

— Какво казахте? — попита разтреперан Валериан Пламенов.

— *Situs inversus... situs inversus* — продължаваше да бърбори на себе си великанът. — Не, никакъв *situs inversus*... Тук нямаме разместване на вътрешните органи, а чисто и просто липсва сърцето. Невероятно феноменално явление...

* * *

Валериан Пламенов се дотътри с мъка в къщи.

Нима сърцето му бе наистина изчезнало?

Той глътна едно от хапчетата, които му предписа лекарят, отпусна се на кревата си и се вгледа в тавана с изцъклени очи.

Така умората от необикновените преживявания на тоя чуден пролетен ден го унесе в сън.

ПРИКЛЮЧЕНИЕ ВТОРО

В КОЕТО УЧАСТВУВАТ ЕДНО ЗАКЛАНО ПРАСЕ, ЕДИН КАВАЛЕРИЙСКИ ОФИЦЕР, ЕДНА ДИПЛОМА, ЕДНА РУМБА И ЕДНИ ЗЕЛЕНИ ОЧИ. ЛУНАТА, СЛАВЕИТЕ, ЛЮЛЯКЪТ И ДРУГИ ПРОЛЕТНИ РЕКВИЗИТИ В ЗАГОВОР СРЕЩУ ГЕРОЯ.

Най-често, когато някое фатално събитие разкъса спокойната броеница на човешките дни, всичко изведнъж и непоправимо се обърква: зърната се изнизват, разпиляват и размесват и човек застава безпомощен сред тях, неспособен да въдвори ред в тоя хаос, връхлетял внезапно отгоре му. Така би било и сега в историята, която ни занимава, ако тя беше история като всички други. Но ако тя беше история като всички други — какъв интерес би представлявала и каква нужда би имало да се разказва?... Работата е там, че необикновеността на случая, който вече узнахме в началото на романа, се заключава не само в голия факт на събитието, но и във всички разнообразни последици от него, в които логиката, обикновените предвиждания и допустимите възможности изведнъж отстъпват пред странните прищевки на една потайна, насмешлива и всемогъща воля.

Така понякога съдбата отпуска невидимата нишка, с която ни държи, за да даде малка почивка на вечния пленник. Той се почувствува за миг свободен, забравя предупрежденията и заплахата, която виси над него, радва се като дете, танцува и пее, докато едно ново дръпване стегне още по-силно примката около шията му.

Прочее затова навярно, когато нашият герой отново излезе от къщи, странното произшествие от заранта бе съвсем изчезнало от паметта му, сякаш някой го бе заличил с гъба. Сънят и хапчетата бяха свършили своята целебна работа. Той усещаше някаква особено приятна, въздушна лекота, като че беше цветно балонче, което се носи без цел из златистия въздух. Минавайки из двора, той направи две-три движения по Мюлер, помириса пътьом напъпилите цветове и затананика песничката на мосю Трике от Онегин: „Вы ро-за... вы ро-за...“ После запали цигара и тръгна с широки крачки към улиците на центъра.

Майският ден догаряше в разточително великолепие. Наблизо поливаха градина и водният прах проектираше в небето малка нежна дъга. Лъхаше на люляк и на мокра пръст. От един разтворен прозорец се премятаха разглобени тактове на рамона. Далеч прозорците на Агрономическия факултет пламтяха като кристален дворец.

Младият човек дишаше дълбоко привечерната хладина и мислеше: Каква чудесна рамка за една дълбока и сгъстена поема! Какъв хармоничен мир, потопил цялата вселена, в който невидимите струи на вдъхновението се сплитат около всяко човешко сърце!... Защо само неговото сърце остава безответно — като че ли го няма?

И в същия миг резлива болка пронизва съзнанието му. Ръката му напипва в джоба хапчетата на лекаря... Нима — наистина?...

Силен трясък и рев на автомобилна сирена го стреснаха и той едва можа да отскочи пред грамаден камион, който отмина в облаци прах.

Момъкът се качи на тротоара и продължи пътя си. Неочаквано познат глас му се обади:

— Ха история де — поетът под колелата на камиона... Премазан от жестокия камион на живота. Върви после съчинявай некролози и надгробни слова...

Беше Бояров, белетристът, който прекосяваше улицата, запътен към редакцията на един литературен седмичник.

Пламенов се спря, усмихна се смутено и тръгна несъзнателно с него. През целия този ден той не бе разменил дума освен с доктора и сега му се искаше да поговори с някого.

Бояров метна тренчката си на рамо, пусна кълбо дим, после изгледа една девойка, която минаваше, и отново разсеяно запита:

— Та продумай де, мирова скръб! Какво има?... Любовни трагедии?... Или стихове скандираш из улицата?...

Поетът преглътна и отвърна тихо:

— Знаеш, Марине, нещо става с мене... Не мога да разбера какво... Останал съм сякаш без сърце...

— Де, де, де — присви насмешливо очи белетристът. — Остаря вече тоя символизъм, любезни. Закъснял си с четвърт век... Не можеш слиса никого с това. Днес — а ти уж си от младите — нещо ново, реалистично, динамично, да...

— Ах, остави, моля ти се — отвърна Пламенов, — не става дума за литература... Никакъв символизъм — говоря ти съвсем човешки...

Бояров учудено го изглежда.

— Е, та?... Тогава пък — толкоз по-добре!... Защо ти е сърце в тия години?...

Пламенов изведнъж спря и махна с ръка:

— Хайде довиждане! — и тръгна отново сам. Защо ли му говори?... Нима тая суха реалистична душа можеше да го проумее?

Белетристът се обърна, кимна с недоумение подире му, понечи да каже нещо и сви рамене:

— Нека си върви!... Кога ли с тия занесени хора можеш да се разбереш? Все едни и същи пози, декламации и иносказания... Пфю!

И двамата колеги понесоха, всеки из своя път, гримасата на една горчива полупрезрителна усмивка.

В тоя привечерен час улиците добиваха един друг образ. Синкавата далечина поглъщаше светлите фигури на минувачите, жените изглеждаха непознати и по-хубави, небето — далечно и нежно като огромен опалов купол. Старите кестени по тротоарите приготвяха вече своите бледожълти свещици и един неуловим аромат падаше заедно с дрезгавината.

Валериан Пламенов вървеше бавно, с чувството на човек, току-що пробуден от тежък сън. Внезапният смут отпреди малко отново неусетно се успокояваше. Той оглеждаше всичко наоколо си, сякаш никога досега не бе го виждал. За пръв път той имаше ясното усещане на своето физическо съществуване, за своите млади и здрави мускули, някаква несъзнавана до днес, но бликаща наслада бодрост във всяка частица на собственото си тяло. Целият този дълъг и мъчителен ден — вълненията, досадата, тревогите — всичко се топеше сега в едно повече съзнание, отколкото чувство, на първично и пълно доволство. Светът се бе преобразил магически и мигновено и в тоя нов свят поетът Валериан Пламенов шестуваше със спокойна и самоуверена стъпка.

Две момичета минаха край него. Погледите ми закачливо пробягнаха по неговата тънка и малко устремена напред фигура. Той се позапря и за пръв път очите му спряха дръзко по бюстовете и бедрата на минаващите жени. Лек и пъргав, той продължи пътя си.

На близкия ъгъл, пред вратата на месарницата си, един месар колеше мъничко прасенце. Слугинчето, което чакаше, бе извърнало ужасено лице... Животното отчаяно квичеше в ръцете на човека с кървавата престилка, а ножът стържеше обраслата с нежни космици шия. Поетът спря отсреща, прикован внезапно от зрелището. Никога до днес той не си бе позволявал да гледа нещо подобно. Кръвта извикваше винаги в цялото му същество непреодолима мъка, отвращение и ужас — и той потръпваше дори когато убиваше някоя дървеница. А напоследък той сериозно възнамеряваше да стане вегетарианец — от идейни съображения. Но сега (той сам много отчетливо анализираше в тоя миг усещанията си) искаше да види кръв с едно спокойно, почти иронично любопитство. И когато кръвта шурна из пробития най-послед врат във водосточния канал и хъркащото животно потръпна в последни спазми, Пламенов тръгна, усмихна се вътрешно, като си представи препечената кожа на розовото прасенце във фурната, и преглътна. И сега изведнъж разбра, че е страшно гладен. Стръвен, неудържим глад, като че години не бе си дояждал.

По улиците пламваха първите лампи. Той погледна часовника си: 7½. Часът за кафенето, дето всяка вечер духовният елит на страната се събираше около масите на чаша кафе и литературни разговори. Там, дето се кръстосваха амбиции и идеи, дето се раждаха инициативи, дето се поверяваха от ухо на ухо сензационни новини, дето се правеха констатации и издаваха присъди...

Не, само тая вечер не. Той пак си спомни Боярова и сега тая среда му се стори съвсем чужда. По-добре да отиде да вечеря. Нали и лекарят му каза, че сега трябва особено да следи за здравето си, за да укрепне повече?

Той ускори крачките си и се запъти към гостилницата.

При вратата на заведението фаровете на скъпа кола блеснаха насреща му и го ослепиха за миг. Шумна компания, слязла от автомобила, запречваше входа. Изведнъж едно гръмливо възклицание го спря:

— О-о! Здравей бе, Фирка, здравей бе, братле!

Нашият герой изкриви кисело физиономия и се стъписа. Години вече никой не бе го наричал с това интимно, глупаво, забравено име. Вгледа се в лицето на един мургав и бръснат мъж пред него и без да ще, веднага се усмихна:

— О-о! Здравей бе, Дамяне!

Беше някогашен негов състудент, близък другар от университета, с когото години не бяха се срещали.

— Я гледай, я гледай! На вечеря ли и ти? — хвана го под ръка ухиленият юначага и го повлече към градината, в дъното.

— Сам си, нали? Хайде, ще ядеш при нас и ще се видим по-длъжко. Тю брей, Фирка с Фирка! Колко години бе, братле — пет ли, шест ли станаха... Слушам сегиз-тогиз за тебе, питам, кога идвам тука, и все не се случва да се видим...

Другите бяха заели вече маса и старият другар представи поета на компанията:

— Запознайте се, господа, мой приятел от старо време, юрист и писател, вие сте го чували — поетът Пламенов.

Ръкуваха се, насядаха, поръчаха. Освен Пламенов и другаря му, бяха още трима: един черноок заместник-прокурор с дебели сключени вежди и с хитлеровски мустачки, един пълен женоподобен младеж с рогови очила и един кавалерийски подполковник, съвсем плешив и без никаква растителност по лицето, от което изглеждаше, че изобщо няма лице.

— Е, казвай сега, Фирка, какво правиш — как си се наредил — съдия, адвокат, търговия ли нещо, а? Господа, видите ли го — цяла година в една стая сме живели с него. Заедно учихме юриспруденцията — само че той свърши, а пък аз заряхах още на четвъртия семестър. Та къде казваш работиш?

Пламенов се усмихна виновно и отвърна:

— Никъде... Така... Пиша стихове, книги издавам...

— Разбирам бе, братле, книги... Книгите са си книги, ами работа, работа някаква нямаш ли?...

— Господин Пламенов е артист, Дамяне — обади се заместник-прокурорът и веждите заключиха в скоби половината му лице.

— Бре, Фирка, значи все същият си останал? Ами дипломата? Диплома с отличие, моля ви се!... Язык!... Затуй си все такъв тъпичък — изгледа го той и поклати състрадателно глава, — с амброзия и нектар, а, така ли беше? Я, момче — обърна се той към прислужника, — кажи вън на шофьора да влезе да се навечеря. А пък аз, братле, видиш ли, станах фабрикант — фабрика за цигли имам в Хасково,

ожених се, работим с тъста... Живеем в провинцията, хе-хе, и сегиз-тогиз прескачам в София с колата...

Пламенов мълчаливо ядеше, заливаше вкусните гозби със силно вино, отговаряше с по две-три думи и усещаше как все повече го изпълва същото ново чувство на приятно и пълно доволство. Странно нещо! Тия чужди хора, с които довчера още без досада и раздразнение той не би могъл да седи пет минути, сега не му бяха неприятни. Мярнаха се в паметта му студентските години. Първите поетични опити, трепетите на първото напечатано стихотворение, шумният успех... Призрачни спомени, като че от друго съществуване, пропъдени от шума на гласовете, чашите и оркестъра. Когато фабрикантът попита: „Ами дипломата?“, изведнъж нещо го жилна. Наистина! За първи път той се попита настойчиво, укорно — защо не бе помислил сериозно за това? Ето, всички тия хора тук — магистрати, офицери, фабриканти — солидни, спокойни, охолни, с какво бяха по-лоши от него, с какво той бе по-добър от тях? А не живееха ли те по-добре и не бяха ли по-умни от него? Защо той да бъде встрани от тоя живот, тъй удобен и приятен? Не е ли време вече да се вземе това, на което и той имаше същото право?...

Кавалеристът и заместник-прокурорът говореха за болшевизма и амнистиите. Офицерът махаше яростно ръка, като че сечеше със сабя, и върху лицето му жестоко лъщяха цял ред златни зъби. Прокурорът отново дигаше вежди с учудено оскърбен израз.

— Я слушай, Фирка. Таман сме се видели, да свършим барем една работа — викна фабрикантът. — Я да те взема аз при нас, да станеш прокурист на фирмата, а? На, шурейт — той кимна глава към младежа с очилата — заминава за странство, работата расте, пък мене ми трябва верен човек. Ха да те водя аз със себе си! Ще останеш при нас, ще свикнеш скоро, ще ти намерим и една булка... пък стихчетата, ако ти се пишат — пак си ги пиши. А, какво ще речеш? — И го тупна по рамото.

Поетът се усмихна и не отговори. Превъртя се като на филм хубава малка къща с модерни мебели, усмихната пълничка млада жена в копринен пенъоар, двуместна силна кола, за която има бял гараж в дъното на градината... Той притвори очи за миг, да задържи видението. А Дамян се наведе към него и добави:

— Аз съм още три-четири дни тук. Ти помисли и реши!

Компанията стана. Фабрикантът плати и изкомандува:
— Сега в „Риунионе“!

Качиха се в колата и след две минути слизаха по стъпалата на подземие. Заведението бе полупразно. Една двойка полуголи жени изпълняваха номер. Напудрените тела розовееха в кръга на синия прожектор като матов атлаз. На високи столчета при тезгяха седяха няколко бар-дамы. Въздухът бе тежък и напоен с женска плът. Поръчаха вина и коктейли. Пиха без жажда. Но в зениците лъщяха остри пламъчета. Пламенов за пръв път оставаше по-дълго тук. Беше само надничал по-рано. Сега той блясък и тая топла, тръпчиво-люта атмосфера смути кръвта му. На масата им седнаха жени. Една малка маджарка със зелени очи и с луничка на устната се прилепи до него. Той се вгледа в очите ѝ и някакво далечно-далечно отражение изплува до това лице: лицето на момичето от златната рамка... Но това не бе нито страшно, нито мъчително. Оная, другата, от портрета — тя бе смътен образ, сънуван отдавна, долетял и угаснал в друг свят. Тая тук бе жива, близка, с малка бяла и мека гръд, с дълбоки змийски очи. Може би тя беше истинската, защото се усмихваше до лицето му, а бедрото ѝ топлеше неговото бедро.

Той мълчеше и я гледаше. Не знаеше какво да ѝ каже, не бе свикнал още.

Джазът залюля танго. После кубинска румба. Няколко двойки преплитаха възбудени тела. Жените се отмятаха назад, мъжете — с изострени очи и с разширени ноздри — хищно се скланяха над отпуснатите в ръцете им тела.

Поетът се огледа: бе останал сам на масата. Всички танцуваха. Малката маджарка се превиваше в ръцете на кавалериста. Вълна от злоба и завист заля нашия герой. Нов, по-страшен от другия глад ревеше в него. Глад за тая достъпна, пъргава розова плът, глад за всички наслади, които даваше тя, глад, неизпитван никога досега, и той сам се уплаши от силата му. Той не смееше и не можеше да вземе своя дял тук, той беше чужд на тоя нов свят, който сега откриваше пред него всичките свои непознати блаженства. Той беше несръчен, бледен, не знаеше дори да танцува! До днес той бе презирал тези удоволствия и наслади като недостойни и пошли. Поетът Валериан Пламенов танцува румба! Можеше ли някой да допусне за миг тая нелепост! Той не си бе забранявал нищо — просто липсваше му вкус за всичко това!

А ето че вкусът е бил у него — дълбоко внедрен, и сега се пробуждаше потаен, остър и стихийен. И всички тия недостойни и пошли някога неща бяха в същност отдавна желана, неизразима наслада, за която сега той се гърчеше от мъка.

Той скочи от масата, излезе, без да се обади някому, и се намери на улицата. Градът спеше. Далеч по булеварда автомобилна метачка бучеше и дигаше прах. Нощта беше хладна. Той тръгна към двореца. Небето беше чисто, синьо, с лунен сърп над Витоша, прилично на оперна декора. Един часовник прозвъня.

Спомни си за предложението на фабриканта и веднага реши, че трябва да го приеме. Няма време за губене!

После тръгна успокоен за в къщи. Стъпките му кънтяха по паважа, отмерени, звучни, като отсечени рими. Когато минаваше край градината, цъфналият люляк го потопи в тревожно-сладък мирис. От дворцовия парк се обади славей. Друг в градската градина му отговори. В бистрата нощ тия небесни рулади се лееха като струи от някаква далечна, нежно звучаща река, която бе опасала заспалата земя и напомняше на друг, пречистен и прекрасен живот. Пламенов се вслуша смутен и дигна очи към небето. После бързо зави нагоре. Булевардът лъщеше, безлюден и полутъмен. Само витрините на книжарниците светеха. Техният блясък хипнотизира очите на Валериан Пламенов, който се устреми като изгубена пеперуда към светналите им стъкла.

В една от витрините, обиколен с нови спретнати томчета, гледаше портретът на млад човек: нова литературна звезда. Наблизо, на окачен картон, се четеше:

Наскоро излиза от печат

ЗЛАТНАТА СТРЕЛА

нова поема от Валериан Пламенов

Младият човек спря за миг пред осветените стъкла и изведнъж се олюля. Огнена мъка го обзе, всичко се завъртя пред очите му. Господи! Обезумял ли е той, или някой играе зла шега с него! Как може той, макар за миг, да повярва, че поетът Валериан Пламенов ще се превърне в нищожно и тъпо безличие?... Възможно ли е новата книга на Валериан Пламенов да остане само обявено и неизпълнено обещание? Какъв друг смисъл може да има неговият живот? И коя е

тая злодейска ръка, която може да го лиши от едничката радост на неговото съществуване?

Не, милион пъти не! Той не ще се даде, той ще се бори до сетна капка кръв, но ще успее да си възвърне отново своето пламенно, вдъхновено и пеещо сърце!

И трескаво устремен, злочестият поет се втурна из заспалите улици, стигна запъхтян в къщи, седна на писалищната маса и натопа перото си в мастилницата.

ПРИКЛЮЧЕНИЕ ТРЕТО

В КОЕТО МИНИСТЪРЪТ НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ КИХВА И — ТРАГИЧНИТЕ ПОСЛЕДИЦИ ОТ ТОВА. ФАНТАСТИЧНОТО БЯГСТВО НА ЕДНА СКРОМНА ПРЕПИСКА ОТ ЕДНА ДЪРЖАВНА КАНЦЕЛАРИЯ. ВНЕЗАПНАТА ПОЯВА НА МАГНИТНИЯ ЧОВЕК, КОЙТО ПРЕПОРЪЧВА НА АВТОРИТЕ ДА ИЗВЪРШАТ САМОУБИЙСТВО НА ГЕРОЯ И ПО ТОЗИ НАЧИН РОМАНЪТ ПРОДЪЛЖАВА В ДОСЕГАШНИЯ ДУХ.

*До Господина
Министра на вътрешните работи
Тук.*

Господине Министре,

Необикновеният случай, на който станах жертва преди няколко дни, а така също и необходимостта от бързи и енергични мерки, които подведомствената Ви административна власт трябва да предприеме час по-скоро в защита на осветените ми от Конституцията права, ме карат да се обърна направо към Вас с настоящата молба, вярвайки, че Вие най-добре ще схванете сериозността на положението, в което се намирам, и същевременно най-добре ще прецените в чии ръце ще трябва да се повери разбулването на долуподписаната загадка, имаща в основата си безспорно криминален характер.

На 16 май т.г. към 7 часа сутринта се събудих от сън, както всеки друг ден, без каквито и да било външни признаци на болезнено състояние или дори на афектация. След обичайната закуска, която направих в квартирата си и която се състоеше от чаша чай и четири маслини, аз седнах пред писмената си маса и тъй като моята писателска професия ми налага особено съсредоточаване преди започване на работата, хванах главата си с две ръце и се замислих. Така прекарах около четвърт час, без да мога да уловя нишката на благородното поетично вдъхновение. Ритах с нозете си под масата като Дикенс, пуших цигара

след цигара като Флобер, гризех със зъби писалката като най-посредствен стихоплетец, ала изпод перото ми не излизаше нито думица. Тук, Господин Министър, си позволявам едно малко отклонение, за да изтъкна, че няма по-ужасно състояние от творческото безсилие. В това състояние може би сте изпадали и сам вие, когато сте съставяли някоя парламентарна или изборна реч. В такива мигове човек достига до истинското умствено затъпяване, сякаш нечия невидима ръка отхлупва черепа му, изважда оттам мозъка и вместо него, натъпква в главата парцали или слама... И тъй — часовете летяха един след друг — мъчителни и безплодни. Тогава именно аз усетих в гърдите си една необяснима тежест, едно внезапно задушаване и това чувство събуди у мен спомена за моето някогашно боледуване от *Pneumotorax naturalis dextra*. Много естествено е, че при подобно усещане всеки поет праща по дяволите не само поезията, но изобщо цялото изкуство във всички негови разклонения, превръща се на обикновен човек и побягва веднага при лекаря. Същото сторих и аз. Грабнах си шапката и отидох при известния рентгенолог Вартоломеев, за да разбера дали старата ми болест не се е появила отново и не е скъсала пак някой от дробовете ми. Рентгенологът ме изправи пред апарата си, прегледа и двете ми белодробни крила, които намери съвсем здрави, ала ведно с това той откри и нещо друго, нещо съвсем абсурдно както в областта на медицината, така и в областта на най-нелепата и разюздана човешка фантазия. Да, човекът на науката констатира... липса на сърце в гръдния ми кош, нещо, което се вижда и от приложената към настоящата ми молба рентгенова снимка. Можете да си представите, Господин Министре, моя ужас, когато узнах, че съм лишен от най-ценния си и важен орган — от това, което древните алхимици наричаха слънце на микрокосмоса, уподобявайки нашето тяло на една малка вселена. Обезумял от страх и от отчаяние, аз се прибрах почти полумъртъв в къщи, глътнах едно от хапчетата, които ми даде лекарят, и заспах. Ала напразно. Науката се

оказа безсилна да ми помогне. Оттогава минаха цели шест дни, а днес е вече седмият, и моето сърце все още липсва.

Господине Министре, не бих се осмелил да ви отнемам тези скъпи за вас няколко минути, които бихте употребили за някое народополезно дело, ако липсата на сърцето ми не се беше отразила тъй гибелно върху моята професия. Най-сетне, щом продължавам да живея вече една седмица без сърце — това естествено показва, че и занапред ще мога да съществувам на земята, въпреки неочакваната анатомична катастрофа в гръдния ми кош. Ала тук има нещо друго: загубата на този тъй важен за тялото ми орган е вече много по-съдбоносна за моята поетична дейност, защото сърцето на поета е оная жива антена, която улавя най-чувствителните трепети на вдъхновението, събира в себе си като в кристал неуловимия смисъл на кипящите около нас събития, пие багрите на слънчевия залез и сребърния дъжд на лунните нощи, за да излее по-късно всичко туй в безсмъртните образи на едно вечно изкуство. Да, Господине Министре, това е само абстрактната страна на въпроса, а да говорим ли за неговата чисто практична страна, за онова материално ощетяване на интересите ми, като имате пред вид, че на стих се плаща по 8 лева, а аз пиша средно между 20–30 стиха на ден? Та това е все едно да отнемете прехраната на дърводелеца, като го лишите от инструментите му или ако вземам Вас за пример — като Ви лишим от избирателите.

Колкото и странно да звучи молбата ми, аз съм дълбоко убеден, че Вие, Господин Министре, ще се отнесете с пълно съчувствие към мен и ще прострете Вашата могъща десница при разнищването на загадъчното престъпление, защото човешкото сърце не може да бъде изгубено от своя притежател по простата причина, че то се не носи в джобовете на дрехите, нито пък се окачва като медальон на шията, а стои закрепено здраво вътре в нашия организъм, където науката му е отредила почетно място около третото и петото междуребрие. Следователно тук

имаме случай на една необикновена кражба, а тъкмо в тая насока, струва ми се, трябва да се насочат всички бъдещи издирвания. Във връзка с последната подробност считам за неизлишно да добавя, че при днешните литературни нрави у нас не е изключена възможността сърцето ми да е откраднато от някой мой събрат по перо — още повече, като се има пред вид, че напоследък сключих контракт с книгоиздателство „Мравуняк“ за написването на една поема, срещу която получих аванс от 5000 лева и по тоя начин създадох озлобление срещу себе си във всички литературни кръгове. В интерес на следствието не трябва да се пропуска така също и обстоятелството, че през нощта на поменатото по-горе произшествие спях при отворен прозорец.

С непоколебимата вяра, че на настоящата ми молба ще се даде незабавно ход и ще се разкрие в най-скоро време виновникът за всички мои морални страдания и материални щети, моля Ви, Господине Министре, да приемете уверенията в моите най-добри чувства.

Валериан Пламенов

Приложение:

1 рентгенова снимка

* * *

Господин министърът на вътрешните работи прекара длан по челото си, протегна ръка към масата и като взе червения молив от широката мраморна поставка на мастилнищата, подчерта последните двайсетина реда с такова безразличие, сякаш въпросът се отнасяше до служебния ценз на някой незначителен кандидат за служба. После той натопи писалката в зеленото мастило, позамисли се с вдигнати вежди и сложи върху бялото поле на заявлението стереотипната резолюция: „За надлежно изпълнение“, над която трябваше да си блъскат по-нататък главите всички негови подведомствени началници на разните служби и

отделения. Когато господин министърът даде по тоя начин искания от просителя ход на молбата му, неговите строги очи се премрежиха внезапно, лицето му се сви в трагична гримаса и той кихна... В същия миг вратата в дъното на кабинета му се откряна предпазливо и едно мазно усмихнато лице извика: „Наздраве!“, след което вратата се затвори отново. Господин министърът изтри не дотам красивата си уста с малка копринена кърпичка, необикновено доволен от това, че кихавицата му е отишла на вятъра и че и тоя път неговият частен секретар не пропусна да изпълни едно от своите най-важни служебни задължения.

Да, кихавицата на един държавен мъж не е обикновено раздразнение на носните ципици, а загадъчно метафизично явление с още по-загадъчен смисъл. Напразно старите гърци са гледали на кихането като на щастливо предзнамение. Исторически факт е, че Ксенофонт е бил избран за пълководец само защото по време на една негова публична реч някой от присъстващите кихнал. Разбира се, в нашата родна земя всичко върви наопаки, затова и кихането дава съвсем отрицателни резултати.

Щом заявлението на потърпевшия излезе от кабинета на министъра, съдбата, която често пъти обича да надниква уж съвсем случайно в коридорите на нашите държавни учреждения, го грабна от ръцете на разсилния и започна да го разнася сама от стая в стая. Най-напред заявлението се изтърси върху масата на един плешив чиновник, който решаваше някакъв ребус от едно илюстрирано списание. Чиновникът погледна само гербовата марка, написа под резолюцията на министъра „Г-ну Ковачеву“ и след това молбата отиде в друга стая, където една тричленна комисия разискваше оживено въпроса около доставката на някакви икономични примуси за чиновниците при министерството. В тая стая търпеливото заявление се украси с нов надпис „Г-н Татарчеву“ и влезе смирено в третата канцелария. Там господин Татарчев, който натискаше необяснимо защо подутата си от зъбобол буза с попивателната преса и се намираше в едно почти експлозивно състояние, изгледа зверски просбата и я изгони мигом навън, като надраска отгоре й:

Г-ну Пиперкову.

Така нещастното заявление обиколи и най-потайните кътчета на Министерството на вътрешните работи, докато най-сетне се покри от горе до долу с имената на всички чиновници без изключение, поради което не ще бъде преувеличено, ако забележим, че то изгуби първоначалния си строго делови характер и доби неочаквано една твърде пъстра за окото карнавална външност.

Какво стана по-нататък с него — на тоя въпрос е трудно да се отговори, тъй като ние навлизаме вече в областта на конфиденциалните канцеларски възможности и засягаме тайнствената практика на така нареченото „съставяне на преписки“. Във всеки случай просителят идва няколко пъти в министерството да се осведоми за хода на молбата си, ала винаги си отиваше, без да научи нещо определено, озадачен от неразгадаемото обяснение: „Преписката е в движение!“

— За какво в същност идвате толкова често тук и ни отнемате времето? — избухна веднъж един дебел началник на отделение, от чийто нос стърчаха толкова много косми, та човек неволно изпадаше в непростимото заблуждение, че в носа му се крие някаква бръснарска четка.

— Аз... аз идвам... във връзка с молбата, която подадох до господина министъра — преглътна побледнял от смущение Валериан Пламенов.

— Каква молба? За какво се отнася тая молба?

— Как да ви кажа... случаят е малко по-особен... За едно откраднато сърце.

— Какво сърце? Златно? Сребърно?

— Не, моето собствено сърце.

Дебелият началник на отделение разтвори широко уста, изгледа просителя от главата до петите, после посегна с треперяща ръка към електрическия звънец на масата и го натисна с всичка сила. Когато вратата се отвори и на прага застана един от разсилните, началникът скочи от стола си и се развика като обезумял:

— Изведи веднага тоя човек навън!

— Ама как... защо? — мъчеше се да възрази Валериан Пламенов.

— Изведи веднага тоя човек навън! — крещеше началникът и цялото му тяло се тресеше от страх.

В коридора Валериан Пламенов се опита да се изскубне от коравите лапи на разсилния, ала в помощ на последния се явиха още двама стражари и той се намери мигом на тротоара с раздърпана вратовръзка и с кривната над ухото шапка.

От тоя ден нататък в душата на злочестия поет настъпи прелом. Той започна да се люшка в тревожна съмнение, че сърцето му е изгубено завинаги. Наистина неговата просба не беше минала още през ония задънни пътечки на каналния ред, където стават истински чудеса и надеждите се сбъдват. Но кой би се осмелил да твърди с положителност, че дори в последния момент, когато всичко можеше да се счита за пропаднало, заявлението нямаше да изскочи внезапно от някоя прашна папка, да изхвъркне през някой отворен прозорец на министерството и напук на всички наши бюрократични порядки, да предприеме на своя глава разследването на собствения си случай, като направи лично интерпелация в Народното събрание? Та то имаше всичкото законно основание да стори това не само защото криеше в себе си подробности около една скандална и незапомнена в криминалната история на човечеството кражба, но защото носеше с достойнство на гърдите си и спасителния знак на неизбежния входящ номер, и червения орден на една трилевова гербова марка.

Ала нашият герой не можеше да разсъждава с необходимото за случая хладнокръвие и тъкмо затова отчаянието му достигна до оня предел, когато в мозъка започва да зрее съвсем естествено мисълта за самоубийство. Какво го чакаше в тъмната далечина на бъдещето? Слънчевият мираж на изкуството гаснеше всяка минута пред очите му и той потъваше все по-дълбоко в бездънния кален водовъртеж на живота, преобразен, безпомощен и безличен — една восьчна кукла, която трепереше върху подиума на някакъв страшен паноптикум. Около него шумяха и тичаха странни люде, които копаеха земята и ръфаха с озверени лица нейните златни плодове, мяркаха се гениални фокусници, които късаха крилете на комарите и ставаха милионери — които търгуваха с цветя и с погребални ковчези и превръщаха дори и камъните в пари. Само той едничък стърчеше безпомощен и съвсем излишен в тоя свят на борсови спекулации, на мошенически сделки и на бясна жажда за парливи и остри наслади. Не, той трябваше да свърши час по-скоро със себе си.

Беше тиха привечер. Слънцето гаснеше на запад и бързите облаци летяха като хвъркати чудовища над далечния небесен пожар. Валериан Пламенов седеше пред писмената си маса. В ръцете му се чернееше малък бровингов револвер, очите му гледаха тъпо и разсеяно. На тая нелепа комедия трябваше да се тури най-сетне край.

Тогава вратата на стаята му се отвори и вътре влезе непознат човек на неопределена възраст — висок, сух, с изсечено сякаш от червен восък лице, в груб спортен костюм, с каскет на главата и с къса лула в устата.

Непознатият се приближи спокойно до самоубиеца и му подаде малка визитна картичка:

ТОМИ БЛЯК

ДЕТЕКТИВ

АМЕРИКА-ЕВРОПА

Докато Валериан Пламенов се мъчеше да се опомни, изненадан от това неочаквано посещение, тайнственият гост измъкна незабелязано револвера от ръката му и като го пхна в джоба си, рече на развален руски език:

— Дорогой сър, ето въпрос жизни и смерти, я понимаю. Вот уже четири вечеров я наблюдаю за вами, и, вы не бросили на заходящее солнце ни единого взгляда! А веди вы поет. Кажется, вы потеряли свое сердце, неправда ли?

— Но кой сте вие? Какво искате? — попита Валериан Пламенов и се вгледа вторачено в непознатия чудак.

— Аз съм Томи Бляк. Детектив от прочутата къща „Будно око“ в Ню Йорк — усмихна се гостът и зъбите му се изгубиха в дим. — Свършил съм метафизичния факултет в Канзас Сити и се гордея с титлата „доктор по алхимия, астрология, телепатия, хиромантия, некромантия, графология, френология и всички останали разклонения на черната и бяла магии“. Владея отлично четиринадесет езика и

тридесет и шест диалекта на южноафриканските племена. Пиша криминални романи на есперанто и чета стенография и всякакви други древноегипетски йероглифи като азбуката на матерния си език. Досега съм уловил със собствените си ръце осемстотин и тринадесет престъпника, седемдесет и двама от които са електрокутирани в Синг-Синг!

На Валериан Пламенов се струваше, че блънува. Той разтърка очите си и като се убеди, че насреща му не стои призрак, а жив човек, рече с отпаднал глас:

— С какво мога да ви бъда полезен?

— Не вие, а аз мога да бъда полезен на вас — отвърна живо непознатият. — От един месец насам обикалям Европа във връзка с издирване убиеца на Линдберговото дете. Смея да се похваля, че получих вече медал от председателя на Съединените щати, загдето установих по един безспорен начин, че американската полиция не е замесена в тая афера. Следователно следите на престъпниците трябва да се търсят другаде. Това възложих на моите помощници, а аз прескочих в България, за да се занимая с вашия случай. Вие ме разбирате, нали? Да открия крадеца на вашето сърце!

— Но отде знаете това? — извика изумен Валериан Пламенов.

— „Будното око“ знае всичко! „Будното око“ може всичко! „Будното око“ има агенти навсякъде! — провъзгласи тържествено Томи Бляк.

— Значи вие смятате, че моето сърце ще може да се намери — попита поетът, внезапно озарен от блясъка на една нова надежда.

— О, yes. В това не може да има никакво съмнение. Престъпниците идат сами при мене. Ненапразно в Америка ме наричат „Магнитният Томи“. И тъй, да не губим повече време в излишни разговори, а да пристъпим веднага към работа. Съмнявате ли се в някого?

— Предполагам, че крадецът принадлежи към някой от нашите литературни кръгове — отвърна замислено Валериан Пламенов.

— А кое ви дава основание да мислите така? — попита Томи Бляк и изведнъж добави: — Кое е това момиче в рамчицата върху вашата маса?

— Това момиче ли? Моята първа и единствена любов — въздъхна поетът.

Томи Бляк нахлупи каскета си до очите, вирна късата си лула нагоре и се озадачи за миг.

— Не знаете ли къде се намира сега уважаемата госпожица? — попита детективът.

— Тя е вече госпожа — поясни момъкът. — Не съм я виждал отдавна. Научих, че се е омъжила.

— Тъй. Кажете ми сега, не сте ли я сънувал наскоро?

— Да съм я сънувал? — прошепна на себе си Валериан Пламенов. — Да, сънувах я неотдавна.

— И как именно?

— Не мога да си спомня. Сънувах я твърде смътно. Струва ми се — някаква градина.

— Отлично! All right! Sehr gut! Bien! Bene! — бърбреше радостно Томи Бляк. — Имате ли обичай да спите при отворен прозорец?

— Само веднъж. През нощта на събитието.

— Да сте виждали някаква черна котка насам?

— В нашия двор идват всякакви котки.

— Не всякакви, а черна котка, чувате ли какво ви питам? — разсърди се детективът.

— Да, виждал съм и черна котка.

— Имате ли протестирани полици?

— В миналото съм имал. Сега нямам.

— Четете ли Ницше?

— Понякога.

— Вегетарианец ли сте?

— Наполовина.

— В литературните кръгове с какво име се ползвате?

— Рецидивист. Осъждан шест пъти за публична обида на професори по литература.

Томи Бляк извади лулата из устата си и затананика:

— Тиби-вай-ай-хи-о-ха!

— Вижте какво — рече веднага след това той, като се озърна наоколо и се наведе към поета. — Нишката на престъплението е в ръцете ми. От вас се иска само едно: да пазите пълна тайна и да слушате съветите ми. Ако случаят наложи да ме последвате в издирванията ми или пък да се срещнете лично с похитителя на вашето сърце, аз ще ви предупредя. Във всеки случай вие трябва да

бъдете всеки миг на мое разположение. А сега да минем на другата страна на въпроса. Всички разноски поемам аз, тъй като разбулването на тая необикновена кражба ще ме направи крал на детективите в цяла Америка. У нас смятат, че Балканите са най-размирният кът на земното кълбо и че в България не може да се разкрие нито едно престъпление. А аз ще докажа тъкмо обратното. И ще си направя по този начин една гениална реклама. В случая вие нищо няма да загубите. Напротив, ще спечелите хиляда долара. Разбирате ли? Вашият случай е един пробен камък за моята дейност в широк световен мащаб. Вземете сега тия сто долара като аванс срещу нашата сделка.

И Магнитният човек остави пред момъка една стодоларова банкнота, после протегна ръка и се сбогува.

— А, щях да забравя — извика той, като се приближи до поета и заби хипнотичен поглед в лицето му. — Необходимо е да се освободите още сега от мисълта за самоубийство и да станете позитивен. Гледайте ме право в очите... Тъй... Exorsisco te, creatura melancholica per deum vivum, per deum trevurn, per deum + Sanctum! — избърбори Томи Бляк, като направи три пъти кръстния знак над главата на поета и после го щипна за ухото.

— Как се чувствувате сега, а? — попита детективът с особено задоволство.

Няколко минути нашият герой стоя зашеметен в някаква сомнамбулна просъница, сетне очите му светнаха и той се разкиска с всичка сила — в припадък на неудържим истеричен смях.

Магичното заклинание бе оказало своето целебно действие върху мрачното настроение на Валериан Пламенов.

— Au revoir? До свидания! Auf Wiedersehen! — извика американецът и изчезна тъй, както се беше появил.

* * *

Томи Бляк не спеше.

Томи Бляк не ядеше.

Томи Бляк кръстосваше като фантом софийските улици.

* * *

След една седмица Валериан Пламенов намери на писмената си маса една чекова книжка и първокласен билет до Париж заедно с къса бележка:

Пригответе се за път и чакайте допълнително съобщение.

Бляк.

На десетия ден пристигна следната телеграма:

По дирите на крадеца съм. Точка. Заминете веднага за Париж. Точка. Ангажиран апартамент в Hôtel des Américains. Точка. Чакайте Ротондата 20 юни вечерта.

Бляк.

ПРИКЛЮЧЕНИЕ ЧЕТВЪРТО

В КОЕТО БАНКА „ХАРОУ И КО, СИТРОЕН И КОТИ“ ПОДДЪРЖАТ ЕДНО ВЕСЕЛО НАСТРОЕНИЕ. ЗА СРЕБЪРНИТЕ СВАТБИ В КЕНТЪКИ И ЗА КРЪВОЖАДНИТЕ ЯКОБИНЦИ. РУБЕНС, ЕДИН РОЗОВ ПЕЛИКАН И МАЙКАТА НА НЕЗНАЙНИЯ ВОИН ИГРАЯТ ХОРО. ЧУДЕСНОТО ПЪТУВАНЕ С КОРАБА НА СЪНИЩАТА.

Експресът фучи из равнините на Франция. В дрезгавината на утрото чезнат сънни станции, далечни градчета с камбанарии, широки тъмнозелени ливади. Слънцето изплува над хълмистия хоризонт и запалва жълти пламъчета по кристалните стъкла на влака. Една завеса на спалния вагон се вдига, едни трескаво-разширени очи гледат навън. Асфалтовото шосе бяга край линията и един автомобил изчезва на завоя. Големи цветни реклами „Benedictine“ а „Chocolat Menier“ прелитат сред изкласилите нивя. Влакът с писък лети през малки станции, без да спира. На пероните пътници чачат други влакове: Sens... Melun... Corleil...

Изведнъж вагоните потъват в някаква сива грамада, която тича насреща като растящ прилив. Слънцето изчезва, машината непрекъснато пищи, трещи между безкрайните редици товарни вагони, навлиза в дрипави улици на предградията, гърми по мостове и стрелки. В далечината израстват комини, високи сгради, площади с отворени кафенета, един трамвай звъни, една река лъсва — с ремаркьор, който влачи шлепове. На стената на един виадукт — голямата червена стрела — Paris à 3 klm, сетне друга стрела — Paris à 2 klm, най-послед трета — Paris à 1 klm. Влакът забавя хода си и спира под стъкления купол на Лионската гара.

От едно първокласно купе на блестящия вагон с надпис „Istamboul-Paris-Calais“ слиза висок бледен момък, с метната на лявата ръка пардесю и с куфарче в дясната. Очите му тревожно бягат наоколо, устните му са сухи и свити, но той успява да си придаде дръзко самоуверен вид. Той тръгва след другите пътници, излиза при широкия павиран двор на гарата и за миг спира на тротоара, между навалищата. Хиляди блясъци и шумове го грабват и завъртват в някакъв шемет, който запушва гърлото му. От прозорците на срещните многоетажни

домове, от тезгяхите и масичките на кафенетата, блеснали в това чисто утро, слънцето се смее и приветствува неговото първо пристигане в Париж. Валериан Пламенов най-после в Париж! Безбройните клаксони на автомобилите, трясъкът на товарните коли, бодрият шум на огромния град, който се събужда, всичко се е приготвило да му се представи така, както той го е виждал в най-хубавите свои мечтания. Да, точно така бе виждал той своето първо пристигане в тоя бленуван град. Но защо сега той не усеща нито възторг, нито дори радостта на удовлетворения копнеж? Защо със съзнанието му не расте жаждата, която го изгаряше по-рано, а само някакъв увяхнал трепет на пробудено любопитство?...

— Circulez, s'il vous plait! — Един стражар стои до него и му сочи изхода.

Нашият герой се сепва, качва се в първото такси и казва:

— Rivoli, Отел-д-ез-Америкен.

Колата завива покрай кея. Поетът се обляга удобно, запушва и постепенно спокойствието му се връща. Той извива очи и почва да разглежда града. Успоредно с таксито върви трамвай с голям оранжев номер 19. Той се вглежда в надписите: Гар дьо Лион... Шамбр де Депюте... Плас дьо ла Конкорд... Авеню Анри Мартен...

Така значи, това е то — Париж, Камарата, Площадът на съгласието, до които се отива с тоя стар, раздрънкан трамвай... Хе, хе — а как се фантазира за тия неща отдалеч! Трамваят остава назад и вдясно се открива реката, букинистите и отвъд тях — посивялата грамада на Нотр Дам.

След десетина минути в бюро на хотела директорът държи в ръка паспорта на новия гост, кланя се и повтаря:

— M-r Plamenoff — oui, oui, monsieur! Nous sommes avertis! On vous attendait! Но мистър Бляк вчера замина. Вашият апартамент е готов. Oui, oui, monsieur!

Един асансьор отнася m-r Пламенов с куфарчето и пардесюто на третия етаж, в неговия апартамент от стая, кабинет и баня.

А след един час Пламенов, с колата на хотела, пристига в банка „Хароу и Ко“ и тегли с чек първите пет хиляди франка по откритата си сметка. Когато големите морави банкноти влизат в портфейла му, Валериан Пламенов отведнъж усеща прилив на сила, самоувереност и смелост. Той изправя приведената си снага и в очите му блясват

пламъчета. Той вече не смотолевя думи, а високо и натъртено казва на шофьора да се връщат в хотела. Той окончателно уверява себе си, че знае и езика, и нравите на тоя живот тъй добре, както туземците. Нима той не е чел целия Мопасан и Пруст в оригинал? Нима не бе превел антология френски стихове и нима на неговите собствени стихове не стоеше тук-там мото от Рембо и Валери?... А сега напред! Той трябваше и външно да се приобщи към тая чужда култура. И най-първо, разбира се — тоалетът. След това ще се гмурнем в Париж!

Вечерта в хотела пристигат на името на господин В. Пламенов няколко грамадни пакета от къщата за мъжко облекло, съдържащи великолепен английски костюм, смокинг, пардесю и всичко друго, необходимо за един клиент на Отел де-з-Америкен. А на нощната масичка лежат две карти о Сервис Отокар: *Paris en trois jours* и *Paris-nuit*.

Облечен в копринена пижама, пъстра като паунова опашка, избръснат, подстриган, изкъпан и маникюиран, Валериан Пламенов угасва лампичката с футуристичен абажур, усмихва се и заспива дълбок, без сънища сън, под глухия тътнеж на нощния град.

* * *

З часът следобед. Градът се топи под огнения дъжд на едно обезумяло слънце. Грамадните домове — със спуснати клепащи на своите щори, пъшкат изнемощели. Старите платани, прашни и посърнали, разливат върху тротоарите сини сенки. Далечината искри като разтрошено стъкло. Сегиз-тогиз, като лениви зелени буболечки, пропълзват автобуси, изревават уморено на завоя и изчезват. Мирише на асфалт и бензин.

В тоя час, когато по безлюдните булеварди тече само горещото дишане на напечените здания, когато под пъстрите тенти на кафенетата редките посетители бършат потни лица и смучат със сламки цитронада с парчета лед вътре, когато малките мидинетки, в прозрачни парцалчета, под които се чертаят крехките стебла на телата им, с кутия в едната ръка и кутия сладолед в другата, бързат към хладилните дупки на метрото, в тоя същи час един блестящ син

автокар на Сервис Отокар дьо Пари се носи по Авеню дьо л'Опера към Порт-Роял, и после към другия бряг на Сена.

Седнали в удобните кожени кресла на автокара и наредени като цветни friandises в бонбонiera от Феликс Потен, тридесет души шествуват безмълвно из улиците и площадите на Париж. Един стегнат, бръснат господин с галонира — фуражка, изправен до шофьора, но с лице към пътуващите, държи голяма картонена тръба в ръка и от време на време сред грохота на кръстовищата един гъст глас, излизащ като от говорител, обяснява:

„Ladies and gentlemen!... Meine Damen und Herren!... Mes dames et messieurs!... Вижте тука тоя исторически паметник...“

Тогавя, като по команда, главите се извързват, лорнети и бинокли се насочват нататък, чуват се възклицания:

„О, yes!... Colossal... О, ja!...“

Това са мъчениците на туризма, на „сухия режим“, на пътните приключения, на манията за колекционерски и на любителски снимки. Те са пропътували стотици хиляди километри по сухо, преплували са океани, за да стигнат тук, препасани с бинокли, с кодаци, бедекери в ръце, със стило във външния джоб на пътния костюм и с кочан Traveleer Ches във вътрешния. А тука всевъзможните compagnies са им приготвили богат избор на променадии, атракционии и мистерии: за най-заетите — „Париж в три дни“, за по-свободните — „Париж в 7 дни“. Вечер, безшумни автокари — „Париж нощем“, ги отнасят към потайните ъгълчета на потайния град, дето хиляда и едно питиета ги потопяват в един изгубен за страната на въздържанието рай, дето в подземни вертепи апаши с каскети и жени с червени кърпи на шията се мушат всяка нощ истински — о'yes! — с криви ножове, под звуците на луда хармоника и пронизителни изсвирвания с пръсти.

Те ще се разхождат така — безропотни жертви на „Томас Кук и син“ — със замръзнала, усмихната гримаса на полуидиоти и ще отнесат в кожените си куфари сувенири от Айфел, гипсови химери, голи фаянсови хубавици от „Фоли Бержер“ и пудри „Убиган“, като автентични доказателства за това поломничество, през което са опознали напълно и Франция и французите, и Париж и парижаните — о'yes!, о'yes!...

Но ние се увлякохме в това странично отстъпление и съвсем забравихме за същината на нашето повествование. Нека прочие

оставим приключенията на тия добри хора за плячка на романистите отвъд океана и да побързаме при нашия герой.

Ето го, седнал в десния ъгъл на втория ред от грамадния автокар, който в тая минута завива по Авеню Виктория към Площада на Отел дьо Вил. Първият ред на колата е зает от един млад методистки пастор и от две съпружески двойки от Кентъки, които празнуват с пътешествие в стария свят своята сребърна сватба. До Валериан Пламенов седи една дребна мис, окичена с бисери, която развежда своя двадесетгодишен син Джими — розов като прасенце и едър като боксьор, който се смее и ломоти през зъби на съседките си отляво, две машинописки от жамбонния тръст в Чикаго, с билидъфчета на челата. Двете задни седалища са заети от пъстра компания немски екскурзианти с рогови жълти очила, а в последния ред се усмихва потайно, като загадъчна екзотична птица, бледото лице на дребен японец в чер костюм и ослепително бяла яка. Четворица субекти от неизвестни националности, мургави и мустакати, завършват комплекта на отокара.

Колата се носи безшумно по напечените площади, спира за минутка тук и там, тръбата гъгне всеки път: „Ladies and gentlemen“...

Те минават така Нотр Дам и Сите, завиват към Бастилията, спускат се после през реката към Джамията и спират по-дълго при Жарден де Планта. След няколко минути, зачервени и задъхани, нахълтват в близкото кафене и се тръшват по масите. Пукат бутилки шампанско за американците, немците смучат бира и пишат в бележниците, малкият японец гълта ледено кафе, а Валериан Пламенов поръчва чаша оранжада. Но отвън се чува тръбата, галонираният господин с часовник в ръка отваря вратата на автокара, настанява всички, изправя се отново до шофьора и дава знак за тръгване.

* * *

Като неуловим фантом синята кола плува из горещия океан на безкрайния град. Мерва се при Пантеона, слиза край Люксембург, спира при гроба на Наполеона. Виждат я под арките на Айфел. Виждат я да слиза към Трокадеро. Минава край гробищата на Паси, сетне се

спуска край нея. Реката лъщи ослепително, замирисва на тиня, откъм летните бани се чува глъчка и смях. След няколко минути автокарът спира пред парадния вход на Лувър. В тихите зали на огромното здание цари мека светлина и хлад. Редките посетители в тоя час седят по канапетата и мълчаливо съзерцават. Изведнъж далеч в дъното се чува тропот, после по-ясен и нестроен, като ек от някакво внезапно нашествие. Паркетът пука под многобройните нозе и бързо, като подкарано стадо, се задават пътниците от синята кола. Почти тичешком те преминават от зала в зала, без да спират никъде. Човекът с тръбата е начело и пътьом непрекъснато изрежда имена на картини и художници, сочейки от двете страни грамадните табла по стените. Главите се въртят ту вляво, ту вдясно, погледите следят повече устата на водача и търсят да доловят думите му. Някои поостават назад, той се връща и ги прибира — и отминават по-нататък.

Валериан Пламенов върви между другите, замаян и мълчалив. Той вече не чува нищо, не разбира нищо. Всичко се люшка и смесва пред очите му — статуи, медалиони, картини — някакъв розов облак. Изведнъж пред някакъв портрет, който се мярва вдясно, той спира вцепенен. Стадото отминава с тропот напред, потъва в друга зала — но той стои. Той не може да откъсне очи от това лице, което го гледа отсреща над широката дантелена яка и от тия прекръстосани, цъфнали като лилии изумителни ръце. Задъхан, той приближава до пазача и пита. Старецът поглажда увисналите мустаци и спокойно му отговаря:

— Портретът на Анна Австрийска от Рубенс.

Анна Австрийска!...

Та той познава тоя нежен яйцевиден овал, тия дълги миндалови очи, това са очите от златната рамка на неговата маса! Господи боже! Халюцинира ли той или е обезумял! Анна Австрийска!...

Ала в това време човекът с тръбата се появява в дъното, прави кисела физиономия и Валериан Пламенов, съвсем объркан, отърчава да настигне другите.

* * *

Сега синята кола е на Вандомския площад. Спира по разписанието — три минути! — и водачът обяснява: „... Един от най-

монументалните и най-аристократични площади в Париж... Там отсреща са големите магазини на парфюмерийните къщи — Герлен, Шанел, Коти... В средата на Вандомската колона, построена от 1200 пленени оръдия в чест на Великата армия, на върха е статуята на Императора...”

Главите се извързват с насочени нагоре бинокли, кодаците щракват, а малката машинописка в края на редицата възторжено виква на другарката си:

— О, Мод, гледай, гледай — там, на върха на колоната, това е статуята на мистър Коти, императора на парфюмите...

И изважда от чантичката си карминения крайон за устни. Колата се спуска към Обелиска на Конкорд. Огромните фонтани шуртят и греят под полегатите лъчи на слънцето с блясъка на хиляди брилянти. Отсреща горят златните коне на моста Александър III. Едно равно бръмчене се носи из грамадния площад: две несвършващи редици автомобили безвучно се плъзгат от двете страни на Обелиска.

— Ladies and gentlemen!... Meine Damen und Herren!... Mes dames et messieurs!... Това е знаменитият Обелиск от Луксор, изровен от пустините на Египет и пренесен в сърцето на Франция... Забележете йероглифите по него, издълбани преди три хиляди години...

Тритоните и нимфите излизат от басейните, мокри и лъскави, и се усмихват на задъханите от него хора.

Немците записват в бележниците, пасторът, кротко усмихнат, клати глава при всяка фраза, а в това време розовият Джими скача от колата, изважда от джоба си металически метър и започва да мери основата на паметника. Мери, записва, мери, записва, кима ухилен и пак се качва. Спътниците го гледат любопитно. Той се обръща към двете машинописки и тържествено заявява:

— Ще видите, мис, след месец в Чарлстон, щат Виргиния, аз ще издигна също такъв обелиск от бетон. Нима само Париж ще има подобни паметници?...

Момичетата възторжено ръкопляскат, а майката любовно слага ръка върху коляното на засмения великан:

— О, май бой, май бой!...

Колата върви вече по Елисейските полета. Напред, отзад, наоколо, отсреща фучат безумно устремени таксите, автобуси,

люксови коли, почти съединени в две неспирно бягащи една срещу друга ленти на чудовищна, огромна машина. Слънцето залязва и на кървавото небе Арката издига в дъното своята тъмна и грандиозна маса. Под широкия свод е полутъмно. От една дупка, точно в средата между плочите на земята, излизат езици на пламък, разклатени и бързи, като живи огнени цветя, поникнали из дълбоката земна утроба. Няколко пресни китки и няколко полуувехнали венци с ленти ограждат вечното кандило на Незнайния воин. Един стражар се е прислонил до стената. Една възрастна дама в траур слага букет цветя и се изправя мълчаливо.

Пътниците от синия автокар влизат под свода, гологлави и благоговейни. Пасторът е начело. Той отваря малка книжка, прочита бързо една молитва, после се обръща към двете съпружески двойки от Кентъки и като посочва с очи дамата в траур, съобщава им поверително:

— Това е сигурно майката на Незнайния воин. Нека ѝ отдадем нужната почит.

И петимата приближават до жената, стискат ѝ ръка и изказват съчувствие и утешение: все пак тя трябва да се гордее, че е родила син, който почива на такова знаменито място — О, yes! — под тая Арка, построена от римските цезари...

И доволни от себе си, с тържествени лица, те сядат отново в колата, която бавно завива сред лудия въртоп на вечерния кръстопът при Етоал.

* * *

Нима този ден няма да има край? Валериан Пламенов обръща глава и вижда приведения гарсон, който за втори път му казва:

— Викат ви, господине.

Зад прислужника стои друг човек с галонирана фуражка, който се кланя усмихнато.

— Готов ли е господинът? Тръгваме.

Поетът още не може да проумее. Той току-що довърши вечерята си, гъстият куантро щипе приятно езика му. Сладка умора го натиска в коженото кресло, той мечтае да се намери изведнъж в леглото си. Без

да мисли, той става от масичката, запалва нова цигара, тръгва подир човека и едва при вратата на хотела се сеца. Пред входа стои черен автокар с малък надпис: „Париж — нощем“. Всички са вътре и чакат. Той въздъхва покорно и се качва. Колата веднага тръгва.

Нощният хлад пропъжда умората и освежава челото му. Улиците бучат по-глухо и в мрака, високо над лъсналите асфалтови ивици блеснат, гаснат, отново пламват, гонят се и се въртят хиляди пъстри огньовете на надписи и реклами.

Колата безшумно върви по широки светли булеварди, после затъва в мрака на сенчести алеи, прекосява безлюдни улички и отново излиза на шумни кръстопътища. Слизат в „Лунапарк“, качват се на „Руските планини“ и „Гъсеницата“, припадат от смях пред кривите огледала, спускат се във „Водопада“. После тръгват за Монмартър. Минават през Клиши край „Черната котка“ и „Двете магарета“, спират за миг пред рубинените крила на „Мулен руж“, пред блясъка на Пигал и руските кабарета с изправени пред портите казаци. Отбиват се в схлупената кръчма на „Mère Cathérine“ със завески от бели и червени квадрати, дето цялата публика ги посреща с викове, песни и кани, пълни с вино от френско грозде. После бавно слизат до Сакре-Кьор.

Неусетно всичкият шум, светлини и врява изчезват, удавени в гъстия мрак, който ги заобикаля. Високо над тях свети челото на бялата черква, като звезда в тъмното небе. А долу, сякаш в безкраен порт, блещукат светлините на огромния град и една глуха мълва тътне в неподвижния въздух. Далеч, почти в края на хоризонта, кулата на Айфел светва и изгасва, равномерно като фар, изрязвайки в черната нощ огнения надпис: Сит-ро-ен... Сит-ро-ен...

Когато слизат долу, приближава полунощ.

Сега колата поема към левия бряг, към потайните свърталища на апашите и към знаменитата кръчма на Робеспьер, при кея на Латинския квартал. Улиците са затихнали и лъщят като черни огледала. Колата минава край спящите магазини на Прентан, със заключени във витрините експресионистични восъчни кукли, спуска се край Операта, потънала в мистичното сияние на моравите завеси, и след няколко минути, завивайки от площад „Сен Мишел“ по тясната уличка „Сен Северен“, излиза пред мътно осветена кръчма. Вътре ридае хармоника, един човек по риза и със засукани ръкави се показва на вратата и кани:

— Влезте, господа, влезте! Това е историческата кръчма на яacobинците. Ще видите кървавите петна по стените и дървника, на който са клали жирондинците...

Човекът с тръбата събира групата и всички влизат. Само Валериан Пламенов остава вън. Той усеща смъртна умора, главата му се върти, никаква кръв и никакви яacobинци не го съблазняват. Той се качва в първото такси и се връща в хотела, полумъртъв за сън.

* * *

Часът минава 11. Бляк и тая вечер не дойде. Седнал на терасата до входа на „Ротондата“, Валериан Пламенов се вглежда в лицата на минаващите мъже. Какво става с Магнитния човек? Поетът усеща лека неприятна тръпка, като че изведнъж се вижда изоставен и застрашен от хиляди неизвестни опасности. Три вечери наред той чака тук, според указанията на човека от „Будното око“ — но високият червен американец не идва. Тълпата шуми, весела, пъстра, космополитна. Отсреща Куполът и Домът греят в оранжево-сини блясъци. Какво прави сред тоя океан от чужди и непознати хора Валериан Пламенов, в тоя огромен, потаен и лукав град — сам, с тая празна чаша пред себе си? Какво става с непознатия крадец, по чиито дири го подмами Томи Бляк? Или може би всичко това му се е присънило и той е едновременно пленник и действащо лице в някаква странна фата моргана?...

Но той напипва в джоба си паспорта, чековата книжка, вижда маникюрните нокти на ръцете си, кутайка цигари „Tigmas“ — разбира, че всичко това не е никакъв сън и че наоколо му е кипналият нощен Париж. В същност защо толкова му е притрябвал чудноватият детектив и цялата тая история, в която той го повлече? Какво го интересува и тоя мистериозен крадец, и това глупаво сърце, чиято липса той вече не чувства? Та мигар има нещо по-сладостно и по-пълно от това да си млад, свободен и охотен, в тоя единствен град, чиито тайни прелести очакват само твоето желание?

Той поръчва четвъртата чаша касис с лед и се заглежда към залата. Огледалата отразяват хиляди глави, една дама с деколтиран до кръста гръб се качва към дансинга на втория етаж. Минават продавачи

на захаросани фурми и орехи. Отсреща някакъв бледен дългокос момък рисува профила на нашия герой и след пет минути му го поднася. Валериан Пламенов небрежно му хвърля петдесет франка и изследва с присвити очи скицата. В същия миг той усеща мека и топла гръд, която докосва продължително рамото му. Облак остър парфюм го обвива и един напевен глас прозвучава до ухото му:

— Свободен ли е другият стол на масата, monsieur?

Поетът вдигна очи и преди да се съобрази, отговаря:

— Не, аз чакам някого, madame.

И веднага съжалява. Друг господин на съседната маса услужва на дамата и тя сяда. Сега Валериан Пламенов вижда едно мургаво, напудрено с охрова пудра лице, високо чело с отметнати назад смолисти коси, две черни очи с лукави пламъчета, една перверзна и неотразимо привличаща уста, цъфнала като тъмночервен карамфил, и една гола ръка, която трака цигара върху масичката. Очите, извити към него, гледат насмешливо и дръзко, той се извъръща ядосано, иска сметката и става. Гореща тръпка пропълзява по снагата му. Улицата, терасите, залите звънят от смехове, закачки и любов. От изхода на метрото излизат прегърнати двойки, по ъглите се целуват. Отгоре се спускат спирали ленива и чувствена музика. Нощта кипи в пароксизма на млада, пъргава и сладка плът. Жени, жени, жени, прекрасни и достъпни. В тая лятна парижка нощ единствен той е сам.

Той нервно разкършва плещи и тръгва без посока, без цел, решен да се изостави на милосърдния случай. На един тъмен ъгъл слепец с куче дреме в сянката на голям дом. Той пуска в снетия каскет два франка и отминава. На срещния ъгъл някакъв субект с бомбе приближава до него, запалва цигара и го запитва:

— Вие сте чужденец?

— Да...

— Може би това ви интересува? — и той показва под палтото си куп неприлични снимки, разтворени като ветрило. Пламенов поклаща глава и иска да отмине.

Но човекът продължава:

— Или мистериите на Париж? Една нощ у Месалина? Или детската градина на Астарта? Или може би Корабът на сънищата?

— Корабът на сънищата!

— Как, вие не сте чували дори? О, mon cher monsieur, това е най-субтилното блаженство, приобщаването на човека с бога, мечтата, която става реалност! Спомнете си „Изкуственият рай“ на Бодлера!... О, моля ви, моля ви, suivez-moi, monsieur!...

Може би нашият герой би отминал равнодушно и този път, както неведнъж досега, непредвиденото, което Провидението изпречваше на пътя му. Може би, ако той би продължил да върви сам, случаят — тая невярна птица с пъстроцветни, менливи пера, би му поднесъл друга изненада, по-интересна и по-значителна, която би могла да стане завой в неговата жизнена линия. Но — пътищата на съдбата са неведоми, както е прието да се казва в подобни случаи. Затова и нашият поет, чувайки името на Бодлер в този късен парижки час, внезапно решава, че това е едно предзнамение. И той тръгва след непознатия мъж, който го води мълчаливо из безкрайни, тесни и тъмни улички към неизвестността...

* * *

Един дребен човек в кимоно, с пергаментово лице и тесни цепнати очи, отваря пред него врата в дъното на коридора и го въвежда. Стаята е просторна, тапицирана в тъмно, с тежки завеси, постлана с дебел пъстър килим и задимена от пушек. Едно невидимо осветление ръси дискретен полузрак над няколко отоманки и грамадни английски кресла, наредени край стените. На ниска масичка сред стаята гори като алхимичен огън синьо пламъче на малка лампичка. Двама души лежат върху отоманки, трети се е изтегнал върху едно кресло, отметнал глава назад, с изцъклени полуотворени очи. Глуха тишина обвива нещата и хората. Никакъв шум не прониква отвън. От време на време един продължителен сподавен звук, повече стенание, отколкото въздишка, иде откъм мълчаливите хора. Сетне отново гъста тишина.

Човекът в кимоното, безшумен и гъвкав, посочва едно празно кресло на Пламенов, отваря едно черно ковчеже с инкрустирани арабески и набожда отвътре с голяма игла късче тъмно вещество. После взема от масичката дълга игла и поднася над пламъка на лампичката набоденото парче. Леко прашене се разнася из стаята.

Човекът сваля късчето от иглата, смачква го с пръсти в малко като грахово зърно топче, пъха го в лулата и я запалва. И приведен със своето полуусмихнато лице на идол, подава я на новия гост и казва:

— V'la, missi...

Валериан Пламенов смуква надълбоко първата лула в Корабът на сънищата. Едно кълбо пушек повисва във въздуха, бавно се уголемява, като го обвива цял в своя тръпчив и плътен мирис. Пушекът се застоява, закрива всичко наоколо му в сива, полупрозрачна завеса. Постепенно кълбата се умножават, миризмата става по-силна, някаква тежест притиска гърдите на младия човек, стомахът му се свива в леки спазми — ала изведнъж всичко минава и пред неговите очи предметите, стените, стаята безшумно се отдалечават, чезнат и най-после се изгубват в мътносинкавата далечина. В същия миг от четирите страни на хоризонта се задават в лек ритмичен хоровод някакви странни талази, поръсени с милиони сребърни искрици, всяка от които звучи неизразимо тихо и нежно, като заглушена детска хармоничка. Те се приближават, съединяват, свиват се, изпълват пространството и се люшкат все така отмерено и леко, като звънтящи вълни от някакъв въздушен океан, който е потопил вселената. Облегнал глава в ъгъла на креслото, Валериан Пламенов усеща с всяка пора на тялото си тоя вълшебен блясък, който звучи и в самия него. Тялото му става безплътно и се отпуска, понесено от невидими криле. Той е сам в тоя нов, чудесен свят, който съществува само за него, и изпитва безпределно и неизразимо блаженство. Изведнъж едно ново сияние преобразява всичко. Сега той се носи в мелодичната прозрачност на едно неவிжданo светлозелено небе. Огромни портокалени, сини, виолетови и алени облаци плуват наоколо, минават през него, звучат, отминават, отново се връщат, разпукват се като исполински цветя и се топят в млечноседефени вълни. Лъчезарна музика, все така неуловимо далечна, се точи по невидими нишки из тия вълни, родена ведно с вълшебните багри. Ала постепенно блясъкът и нежните звънтящи звукове гаснат и се удавят в мъглив жълтеникав полузрак. Из дрезгавината бавно плуват сънните очертания на някаква тъмна, смътно позната улица с мокри стени и тротоари. На един ъгъл се мярка за миг нежна фигура на момиче, което гледа към него със своите прекрасни, единствени в света очи. Ръми ситен дъжд и във влажната привечер върху бледото лице на девойката дългите спокойни

очи се изрязват още по-живи. О, образът на девойката от позлатената рамка — и тяхната първа, фатална среща в оная далечна есенна вечер! Горчивина и бурна радост бликват едновременно в гърдите му, той простенва и протяга ръце да задържи видението, което изчезва отново, стопено в жълтата бездънна мъгла наоколо. Човекът с кимоното слага втора лула в протегнатите ръце на момъка.

* * *

Когато Валериан Пламенов вдига очи към облегалото на креслото, в стаята няма никой. През завесите се цеди утринна дрезгавина. Страшна умора смазва цялото му тяло. Челото е стегнато в обръчи, нозете му се подгъват като чужди. Таксито се носи из празните улици в тоя ранен час. Край бордюрите шуртят вади, в първите кафенета светят още лампи, работници с вързопи под мишница бързат към дупките на метрото.

Коридорите на големия хотел са полутъмни и тихи. Той едва успява да се съблече, тръшва се в леглото и затваря очи. Но не може да заспи. Изведнъж пред него израства Нотр Дам, а върху нея, между двете кули, се катери и най-послед се качва отгоре ѝ Джамията. Те почват да се въртят бавно, покланят му се, изчезват, пак се явяват и внезапно се превръщат в Наполеоновата гробница. От двете страни на входа са изправени безброй криви огледала от всевъзможни форми и вътре се блещат хиляди уродливи лица. Насред широките стъпала един розов пеликан от Жарден де Планта трака с клюн и крещи: Анна Австрийска!... Анна Австрийска!... А в същото време, изправена на три крака, с човешко лице и с дълга лула в уста, минава в бърз смешен танц Айфеловата кула, минава, връща се, минава, връща се и стреля в небето огнени залпове: Сит-ро-ен... Сит-ро-ен...

После мигновено всичко се проваля вдън земя, остава само гъст мрак, в който угасват и звукове, и светлини.

Късно привечер прислужникът събужда младия човек с една радиограма:

Чакайте 29 юни Венеция Лидо хотел Екселсиор.

Бляк

* * *

Няколко дни нашият герой отново чака тайнствения представител на американската къща за издирвания. Разхожда се из каналите, лежа по пясъка на плажа между кралете на консервни кутии и киноартистите, дошли отвъд океана, снима се на площада „Сан Марко“ сред гълъбите и яде спагети с пармезан. На четвъртия ден пристигна втора радиограма:

Следите отново загубени. Точка. Чакайте в София.
Точка.

Бляк.

ПРИКЛЮЧЕНИЕ ПЕТО

В КОЕТО ЧИТАТЕЛЯТ СЕ ОТБИВА В КАФЕНЕ „МАДАГАСКАР“ И ПРИСЪСТВУВА ХЛАДНОКРЪВНО ПРИ МЪЧИТЕЛНАТА ЕКЗЕКУЦИЯ НА ДВАМАТА АВТОРИ И НА ТЕХНИЯ ГЕРОЙ. ЗА КИТАРИТЕ И МАНДОЛИНИТЕ НА ДОБРОТО СТАРО ВРЕМЕ, ЗА МАЙМУНСКИТЕ ТАНЦИ НА НОВОТО ПОКОЛЕНИЕ И ЗА ДИАЛЕКТИЧЕСКИЯ МАТЕРИАЛИЗЪМ НА БЕТХОВЕНОВАТА МУЗИКА. ЛИТЕРАТУРНИЯТ РАСПУТИН И НЕГОВАТА ВЪЛШЕБНА ЧАНТА.

В тоя душен слънчев следобед, когато из улиците се срещат нарядко минувачи и градът изглежда почти запустял, в литературното кафене „Мадагаскар“ кипи необикновено оживление и големият вентилатор над един от прозорците бръмчи като аеропланен мотор.

Всички маси в залата са заети, свободна е само масата в ъгъла до вратата и ти, читателю, можеш да седнеш край нея и да изпиеш едно кафе, докато настъпи вечерният час за твоята всекидневна разходка по булеварда.

Не бързай, не любопитствувай. Имай малко търпение и ти ще узнаеш скоро какво става зад картонените стени на нашия непристъпен литературен остров.

* * *

— Научихте ли новината?

— Каква новина?

— Минков и Константинов написали колективен роман.

— Кой Минков?

— Светослав Минков, подражателят на Хофман и Майринк.

— Ах, тъй. Значи пак страхотии и фантастични измислици.

— Да, да. А Константинов сантименталничи навярно по стар навик и ни поднася отново някоя от своите вечни любовни истории.

— Хубава литературна попара, няма що да се каже.

— Че аз, доколкото зная, Константинов не цени никак работите на Минков, нито пък Минков се отнася много ласкаво за творчеството

на Константинов. Как ли са се събрали двамата да пишат роман?

— Защо се чудиш? У нас всичко е възможно.

— Вижте какво, господа — обади се един беловлас литературен критик, като вдигна успокоително ръка и цялата компания около масата онемя в миг. — Колективният роман съвсем не е нещо ново. Във Франция тоя вид литературно творчество, какъвто е например „Романът на четиримата“, съществува твърде отдавна, ала и до днес още не може да се наложи на вниманието на читателската публика. Та и допустимо ли е един сериозен читател да си губи времето в четене на колективни романи, когато всеки ден в световната литературна съкровищница никнат толкова ценни книги, които той бездруго трябва да прочете? Един роман, написан от двама, от трима или от четирима автори, не може да има най-напред определена физиономия, след това не може да не страда от липса на органична връзка между отделните части, и най-сетне такъв един роман нанася страшен удар върху самочувствието на всеки едного от авторите, тъй като нито един от тях не може да каже, че е единственият баща на своето все пак собствено дете.

Критикът сръбна няколко глътки кафе и продължи със същия съкрушителен тон:

— После тук има нещо друго. Представете си, че аз като литературен критик пожела да напада Минков за тая или оная страница от романа. Той ще се нахвърли веднага върху мен и ще се развика: „Слушай, приятелю, искам публично опровержение за нападките, които сипеш по мой адрес. Ако нещо не ти хареса в романа, върви се разправяй с Константинов. Аз изпълних достойно задачата си и не мога да отговарям за чужди грехове.“ Или, да кажем, наругая по същия повод Константинов. Тогава пък той ще ме дръпне за ухото: „Кой ти дава право, господине, да плешиш глупости, когато не знаеш как стои работата? Минков е виновен за посочените от теб недостатъци, а не аз.“ Разбирате ли, по такъв начин двамата автори ще се изплъзват като жива риба из везните на строгата литературна преценка, а критиците ще бъдат обвинени в недобросъвестност. Но вие ще ми възразите: я вземи, че нарежи и двамата. А, вижте, с това не съм съгласен. Може би аз имам известни съображения, за да не мога да сложа и двамата автори под един знаменател. Да-а-а — въздъхна тежко

и многозначително критикът и като се отпусна върху облегалото на стола си, замръзна в позата на Далай-Лама.

— Какъв е сюжетът на този роман? — попита с иронична усмивка един млад писател, окуражен от жестокото и все пак твърде приятно обезглавяване на авторите на колективния роман.

— Сюжета не зная — отвърна едно дребно човече, което подскачаше непрекъснато на стола си, убождано сякаш от гвоздеи и чиято професия бе да разпространява литературни сензации, за да се радва на всеобщо благоволение и да бъде в интимни връзки с всеки един от така наречените хора на перото. — Сюжета не зная — повтори човечето, — но затова пък заглавието на романа ми е добре известно:

СЪРЦЕТО В КАРТОНЕНАТА КУТИЯ.

По лицата на колегите се изписаха най-разнообразни гримаси. После зачести бърз картечен огън:

— Сърцето в картонената кутия!

— Какво глупаво заглавие!

— Че не можаха ли да измислят нещо по-хубаво!

— Да беше поне „Сърцето в кутията от картон“.

— Защо? Можеше да се каже само „Сърце“. Много по-просто и по-изразително.

— Чакайте, чакайте, тук има плагиатство! Такова заглавие съм срещал някъде.

— В един руски роман, нали?

— От Пилняк?

— От Еренбург?

— От Бунин?

— Не, в един английски роман. Дявол да го вземе, забравих името на автора.

— Да, да, и аз си спомням. На времето четох рецензия за него.

— И на мене ми разправяше един приятел за този роман. Действието се развивало в Лондон.

— Не, в Манчестер. Нали и аз бях с теб, когато ставаше дума за тая книга!

— Тоя случай трябва да се изнесе веднага в печата.

— На всяка цена! Иначе би значело да поощряваме литературните кражби.

— За плагиатството трябва да има специален закон.

— Така е, просто да му отнемеш правото на такъв да пише.

Малкото човече следеше с тържествуващо задоволство въздействието на думите си. Когато разговорът започна да се прелива в цветовете на небесната дъга и да дава явни признаци, че ще премине на друга тема, човечето сложи нова лента в картечницата и възвести:

— И все пак вие не знаете най-интересното. Не знаете кой е героят на колективния роман.

— Кой? Кой?

— Кажи.

— Героят на тоя роман — рече тайнствено човечето, като се озърна наоколо — е Валериан Пламенов. Нашият Валериан Пламенов.

— Валериан Пламенов! — екнаха в хор всички присъстващи и от очите им потече сякаш сироп.

В тоя миг една муха, зашеметена от литературната атмосфера на кафенето, се пхна по погрешка в отворената уста на някакъв загадъчен и твърде мълчалив господин с алаброс, който я глътна, преди да се опомни, и след това почна да плюе ожесточено по пода.

* * *

— За Париж ли?

— Командировали го от Министерството на просветата.

— Та него ли намериха да изпратят? Мигар няма други, по-заслужили писатели?

— Нищо, нищо. Нека се поразходи из Европа, дано стане по-продуктивен.

— Не, той заминал на свои средства. Сключил контракт с някакъв американец.

— Контракт ли? Какъв контракт?

— Да пише сценарий за филм.

— Добре се е наредил тогава.

— А, не му завиждам никак. Най-лесно е да кажеш сбогом на поезията и да почнеш да пишеш за пари.

— Че той няма никакъв усет към филма.

— Ама ти мислиш, че ще напише нещо? Нищо няма да напише. Ще прогуляе парите на американеца и туйто.

— Не са хубави тия работи, господа. Ние, българите, се излагаме страшно много пред външния свят с ей такива мошеничества. И после искаме да се интересуват хората от нашето изкуство и да ни превеждат на чужди езици...

Над мраморните маси в кафенето се размаха черна широкопола шапка и под нея израсна късата набита фигура на известния професор Тарамбуков, който беше дошъл да вземе следобедния си аперитив от две-три пресни клюки, намазани върху филийка от най-добросъвестно възмущение. Професорът се яви както винаги неочаквано, обсебен от някаква въображаема тревога с плувнало в пот лице, с разчорлени коси, брада и мустаци, разсеян по задължение, авторитетен по професия, забавен с хитрата невинност като лисицата от баснята за киселото грозде. От него лъхаше нещо явно распутиновско, примесено с 40 процента божествена кротост и 7 процента минезенгерско вдъхновение.

— Какво има, какво има? — смотолеви сякаш на себе си професорът, като се залепи до компанията от пишещи братя и сложи върху масата натъпканата си до пръсване чанта. (А компанията се увеличаваше всяка минута, ферментираше и растеше застрашително като легендарната японска гъба, която преди няколко години беше на голяма почит у нас заради универсалните си целебни свойства.)

— Не знаеш ли? Валериан Пламенов заминал за Париж. Сключил контракт с един американец да напише сценарий за филм.

— Още преди двадесет години, пардон, още преди седем години писах, че от тоя човек няма да излезе нищо! — избъбри на един дъх професор Тарамбуков, видимо удовлетворен от сбъдването на своите оракулски предсказания.

— Да, такова е днешното младо поколение — забеляза с театрална скръб един попростарял вече писател, автор на десетина човечни книги, между впрочем твърде нечовечно написани. —

Помните ли нашето славно време, когато ходехме по цели дни гладни и все пак не продавахме вдъхновението си за пари?

— „Вдохновение не продаётся, но рукопись можно продать“, е казал Пушкин! — чу се глас в далечината.

— Помните ли оня чист възторг, който разпалваше сърцата ни и ни караше да служим всеотдайно на изкуството, без да търсим някакво възмездие за нашия безпримерен героизъм? — продължаваше с неврастеничен патос авторът на човечните книги. — Помните ли лунните нощи и серенадите с китари и мандолини под прозорците на нашите вдъхновителки? А днес какво е? Днешните млади писатели ругаят наляво и надясно, отричат всички културни ценности на миналото, пищят постоянно за хонорари и за командировки, танцуват разни маймунски танци и се обясняват в любов на всяка срещната жена. Модерни хора, а? Не, това са чисто и просто хулигани, които носят гибел на литературата ни. И после се чудим защо никой не чете българската книга. Разбира се, че никой няма да я чете, щом като нейните творци са стигнали до положението да пишат едновременно и стихотворения, и сценарии за филми. Та туй сериозно отнасяне ли е към изкуството, кажете за бога?

— Ами я да обърнем другата страна на медала — извика един млад романист, който не можеше да слуша хладнокръвно ругатните по адрес на своето поколение. — Вие, старите вълци с китарите и мандолините, не ми разправяйте какво е било едно време, а ми кажете какво е сега. Ти например, който се правиш на светец, не снемаше ли до земята шапка на журито от комисията по раздаване на литературни премии, а после, когато романът ти остана ненаграден, не само че престана да поздравяваш същите тия хора, но започна дори да ги псуваш като хамалин?

— Това е вече съвсем друго! — озъби се човечният писател. — Мене не ми е за парите. Плюя им на премията! Аз, приятелю, работя от двадесет години и заслужавам поне едно морално удовлетворение, разбираш ли? Ето кое ме възмущава. Ако искаш да знаеш, за мене дори е унизително да бъда награждаван заедно с такива хлапацы като теб, които от вчера са прописали.

— Не се вълнувайте, господа! — намеси се някакъв тежък арбитражен глас, тъй като в наелектризираната атмосфера на кафенето започна да се чувствава озонният мирис на приближаващ скандал.

— Не, не е така! — обясняваше представителят на старото поколение. — У нас няма никаква литературна традиция, никаква почит към делото на един завършен писател. Достатъчно е да надраскаш едно стихотворение, за да сложиш под сянката си ония, които имат зад гърба си многотомна литературна дейност!

— Времето е най-добрият ценител! — съобщи тържествено, като на американско наддаване, професор Тарамбуков и човечният писател се успокои веднага, виждайки мислено в бъдещето, сред някакъв голям площад, собствения си паметник, украсен с гирлянди от току-що цъфнали хризантеми.

Един гладко обръснат тенор с твърде масивно телосложение, който беше попаднал съвсем случайно в нашата компания, се изкашля предупредително и без всякакъв разумен повод изплакна гърлото си с няколко такта от арията на Каварадоси от „Тоска“.

* * *

Загадъчният господин с алаброса се премести на друга маса, където седяха трима представители на пролетарското изкуство. И тримата бяха с превързани глави, съгласно Закона за защита на държавата, който пазеше девствеността на естетиката от фатализма на партийната тенденция.

— Какво има в отвъдния лагер? — попита един от тримата другари, като се усмихна презрително.

След пет минути човекът с алаброса отговори апокалиптично:

— Фашисткото изкуство залязва.

Шепотът около масите ставаше все по-плътен, сгъстяваше се и пълзеше като огромно стоного чудовище, из чиято уста течеше пяна и изригваха отровни пламъци. В задимения въздух на кафенето лъцяха зловещите маски на литературните палачи, всеки от които чакаше с нетърпение своя ред, за да обезглави публично избраната си жертва. Извратеността на кървавата наслада стигаше дотам, че някои от палачите започваха екзекуцията уж на шега, с едно почти ангелско състрадание към осъдения, когото веднага след това умъртвяваха съвсем неочаквано с най-острия нож на злоезичието.

— Бездарник!

- Маниак!
  - На годината пише по едно стихотворение.
  - Нашият приятел Синчецов яде кисело мляко с критика Листопадов.
  - Социалната революция ще сложи всекиго на мястото му.
  - В едно изречение пет граматични грешки.
  - Напиши, напиши ти тая статия за диалектическия материализъм на Бетховеновата музика.
  - На шест месеца ходи веднъж на баня. Страх го е да не настине.
  - Отрудените маси не искат песни за луната, а песни за хляб.
  - Вманиачил жена си. И тя започнала да пише стихове.
  - Темпо! Темпо! Аеропланизъм в литературата!
  - Та ти не знаеш ли, че той е член на теософското общество?
- Всяка вечер разиграва масичка и лъже хората, че бил медиум.

Изведнъж в средата на голямата компания избухна тревога. Чу се женски писък и звън от счупена чаша. Успокойте се, няма нищо особено. Професор Тарамбуков носеше още от сутринта в чантата си една жива кокошка, която най-сетне бе снесла яйце между ръкописите и бе изкудкудякала в знак на протест, че я сравняват с някаква поетеса. Разбира се, русокосата келнерка не знаеше тая подробност и затова когато таласъмската чанта подскочи към протегнатата ѝ над масата ръка, нещастната девойка изписка обезумяла от ужас и изтърва тенекиения поднос на земята.

* * *

Виждаш ли, читателю, какви чудни неща стават в литературното кафене „Мадагаскар“? Я по-добре си вземи ти шапката и бягай навън, защото не се знае какво може да стане по-нататък.

Ха, каква щастлива случайност. Ето, тъкмо сега по отсрещния тротоар минава и злочестият поет Валериан Пламенов заедно със своя някогашен състудент, за когото, ако не се лъжем, бяхме загатнали още във второто приключение на нашия роман. Побързай да ги настигнеш и да чуеш какво приказват, защото от техния разговор именно зависи развитието на по-нататъшното ни повествование.

ПРИКЛЮЧЕНИЕ ШЕСТО

В КОЕТО СЕ ПИЯТ НАЗДРАВИЦИ ПРИ ЕДИН ГОДЕЖ И ЧИТАТЕЛЯТ НАВЛИЗА ПО НЕОБХОДИМОСТ В
НЯКОИ БАНАЛНИ ПОДРОБНОСТИ НА ВСЕКИДНЕВИЕТО. ПАК ЗА ПСЕВДОНИМИТЕ, ЗА ДВОЙНИТЕ
ИМЕНА НА ВАГАБОНТИТЕ. ДИАЛОГ МЕЖДУ ГРАМОФОНА И ИЗДАТЕЛЯ, ФАТАЛНОТО ВЪЗДЕЙСТВИЕ
НА СТАРИТЕ СТИХОВЕ И СВАТБЕНИТЕ ПОКАНИ.

— Не-е, не можеш се отърва!... Не те пускам! — викаше едрият фабрикант на цигли, прихванал здраво под ръка нашия герой. — Работа имаме да вършим ние с тебе, братле! Тю да му се не види, София наопаки обърнах, а пък той, приятелят, в туй време по Запад шетал. Как тъй бе, Фирка, как стана тая работа?

Те вървяха сред вечерната навалица на булеварда.

— Зер, Дамяне, късмет. Само вие ли ще се разхождате... — усмихна се самодоволно Валериан Пламенов.

— Абе късмет, късмет, ама и късметът не е сляп... Някой меценат или меценатка, а?

— Професионална тайна...

— Добре, добре — не ти искам тайните... Ами я слушай да ти разправа за какво съм те дирил като побъркан толкова време! Помниш ли нашия разговор вечерта, когато пръв път се видяхме? Работата е опечена! — заяви тържествено фабрикантът и лапна една дебела цигара със златен край.

— Какво сме приказвали? Каква работа?

— Всичко! И търговията, и булката — отсече едрият, като махна решително с ръка. — Свършено! След 6 месеца, ако не се разхождаш със собствен кадилак или ролс-ройс — не като моя стар фиат, — да не ми думат Дамян Коцев!

Пламенов, скептично усмихнат, го гледаше.

— Не ме гледай тъй, ами слушай. Идвам преди петнайсет дни тук и една вечер се отбивам на кафе у моя сват Панайот х. Ставрев. Може да си го чувал, фирма за експорт на агнешки кожи. Дъщеря му е моя кръщелничка. Приказваме туй-онуй, по едно време зървам на нейната масичка една книга. Гледам отгоре — „Валериан Пламенов“.

Бре, думам си, виж го ти дявола, нашия Фирка, по моминските масички!... Докато кажа нещо, току кръщелничката се обади: „Чел ли си, кръстник, стихотворенията на Валериан Пламенов? Чудно хубави!... Пък и сам той какъв е интересен!...“ И очичките ѝ блестят, блестят... „Как — думам — да не съм ги чел, всички съм ги изчел. Та ние сме най-близки приятели...“ И изведнъж като светкавица блясва в мозъка ми: ами че тя работата ясна като бял ден! Това място е предопределено за Фирката и всичко трябва да се претупа най-скоро. Няма време за бавене.

— Ама ти сериозно ли приказваш? — засмя се Пламенов.

— На другия ден — продължи фабрикантът, без да му отговаря — отивам при стария. Поприказвахме и се разбрахме. „Само, казва, да го видя, че тогава. Пък и Анка да си помисли — не е шега тая работа...“ Трепери старият над девойчето. Овдовял е отдавна, едно дете му е, слуша я като роб. Богатство, триетажна къща, пък и момичето — пъпка, 20-годишно, свършило е католически пансион и гори да се запознае с тебе...

— Ама как така изведнъж бе, джанъм? Тъй ли стават тия работи?

— Ами как стават тия работи? Да не е с мъдруване, с въздишки и стихотворения? — изведнъж се озъби едрият тракиец. — Чувай, драги, или ще ме слушаш, или дигам ръце от тебе. Аз десет дни се изтрепах да тичам, бъдещето ти уреждам, пък ти сега ще ми философствуваш. Изпърво, нали приказвахме, мислех да те взема при себе си в Хасково. После, като ми хрумна това, думам си: по-добре, той не е за провинцията... Тук му е мястото. Ще поеме работата на деда си, ще я разшири. А да ти кажа, и аз отдавна имам една идея, само че нямам верен човек. Пък и повече капитал ми трябва. Та станеш ли ти веднъж х. Ставрев зет, ще му дръпнем с тебе едно О. О. дружество за експорт на кожи, сухи черва и перушина, че свят да ти се замае. Аз вече проучих въпроса. Две чужди фирми се интересуват. Милиони ще потекат, братле! Може и акционерно дружество да направим... Пипни половината акции на ръце, живеи си с булчето бейски и само стрижи купоните! Кеф ти в Париж, кеф ти в Мадагаскар се разхождай...

— Ех че го рече и ти, в Мадагаскар... — кисело отвърна Пламенов, като чу това име.

— Е, думата е тъй де... Сега — разбрахме ли се? Утре привечер ще те водя у тях да се запознаете. Разбира се, ще кажеш на Фанка, че

отдавна си я харесвал, тъй му е редът. Пък ще направим една сватба — дим ще се вдига. Аз съм ти кум, ще телефонирам на жената да дойде. След сватбата — в Чамкория. Аз тегля разноските. И тъй, разбрано, нали? Утре ще те взема от къщи и — право там. Ха сега довиждане, че ме чака в „Охрид“ един предприемач...

Валериан Пламенов продължава пътя си сред тълпата. Една смътна полуусмивка играе по лицето му. В главата му се носят окъсани, неясни, приятни мисли.

* * *

— Та как, кайш, ви беше името, Каменов ли?

— Валериан Пламенов. То не е име, тате. То е псевдоним.

— Как тъй бе, джанъм? Хем име — хем не е? Кое ти е истинското име, кръщелното?

— Зафир Събев...

— Ха тъй кажи бе, чоджум! Що ти е туй Камен-Пламен и не знам още какво! Защо ти е друго име? Че те само вагабонтите носят по две имена!...

— Ама тъй е прието в литературния свят, тате!

— Бе холан и ти, Фанче, такова хубаво име Зафир да има, че да си търси друго! Я ги оставете тия приказки — детински работи са те! Не ми трябва никакви Валериани и Пламени — търговия с такова име не се върти. Тъй ли, Дамяне, а?

— Нищо, нищо, бай Панайоте, ще се нареди, всичко ще се нареди... Веднъж да тропнем на сватбата — другото е лесно.

* * *

Годежът стана след два дни, както се казва в тесен семеен кръг. Присъствуваха една стара леля с брадавица на горната устна, една презряла мома, втора братовчедка, която знаеше да гледа на кафе, кавалерийският подполковник със заместник-прокурора и кръстникът. Сватбата бе определена след две седмици.

— Едно-о, две, три, четири, едно-о, две, три, четири... Ах, дявол да го вземе, пак не върви... Ед-но-о-о...

Съблечен по риза и зачервен, Валериан Пламенов, прегърнал един стол, изпъва крак напред, пристъпя и брои гласно при всяка крачка.

Един грамофон върху етажерката съска и гъгне аржентинско танго.

Валериан Пламенов се учи да танцува. Той вече взе няколко урока с учителя, а сега продължава сам.

„Фокстрот, какво е фокстротът — разговаря той мислено със себе си. — Все едно че маршируваш: раз-два-раз-два... Тангото е друго нещо, вие се като дактилна рима...”

Той навива отново грамофона. „Хайде...”

„Едно-о-о, две, три — четири...”

На вратата се чука. Увлеченият танцьор не чува. Втори път се чука и един човек влиза, без да дочака отговор. Директорът на книгоиздателство „Мравуняк“. Една минута той остава неподвижен, избелелите му вежди се извиват като две тънки запетаи, устата остава отворена. После изведнъж ядовита гримаса сбръчква в ситна мрежа широкото му бръснато лице.

— Карайте, карайте, любезни, не се смущавайте...

Пламенов се обръща, сепва се, оставя стола и спира грамофона.

— Виж, това занимание е добро — продължава човекът, като гледа домакина право в очите. И тутакси кипва неудържимо: — Какво е това безобразие, моля ви се? Къде е ръкописът ви? Де е обещаната поема? Или ги пратихте и тях при аванса? Не ви е срам — поети, културтрегери, елит, а ме карате три месеца като луд да тичам, а да не мога и сянката да ви хвана! Реклами пуснати, съобщения в пресата, още пет хиляди лева потроших, а господинът си прави разходки в странство с чуждите пари и се върти тука като дервиш...

Пламенов оправя раздърпаната си връзка и го пресича:

— За какво собствено сте се развивали вие? Какви пари — какво странство? — и неочаквано се закискава. — Ха-ха-ха, с вашите пари?

Ха-ха-ха... Та вашият нещастен аванс не може да плати дори един пътен билет до Париж, господин директоре!...

— А какъв бяс дириш в Париж, господине мой, като нямаш пари и за билет? И защо ви е на вас, поетите, странство, нали имате фантазия? Всеки да си знае мястото...

Навъсен, Валериан Пламенов свива устни, изважда от портфейла си няколко банкноти и ги хвърля на масата.

— Слушайте, ето ви аванса — и по-скоро ме оставете. Какво още ви трябва?

— Как какво? — вече по-меко вдигна отново вежди директорът на книгоиздателството. — Ами ръкописа? Кога ще ми го предадете? Да не пропуснем и този сезон?...

— Никакъв ръкопис и никакъв сезон... Аз съм решил известно време да не печатам. Разбрахте ли ме? Ръкопис няма да получите.

— Ама как е възможно това, моля ви се — повишава глас човекът, — реклами, съобщения, печатница ангажирана...

— Чуйте, господин издателю, вземете си парите и ме оставете. И не викайте тъй, аз не съм ви слуга... Помнете, че пак вие ще имате нужда от мене, не аз от вас...

— Чуйте пък вие сега, господине писателю! Аз днес съм търговец на книги — утре на басма... Кой знае кой от кого ще има повече нужда...

— Тъкмо, тъкмо... — усмихна се злобно Валериан Пламенов, — понеже сте търговец, не се знае дали вие не ще се нуждаете от мене...

Неочаквано някаква бърза мисъл мина през главата на книгоиздателя. Той мигом утихва, лицето му се изменя неузнаваемо и той подава ръка на младия човек.

— Чакай бе, младо, слиса ме с виковете си, че забравих да те поздравя. Тю, ама че си огън и ти! Хайде честито да е — щял си да ставаш х. Ставрев зет! Истина, нали? Хаирлия да е! Не се горещи толкова де! То между приятели тъй бива — и ще се поспречкват, и ще се посмеят — човещина. Хай много здраве на годеничката и на стария!...

Директорът на книгоиздателство „Мравуняк“ се покланя усмихнат, внимателно затваря вратата и изчезва.

* * *

Слънцето залязва през разлистените клони и разлива жълти петна по широката писмена маса с разхвърляни книги, стари ръкописи, отдавнашни коректури. Върху пожълтял лист избледнява заглавието на една ненаписана поема — още малко и то вече не ще се чете. Пада прах по етажерките, а в голямата мастилница и втората чашка е вече празна. Няма нарязани чисти хартии. Няма нежната позлатена рамка. Тя лежи, обърната наопаки в едно пълно чекмедже. Вечер малкият зелен абажур на писмената маса не огрява със своята бодр светлина едно съсредоточено лице, чийто поглед лови в тишината на нощта сините видения на фантазия и чийто слух дебне кристалния звън на вдъхновени рими.

Господарят на този малък свят, магьосникът, който в един миг превръщаше тихата стая в лъчезарни райски предели или в огрени преизподни на отчаянието, е вече гост тука, далечен и студен чужденец. Той не остава тук за дълго. Той окончателно се е преобразил. Той е напълнял, думите му звучат тежко, в очите му лъщи пренебрежителна насмешка.

Той забрави предишните си навици, не среща старите си познати. Той пие всеки ден аперитива си и обядва в нови компании у солидни хора. Вечер носи букети, обвити в тънка книга, към триетажния дом, дето се излюпва неговото розовичко, кръглоличко и мъркащо щастие на съпруг и на съдружник от къщата за експорт на агнешки кожи.

Нещата мълчаливо се гушат и чезнат под падащия здрач на праха и вечерта. И цялата стая линее и гасне в една няма печал на пълно запустение.

* * *

Сватбата е след три дни. От зори в големия триетажен дом се носи весела глъчка, шум от приготовления, суетня и припряно чистене. Старият търговец се разхожда от стая в стая с радостно-угрижено лице.

По обяд пристига от Хасково кумата. Тя е величествена дама с дълга рокля от фрезов крепдешин с опашка, с бюст, който се клати като разлято тесто, и сламена шапчица, закачена на лявото ѝ ухо. На пълната ѝ ръка гори с лимонаден блясък едър рубинов пръстен. Заедно с нея пристига и дъщеря ѝ — шестгодишната шаферка, цяла във фунда, и веднага заскачва на един крак из коридора.

Малката годеница цъфти в една неизгасваща усмивка и черните ѝ очи са добили особено дълбок, влажен блясък. Навреме тя спира за минута, с полуспуснати клепачи и се обляга до прозореца. Какво вижда тя в далечината? Тя вижда розово-златисти дни, месеци и години, които нямат край. Тя вярва, че държи в ръцете си своето невероятно, несънувано дори, но сега вече сигурно щастие, което никой не може да ѝ отнеме.

* * *

Надвечер, когато Валериан Пламенов идва, намира годеницата си все така възторжено усмихната. Тя сядва до масичката в своята моминска стая и изрязва монограми на неговите копринени кърпи. Той гледа стройната пълничка снага, цяла ухаеща *Flogamye*, стегната в светлобежова рокля, нежните косъмчета, които слизат от тила и се губят в гънката между плещите, и изведнъж приближава, сядва до нея и я целува в топлите полуразтворени устни. Тя оставя иглата и замира в мълчаливо блаженство. После сама се пригальва до лицето му и шепне:

— Валя... Валя...

Ала Валериан Пламенов не чува. Ръцете му чувствуват топлотата на облото коляно и пъргавата моминска гръд, ушите му бучат, чертите му се изострят. Девојката игриво продължава:

— Знаеш, Валя, тази сутрин, като нареждах масата си, загубих цял час заради тебе... Разтворих книгата ти и макар че всичко зная, четох... съвсем се забравих...

Той отваря очи като в просъница:

— Какво... какво чете?...

— Твоите стихотворения, Валя! Боже, какви красиви стихотворения!... Особено едно — най-ми хареса:

Ти ли насън се засмя?...

— Помниш ли го?

Валериан Пламенов, съвсем разбуден, се заглежда втренчено и се мъчи да си спомни. Гласът на девойката става по-тих и нежно-печален:

— Ти си писал това за друга... Ти не си ме знаял тогава...

Замълчава и отново с гальовно-весел тон, като че отхвърлила нещо неприятно, добавя:

— Но сега, нали, нали ще напишеш и за мене — по-хубаво от това, по-хубаво от всичко... Обещай ми, Валя!...

И тя обхваща кръста му и прислонява глава на гърдите му.

Тръпка разтърсва снагата на младия човек, но той се овладява и леко отдалечава момичето от себе си.

В този миг на вратата се чука. Шивачката вика годеницата за проба в другата стая.

Валериан Пламенов пристъпи като унесен и сяда до масата. Разбутва натрупаните кутийки с конци, панделки и игли, трескаво търси между книгите в ъгъла и най-после измъква една тънка книжка, облечена в тъмносин атлас. Неговата първа и последна книга стихове!...

Той отваря книгата, погледът му се плъзва по златните букви на корицата:

Наградена от М-вото на Народното просвещение.
Второ издание.

Една изострена тревога го обзема, като че чува далечен грохот от градушка и тътен на буря, която иде. Подобно подплашени птици преминават в съзнанието му бързи образи, покъсани мисли, въртят се безпомощно в луда вихрушка и замират, като го оставят изнемощял и прегазен. Той вдига очи от книгата и мисли: нима това наистина са негови стихове?... Колко отдавна трябва да е било — та с такава мъка сега си спомня? Колко отдавна не е държал книга в ръцете си!...

Той разгръща отново страниците и почва да чете. Още от първата строфа нещо познато и в същото време неуловимо чуждо го лъхва в звънливите редове. Един далечен, увяхнал парфюм го потопява мигом в странна, мъчителна наслада. Той чете още. Лекият пеещ каданс го отнася в лъчиста страна, дето звънят нежни фанфари, играят радостни багри, дето едно пламенно сърце, разточително и огромно, грее като чиста звезда. После въздушните люлки го люшват в тих, замиращ ритъм, който се стапя в кристалната бистрина на едно вечерно небе.

*Златният дъжд отшумя,
Светлата песен угасна...*

Облакътен на масата и стиснал глава с двете си ръце, Валериан Пламенов гледа в пространството с безумно разширени, неவிждащи очи. Сетне една завеса се раздира пред погледа му. Той вижда самия себе си като безплътен двойник, няколко години назад, в блясъка на един лъчезарен възход. Хиляди възторжени лица го приветствуват, хиляди усмихнати и копнеещи устни шепнат името му, но неговите очи се плъзгат над множеството и търсят други, единствените в света очи. По витрините блестят неговите книги, в списанията и вестниците наднича неговото бледо лице, с вдъхновено име отдолу: *Валериан Пламенов*. Къде потънаха тия вчерашни ослепителни дни на подем, на радост от самото сътворяване, на упоителни победи? Какви нечисти мисли угасиха огъня, който го изгаряше отвътре и от пепелта го създаваше отново, по-жив и по-могъщ, като някакво непрекъснато чудо? Той потърка чело, напрегна паметта си и внезапно странната лента на неговите жестоки приключения се развива в изостреното му съзнание. Той си спомня дългите нощи на мъчителни усилия, безнадеждно-безплодни, вижда револвера в ръката си, безстрастното лице на Магнитния човек и лудия бяг из чуждите земи подир призрака на тайнствения крадец... Коя сатанинска воля бе устроила тази зловеща шега, в която той е само безпощадна жертва?

— *Златният дъжд отшумя...* — беззвучно повтарят засъхналите устни.

И ето в същия миг случаят, тоя невидим злодеец, който ни дебне зад всеки ъгъл, с нож в едната ръка и цялото световно щастие в

другата, отново подава своето лукаво лице, за да ускори развързката.

Валериан Пламенов отпуска глава в дланите си, лактите му блъсват куп книги от края на масичката и те шумно се събарят. Той остава така няколко минути, после уморено вдига книгите и погледът му спира върху някаква „Хумористична антология“. Отваря механически и чете, без да разбира. Ала думите постепенно добиват смисъл и тежките редове затракват в ушите му:

*Та кой не е мечтал у нас, ей богу,
а после сам не се е сметнал луд.*

*Не е напускал пътища приволни
и свърнал из отъпкания друм?
Та кой не е повдигал празен шум?
Спомни си своите другари школни...*

Гореща вълна го залива цял, но той не може да се откъсне от тия безжалостни строфи, които го удрят като плесници и в същото време го изпълват с някаква отчаяна наслада на самоунижение.

*Съдии, капитани аташета —
търговци на пашкули... и на чест...*

Стига! Стига! Скача обезумял младият човек и ново стенание се откъсва от гърдите му. В това време вратата се отваря, безшумно влиза слугинята и слага нещо на масата.

— От печатницата донесоха поканите за сватбата... — И пак така безшумно изчезва.

Валериан Пламенов стои като истукан сред стаята. Вечерната дрезгавина расте в ъглите. През прозореца кротко се усмихва синьо-зеленикаво небе. В притихналата къща се чува заглушено тракане на хаван и равен шум на шевна машина.

Той се приближава до масата, взема един от белите картони и чете:

ПАНАЙОТ Х. СТАВРЕВ

ИМА ЧЕСТ ДА ВИ ПОКАНИ ДА БЛАГОВОЛИТЕ И ДА ПРИСЪСТВУВАТЕ НА ВЕНЧАЛНИЯ
ОБРЕД НА ДЪЩЕРИ МУ

ФАНКА

С ГОСПОДИН ЗАФИР СЪБЕВ

ТЪРГОВЕЦ

ПОЗДРАВЛЕНИЯ СЕ ПРИЕМАТ В ЧЕРКВАТА.

Беззвучна мълния излъкатушва и тресва момъка. Лицето му се изкривява в страшна гримаса, всичко се завъртва, струва му се, че ей-сега ще се строполи мъртъв. Той беше забравил това! Той беше забравил, че дори името му вече не му принадлежи! Валериан Пламенов не съществува вече, Валериан Пламенов, който си създаде сам, като собствен творец името, което звучеше като тържествен тромпет — отново се преобразява в Зафир Събев! И преобразуваният Валериан Пламенов ще животува ден по ден в тоя триетажен дом, между тия предмети, напоени с плътния мирис на едно сънно благополучие, сред тоя „Шилъонски затвор“, повесен над вишневото канапе, покрито с калъф, и тежкия орехов бюфет със сребърни сервизи и металически чаши за ликьор, до това хубавичко и добро същество, което ще чака от него стихове, каквито той бе писал някога — за другата!... О, другата! Момичето от златната рамка — де да е тя сега? Може би тя единствена би го изтръгнала от тоя чудовищен кошмар, който го души като огромен вампир! Тя единствена би го възвърнала към неговото предишно съществуване, което сияе сега в мрачината като един изгубен рай. Но — нея я няма. Той не ѝ трябва. И в огромния свят той е сам, свършено сам, лишен от едничкото богатство, с което един милосърден бог някога го бе надарил: неговото живо, трепетно, човешко сърце!

Студена пот покри слепите му очи. Той не може, не, не може повече. В тоя миг като ехидно видение пред очите му се превърта вечерното кафене с разговорите по масите, с интригите, с усмивките — и той разбира, че всичко е вече непоправимо.

Валериан Пламенов умря отдавна, нима Зафир Събев трябва да остане да живее?

Той грабва шапката си, излиза тичешком от къщата и потъва във вечерния мрак.

ПРИКЛЮЧЕНИЕ СЕДМО И ПОСЛЕДНО

В КОЕТО НАЙ-ПОСЛЕ ЧИТАТЕЛЯТ СТИГА ДО РАЗВРЪЗКАТА И НАУЧАВА НЯКОИ ПОЛЕЗНИ СВЕДЕНИЯ
ОКОЛО ПРИГОТОВЛЕНИЕТО НА ВИЕНСКАТА ТОРТА. ТАЙНАТА НА КАРТОНЕНАТА КУТИЯ.
НАДГРОБНОТО СЛОВО НА ПРОФЕСОР ТАРАМБУКОВ. ЕДНА ТИХА НОЩ — ЕДНО ЧОВЕШКО СЪРЦЕ —
ЕДНО БЕЗДОМНО КУЧЕ. КРАЙ.

Една бяла кухня. Един бял бюфет. Една печка, върху която пеят чайници и клокочат разнокалибрени тенджери. И най-сетне — една бяла маса, почти затрупана с чинии, с алуминиеви съдове и с черупки от току-що счупени яйца.

Госпожа Виржиния свещенодействува пред масата, фризирана безупречно с най-новия апарат за шестмесечно къдрене. Тя е стегната в синя оксфортена престилка на бели карета и мургавите ѝ ръце в прозрачни гумени ръкавици държат паница с жълтеникава каша. Така някой вдъхновен художник би могъл да сътвори от тая малка жена безсмъртния образ на феята на готварското изкуство.

Поне веднъж в живота си вие сте слушали за невталасите козунаци, за злополучно разбития хайвер, за интимните катастрофи в кухненските печки, където забравеното прасе изгаря за смъртен ужас на порядъчния съпруг и разбива канибалните блянове на цяло едно семейство, или където шоколаденият пудинг се превръща съвсем неочаквано в някакъв жилав екзотичен сладкиш, който поканените на обяд гости намират за превъзходен и хвалят с такава китайска учтивост, че в края на краищата домакинята отстъпва пред настойчивите молби и им преписва с достойнство рецептата. Ала вие едва ли сте имали някога случай да чуете малко повече подробности за така наречената Виенска торта и за нейното наистина мъчително приготвяване, особено когато любезната домакиня притежава твърде богата литература по въпроса. Според едни готварски книги за тая торта е нужна 200 грама захар, според други — триста грама, според трети — 350 грама, така че човек най-сетне изпада в крайно недоумение.

Ако ние правим това гастронимическо отстъпление в нашия роман, то е само за да подчертаем твърде озадаченото състояние, в което се намираше госпожа Виржиния, без да може да се справи с трудната си задача. По челото ѝ блестяха капчици пот, дългите ѝ очи гледаха тъжно, като след четене на Илиадата. Госпожа Виржиния бе поканила няколко свои приятелки на следобеден чай, а Виенската торта трябваше да бъде приятната изненада между разговорите за залязващата слава на тафтата и за крилатия възход на късите жакетчета. И кой знае, може би тя щеше да стои още дълго време пленница на тая неразрешима загадка, без да забележи, че жълтеникавата каша в паницата изневеряваше вече на романтичната експанзивност на бакпулвера, когато изведнъж сред тишината на къщата се разнесе продължителният и рязък звън на електрическия звънец.

Госпожа Виржиния се опомни мигом и като остави паницата настрана, сне с изумителна бързина престилката и хирургическите си ръкавици, пипна неволно косата си и изтича във вестибюла. Господи, да беше тук поне слугинята!

Върху матовото прозорче на входната врата се изрязваше острият профил на човек с каскет.

Кой ли можеше да бъде тоя нечакан гост? Сега, когато приближаваше часът за обяд? Нейният мъж? Не, той не носеше каскет.

Госпожа Виржиния отвори вратата и върху слънчевата тераса израсна високата фигура на непознат мъж, който се усмихваше приветливо.

— Bonjour, madame! Guten Tag, gnädige Frau Buon giorno, signora! Good day, my lady! — избъбри непознатият и после добави само на френски: — Enfin, mon Dieu, enfin!

— Какво обичате? — попита строго младата жена и по тялото ѝ полазиха тръпки на уплаха.

— Позволете ми да ви се представя — рече мъжът, като се поклони учтиво: — Томи Бляк от къщата „Будното око“ в Ню Йорк. Искам да поговоря с вас само няколко минути. Ще имате любезността да ме приемете, n'est-ce pas?

— Заповядайте — промълви смутено домакинята, като се дръпна назад и нашият стар познайник влезе смело във вестибюла.

Той сне каскета си, прекара ръка по жълтата си като слама коса, после седна на софата и каза с въздишка:

— Ах, уважаема госпожо. Да знаете само колко време ви търся!

— Вие? Да ме търсите? Защо? — учуди се домакинята, заинтригувана от думите на своя гост.

— Да, аз ходих заради вас чак в Париж, във Венеция и къде ли не още. И най-сетне ви намерих пак във вашата родна земя.

— Значи вие сте знаели, че аз съм била на сватбено пътешествие в чужбина? Интересно. Mais vous n'aurez plus besoin de courir après moi. Говорете, моля ви — извика с несдържано любопитство госпожа Виржиния.

— И тъй, слушайте — рече тържествено Томи Бляк, като извади из джоба си своята угаснала къса лула и я ухапа като булдог.

— Уважаема госпожо, преди всичко вие трябва да ми отговорите на един твърде съществен въпрос: спомняте ли си между вашите познати някакъв човек на име Валериан Пламенов?

Госпожа Виржиния присви очи и се замисли.

— Валериан Пламенов... Валериан Пламенов... Ах, да, Валериан Пламенов, той пишеше едно време стихчета. Спомням си — каза младата жена, изваждайки с мъка из паметта си един съвсем безцветен спомен. — Какво стана наистина с него? Жив ли е още?

— Слава богу — извика американецът. — Но ако работата продължава все така, не знаей дали тоя човек няма да свърши твърде трагично.

— Жалко, много жалко — рече с привидно съчувствие домакинята и стана изведнъж нетърпелива, тъй като една необяснима асоциация събуди у нея старата шоколадена мисъл за Виенската торта.

— Сега, уважаема госпожо — продължаваше детективът, — бихте ли имали любезността да ми кажете дали вие не пазите от тоя човек някакъв друг спомен, нещо материално, тъй да се рече, осезаемо?

— Нещо осезаемо? — озадачи се домакинята. — Кой знае. Твърде е възможно да съм запазила някое писмо от него. Но чакайте, аз ще ви донеса ей-сега кутията с моите момински спомени. Вие ще ме извините за момент, нали?

— Bitte! S'il vous plait! Si, si, prego, gentilissima signora — извика радостно Томи Бляк.

Госпожа Виржиния изтича в съседната стая и след няколко минути се върна при госта си с една картонена кутия в ръцете.

Малкото жълто канарче, което до тоя миг дремеше спокойно върху една от пръчиците на своята стъклена клетка, измъкна скритата под крилото си глава, разтърси перушината си и изчурулика дискретно. После в тишината на просторния светъл вестибюл се разляха неговите сладки трели като омагьосващи звънчета.

— Ето, вижте — рече младата жена, като разтвори картонената кутия и започна да изважда отвътре стари мартеници, снопче пожълтели писма, изсъхнали незабравки, един албум с позлатени ръбове и с портокалена луна върху кориците, едно синьо емайлово слонче и най-сетне — нещо, увито в пергаментена хартия.

Магнитният човек следеше със затаен дъх всеки предмет от картонената съкровищница на спомените.

Жената изтръгна предпазливо пергаментеното пакетче и извика от учудване.

Тя държеше в ръцете си някакъв чудноват предмет — като круша, направена сякаш от каучук.

— Какво е това? — извика изумена госпожа Виржиния.

От очите на американеца течаха радостни сълзи.

— Да, това е, което търсех — промълви развълнуван той. — Това е неговото сърце. Това е сърцето на нашия злочест поет. Разбирате ли? Сърцето му беше откраднато. И което е най-куриозното: аз подозирах именно вас като виновница за тая иначе твърде невинна кражба.

— Мен? — извика весело изненадана госпожа Виржиния, която беше успяла да се опомни. — Ха-ха-ха! Аз да съм откраднала сърцето на Валериан Пламенов! *Mon Dieu! Si vous, connaissez nos relations, vous parleriez autrement!*

— Нищо, нищо, в това няма нищо лошо — бърбореше несвързано Томи Бляк, извън себе си от възторг. — Най-послед в сантименталните истории на хората подобни случаи са нещо твърде обикновено.

— Но, боже мой, повтарям ви пак, че ако вие познавахте отношенията ми с тоя човек, щяхте да говорите по-иначе — отвърна живо жената и сетне добави озадачено: — Наистина как ли е попаднало това сърце у мен? Та то е съвсем изсъхнало. Бедното сърце! Кой ли може да го е сложил в кутията ми?

— Неразгадаеми са тайните на любовта, *bellissima signora!* — извика поучително Магнитният човек с вдигната към тавана ръка.

— Любов? А за мен това сърце не струва повече от един изваден зъб, който можем да хвърлим спокойно в сметта — забеляза равнодушно домакинята.

— Да, да, точно тъй. Това сърце не струва повече от един изваден зъб, който можем да хвърлим спокойно в сметта — повтори знаменитият детектив с пламнало от щастие лице. — Вие ще ми позволите да го взема със себе си срещу разписка, за да го предам на неговия притежател, нали? Ще се съгласите, че сърцето на поета е нещо като автоматична писалка „Паркер“. Нашите американски поети...

— Разбира се — прекъсна събеседника си госпожа Виржиния. — Няма защо дори да ми давате разписка. Вземете го веднага. Аз не бих искала то да седи и занапред в кутията ми и да замърсява останалите спомени, които все пак са твърде скъпи за мен. Ето, предайте го на господин Пламенов и му кажете, че аз уважавам неговите чувства — рече с галантна учтивост младата жена, като пхна консервираното сърце в протегнатата ръка на американеца.

— *Thank you, my lady!* Спасибо, милоставая барыня! *Gracia, gentilissima signora! Bonjour! Guten Tag! Adio! Good bay!* — извика на един дъх Томи Бляк и изхвъркна мигом от къщата на любезната госпожа Виржиния.

Младата жена започна да прибира разхвърляните си спомени и да ги слага в картонената кутия. Едно пожълтяло листче се изрони из ръцете ѝ. Тя го дигна, загледа се в полуизтритите слова, които виждаше сякаш за пръв път. Беше знаменитият сонет на Феликс Арвер:

*Mon âme a son secret, ma vie a son mystere:
Un amour éternel en un moment conçu.
Le mal est sans espoir, aussi j'ai du le taire.
Et celle qui l'a fait n'en a jamais rien su.*

.....

*Elle ira son chemin, distraite, et sans entendre
Ce murmure d'amour élevé sur ses pas;*

.....

*Elle dira, lisant ces vers tout remplis d'elle:
„Quelle est donc cette femme?“ Et ne comprendra pas.*

Едва сега тя си спомни, че в същност това бе за нея едничкият осезаем спомен от Валериан Пламенов. Някога, в един далечен ден на миналото, тия стихове, грижливо преписани, ѝ бяха изпратени от младия човек, който след това изчезна завинаги от очите ѝ.

Госпожа Виржиния сви рамене и сложи листчетата при другите неща в кутията, която скри на предишното ѝ място в съседната стая.

После тя отиде в кухнята и като се наведе пак над масата, продължи прекъснатото си четене в разтворените готварски книги:

... накрая се прибавя кората на един добре настърган лимон...

Кората на един добре настърган лимон?

А, не. Това беше рецептата за друга торта.

И момичето от златната рамчица, която украсяваше писмената маса на поета Валериан Пламенов, прелисти няколко страници и се замисли отново над загадъчната пропорция на захарта на Виенската торта.

* * *

Томи Бляк хвърчеше по улиците, носен сякаш от вихрушка. Той стискаше здраво в ръката си сърцето на нещастния поет, което най-сетне бе намерено. Пред очите му се низеха картините на един странен трик-филм.

Всички американски вестници крещят името му с грамадни черни букви:

ПОБЕДАТА НА МАГНИТНИЯ ЧОВЕК!

ЕДНО ЗАГАДЪЧНО ПРЕСТЪПЛЕНИЕ В СТРАНАТА НА РОЗИТЕ И НА АГЕНТАТИТЕ,
РАЗКРИТО ОТ ЕДИН СТОПРОЦЕНТОВ АМЕРИКАНЕЦ!

ТЪРЖЕСТВОТО НА СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ!

ТОМИ БЛЯК ПРИ РУЗВЕЛТ!

ТОМИ БЛЯК КРАЛ НА ДЕТЕКТИВИТЕ В ЦЯЛА АМЕРИКА!

ТОМИ БЛЯК НАЦИОНАЛЕН ГЕРОЙ!

Радиото съобщава на света:

— Кррррраххх-пррррр... Краят на чикагските бандити!

— Фиуииииии-ю-ю-ю-кррррр... Ал Капоне се отказва завинаги от своята престъпна дейност... кррраххх-крраххх... и става ходжа на турската колония в Цинцинати!

Магнитният човек пристига запъхтян пред къщата на Валериан Пламенов.

Вратите са широко разтворени.

Влизат и излизат хора.

Какво има? Какви са тия гости? Защо лицата на всички са така угрижени?

Томи Бляк се изкачва по ниската каменна стълба със смътно предчувствие за нещо лошо.

Той потъва в коридора, пробива си път между навалищата и излиза напред. Пристъпя някак несигурно, оглежда се наоколо, мъчи се да разбере какво е станало.

И изведнъж всичко му става ясно. Изненадата смразява кръвта му, нозете му се подкосяват. Гледката е тъй неочаквана, че той за пръв път в живота си изгубва хладнокръвие и се опира зашеметен о стената.

В средата на една от разтворените стаи е сложен дълъг черен ковчег.

В ковчега лежи мъртвец. Над главата му горят две тънки свещи.

Наблизо се чува шепот:

— Кога се е самоубил?

— Снощи.

— Знаят ли причините?

— Никой нищо не знае.

Мъртвият е затрупан с цветя. Виждат се само книжните пантофи на нозете му и бледното му спокойно лице, върху чиито свити устни е запечатана едва уловима горчива усмивка.

Нима така трябваше да свърши живота си поетът Валериан Пламенов, който беше дошъл на тая земя с чистата радост на детето, омагьосано от някаква вълшебна приказка?

* * *

Томи Бляк стои на тротоара и пуши неспокойно лулата си.

— Бедният поет — мисли той и поглежда човешкото сърце в ръката си. — Бедният поет!

Точно в средата на сърцето стои забито едно лъскаво куршумче.

— А — възкликва изненадан американецът.

Той изважда куршумчето, слага го в джоба на жилетката си и като поглежда още веднъж сърцето, хвърля го съвсем равнодушно във вадичката на канала.

После неговата висока фигура изчезва зад близкия ъгъл.

* * *

Погребалната кола се търкаля бавно из улиците, следвана от дълга редица изпращачи. Начело на шествието вървят две хлапета с хоругви и зяпат разсеяно по стъклата на минаващите трамваи. След хлапетата пристъпват четирима свещеници и един владика. Техните златни одежди горят в лъчите на следобедното слънце. Професор Тарамбуков крачи с такава тържественост подир колата, сякаш присъствува на собственото си погребение.

Минувачите снемат шапки, спират се и протягат шии да видят мъртвеца, сетне всеки продължава пътя си, унесен в своите мисли.

Погребалната кола влиза в гробищата и спира пред прясно изкопания гроб.

* * *

„... В тоя час ние се прощаваме с него и аз искам да ви говоря за Валериан Пламенов, за моя Валериан Пламенов, за поета. Да събираш от разни места най-хубавото, най-вярното и да правиш от това цяла поезия — ето голямата сила на големите поети. Валериан Пламенов правеше всичко туй, без да знае как. Мнозина други — и те биха могли да направят нещо подобно, но винаги със знание какво и как трябва да го направят. Но сега тук ще разкажа нещо, което — право да си кажа — не зная дали е потвърждение, или отрицание на туй, което казах по-горе.“

Професорът спира, втренчен в спокойното далечно усмихнато восъчно лице сред цветята на ковчега, после изведнъж пуска чантата си върху буците пръст, слага шапката на главата си и почва бързо да рови из всичките си джобове. По лицето му пълзят струи пот, той търси кърпата си да се изтрие. Най-послед измъква от вътрешния си джоб някакъв ръкопис, почва да бърше челото си с него и в същия миг мастилото го преобразява в някакво мораво-черно, космат чудовище, изправено над мъртвеца, за да смути и сетния му час на земята.

„... Да, Валериан Пламенов донесе първите си стихове на мене. Аз ги напечатах веднага, аз го напътих, аз ги поправих. Аз още

тогава, преди двайсет години, т.е. искам да кажа, преди седем години, видях големия поет. Аз писах: той изгрява като слънце сред тъмни облаци. А сега, погледнете на запад, това слънце преждевременно залязва. Черният облак, който се издига там, гаси слънцето на поезията, тъкмо както аз писах тогава...“

* * *

Дълбока душна нощ натиска заспалия град. Ниско над хоризонта виси непълният бакъреночервен месец. От гъстата сянка на една стена се откъсва черно петно и тръгва бавно из улицата. Едно бездомно, сухо като скелет куче, с увиснала опашка и с нозе, които се люлеят като опашката, души сметта по улицата. То залита и върви без посока, с последните сили на полумъртво от глад животно. При една врата, на която са залепени некролози, кучето спира. Дига нос и души. После отново се навежда, търси из вадичката на канала, измъква оттам някакъв изсъхнал къс месо, който има странната форма на човешко сърце, застъпва го с предните си нозе и почва да го ръфа с помътени от наслада очи.

Издание:

Игра на сенките

Българска. Първо издание

Съставител: Огнян Сапарев

Редактор: Тодор Чонов

Художник: Владимир Генадиев

ДИ „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1983

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.